

FILIP DE PILLECYN

STUDIES XII

(2016)

FILIP DE PILLECYN STUDIES

Jaarboek van het Filip De Pillecyncomité

Redactie Emmanuel Waegemans
Jurgen De Pillecyn
Etienne Van Neygen

Redactieraad Prof. dr. Dirk De Geest
Prof. dr. Frans-Jos Verdoodt

Redactieadres **FILIP DE PILLECYN STUDIES**
Hoofdredacteur
Prof. dr. E. Waegemans
Ballaarstraat 106
2018 Antwerpen
(03) 237 80 10
emmanuel.waegemans@telenet.be

ISBN 978 90 81796 98 9

D: 2016 / 20.624 / 1

Druk: EPO vzw
www.epo.be

Verantwoordelijke uitgever:

Filip De Pillecyncomité, Ballaarstraat 106, 2018 Antwerpen

Een nummer van *Filip De Pillecyn Studies* kost 25 €, abonnees zijn meteen ook lid van het FDP Comité en genieten van gratis toegang tot activiteiten.

Een nummer/lidmaatschap kan besteld worden door storting op rekening 850 – 8108291 – 59 (IBAN: BE 84 8508 1082 9159 / BIC: SPAABE22) van het Filip De Pillecyncomité.

Zie onze website: www.filipdepillecyn.be

Inhoud

STUDIES

- Patrick Auwelaert. Geïllustreerde en bibliofiele boekuitgaven van Filip De Pillecyn (3): Riet Verhelst en *Blauwbaard* 7
- Jurgen De Pillecyn. *Karel De Stoute*, luisterspel door Filip De Pillecyn en Arthur Meulemans (1940) 31
- Jan Verstraete. Filip De Pillecyn voor de krijgsraad 49
- Etienne Van Neygen. De *Pallierter*-koppen: spiegels van een volledige persoonlijkheid 85

EXTRA MUROS

- Dirk Rochtus. Bij de presentatie van de *FDP Studies XI*, Beveren, 8 november 2015 205

NIEUW

- *De aanwezigheid* in het Frans 213

RECENSIE

- Paul Servaes. Filip De Pillecyn in nieuwe bloemlezing 233

KRONIEK 2015 237

PERSONALIA 241

STUDIES

Geïllustreerde en bibliofiele boekuitgaven van Filip De Pillecyn (3): Riet Verhelst en *Blauwbaard*

PATRICK AUWELAERT

Veel boekuitgaven van Filip De Pillecyn hebben een geïllustreerde omslag en/of bevatten illustraties binnenin. Dat geldt zowel voor eerste drukken als voor herdrukken die nog tijdens het leven van de schrijver van de persen rolden. Maar ook na De Pillecyns overlijden in 1962 verschenen tal van geïllustreerde herdrukken, niet eerder gepubliceerd of gebundeld werk, en bibliofiele uitgaven. Deze laatste kwamen meestal tot stand in opdracht van het Filip De Pillecyncomité, dat sinds 2004 het leven en werk van ‘De Prins van het Vlaamse Proza’ in de kijker plaatst. In deze reeks – Geïllustreerde en bibliofiele boekuitgaven van Filip De Pillecyn – belichten we elk jaar een illustrator en/of beeldend kunstenaar die zijn talent wijdde aan het illustreren van De Pillecyns literair, journalistiek, essayistisch en biografisch werk. Na Guido Mariman is het ditmaal de beurt aan de Antwerpse kunstenaars Riet Verhelst, die speciaal voor een bibliofiele heruitgave van de roman *Blauwbaard* 10 tekeningen maakte.

Riet Verhelst

Blauwbaard historisch

Blauwbaard. Een naam die ons zo vertrouwd in de oren klinkt dat hij als het ware deel uitmaakt van ons collectief geheugen. Ook al kennen velen onder ons het verhaal erachter niet (meer), de naam alleen al spreekt tot de verbeelding. Geen wonder dat vele kunstenaars in diverse artistieke disciplines zich het thema eigen hebben gemaakt en het op hun manier hebben geïnterpreteerd. Maar waar komt het verhaal van Blauwbaard oorspronkelijk vandaan? In zijn ‘Ten geleide’

in de bibliofiele heruitgave uit 2010 van De Pillecyns roman *Blauwbaard* schrijft Emmanuel Waegemans er het volgende over:

Het verhaal van Blauwbaard is niet uitgevonden door Filip De Pillecyn. Het volkssprookje werd voor het eerst opgetekend door Charles Perrault in *De sprookjes van Moeder de Gans* (1697). Ook bij de gebroeders Grimm (Kinder- und Hausmärchen) komt het voor. Filip De Pillecyn heeft van dit eeuwenoude verhaal, dat in verschillende continenten voorkomt, een eigen versie gemaakt. Het is hier niet de seriemoordenaar die zijn nieuwsgierige vrouw verbiedt één bepaalde kamer van het kasteel te bezoeken, maar de door de oorlog losgeslagen huursoldaat die moordt om het geld en ontdekt dat bloed goud verdubbelt. Hij heeft nu de bron van rijkdom gevonden, waar de alchemisten en kwakzalvers vruchteloos naar zochten.

Maar tegen het einde van het verhaal ondergaat Blauwbaard een metamorfose. Hij twijfelt aan de rechtvaardigheid van het doodvonnis tegen een vermoede heks en hij voelt deernis voor zijn medemens (Anneken). Hij wordt een beter mens en vat sympathie op voor een knaap. Tijdens een poging om hem van de verdrinkingsdood te redden, verdrinkt Blauwbaard.¹

Het is interessant na te gaan wat woordenboeken en naslagwerken over Blauwbaard zeggen. In de recentste, vijftiende editie (2015) van Van Dale's *Groot woordenboek van de Nederlandse taal* komt het woord 'Blauwbaard' twee keer voor: een keer zonder en een keer met hoofdletter. Zonder: 'blauwbaard' de (m) – fig. wreedaard tegenover vrouwen, ≈ *vrouwenbeul*. Met: 'Blauwbaard' hoofdpersoon in het sprookje van 'Blauwbaard', die zijn zeven vrouwen ombracht: uitdr., niet alg. *dat is een sprookje van Blauwbaard* er is niets van waar.

Op de Nederlandstalige versie van Wikipedia treffen we onder het lemma 'Blauwbaard' een artikel aan in vijf delen: Inhoud, Betekenis, In populaire cultuur, Historiek en Afbeeldingen. Daaraan gaat een korte uitleg vooraf: 'Blauwbaard is een authentiek sprookje opgetekend door Charles Perrault (1697) in *De sprookjes van Moeder de Gans*.' In het deel 'Inhoud' vat de auteur van het lemma het sprookje beknopt samen:

Blauwbaard is een steenrijke maar afschrikwekkende man met een grote blauwe baard. Wanneer hij op zakenreis vertrekt, overhandigt hij zijn jonge vrouw de sleutelbos van zijn kasteel. Daarmee mag ze alle kamers bezoeken behalve één, het kleine provisiekamertje in de kelder. Na ver-

loop van tijd kan de vrouw haar nieuwsgierigheid niet meer bedwingen en opent ze toch de verboden kamer. Daar vindt ze de zes lijken van haar voorgangsters. Wanneer Blauwbaard onverwachts vervroegd thuis komt, merkt hij al snel dat zijn vrouw toch het kleine sleuteltje heeft gebruikt. Hij wordt woest en wil zijn vrouw ter plekke doden. Ze weet echter uitstel te bedingen en waarschuwt haar broers. Deze vallen Blauwbaard aan en doden hem.

De laatste zin van deze samenvatting impliceert dat de zevende vrouw van Blauwbaard in leven blijft. Dat staat in schrill contrast met wat *Van Dale* verkondigt: ‘die zijn zeven vrouwen ombracht’...

Opvallend aan de samenvatting van het sprookje is de vanzelfsprekendheid van de frase ‘met een grote blauwe baard’. Het staat er alsof een blauwe baard hebben de gewoonste zaak van de wereld is. Laten we eens bekijken hoe Filip De Pillecyn dit feit behandelt in zijn versie van het gruwelsprookje: ‘Zijn baard had hij laten groeien. Hij was dik en lenig geschoten met zacht gegolf onder de beide mondhoeken; en een wondere blauwe glans lag erover bij licht van zon of kaarsvlam. Daarom noemde men hem Blauwbaard.’²² Deze beschrijving is typisch voor De Pillecyn: ‘zacht gegolf’ en ‘een wondere blauwe glans’ – niets verraaft enig kwaad. Zoals De Pillecyn het hier bijna melancholisch vertelt, lijkt het een van de vele sfeerbeschrijvingen in zijn scheppend proza waar men de auteur terecht om roemt.

Hierna laten we Charles Perrault (1628-1703) aan het woord in zijn sprookje *La Barbe-Bleue*, zoals de oorspronkelijke titel luidt:

Il était une fois un homme qui avait de belles maisons à la ville et à la campagne, de la vaisselle d’or et d’argent, des meubles en broderies et des carrosses tout dorés. Mais, par malheur, cet homme avait la barbe bleue: cela le rendait si laid et si terrible, qu’il n’était ni femme ni fille qui ne s’enfuit de devant lui.

Ook deze passage – de openingsalinea van het sprookje – klinkt bijna verontschuldiging voor de drager van de baard. Het is ‘par malheur’ dat hij een blauwe baard heeft en er daarom lelijk en verschrikkelijk uitziet. Dat deze man wel degelijk tot wandaden in staat is, komt de lezer te weten in de rest van het amper tien pagina’s tellende sprookje, dat voor het eerst verscheen in Perraults verzamelwerk *Histoires ou contes du temps passé, avec des moralités: Contes de ma mère l’Oye*. Het werk bevat een verzameling volksverhalen en sprookjes en vergaarde roem

onder zijn ondertitel: *Sprookjes van Moeder de Gans*. Een groot verschil met De Pillecyns versie schuilt hierin dat Perrault rechtuit schrijft dat ‘cet homme’ een blauwe baard heeft, alsof dat evident is, terwijl het blauw in de baard van de man in De Pillecyns roman veroorzaakt wordt door het ‘licht van zon of kaarsvlam’. Zonder dat licht heeft hij anders gezegd géén blauwe baard. Zijn blauwe baard is slechts een illusie.

Om aan te tonen hoe wijdverbreid het sprookje van Blauwbaard is, richten we onze aandacht op het deel ‘In populaire cultuur’ onder het lemma ‘Blauwbaard’ op de Nederlandstalige versie van Wikipedia. We stuiten daarbij op een opsomming van cultureel-artistieke verwijzingen. Zo creëerde de Franse componist Paul Dukas de opera *Ariane et Barbe-Bleue*, naar het gelijknamige toneelstuk uit 1901 van de Belgische schrijver en Nobelprijswinnaar Literatuur Maurice Maeterlinck. *Barbe-Bleue* is ook de titel van een operette uit 1866 van de Franse componist Jacques Offenbach. De Canadese filmregisseur Edward Dmytryk verfilmde in 1972 een eigen versie van het sprookje onder de titel *Bluebeard*. De bekende acteurs Richard Burton en Raquel Welch speelden er de hoofdrollen in. Ook in de wereld van het beeldverhaal duikt Blauwbaard op. In het Suske en Wiske-album *De briesende bruid* verlooft Tante Sidonia zich met Blauwbaard, terwijl de strip *Asterix in Indus-land* eveneens duidelijk verwijst naar het sprookje. Dat laatste geldt ook voor de animatiefilm *Belle en het Beest* (originele titel: *Beauty and the Beast*) van Walt Disney Pictures uit 1991. Veel overeenkomsten met Blauwbaard zijn dan weer te vinden in de sprookjes en verhalen *Het kind van Maria*, *Vleerkens vogel*, *De trouwe Johannes* en *Heer Halewijn*. De gebroeders Grimm verzamelden de eerste drie sprookjes in hun bundel *Kinder- und Hausmärchen* uit 1812. *Heer Halewijn* wordt gezien als de Nederlands-Vlaamse variant van Blauwbaard. In 2012 publiceerde de populaire Belgische schrijfster Amélie Nothomb de roman *Barbe bleue*. En vanzelfsprekend ontbreekt ook De Pillecyns roman *Blauwbaard* niet in deze opsomming.

De opsomming in ‘In populaire cultuur’ is nochtans niet exhaustief. Er ontbreken nog tal van andere cultureel-artistieke referenties. Zo schreef de Britse schrijver en journalist William Makepeace Thackeray het verhaal *Bluebeard’s Ghost*, dat dateert uit 1843. De Franse schrijver Anatole France verwerkte het thema dan weer in zijn verhaal *Les sept femmes de la Barbe-Bleue* uit 1909. Ook de Nederlandse schrijver Louis Couperus schreef in 1915 een variant op het oorspronkelijke verhaal onder de titel *De dochter van Blauwbaard*. Verhalen waarin het Blauwbaardthema eerder terloops ter sprake komt, zijn *Blaubart* (1982) van de Zwitser Max Frisch, *Het schandaal der Blauwbaarden* (1968) van de Nederlandse schrijver Simon Vestdijk, *Blauwbaards ontwaken* (2003) van zijn

landgenoot H.C. ten Berge, *The Bloody Chamber* (1979) van de Britse schrijfster en journaliste Angela Carter en *A Room of His Own* (1981) van de in India geboren, maar in het Engels schrijvende en publicerende auteur Suniti Namjoshi. Ook in de muziekwereld treffen we nog meer voorbeelden aan van bewerkingen van het Blauwbaardthema. Zo componeerde de Hongaarse componist en pianist Béla Bartók in 1911 de opera *Hertog Blauwbaards Burcht* en de Luikse componist André Modeste Grétry in 1789 de Blauwbaardopera *Raoul Barbe-Bleue*. In de filmwereld is er, om deze opsomming te beëindigen, ten slotte nog de televisiefilm *Barbe bleue* (2009) van de Franse cineaste Catherine Breillat.³

In het deel ‘Historiek’, ten slotte, wordt verwezen naar enkele historische figuren die men omwille van hun daden met de bijnaam ‘Blauwbaard’ bedacht. Dit gold bijvoorbeeld voor de Franse vrouwenmoordenaar Henri-Désiré Landru (1869-1922). Hendrik VIII (1491-1547) kende men dan weer de bijnaam ‘Koning Blauwbaard’ toe, omwille van zijn vele huwelijken en de talrijke executies van vrouwen die hij in zijn naam liet uitvoeren.

De genese van De Pillecyns roman

Filip De Pillecyn schreef de korte roman *Blauwbaard* in Malmedy, waar hij van 1926 tot 1933 met zijn gezin woonde. Toenmalig onderwijsminister Camille Huysmans benoemde de doctor in de Germaanse Filologie in september 1926 tot leraar Nederlands en Engels aan het lokale atheneum. In november 1927 werd hij er vast benoemd. *Blauwbaard* was pas de tweede roman van De Pillecyn. Hij beëindigde hem in juni 1931, waarna het boek nog in hetzelfde jaar uitkwam. Vóór de boekpublicatie verscheen er al een fragment uit de roman in de bloemlezing *Zoo verhalen de Vlamingen*⁴, een selectie van prozateksten uit het katholieke literaire tijdschrift *Dietsche Warande & Belfort*. Het enige andere boekwerk dat De Pillecyn in Malmedy schreef, was het essay *Stijn Streuvels en zijn werk*, dat in 1932 verscheen.

In 1958 schreef Filip De Pillecyn een verhelderende autobiografische tekst over zijn eigen werk.⁵ Voor een beter begrip van de genese van *Blauwbaard* citeren we er hierna enkele paragrafen uit:

De lezer kan de schrijver soms vragen stellen waarop deze moeilijk of helemaal niet weet te antwoorden. En één van die vragen is: ‘hoe zijt gij beginnen schrijven’. Er zijn er die verder gaan en u zeggen waarover gij best zoudt schrijven. Zij vergeten echter dat, wat creatief werk betreft, de schrijver zijn stof niet *kiest* in de eigenlijke betekenis van het woord, maar dat de stof zich opdringt of, om het anders te zeggen, dat de stof de schrijver kiest.

Dat geldt namelijk voor zuiver creatief werk.

Er is ook ander literair werk dat van het creatieve afwijkt. En daarmee ben ik begonnen.

Mijn eerste boeken werden namelijk op bestelling geschreven, feitelijk alles wat ik vóór “Blauwbaard” schreef. Hugo Verriest voor mijn dissertatie, Pastoor Denys om plezier te doen aan mijn vriend Achiel Denys, die trouwe, vrolijke westvlaamse ziel die al te jong gestorven is, Mgr Bermijn op verzoek van een vriend die missionaris was te Scheut. En ten slotte schreef ik een essay over Stijn Streuvels op verzoek van een uitgever die de zestigste verjaardag van Streuvels wilde herdenken.

Dat alles is een stof die ge niet behandelt uit innerlijke nood of in de sfeer van literaire opgewondenheid.

Er zijn echter wel grensgevallen. En ik meen dat mijn eerste poging in de literatuur er een was. Toen ik in mijn laatste jaar was te Leuven beval prof. Scharpé mij een boekje aan. “Dat is iets om over te schrijven”, zei hij.

Het was een van die boekjes waarmee de geestelijke orden de zielen spijzen en hun ledige kas trachten bij te werken. Het waren de brieven van en over Pieter Fardé.

Die brieven leidden tot De Pillecyns debuutroman *Pieter Fardé, de roman van een minderbroeder*, die in 1926 verscheen. Verder ingaand op zijn werk en op de motieven tot het schrijven ervan, komt De Pillecyn tot de vaststelling dat hij maar liefst zes boeken heeft geschreven waarin een soldaat als hoofdpersonage figureert. Eén ervan is *Blauwbaard*. De roman begint met het wedervaren van drie huursoldaten, die omwille van hun fysiologische eigenschappen en beperkingen met hun bijnaam worden aangeduid. De openingsalinea’s van de roman luiden als volgt:

Met drieën kwamen ze van heel ver.

Knapzak en zwaard en wat geblutst ijzergetuig wezen op hun stiel die was: te vechten en te sterven voor de genadigde heren die hun soldij betaalden en hen aan de vreugden van een geplunderde stad lieten deelachtig worden. Zij hadden hun moeder vergeten en tienmaal van vaderland gewisseld. Nu zouden zij proberen de moeilijke levenswijze te leren: op eigen hand te werken en in vrede te leven. (...)

Zij hadden een naam gehad zoals iedereen, maar die was achteruitgebleven bij de tijd toen zij nog een thuis hadden waar die naam werd uitgesproken. Thans was er van dit alles niets overgebleven dan de Lange, de Rosse en de Schele.⁶

De Lange, de Rosse en de Schele trekken na jaren van veldslagen voor diverse opdrachtgevers ietwat onwennig terug naar hun streek van herkomst. Voor het eerst sinds lang weten ze niet goed wat aan te vangen met hun tijd. Ze zwerven rond, eten en drinken zich barstensvol in herbergen en vermoorden een ouder echtpaar om hun geld. De Schele droomt ervan om een herberg te openen in Gent en kan er niet over zwijgen. In Luik verkopen de Rosse en de Schele hun kortzwaarden. Alleen de Lange doet geen afstand van zijn wapen. Op een ochtend, na een avondje uit in een herberg, komt de Schele niet meer opdagen. Hoewel de reden van zijn afwezigheid niet wordt verklaard, suggereert De Pillecyn dat De Rosse de Schele vermoordde om zijn goudstukken. De Lange en de Rosse trekken vervolgens samen verder. Stilaan vervreemden ze van elkaar. De Rosse geeft te kennen dat hij ook herbergier wil worden in Gent. Terwijl ze naar de Arteveldestad trekken, vraagt De Lange zich af waarom hij zijn kompaan nog langer volgt. Als ze samen door een besneeuwd landschap trekken, de Lange in het spoor van de Rosse, trekt De Lange zijn kortzwaard en vermoordt zijn strijdmakker van weleer. Hij neemt diens goudstukken in beslag en trekt alleen verder.

Het is de Lange die later in de roman Blauwbaard zal worden genoemd. Met al zijn vergaarde rijkdom komt hij op een dag in Dendermonde terecht, waar hij de winter doorbrengt en aanzien geniet bij de bevolking en in de herbergen. Hij besluit in de Scheldestreek te blijven. In Gent koopt hij ‘papieren en titels van edeldom’.

Zo droeg dan de Lange, in een zachtleren tasje op zijn borst, zeer oude papieren met zegels en schone formules.

Hij zag er trouwens even ridderlijk uit als iemand wiens voorvaderen, als tafel- of stalknecht, in de bijzondere gunst hadden gestaan van een prins of een vorstin. Wel droeg zijn gelaat nog de harde lijnen van wind en zon, maar goede sier had een trek van welbehaaglijkheid rond zijn ogen gelegd.

Zijn baard had hij laten groeien. Hij was dik en lenig geschoten met zacht gegolf onder de beide mondhoeken; en een wondere blauwe glans lag erover bij licht van zon of kaarsvlam. Daarom noemde men hem Blauwbaard.

En als hij zo reed, genietend van de rustige stap van zijn paard, de rode streep van zijn lippen door de vlek van zijn baard, leek hij een echte seigneur die zijn hulde brengt aan de lente.⁷

Op een dag klopt de Lange/Blauwbaard aan bij ‘de wijze graaf van Bornhem’ en diens dochter. Ze brengen samen de avond door in opperbeste stemming.

Als de zomer kwam, was Blauwbaard vastgegroeid in de heerlijkheid van het Scheldeland. Het onbloedige vermaak van de visvangst was zijn tijdverdrijf. Met gedrieën zaten ze soms halve dagen te genieten van elkaars aanwezigheid. Het water gleed onder hen door, dat rusteloze leven van het water, en de roep van een landman sidderde weg boven hen.

Eens toen de oude graaf was ingedut onder de krachtige geur van een notelaar had Blauwbaard zijn hand op de hare gelegd. Dat was voor hem een eeuwigheid van geluk geweest. En dezelfde avond had hij haar lang, gouden haar door zijn vingers laten glijden en ze gezoend op de dunne lippen.

Toen de zomer zijn afscheid nam, luidden de klokken over het Scheldeland dat Blauwbaard de nieuwe heer was en regeren zou over stroom en land.⁸

In de tekst over zijn eigen werk schrijft De Pillecyn ook dat hij zich de vraag heeft gesteld hoe het komt dat hij, als anti-militarist, zoveel over soldaten heeft geschreven. Zijn antwoord:

Ik meen de oorzaak hierin te vinden dat mijn soldatentijd een grote plaats in mijn leven heeft ingenomen. Zonder overgang kwam ik van de universiteit op het front. De verscheidenheid van de menselijke natuur werd mij in alle schakeringen geopenbaard. Ook de verschrikkingen van de nachten en de doffe berusting in onmacht.

Een tweede overweging die ik bij mezelf heb gemaakt, was dat ik als sfeer en plaats van handeling mijn werk niet heb geplaatst in de streek of het landschap waarin ik leefde maar wel waarin ik geleefd had. Zo schreef ik Blauwbaard dat zich aan de Schelde afspeelt, toen ik te Malmedy was (...). Het schijnt mij dat heimwee voor het voorbij mij daartoe heeft gedwongen.

Als ik het woord heimwee gebruik, wil dat niet betekenen dat het een terugverlangen zou zijn naar alles wat voorbij een mens in het leven is

gekomen. Ik beschouw het als een terugbezoeken aan die plaatsen en die tijden waar een stuk van uw ziel is gebleven.

En om op mijn soldatentijd terug te komen, zou het ook niet uit dat diepliggende en ondeelbare gevoel van heimwee zijn, dat er zo vele soldaten voorkomen in wat ik geschreven heb?

Bij het overschouwen van Blauwbaard tot Rochus is mij ook opgevallen dat het verleden mij meer geïnteresseerd heeft dan het heden. Ik meen niet dat ik één enkele historische roman heb geschreven, ik heb geen problemen behandeld die geschiedkundig belang hebben, geen personages genomen die hun naam in de geschiedenis hebben gevestigd. Ik heb bij voorkeur een algemene sfeer opgeroepen die niet strijdig is met wat de geschiedenis ons heeft geleerd, want aanstoot geven tegen de werkelijkheid ontkracht de geloofwaardigheid die ieder boek, hoe fantastisch ook, moet bezitten.⁹

Wie het oeuvre van Filip De Pillecyn kent, weet dat zijn sfeerbeschrijvingen onnavolgbaar zijn. Ze maken voor een groot deel de charme van zijn werk uit. Liever dan de werkelijkheid rechtstreeks tot onderwerp van zijn romans, novellen en verhalen te nemen, verdicht De Pillecyn ze en laadt hij ze op met poëzie. In die zin is De Pillecyn misschien wel de meest poëtische schrijver van zijn generatie. Suggestie als werkwijze is voor hem overtuigender dan expliciteren. Een goed voorbeeld daarvan is De Pillecyns novelle *Monsieur Hawarden* (1935), die gebaseerd is op ware gebeurtenissen waarvan de schrijver kennis nam tijdens zijn verblijf in Malmedy. De Pillecyn raakte zo geïntrigeerd door de geheimzinnige Monsieur Hawarden, die in werkelijkheid een vrouw was, dat hij er een prozawerk aan wilde wijden. Zijn *Monsieur Hawarden* verscheen drie jaar na de gelijknamige roman van de Franstalige onderwijzer Henri Pierre Faffin, die dezelfde gebeurtenissen aan het papier had toevertrouwd.

Faffin verzocht De Pillecyn het boek te vertalen. De Waalse auteur verwonderde zich over De Pillecyns uitgangspunt, waarbij authenticiteit en historiciteit van ondergeschikt belang bleven. De Pillecyn vond (...) dat Faffin het verhaal van zijn geheimzinnigheid had ontdaan, en het was precies dat mysterieuze in het leven van die vrouw dat De Pillecyn aantrok: 'Ik zag ze zoals een gestalte die ge hebt nagestaard en die verdwijnt in de mist'.¹⁰

Ook in *Blauwbaard* wijkt De Pillecyn af van de werkelijkheid van het originele sprookje door het naar zijn eigen hand te zetten. De dichter en essayist Hedwig Speliers legde daar in een essay de nadruk op:

Nog in Malmédy schreef hij *Blauwbaard* (1931), waarmee hij zijn eerste hoogtepunt bereikte. De auteur zet de bekende vertelstof op een nieuw spoor door de handeling te situeren in de vijftiende eeuw. Door tovenarij en alchemie te suggereren baadt het verhaal in een romantische en geheimzinnige sfeer van irrationalisme. De Pillecyn wijkt af van de overgeleverde legende door Blauwbaard als eenzame kasteelheer aan allerlei wisselende stemmingen over te leveren. Hij verlegt de klemtoon van bloed-dorstige held naar onrustige, tegenstrijdige natuur die door zijn contact met de elementen zijn betere zelf ontdekt.¹¹

Met betrekking tot de relatief vele soldaten als protagonisten in De Pillecyns sheppend proza, schreef Speliers in hetzelfde essay ook:

Voor een deel al in *Blauwbaard* (1931), zeker in *Hans van Malmédy* (1935) en expliciet in *De soldaat Johan* (1939) heeft De Pillecyn de voorrang verleend aan een bijzonder thema: de spanning tussen het verlangen naar een heroïsch soldatenleven en het verlangen naar intiem huiselijk geluk.¹²

Maar wat was nu precies de concrete aanleiding voor De Pillecyn om zijn *Blauwbaard* te schrijven? Of wat *kan* de werkelijke aanleiding zijn geweest? Op die vraag geeft de schrijver Luc Van Den Briele een geloofwaardig antwoord in een opstel waaraan we in het bovenstaande al gegevens ontleenden:

Zoals bij andere auteurs zullen de door Charles Perrault en de gebroeders Grimm geschreven sprookjes ook een vertrekpunt zijn geweest voor Filip De Pillecyn. In de sprookjes is Blauwbaard een welvarend en machtig man, die ergens – in een niet nader omschreven regio – leeft in een ook niet nader bepaalde verleden tijd. Filip De Pillecyns Blauwbaard daarentegen leeft in het Vlaanderen van de laatmiddeleeuwse riddertijd en hij is een eenvoudige huursoldaat. Dit met huurlingen bevolkte beginkader is een eerste belangrijke variatie op het oorspronkelijke Blauwbaardthema. Het idee om zijn blauwbaard uit een huursoldaat te laten groeien, kreeg Filip De Pillecyn in een cinemazaal te Malmédy (...). Hij zag er een stomme film, waarin Conrad Veidt ‘een soldenier zonder ziel en zonder schaduw, vol van fascinerende vernieling’ was. De Pillecyn vermeldt geen filmtitel, maar hij verwijst vrijwel zeker naar de in 1929 gerealiseerde en vanaf 1930

vertoonde film *Die letzte Kompagnie* van regisseur Kurt Bernhardt, waarin Conrad Veidt de rol van Hauptman Burk speelt (...).¹³

Blauwbaard bibliofiel

Het Filip De Pillecyncomité (hierna FDPC) stelde de bibliofiele heruitgave van *Blauwbaard* op vrijdag 10 december 2010 om 20 uur aan pers en publiek voor in het Stadhuis van Dendermonde. Emmanuel Waegemans, de voorzitter van het comité, verzorgde de inleiding. Daarna gaf hij het woord aan Piet Buyse en Herman Veyt, de burgemeesters van Dendermonde en Hamme. Vervolgens las woordkunstenaar Etienne De Munck enkele fragmenten uit het boek voor, terwijl celliste Joke Flecijn voor de muzikale intermezzi zorgde. Nadien bood het FDPC een receptie aan voor alle genodigden en geïnteresseerden in de Ros Beiaardzaal van het Stadhuis. Na *Mensen achter de dijk* (2004) en *Onder den hiel* (2008) was *Blauwbaard* de derde bibliofiele herdruk van een werk van Filip De Pillecyn in opdracht van het FDPC.

Voorafgaand aan de bibliofiele uitgave van *Blauwbaard* verspreidde het FDPC in de loop van 2010 een dubbelgevouwen folder met intekenformulier. Dat liet belangstellenden toe om alvast een of meer exemplaren van het boek te reserveren. Deze folder bevatte de volgende technische en praktische gegevens:

Beperkte oplage

100 exemplaren,
getekend en genummerd en 10 ex. H.C.

Aantal pagina's

113 blz. geïllustreerd met 9 tekeningen
in kleurendruk van Riet Verhelst

Afmetingen

210 x 270

Afwerking

offset 170 gr. garengenaaid

Cover diepdruk met tekening

Prijs € 67 (na 1 oktober)

Voorintekening niet-leden: € 62

Voorintekening leden: € 58

Verzendingskosten: € 8

Verschijningsdatum

eind november 2010

Presentatie

vrijdag 10 december
in het Stadhuis van Dendermonde

Gedrukt

EPO vzw te 2600 Berchem, Antwerpen

Oprichting

Filip De Pillecyncomité Hamme

Bij deze gegevens plaatsen wij enkele kanttekeningen. Bij 'Beperkte oplage' staat dat er 100 getekende en genummerde exemplaren beschikbaar zijn en 10 exemplaren H.C. (= 'hors commerce', dus niet bestemd voor de handel). Bij bibliofiele uitgaven is het de gewoonte om in het colofon te vermelden of de oplage Romeins of Arabisch genummerd is. Noch in de folder noch in het colofon van de bibliofiele uitgave komt die vermelding voor. Navraag bij het FDPC leert ons dat de honderd exemplaren voor de handel Arabisch en de tien exemplaren *hors commerce* Romeins genummerd zijn. Deze laatste gingen alle naar het FDPC. Ze waren bestemd voor de bestuursleden en om te tonen bij speciale, aan de activiteiten van het FDPC gekoppelde gelegenheden.

Het aantal pagina's van de uitgave, in de folder geraamd op 113, bleek in de definitieve uitgave op 106 uit te komen. De negen tekeningen in kleurendruk van Riet Verhelst zijn te vinden op de pagina's 14, 28, 37, 43, 56, 66, 81, 98 en 102-103. De laatste tekening is verspreid over een dubbele bladzijde.

Bij de afmetingen staat er '210x270'. Vanzelfsprekend worden met die getallen millimeters bedoeld. Het is erg slordig om de afmetingen zo weer te geven. Zo zou er voor de goede orde een spatie moeten voorafgaan aan en volgen op de 'x'. De juiste notatie zou dan zijn: '210 x 270 mm'.

De cover bevat een diepdruk met een deels ingekleurde zwart-wittekening van klein formaat. Ze stelt de Lange voor met een beurs vol goudstukken in zijn handen. Het gaat om een geïsoleerd fragment uit de tekening op pagina 14 van de bibliofiele uitgave. Ze werd in offset gedrukt en in alle exemplaren in een uitspa-

Filip De Pillecyn

BLAUWBAARD

Bibliothele uitgave Blauwbaard

ring op het voorplat in rood linnen gekleefd. Dat het omslag van het boek een rood linnen jasje meekreeg, is best wel ironisch als we bedenken dat het boek over Blauwbaard gaat... De vormgever koos ervoor om dit zo te doen, wellicht als verwijzing naar het vele bloed dat in het boek wordt vergoten.

Een belangrijk gegeven dat in dit colofon ontbreekt, is de naam van het lettertype, wat eigenlijk onvergeeflijk is voor een bibliothele uitgave. Het FDPC zou er

dan ook goed aan doen om hiermee rekening te houden bij een eventuele volgende bibliofiele heruitgave van een werk van De Pillecyn.

Het colofon van de bibliofiele heruitgave is te vinden op de versozijde van de Franse titelpagina. Dat is een wel erg vreemde plaats, vooral in de wetenschap dat na de laatste bedrukte bladzijde van het boek nog twee blanco bladzijden volgen. De versozijde van een Franse titelpagina is normaal blanco, al komt het ook voor dat er een frontispice (= een afbeelding tegenover de eigenlijke titelpagina van een boek) op wordt gedrukt.

In het colofon van het boek staat verder nog vermeld dat de uitgave een losbladige originele tekening van Riet Verhelst bevat. Deze gesigioneerde tekening, uitgevoerd in zwart-wit met Oost-Indische inkt op offsetpapier en voorstellende een op de grond zittende vrouw met ontblote boezem en gesloten ogen, is geschoven tussen de titelpagina en de eerste bedrukte pagina. Net als de tekening op het voorplat is de zittende vrouw geïsoleerd uit één van de negen tekeningen in het boek, met name die op pagina 43. Verhelst tekende deze vrouw vervolgens 110 keer na. Strikt gezien gaat het dan ook om 110 unieke tekeningen, omdat geen enkele tekening helemaal gelijk is aan de vorige of de volgende.

Riet Verhelst

De opdracht om tekeningen te maken bij de bibliofiele heruitgave van *Blauwbaard* viel bij Riet Verhelst in zeer goede aarde. Niet alleen kende ze de roman al van veel vroeger, ook was ze vertrouwd met het overige werk van De Pillecyn, zoals *De soldaat Johan* en *Monsieur Hawarden*. Dat is niet verwonderlijk: haar oom, die in haar kindertijd bij haar ouders inwoonde, was destijds goed bevriend met de schrijver. Ten huize Verhelst vertelde hij dan ook regelmatig over hem. Dat zette Riet Verhelst ertoe aan om al op veertienjarige leeftijd De Pillecyns meesterwerk *Mensen achter de dijk* te lezen. Verhelst: 'Ik vond dat een fantastisch mooi boek!'

Riet Verhelst werd geboren in Dendermonde op 30 december 1950. Ze groeide op in haar geboortestad. Samen met haar zussen kreeg ze al van jongs af kunst en cultuur met de papepel mee ingegoten. Zowel haar vader als haar grootvader schilderden als hobby, terwijl haar oom Clement Verhelst beeldhouwer was. Clements dochter Inge (Aalst, 1959) zou later uitgroeien tot keramiëkkunstenaar, net als zijn toekomstige schoonzoon Johan Van Geert (Aalst, 1960). In zo'n familie kon het haast niet anders of de artistieke microbe stak ook Riet aan. Als kind tekende ze in elk geval heel graag. Vreemd genoeg moedigde haar moeder

haar in die bezigheid niet aan. Ze mocht er niet aan denken dat haar dochter zou uitgroeien tot kunstenares. Haar grootste argument contra was dat ze het kunstenaarschap te losbandig vond, zeker voor een meisje. Ze wilde dan ook dat Riet een 'goed' beroep koos als ze er eenmaal de leeftijd voor had.

In de familie Verhelst luisterde men veel naar klassieke muziek. Zelf houdt Riet vooral van Rachmaninov, Chopin en Beethoven, en van hedendaagse componisten zoals John Cage. Maar ook een streepje jazz zo nu en dan weet haar te bekoren. Omdat haar ouders dat belangrijk vonden voor haar ontwikkeling, stuurden ze hun dochter vanaf het eerste leerjaar naar de muziekacademie in Dendermonde. Daar studeerde ze eerst notenleer om vervolgens viool te leren spelen. Dat instrument lag haar echter niet zo goed, vooral niet toen in de tweede helft van de jaren 1960 de flowerpowerbeweging vanuit de Verenigde Staten naar het Europese vasteland kwam overgewaaid. Verhelst: 'Al mijn vriendinnen waren met gitaarspelen bezig, en ik zat daar dan tussen met mijn klassieke opleiding viool. Aanleiding genoeg voor mij om zeker niet in de muziekwereld te stappen. In die periode stopte ik trouwens enkele jaren met vioolspelen, tot groot ongenoegen van mijn ouders'. Jaren later, toen ze al de kost verdiende, zou Riet opnieuw de viool ter hand nemen. Ze maakte dan deel uit van het Belgisch Medisch Orkest in Brussel, dat echter al na enkele jaren werd ontbonden. Daarna speelde ze cello in het Dendermonds Symfonisch Orkest en in het kleine ensemble La Domenica in Brussel. In dat laatste gezelschap kwam ze terecht via de huisarts Christine Traey, de dochter van Eugene Traey, de internationaal gerenommeerde pianovirtuoos, kamermusicus, directeur van het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen en voorzitter van de Koningin Elisabethwedstrijd. Na verloop van tijd werd het voor Riet echter te moeilijk om een gezinsleven te combineren met een bijna voltijdse baan en een muzikantenbestaan. Ze verliet dan ook beide ensembles, maar bleef haar artistieke bevlogenheid voortzetten in een andere discipline.

Na de beëindiging van haar humaniora, die ze voor het grootste deel doorbracht op een internaat in Gent, wilde Riet verpleegster worden. Ze schreef zich daartoe in aan het Paramedisch Instituut voor verpleegkunde en kinesitherapie in Gent. Na verloop van tijd veranderde ze van gedachten en besloot ze de studies voor medisch secretaresse op A1-niveau aan te vatten in het UZ Gent. Dat beroep oefende ze na haar afstuderen echter niet meteen uit. Eerst verzorgde ze jarenlang de boekhouding in het zakenkantoor van haar toenmalige echtgenoot. Dat deed ze deeltijds. Zo hield ze voldoende tijd over om op liefhebbersniveau met beeldende kunst bezig te zijn, een passie die ze pas na haar twintigste ontwikkelde. Verhelst: 'Ik wilde dat ook wel eens proberen, een schilderij maken,

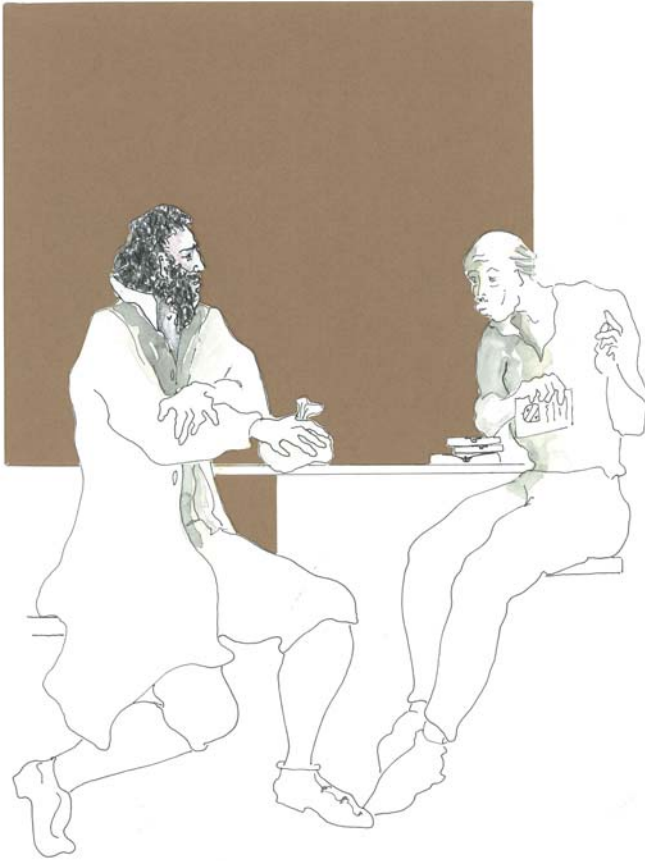
net zoals mijn vader en grootvader. In het begin schilderde ik vooral bestaande doeken na, kwestie van de kleuren te leren kennen'. Met haar echtgenoot woonde Riet Verhelst eerst in Dendermonde en daarna in Hamme, het geboortedorp van Filip De Pillecyn. Het paar woonde er achtereenvolgens in de Landbouwstraat en de Stationsstraat. In de Landbouwstraat leerde Riet Claudine De Vos kennen, de zus van Roger, de huidige ondervoorzitter van het Filip De Pillecyncomité en de vertaler van *Mensen achter de dijk* naar het Frans. Claudine stimuleerde haar om naar de kunstacademie te gaan om zich technisch te bekwamen. Riet nam haar advies ter harte en volgde diverse opleidingen via de avondschool en het deeltijds kunstonderwijs. Eerst schilderkunst bij Luc D'Hanis (Hamme, 1953) aan de Gemeentelijke Academie in Hamme, vervolgens tekenen bij Koen Muller (Lokeren, 1948) aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Dendermonde, opnieuw schilderkunst bij Sonja Bauters (Antwerpen, 1938) aan de Stedelijke Academie voor Schone Kunsten in Sint-Niklaas, en vrije grafiek bij Bart Prinsen (Mortsel, 1969) en Harry Laureys (1972) aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Daarnaast nam Verhelst ook deel aan een workshop Aquarelexpressie onder leiding van Jan Buytaert (Beveren-Waas, 1939) en volgde ze ten slotte een initiatie cursus sumi-e (een oude oosterse kunstvorm) aan volkshogeschool De Vlied in Gent. Gevraagd naar het belang van haar docenten voor haar eigen werk, antwoordt Verhelst: 'Luc D'Hanis is belangrijk voor me geweest in die zin dat hij me leerde kijken. Hij wees me er ook op dat bij modeltekenen de ruimtes tussen de verschillende lichaamsdelen belangrijker zijn dan het model zelf. In plaats van alles in te vullen, moet je suggereren wat ontbreekt. Die werkwijze is ook belangrijk om de verhoudingen van het model juist op het papier te kunnen plaatsen. Als een model bijvoorbeeld met haar armen omhoog staat en je kijkt naar de tussenruimtes, dan kun je beter inschatten wat de afstand is'. Ook Sonja Bauters is Riet Verhelst bijgebleven als een goede docente. Verhelst: 'Niet zozeer haar eigen schilderstijl heeft me beïnvloed als wel haar wijze van denken. Ze raadde me ook aan om het in mijn werk inhoudelijk over een andere boeg te gooien, en dat is uiteindelijk een goede zaak gebleken'.

Toen Riet Verhelst pas als kunstenaar begon, keek ze op naar de schilders van de Latemse School, zoals Emile Claus. Daarna heeft ze een periode gekend dat ze gefascineerd was door de vijvers van Claude Monet. Toch spreekt ze liever niet van invloeden. Verhelst: 'Ik bezocht in de loop der jaren uiteraard heel wat tentoonstellingen, maar ik liet me door het werk dat ik daar zag liever niet beïnvloeden. Ik probeerde vooral een eigen stijl te ontwikkelen'. Bij wie vertrouwd is met de kunstgeschiedenis roepen sommige van haar werken – vooral tekeningen – nochtans vaagweg herinneringen op aan het werk van Egon Schiele, iets wat

Verhelst al meermaals te horen kreeg van beschouwers van haar werk en wat ze kan begrijpen.

De hierboven opgesomde schilders geven al aan dat Riet Verhelst figuratief tekent en schildert. Toch was ze ooit de abstractie toegedaan, maar dat lag haar naderhand gezien minder. Sindsdien zweert ze trouw aan de figuratie. Aanvankelijk maakte ze op zichzelf staande werken, later legde ze zich meer toe op narratieve schilderijen – doeken die verhalend van inslag zijn. Verhelst: ‘Vroeger schilderde ik vooral uit een buikgevoel. Ik wilde iets creëren, zoals landschappen, en de inspiratie daarvoor kwam van buitenaf. Ik ging naar de natuur en schilderde daar naar de werkelijkheid. Met het vorderen van de jaren wilde ik meer verhaal in mijn werk brengen. Dat deed ik door schilderijen te maken die als het ware opeenvolgende facetten van een verhaal verbeelden. Het is in die periode dat ik rond thema’s begon te werken. Zo wilde ik onder meer tot uitdrukking brengen dat er in de mens niet alleen destructieve elementen aan het werk zijn, maar dat er ook schoonheid in hem schuilt. Zo maak ik al een tijdje werken rond het thema ‘vluchtelingen’, daartoe geïnspireerd door de huidige crisis’.

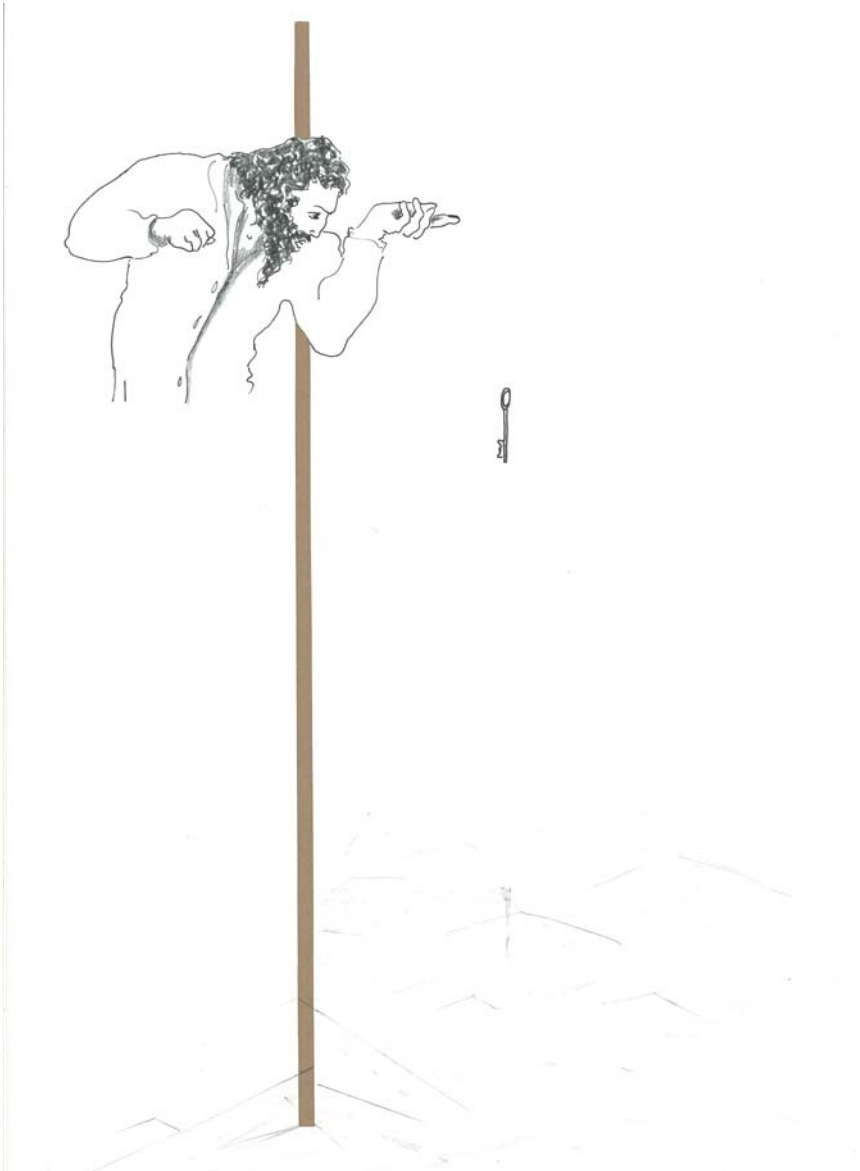
De roman *Blauwbaard* illustreren was in die zin een gedroomde opdracht voor Riet Verhelst dat ze opnieuw thematisch te werk kon gaan. Elke illustratie in de bibliothele uitgave verwijst duidelijk naar een bepaalde passage in de tekst. De eerste tekening, op pagina 14, toont van links naar rechts de Lange, de Rosse en de Schele. Alle drie houden ze een goedgevulde beurs met goudstukken vast. Die hebben ze afhandig gemaakt van de uitbaters van een herberg. Op de tweede tekening, op pagina 28, zien we twee mannen aan een tafel zitten. De man links is de Lange. In zijn hand houdt hij een zak goudstukken. De schriële man tegenover hem houdt een document vast waarop een wapenschild zichtbaar is. Deze scène past bij het volgende romanfragment: ‘Te Gent had de Lange zijn papieren en titels van adeldom gekocht. Een oudperkament-riekend mannetje had grinnikend gezocht onder de lijsten van leeuwen, raven, zwaarden, kruisen en ander dingen die een mens boven een andere verheffen. Hij kende zijn stiel: herhaaldelijk fabriceerde hij nieuwe adel uit de onuitputtelijke voorraad van de kruisvaarten’.¹⁴ Opvallend aan deze tekening is het grote gekleurde vierkant achter het bovenlichaam van beide mannen. Op het eerste gezicht lijkt het om een ingekleurd geometrisch vlak te gaan, maar dat is slechts schijn. In werkelijkheid gaat het om een gekleurd blad dat geschoven is achter een uitgeknipt gedeelte van de tekening. Omdat de tekeningen in het boek gereproduceerd zijn via offsetdruk, is dat voor de lezer van het boek echter niet te zien. Riet Verhelst paste hetzelfde procedé toe in de tekeningen op de pagina’s 43, 81 en 98. De tekening op pagina 81 toont een staande Blauwbaard met een geheven steekwapen in zijn rechterhand. Voor

De Lange koopt zijn papieren en titels van adeldom

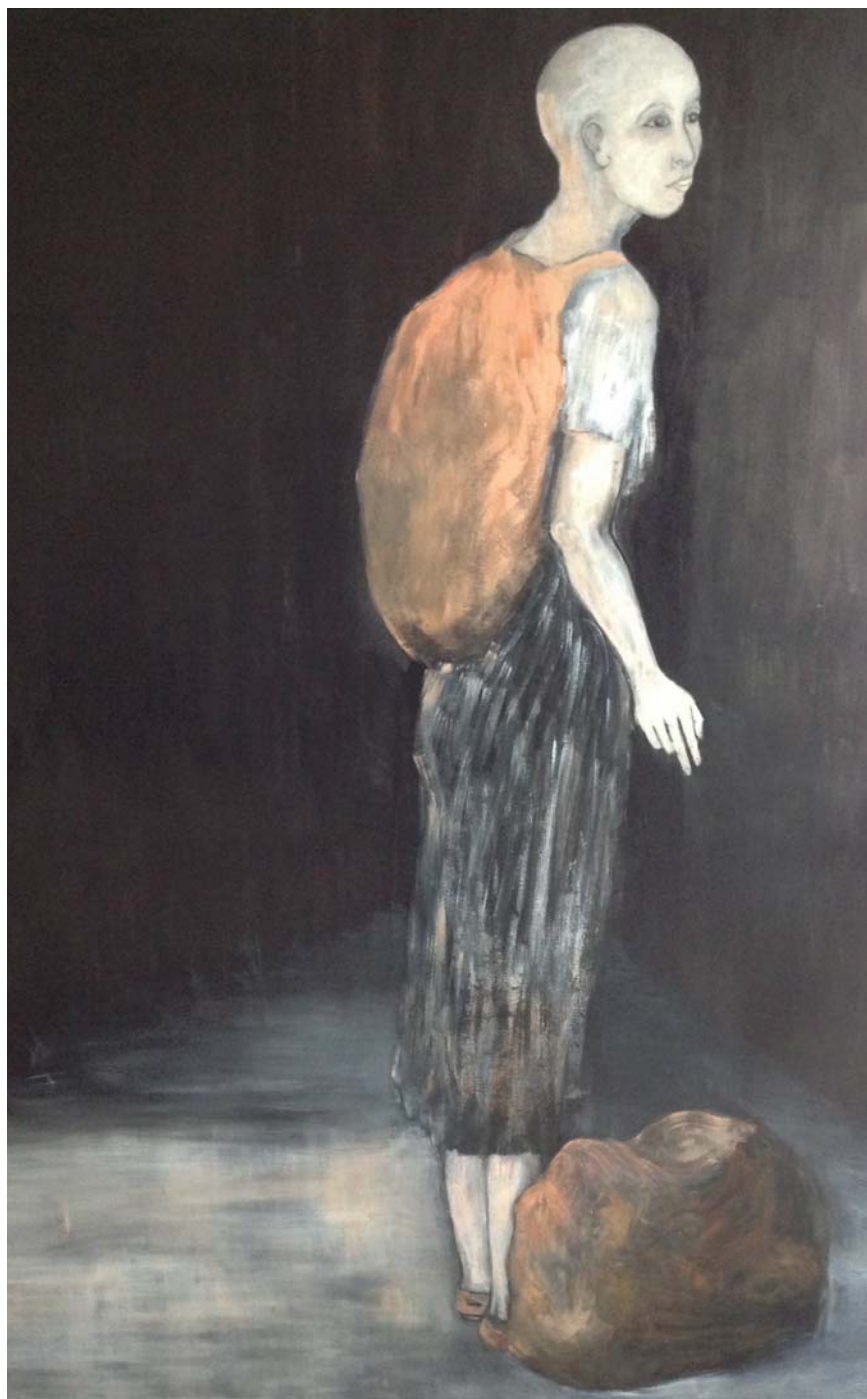
hem, gezeten op haar knieën, een langharige jonge vrouw met omlaag hangend hoofd, de handen op de rug vastgebonden. Tussen hen in een reusachtige plas bloed – een illusie gecreëerd door een rood blad papier. Op bladzijde 98 zien we het bovenlichaam van Blauwbaard die een sleutel in de Schelde onder hem werpt. De torenkamer van zijn kasteel van waaraf hij dat doet, evenals de verdiepingen die zich eronder bevinden, is weergegeven met een simpele, dunne verticale balk in een kleur die het midden houdt tussen bruin en goud. Een geniale vondst om de tekening zo sober mogelijk te houden.

Riet Verhelst maakte de negen tekeningen in de bibliothele uitgave met bescheiden middelen. Met potlood en Oost-Indische inkt klaarde ze grotendeels de klus. In de paar tekeningen met kleuraccenten paste ze de aquareltechniek toe. Maar ook dan heel sober. Voor alle tekeningen gebruikte ze Steinbachpapier van 40 bij

Blauwbaard gooit de sleutel van zijn kasteel in de Schelde

50 cm. De tekeningen in de bibliothele uitgave zijn dus verkleind weergegeven. De serie originele tekeningen hangt ingelijst in Verhelsts huis in Antwerpen. En dan is er nog de tussen de titelpagina en de eerste tekstpagina geschoven gesigeneerde tekening, waarvan ze 110 versies maakte. Deze tekende ze met Oost-Indische inkt op 90 grams A4-papier. Het is de tekening van een zittende vrouw, haar rechterbeen uitgestrekt, het linker opgetrokken, de handen naast haar lichaam

Op de vlucht van *Riet Verhelst*

De desillusie van *Riet Verhelst*

op de grond steunend, die met ontblote boezem, gesloten ogen en open mond met haar rug ergens tegenaan lijkt te leunen. Waartegen wordt duidelijk als we de tekening op pagina 43 bekijken. Daarop zijn vier figuren te zien: links Blauwbaard met een dolk in zijn hand en rechts van hem drie vrouwen. De eerste van de drie hangt overduidelijk dood aan een balk van de zoldering, een tweede, nauwelijks zichtbaar, is deels te zien achter een verticale balk, en de derde is de vrouw van de originele tekening, die – dat is nu duidelijk te zien – met haar rug steunt tegen dezelfde verticale balk waarachter de tweede vrouw te zien is.

Sinds Riet Verhelst de tekeningen maakte voor de bibliofiele uitgave van *Blauwbaard*, zat ze niet stil. Momenteel diept ze het thema ‘vluchtelingen’, dat haar zo nauw aan het hart ligt, verder uit in de vorm van schilderijen, maar dan

meer gericht op landschappen en met meer abstractie erin. Waren haar eerste schilderijen over dat thema vrij groot van formaat, dan wil ze zich nu toeleggen op doeken van 30 bij 30 cm. Ze maakte er inmiddels al een reeks, uitgevoerd in acrylverf. Vroeger schilderde ze met olieverf, maar nadat ze allergisch bleek voor terpentijn schakelde ze definitief over op acrylverf. Dat vindt ze wel jammer, 'want olieverf vind ik nog altijd mooier'. Ze overweegt ook om opnieuw etsen te maken. Verhelst: 'Kleinere etsen maak ik op mijn eigen pers. Daarmee kan ik tot formaat B3 gaan. Wil ik grotere etsen maken, dan kan ik gebruik maken van een grotere etspers bij vrienden'.

Sinds haar pensionering sloot Riet Verhelst zich aan bij Kumesa vzw. Kumesa staat voor 'Kunst voor een menselijkere samenleving'. Het is een vrijwillige samenwerking van een aantal mensen die het eens zijn in hun pluralistische gehechtheid aan de democratie en die willen reflecteren over hoe de artistieke en culturele waarden van vrijheid, gelijkheid, solidariteit en wederzijds respect kunnen bijdragen aan een menselijke samenleving. Kumesa organiseert niet alleen kunstprojecten, maar ook debatten, voordrachten en uitstappen naar onder meer kunstenaarsateliers. In deze uitgesproken geëngageerde organisatie kan Riet Verhelst haar ei kwijt, zeker nu ze al enige tijd werken maakt rond de vluchtelingenproblematiek. Als projectleider van Kumesa werkt ze daarnaast ook met kinderen en studenten van verschillende Antwerpse scholen. Kenmerkend voor deze scholen is dat ze zich in de meest kwetsbare gedeelten van de stad bevinden, waar 95% van de kinderen van allochtone afkomst is en veel gezinnen in armoede leven. Streven naar een betere wereld en daarvoor haar artistieke talent inzetten: het is Riet Verhelst ten voeten uit.

Noten

- 1 Filip De Pillecyn. *Blauwbaard*. Hamme, Filip De Pillecyncomité 2010, p. 5.
- 2 *Ibidem*, p. 26.
- 3 Deze bijkomende cultureel-artistieke verwijzingen naar Blauwbaard ontleende ik aan: Luc Van Den Briele, 'Filip De Pillecyns variatie van het blauwbaardthema' // *Filip De Pillecyn Studies VI* (2010), p. 125-150.
- 4 *Zoo verhalen de Vlamingen*. Antwerpen, P. Brand 1931, 653 p.
- 5 Emmanuel Waegemans (ed.). 'Filip De Pillecyn over eigen werk (1958)' // *Filip De Pillecyn Studies I* (2005), p. 110-113.
- 6 Filip De Pillecyn. *Blauwbaard*. Hamme, Filip De Pillecyncomité 2010, p. 7.
- 7 *Ibidem*, p. 26.
- 8 *Ibidem*, p. 29.
- 9 Emmanuel Waegemans. *Op. cit.*, p. 111.

- 10 Stefan Van den Bossche. 'Filip De Pillecyn in Malmedy en omstreken (1926-1933). Aspecten van een bio-geografische en literaire ruimte' // *Filip De Pillecyn Studies III* (2007), p. 64.
- 11 Hedwig Speliers. 'Filip De Pillecyn en de Duitse connecties' // *Zacht Lawijd 3* (2008), p. 49.
- 12 *Ibidem*, p. 44.
- 13 Luc Van Den Briele, 'Filip De Pillecyns variatie van het blauwbaardthema' // *Filip De Pillecyn Studies VI* (2010), p. 129.
- 14 Filip De Pillecyn. *Blauwbaard*, p. 26.

Karel De Stoute, luisterspel door Filip De Pillecyn en Arthur Meulemans (1940)

JURGEN DE PILLECYN

Voorgeschiedenis

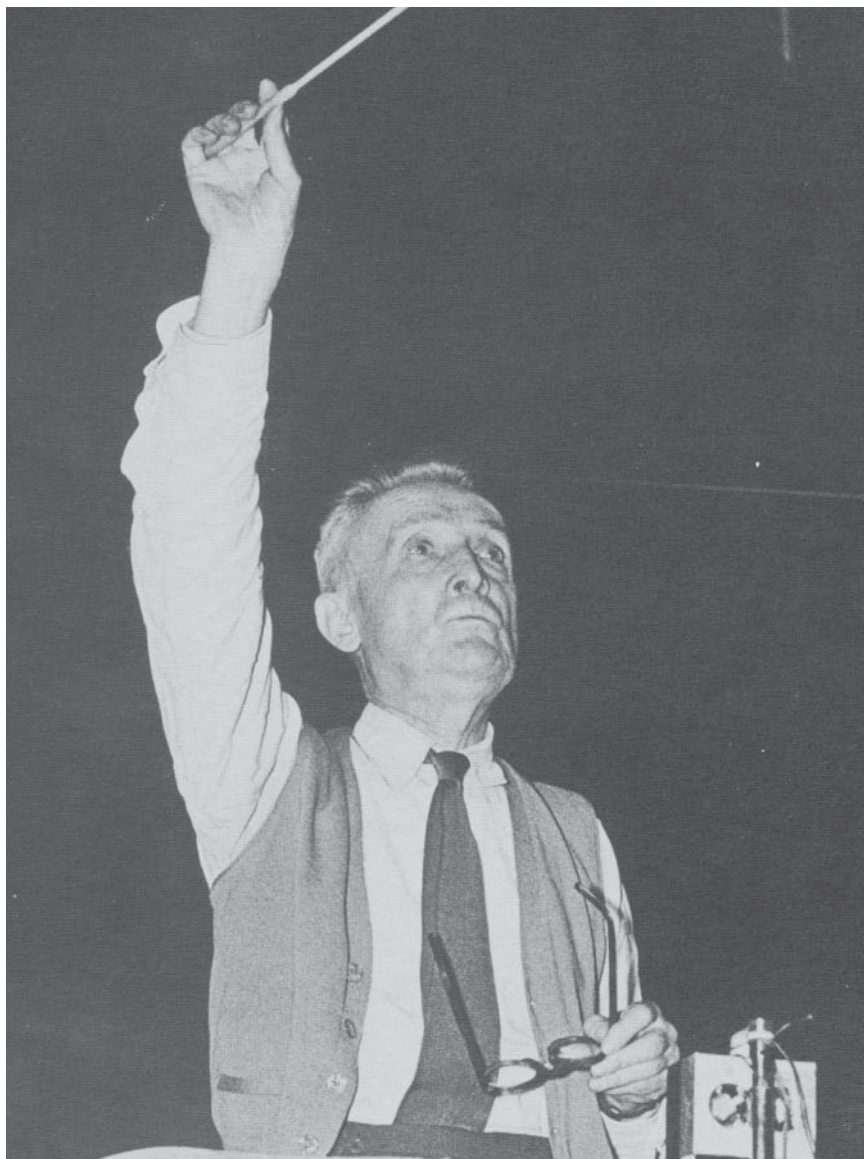
In het luisterspel *Karel De Stoute*, dat op 5 december 1940 door Zender Brussel werd uitgezonden, convergeren een aantal krachtlijnen die rond het eind van de dertiger jaren voor de tekstschrijver (Filip De Pillecyn) en componist (Arthur Meulemans) tekenend waren. Om te beginnen is er de fascinatie voor historische figuren en feiten uit het Vlaamse verleden. De Pillecyn had in 1939 zijn roman *De soldaat Johan* gepubliceerd, met als hoofdpersonage een soldaat in loondienst van het leger van Karel De Stoute. Uit een recensie in mei 1939 blijkt dat De Pillecyn ook nog oog had voor andere auteurs die rond de figuur van de Boergondische hertog werkten en dat hij zich voor zijn verhaalstof goed documenteerde.¹ Ook Meulemans werkte rond die tijd opvallend graag rond Vlaamse historische thema's. In 1937 componeerde hij *Gent*, voor koor en fanfare, op tekst van René De Clercq, een jaar later *Klokke Roeland*, voor recitant en fanfare op tekst van Rodenbach, later ook nog *Brugge* (tekst van F. Vercknocke) en tijdens de oorlogsjaren *Jacob van Artevelde* (1943, met C. Verschaeve als dichter), het lyrisch drama *Egmont* (1944, tekst van J. van Rooy)² en *De brief aan Filips*, voor zang en piano (eveneens op tekst van Van Rooy). Ook andere kunstenaars hadden in die jaren hun Vlaams engagement goed in de verf gezet door aan te knopen bij het 'roemrijke' – bij voorkeur middeleeuwse of Boergondische – Vlaamse verleden. Bij De Pillecyn en Meulemans had deze assertiviteit echter ook een pedagogisch tintje. Voor Meulemans betekende dit naast het componeren van eigen werk ook het propageren van muziek van andere Vlaamse componisten, met de bedoeling een zo breed mogelijk publiek te bereiken, en natuurlijk ook dit publiek muzikaal te 'vormen'. Dit publiek werd dan wel, zoals bij De Pillecyn, geacht katholiek te zijn.

Meulemans was als student en later leraar (tot 1914) aan het Mechelse Lemmensinstituut doordrongen van de katholieke visie op muziek en pedagogiek en sloot zich hieromtrent naadloos aan bij de ideeën van zijn vriend en directeur (vanaf 1918) van het Lemmensinstituut, Jules Van Nuffel. Ook als publicist uitte hij zich in die zin, met bijdragen aan *Hooger Leven*, *Dietsche Belfort* en *Warande*, en ook aan de uitgaven van de Katholieke Vlaamsche Hoogeschooluitbreiding.³

In *De Vlaamsche Radiogids* liet hij niet na om telkens weer op het belang van goede muziek voor Vlaanderen te wijzen. Jan Boon, de latere directeur-generaal van de radio, aarzelde in 1931 niet om onmiddellijk aan Meulemans te denken om een steuncomité op te richten tegen de politiek van het N.I.R., dat als ‘niet katholiek’ werd ervaren.⁴ Kanunnik Arthur Boon had in 1929 ook al aan Meulemans gedacht om een pion voor de goede zaak in het omroepgebeuren in te schuiven.⁵ Meulemans carrière bij de omroep startte reeds vroeg, eerst in 1929 bij radio Veltem of de NV Radio, later in de KVRO (Katholieke Vlaamse Radio-Omroep) omgedoopt. Vanaf 1930 dirigeerde hij het Groot Radio-orkest, vanaf 1931 het Symfonisch orkest van de N. I. R, dat in 1935 uiteindelijk het Groot Symfonisch Orkest van het N.I.R. werd.

Hier verdedigde hij naar best vermogen eigen werk en dat van andere Vlaamse componisten. Maar al vlug hoopten er zich spanningen op tussen hem en zijn Franstalige collega's (waaronder de dirigent Franz André), een impasse die op zijn ontslag uitliep. Katholiek Vlaanderen was hierdoor zeer in de wiek geschooten en een en ander ontspoorde in een ware persoorslog. De Vlaamse katholieke kranten (o.a. *De Standaard*) hadden het over ‘een aanslag op de Vlaamse cultuur’ door ‘de maffia van het N.I.R.’, ze repten van een putsch van Franstaligen tegen de Vlaamse kunstenaars, temeer daar Meulemans niet de enige getroffene was (ook Paul Gilson, éminence grise in de toenmalige componistenwereld, werd aan de deur gezet). Het offensief werkte, want uiteindelijk reikte het N.I.R. Meulemans weer de hand door hem als gastdirigent te engageren, en door hem ook tot diensthoofd van de Bibliotheek, Vertalingen en Auditiedienst aan te stellen. Dit compromis beviel Meulemans maar matig. Vanaf 1939 kon hij wel op wat meer ruggensteun rekenen, met de aanstelling van Jan Boon als directeur-generaal. Ook trof hij Bert Peleman bij de omroep aan, die in 1939 cultureel medewerker was geworden en zich onder meer om het nieuwe en succesvolle genre van het luisterspel bekommerde.⁶ Het was de dominicaan Constant van Gestel geweest, medestichter van de Katholieke Vlaamsche Oproep en vanaf 1939 ook lid in de raad van bestuur van het N.I.R., die Peleman het Flageygebouw had binnengeloodst.⁷

Na de Duitse inval werd het N.I.R., dat sedert 1938 in het splinternieuwe gebouw in Elsene huisde, vanaf 28 mei 1940 onder Duitse supervisie geplaatst (‘Sender Brüssel’). Meulemans diende evenwel nog steeds met occasionele optredens genoeg te nemen, nu Paul Douliez, die reeds voor de oorlog het Radio-orkest gedirigeerd had, als dirigent van het Omroep-orkest werd aangesteld. Deze werkte zich met hulp van de bezetter in korte tijd op als dé leidinggevende figuur in en ver buiten het Flageygebouw. Niet minder dan 16 hoorspelen van diens hand

Meulemans als dirigent

werden zo de ether ingestuurd, daar waar Meulemans er uiteindelijk slechts 2 afwerkte. Andermaal naar de achtergrond verwezen, besloot hij er in 1942 de brui aan te geven. In een brief aan de commissaris-administrateur van Sender Brüssel verhaalt hij de redenen van zijn ontslag: teveel kritiek op zijn composities, opgedrongen programmatie, verdachtmakingen van zijn persoon en afspraken die buiten zijn weten om geregeld werden.⁸ Zijn ontslag werd aanvaard en op aanra-

den van Wies Moens nam Gaston Feremans de dirigeerstok over. Meulemans liet Sender Brussel nu voor wat hij was en werd dirigent van het zelfopgerichte koor van de Brusselse Sint-Goedele-kathedraal.

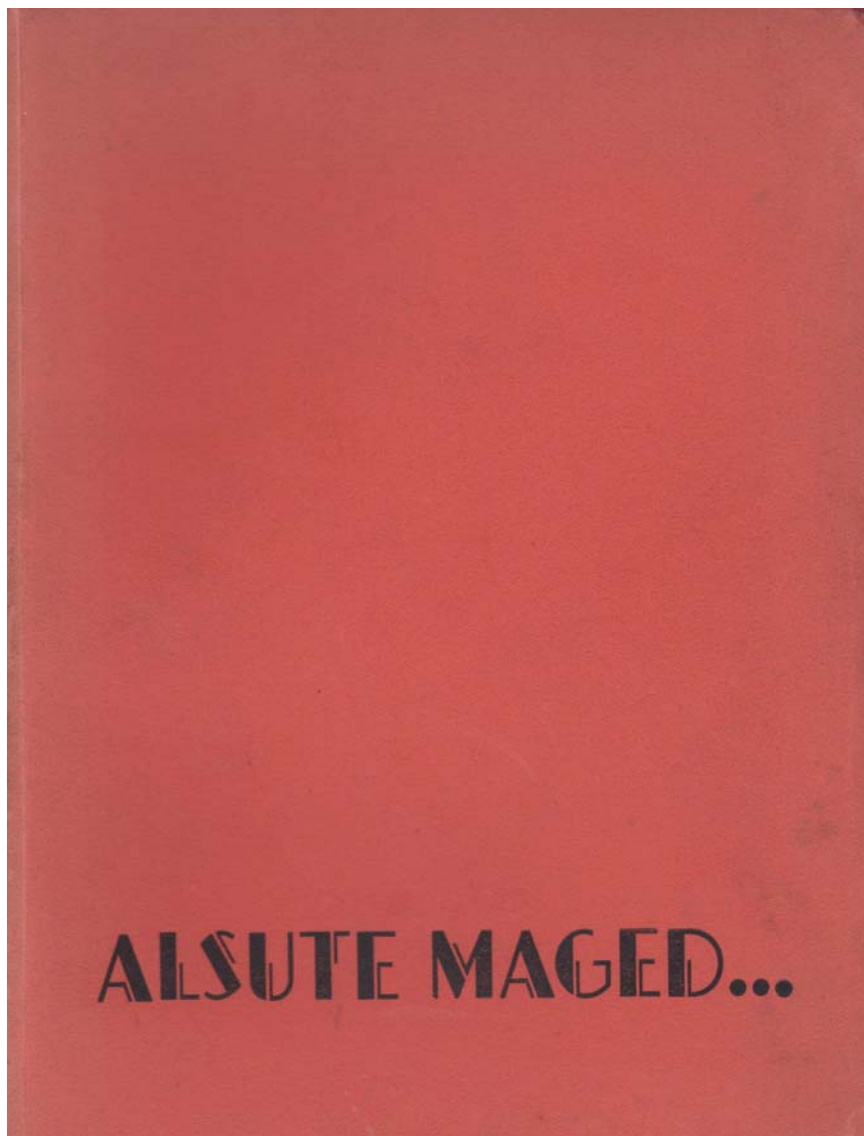
Katholiek en Vlaamsgezind, het kon dan ook niet anders dan dat De Pillecyn en Meulemans elkaar al getroffen hadden vóór de samenwerking voor het luisterspel *Karel De Stoute*. Zo dirigeerde Meulemans bij de negentiende IJzerbedevaart in 1938 zijn *IJzerpsalm*, het zogenaamde *Bedevaartlied* op tekst van Ferdinand Vercocke, ‘opgedragen aan de IJzerdoden’. De Pillecyn hield tussen de door de componist gedirigeerde liederen en samenzang een toespraak namens het verbond V.O.S. Hoe ze elkaar precies troffen voor *Karel De Stoute* is evenwel niet duidelijk. In het VRT-archief zijn er geen documenten hieromtrent bewaard gebleven, evenmin als een klankopname. De kranten *Het nieuws van den dag*, *Volk en Staat* en *Het Laatste Nieuws* kondigden de uitzending door Zender Brussel in de editie van 5 december 1940 aan.

Alleen *De Vooruit* verstrekke wat extra informatie en haalde de aanvangsregels van De Pillecyns script aan. Het luisterspel werd éénmalig rechtstreeks vanuit Studio 10 (een van de zogenaamde ‘kruisstudio’s’ van het Flageygebouw) uitgezonden, op een moment dat het N.I.R. reeds onder Duitse hoede stond maar vooroorlogse initiatieven blijkbaar wel nog onbelemmerd gerealiseerd konden worden.⁹ Wel zeker is dat een aantal Vlamingen die in 1939 en 1940 aan het N.I.R. werkzaam waren (goede) contacten met De Pillecyn onderhielden: niet alleen Meulemans zelf, maar ook Bert Peleman en Jan Boon, Wies Moens en ook Mon de Goeye, de perschef van Zender Brussel.¹⁰ Een hypothese zou kunnen zijn dat Bert Peleman De Pillecyn om een luisterspel op thema naar eigen keuze vroeg en voor de muziek bij zijn N.I.R.-collega te rade ging.

Peleman kende De Pillecyn al van voor de oorlogsjaren, naar eigen zeggen had hij hem ontmoet ten huize van de schilder Prosper De Troyer, en later (of vroeger?) ook te Hamme.¹¹ Pelemans tweede dichtbundel *Alsute Maged* werd in 1936 door de drukkerij De Pillecyn-De Jonghe in de Plezantstraat te Hamme uitgegeven. Het is zeker niet onwaarschijnlijk dat De

Pillecyn hier zijn broer Leon, die naast vele andere werken ook de lokale krant *De Klaroen* uitgaf, voor had aangesproken.¹²

Pelemans verzoek om een luisterspel zou zo een wederdienst geweest kunnen zijn voor De Pillecyns steun bij zijn dichtbundel. Meulemans kende De Troyer trouwens ook en trof De Pillecyn weer bij de oprichting van een Huldecomité voor deze schilder.¹³ Ook bij de Mechelse Nationale Kultuurdagen in 1941 en als lid van de Vlaamse Academie voor Schone Kunsten kruisten hun wegen. Dat De

Pillecyn de historische figuur van Karel De Stoute voor deze opdracht uitkoos, ligt voor de hand. Tussen juli 1938 (in *De Gids*) en maart 1939 (in *Vormen*) verscheen de roman *De soldaat Johan* in feuilletonvorm, als boek kwam het in 1939 bij Van Kampen uit. Het in 1938 bij Querido verschenen werk *Leven van Karel De Stoute* van de Nederlandse schrijfster Nine Van Der Schaaf ontsnapte niet aan De Pillecyns aandacht. In mei 1939 recenseerde hij dit boek in het 'Kroniek van het proza' van het dagblad *De Standaard*. Hierover schrijft hij onder andere:

...En of dit levensbeeld van Karel de Stoute nu de geleerden van de geschiedschrijving zal voldoen? ...Want het beeld dat zij ons van den beruchten hertog hebben opgehangen is een tafereel dat haast uitsluitend bestaat uit de feiten, het bloedige en tyrannieke bedrijf van den oorlog en onderdrukking en de passie voor macht. Hier hebben wij slechts een aanstippen van het feitenmateriaal dat noodzakelijk is om met het historische gebeuren contact te houden. Hier valt heel het licht op de persoonlijkheid zelf van den geweldigen hertog, op het innerlijke gebeuren van zijn bewegingen...En dit verhaal is des te treffender daar het met de soberheid van een kroniek geschreven is...¹⁴

De Pillecyn concludeert verder dat het een 'uitstekend werk', een 'zeer lezenswaard boek' is. Zijn bewering dat hij mogelijk 'destijds een of ander werk over die eeuw gelezen had'¹⁵ lijkt niet op het werk van Van Der Schaaf te kunnen slaan, gezien de chronologie van de publicaties, tenzij men enkel rekening houdt met het laatste, in maart 1939 geschreven hoofdstuk van *De soldaat Johan*. Bert Ranke woog beide werken al in 1941 aan elkaar af in zijn *Proefvluchten boven den Parnassus*, maar wees vooral op de verschillende benadering en stijl van beide auteurs.¹⁶

Dat De Pillecyn zich echter voor titel en inhoud van het luisterspel op het werk van Van Der Schaaf inspireerde, lijkt meer waarschijnlijk. Enkele scènes uit De Pillecyns tekst vertonen veel gelijkenis met die van de Nederlandse auteur. Zo bv. in de eerste akte ('Gent') van het luisterspel, waar het rumoer om de vaandels die de Gentenaren verloren beschreven wordt en de heer van Gruuthuuse een zweepslag aan één der rebellen geeft (p. 47 bij Van Der Schaaf), of waar de droom van de koning van Boergondië verhaald wordt (p.65); in de tweede akte ('Trier') wanneer het toernooi en de prijzen beschreven worden en het thema van de nijd uitgewerkt wordt (p. 123 en p. 127). In de laatste akte ('Nancy') is er de scène met een wild beest (een 'wolf', p. 181), het idee van de 'ziekte' van de hertog (p.188), de persoon van De Lalaing (p.193). Twee zinnen op p. 198 zijn zelfs identiek aan de tekst van De Pillecyn: 'de gouden leeuw valt van de helm' en 'het is een teken

van God'. Ranke schrijft dat *De soldaat Johan* een 'interessante aanvulling van Nine Van der Schaaf's boek' is, omwille van de aandacht voor het 'kleinere volk' in het Boergondische kluwen. De Pillecyns roman is 'literair en psychologisch de volstrekte tegenstelling' van het werk van de Nederlandse schrijfster.¹⁷ Met de focus op eenvoudige lieden zoals, naast de soldaat Johan zelf, de boer Niklaas, de Gentenaar Lieven of pater Bruno, investeert De Pillecyn in 'het creëren van fictieve gestalten' die het 'bewustwordingsproces van de kleine man' belichamen, een proces dat, zo Ranke, soms op 'hysterisch mysticisme' uitloopt. Niets daarvan bij van der Schaaf, die met 'rustige klaarheid' het hofleven ontleedt en zich dicht bij de historische personages houdt. Met zijn luisterspel *Karel De Stoute* lijkt De Pillecyn evenwel bij deze afstandelijke benadering aan te knopen, waardoor deze tekst¹⁸ als een soort geschiedkundig preludium, of addendum op de

1 ^{ste} Aee ^e	Madeline Verbeke	14 1/2 puntken
2 ^{de}	Agnes Van Houste	14 "
3 ^{de} bev. ^e mildem ^e	Marguerite Maushalt	10 "
Middelbare Klas		
1 ^{ste} vrij (ontonderstehing)	Henriette Van Naver	30 puntken
2 ^{de}	Gabrielle Van Oostbaeken	28 "
Toebereidende Zeevang - Deeraar M ^r Aels. Everaert.		
1 ^{ste} vrij	Janus Vermix	29 puntken?
1 ^{ste} "	Philippe De Pillecyn	27 "
2 ^{de} "	Arthur Vermeyne	25 "
2 ^{de} "	Mareel Hofman	23 "
1 ^{ste} Aee ^e	Edmond Rods	19 "
2 ^{de} "	Maurice G. Rods	17 "
2 ^{de} Indiefaar.		
1 ^{ste} vrij (ontonderstehing)	De Geare Bloy	30 puntken
1 ^{ste} "	Geoninne Jereh	29 "
1 ^{ste} "	Hofman Paul	27 "
2 ^{de} "	Verescheu Roep	18 "
Middelbare Klas - Deeraar M ^r Kiloje. Bestuinder.		
2 ^{de} vrij	Robert Boeklaedt	30 puntken
1 ^{ste} Aee ^e	Maurice Rothiers	15 "
Mildem ^e	Alfred Paman	10 "
"	Clément Rothiers	10 "
Hoogste Zeevang.		
1 ^{ste} vrij	Omex Verescheu	15 puntken
1 ^{ste} Aee ^e	Vineut Portails	10 "

roman *De soldaat Johan* gezien kan worden – ook chronologisch, vermits het luisterspel ophoudt waar de roman begint.

De muziek

Inleiding tot de eerste acte

Nadat ‘de stem’ het noodlot van ‘hem die een rijk erfde van Boergondië tot Friesland’ kort uiteenzet vat de muziek fors aan. Het martiale, dramatische karakter wordt door het volledige koperensemble onmiddellijk onderlijnd. Het trompetmotief van de eerste maten fungeert als een soort ‘Karel De Stoutemotief’, dat ook verder doorheen de compositie opduikt wanneer er sprake is van de hertog.

A musical score for trumpets and choir. The top staff is for trumpets, labeled 'trompetten', and the bottom staff is for choir, labeled 'koor (+8va)'. The score starts in 2/4 time, then changes to 3/4, and finally to 4/4. It features a prominent triplet motif in the trumpets, followed by a section with a key signature change to one sharp (F#) and a common time signature (C).

Bij de schildering van de stad Gent – oorspronkelijk van tekst voorzien, maar in de partituur doorgestreept – zorgen de hoorns en de strijkers voor een minder gedecideerde en meer ingehouden toon (*‘espressivo’*). De spanning tussen Karel en de Gentenaars wordt door Meulemans onderhuids voelbaar gemaakt door een dreigende ritmische pedaal in de violoncelli en contrabassen, die op nogal Wagneriaanse wijze in een unisono uitmondt wanneer de hertog in het Gentse kasteel aankomt. Het koor besluit met eveneens een unisono, een procédé dat Meulemans bij het einde van iedere scène gebruikt om een tafereel af te ronden.

A musical score for choir and strings. The top staff is for choir, labeled 'koor', and the bottom staff is for violoncelli and contrabassen, labeled 'vc, cb'. The score starts with a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C). It features a complex, multi-measure rest for the choir, followed by a section with a key signature change to one sharp (F#) and a common time signature (C). The strings play a rhythmic pattern.

De toonspraak is met deze inleiding ook gezet en sluit aan bij de habituele compositiestijl van Meulemans: een soort verbrede tonaliteit die op Richard Strauss en Richard Wagner stoelt en vaak de bitonaliteit opzoekt. Meulemans hoedt er zich wel voor om de grens van de atonaliteit te overschrijden.

Eerste en tweede tafereel

In enkele maten (*Allegro*) wordt het rumoer van de gilden in slagorde, het gefliker van wapens en het getrappel van paarden door wervelende en rond zichzelf kringende chromatische lijnen gesymboliseerd. Een climax in unisono-behandeling leidt naar een fortissimo-akkoord en het volledige koperensemble (drie hoorns, drie trompetten en twee trombones) waarbij het koor zich aansluit. Ook het volgende tafereel ('maakt vrije baan voor de hertog') is grimmig en ademt wantrouwen en vijandschap.

Allegro

f *vn, av, vc*

f *hoorns + hout*

Het chromatisch spel wordt voortgezet tot de harp, de trompet en de altviolen met een bezwerend, motto-achtig motief dit krijgsgewoel bedwingen. Dit motto wordt door de houtblazers beantwoord, en zou met de zin 'hoogheid, ik hield uw arm tegen' kunnen gelieerd worden (een passage die ergens aan een gelijkaardig moment in Stravinski's *Sacre du Printemps* herinnert, in het deel 'cercle mystérieux des adolescentes').

(harp, hoorn)

f

srijkers *pp (+ koor)*

25 *(harp, hout)*

mf *p* *p*

Inleiding tot de tweede akte

Deze akte verhaalt het verblijf in Trier en de ontmoeting met de keizer Frederik.

Meulemans heeft deze akte beduidend meer plaats en aandacht geschonken, wat ook de muzikaal rijkere zetting verraadt. Het hierboven vermeld motto rijt het einde van de eerste akte aan deze akte. Dan grijpt de componist terug naar het materiaal uit de inleiding tot de eerste akte, waar hij de maten die het con-

trasterende, wekere Gent schilderden nu in de strijkers overneemt. Het Karel de Stoute-motto in de trompetten en de declamatie van de stadsnaam (respectievelijk Gent en Trier) in het koor komen nu echter na deze passage in plaats van ervoor.

Eerste tafereel

Een strakke ostinato-figuur in strijkers, harp en houtblazers (*poco marciale*), afgeleid van het bezwerend motief (cfr. supra), geeft de cadans van een statige ridderoptocht na het wapentoernooi weer, even onderbroken in het koper door het tot z'n ritmische essentie herleid Karel de Stoute-motief dat door de bitonale harmonisatie bitsiger klinkt. Bij de herneming van dit riddermotief scherpen de violen het melodische segment nog aan door gebruik te maken van parallelle tertintervallen. Ook hier sluit een unisono met een gongslag het tafereel af. De strakheid van deze maten herinneren alweer onwillekeurig aan passages uit Stravinski's *Sacre du Printemps*.

Opmerkelijk is ook het procédé dat door een toe- en afnemende dynamiek (van piano naar forte en dan weer naar pianissimo) het ruimtelijk effect van een voorbijtrekkende stoet schildert, iets wat Smetana (*De Moldau*) voorheen al gepopulariseerd had.

Tweede tafereel

Het chromatisch opstuwend figuurtje (*Leve de hertog! Laat mij door...*) uit het laatste tafereel van de eerste akte wordt integraal herhaald, nu gelinkt aan het bezwerend motief, waarbij alles een halve toon lager getransponeerd wordt. Meulemans gebruikt hier identieke muziek voor identieke tafereelen; ook in het slottafereel van de vorige akte dient er 'vrije baan gemaakt' te worden voor de hertog.

Derde tafereel

Na het heimelijk vertrek van Keizer Frederik uit Trier mijmert Karel de Stoute 's ochtends vroeg bij het aanschouwen van de Moezel. De Engelse hoorn zingt een weemoedige klacht, dat op een verbreding van het bezweringsmotief gebaseerd is. In de strijkers wordt een statisch en wijds klankveld gecreëerd dat van een acht- naar een tientonig akkoord verschuift om zich dan weer op het initiële akkoord neer te leggen. Deze 'mixtuur'-behandeling van onbeweeglijke samenklanken vindt men ook reeds bij de aanvang van het tweede deel (*La Nuit*) van de *Sacre du Printemps* weer.

The image displays two systems of musical notation. The first system features an English Horn (labeled '(Engelse hoorn)') and strings (labeled 'strijkers'). The English Horn part has a melodic line with a slur over the first two measures. The string part consists of arpeggiated chords, with a slur labeled '(buis klokken)' spanning the first two measures. The second system, starting at measure 38, shows the piano accompaniment. The right hand has arpeggiated chords, and the left hand has a bass line. A dynamic marking 'p' is present at the end of the system.

Een middeldeeltje appeleert aan de tekst ‘de lieflijke morgen’ met een idyllische orkestratie, arpeggio’s in de harp , geaccentueerd door een enkele slag op de triangel. De slotmaten hernemen de mixtuur-akkoorden waartussen zich ‘de klokgeluiden’ uit de tekst mengen. De buisklokken scanderen hier het riddermotief doorheen de melodie in de Engelse hoorn .

(slagwerk)

Een dreigende roffel in de pauken, onder begeleiding van ostinato-ritmes in snaartrommel en cymbalen zet de woorden van De Lalaing ‘... *hij heeft alleen schrik voor den duivel...*’ kracht bij.

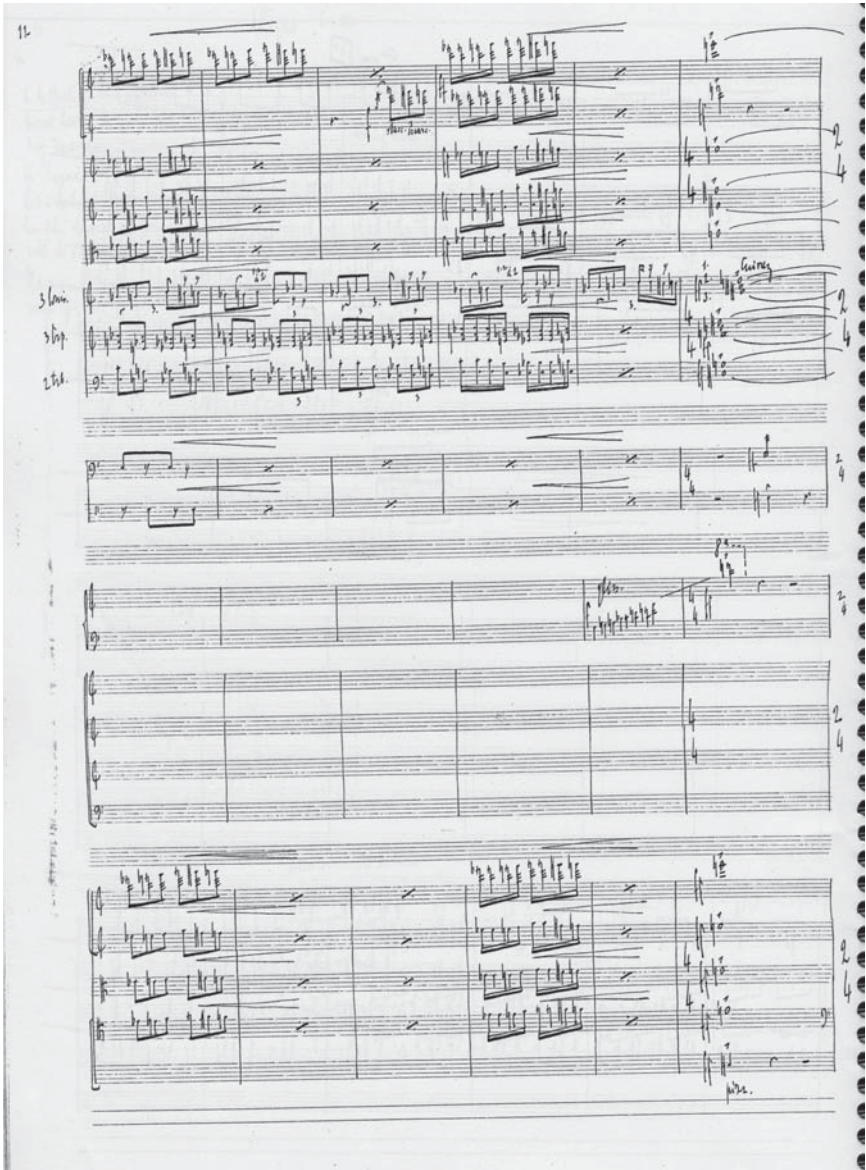
Dat de roffel naar het tritonusinterval, van oudsher de ‘diabolus in musica’, afbuigt is dan wel geen toeval.

Vierde tafereel

(Nancy, ’s anderendaags). Het bezweringsmotief wordt successievelijk in de Engelse hoorn en een soloviool, nadien ook in klarinet en fluit gegeven, eerst onderbouwd met de statische polytonale akkoorden in tegenbeweging, die naar het derde tafereel van de tweede akte refereren (waar ook sprake is van ’s anderen-

daags morgen'), dan voorzien van dissonante samenklanken in de houtblazers. Wellicht symboliseren deze de ontgoocheling en bitterheid van Karel de Stoute.

Deze akkoorden zijn door toepassing van de zogenaamde 'intervalharmoniek' rechtstreeks verwant aan het bezweringsmotief.

Vijfde en zesde tafereel

(de aanvang van de strijd). Het vijfde en zesde tafereel is een letterlijke herhaling van het tweede, op de aandikking door trombones en hoorns van het Karel de Stoute-motief na. Opmerkelijk is de teksttoevoeging in de partituur die niet in het script terug te vinden is: 'Brenge den standaard van Boergondië; dat bazuinen gestoken worden'.

Zevende tafereel

('fijfermuziek'). De laatste strijd en de dood van de hertog sluit dit luisterspel af. De fijfermuziek, een pittoreske, 'Breugheliaans' volkse melodie, met begeleiding van triangel en tamboerijn, wordt als een soort refrein gebruikt. Bourdonnoten in de bassen suggereren ondubbelzinnig doedelzakken. Het eerste couplet is een opeenstapeling van aan het Karel De Stoute-motief verwante akkoorden in de trompetten, een 'Nibelungen'-ritme ('de klank van staal op staal') in hoorns en altviolen en een pedaalnoot in de hoge strijkers.

Na de herhaling van het refrein wordt abrupt afgebroken door het bezweringsmotief ('*Lento*'), dat massief in de strijkers gegeven wordt. De keuze voor de toonaard van fa mineur zorgt na het overwegend bi- of polytonale karakter van dit werk voor een dramatisch effect. Even duikt nog het motief van de hertog op, door het bezweringsmotief in diminutie gecounterd, waarna het luisterspel in het akkoord van fa mineur uitdeint. Het Karel de Stoute-motief breekt bij de begintonen af, waardoor Meulemans wel op een heel plastische manier de dood van de hertog verklankt.

Postludium

Na de creatie in december 1940 verdween het luisterspel *Karel de Stoute* uit het repertorium. Ook de partituur raakte in vergetelheid en werd na de oorlogsjaren niet meer in Meulemans abundante werklijst vermeld (enkele scènes uit Meulemans latere opera *Egmont* (creatie in 1960) herinneren wel sterk aan dit gelegenheidswerk). Hetzelfde gold voor De Pillecyn, tot de tekst in 2003 weer toevallig boven water kwam.¹⁹ Aan te nemen valt dat beide auteurs dan ook weinig waarde aan het werk hechtten, of misschien zelfs vergeten waren. De Pillecyns tekst noch Meulemans muziek kunnen bezwaarlijk hoogtepunten in het oeuvre van de auteurs genoemd worden maar verraden wél het vlotte métier van de schrijver en componist, die met deze *Karel de Stoute* scenisch talent, psychologi-

sche differentiatie en zin voor effect bewijzen. Hierdoor heeft dit luisterspel toch iets meer cachet dan de vele andere occasionele werken in dit genre. Het bleef, helaas, bij deze éne samenwerking.

Filip De Pillecyn en muziek

Voor zover bekend is *Karel de Stoute* De Pillecyns eerste tekst die van muziek voorzien werd.²⁰ Dat ook later maar weinig toonkunstenaars zich geroepen voelden om zich aan werk van De Pillecyn te wagen mag verbazen voor een auteur wiens proza steevast om de muzikaliteit van de gedragen volzinnen geprezen wordt. De Pillecyn heeft zich zelf nogal ambigu omtrent zijn muzikale interesses geuit, ook al speelt muziek toch regelmatig een rol in zijn werk. Meestal wordt de muziek wel beperkt tot een sfeerscheppend, atmosferisch element zonder meer. In *Het geheim van Nora*, een onder pseudoniem gepubliceerd verhaaltje uit 1945, haalt De Pillecyn het lied *Der Lindenbaum* van Schubert aan om de wat melige plot op te hogen. Ook in *De veerman en de jonkvrouw* vindt het personage van de ritmeester Van Calcken ‘verlichting’ voor ‘zijn moede zin’ in de muziek van Haydn en Mozart, die ‘weemoedige onbestemdheid’ in hem verwekt. Bij kermis- of balscènes bv. in *Monsieur Hawarden* of ook *Vaandrig Anton Serjacobs* bedwelmt de muziek de personages zodanig dat ze zwijgzaam in zichzelf verzinken, en voor het gezelschap onbereikbaar worden. Een enkele maal beklijft muziek, ‘blijft in het gehoor hangen’ en brengt een hele gemeenschap in een koortsachtige vervoering: “vele avonden waren er waarop bij den brand van het haardvuur het lied in hen gonsde’ (*De soldaat Johan*).

In bijdrages over de harmonicaspeler G. Peelaerts²¹ komt deze functionalistische visie op muziek als sonore achtergrond duidelijk naar voren. De Pillecyn beweert hier dat het harmonicaspel meer voor de gewone soldaat betekend heeft dan ‘de vioolconcerten van Elisabeth’ (waarmee wellicht de concerten tijdens de Eerste Wereldoorlog van de Belgische vioolvirtuوس Eugène Ysaÿe bedoeld worden). Men zou hieruit kunnen concluderen dat de auteur niet bepaald veel affiniteit met klassieke muziek en verfijnde muziekcultuur had. Nochtans beweert De Pillecyn bij een huldiging in 1956 in Brussel door de Bond der Oost-Vlamingen muziek gekend te hebben in zijn jeugd.²²

Zijn broer Emiel was dirigent van een fanfare geweest te Hamme, en in 1961 verwees De Pillecyn nog in een kort tekstje naar de repetities van de Hamse harmonie van de Katholieke Kring die hij als knaap bijwoonde.²³ Op een archiefphoto van deze Harmonie uit 1869 is ook vader Henri als spelend lid te zien. Maar ook Filip De Pillecyn zélf had in zijn jongensjaren even op de banken van

de muziekschool te Hamme gezeten. In de registers van de Hamse muziekacademie wordt hij in het schooljaar 1901-1902 als leerling bij R. Everaert voor de 'voorbereidende leergang' vermeld.²⁴ Hoe lang hij dit onderricht genoot, is niet duidelijk vermits zijn naam in de volgende jaren niet meer opduikt. Wellicht bleef het bij elementaire muziekinitiatie, maar werd de gevoeligheid voor toon en klank daar misschien wel aangescherpt. Zijn dochter Godelieve De Pillecyn verhaalde later dat de voorkeur van haar vader voorheen vooral operettemuziek gold, in het bijzonder dan wanneer deze door de Oostenrijkse tenor Richard Tauber werd gezongen. Uit sommige artikels van De Pillecyn mag dan weer blijken dat ook de klassiekers, zoals Beethoven en Bach, hem occasioneel niet onberoerd lieten²⁵ en dat hij ook wel eens een lans brak voor musici: zo bijvoorbeeld voor de organist en Mechelse stadsgenoot Flor Peeters, voor Eugene van de Velde en ook de Temsenaar van Engelse Afkomst A. Wilford. In het artikel over Peeters noemt hij de muziek 'het vaderland van de ziel' en Wilford looft hij vooral omdat deze de muziek van Peter Benoit promootte, in Brussel Vlaamse muziek verdedigde, en ook een Vlaamse muziekschool oprichtte.²⁶ Voor moderne muziek, zoals de jazz en de opkomende rock'n roll, trok hij de neus op, wat soms nogal brutaal verwoord wordt. In *De Vlaamse Linie* heeft hij het over de invloed van muziek op koeien en geeft hij een passant een sneer naar 'het gebrul en gemiauw' van 'vals zingende vrouwmensen', en heeft hij het over 'dronken geworden trompetten en hese negers', waar niets anders dan de jazzmuziek mee bedoeld kan worden.²⁷ In *Face au Mur* spaart hij zijn afkeer daarover niet en heeft hij het over de jazz die 'het inhoudsloze van een ontwrichte wereld' verkondigt, over 'hoerenliedjes', 'zinneloze klanken van blanke wildemannen' etc.²⁸ En elders moeten ook Tino Rossi, Josephine Baker en Bill Haley het ontgelden. Over deze laatste leest men in een cursiefje uit november 1958 in het weekblad *De Volksunie*: 'Die Bill, zegde Amedee, is een Amerikaans cultuurproduct dat, door de kracht van zijn muziek, een hele schouwburg in Berlijn heeft doen afbreken... de conter-bas bij voorbeeld, ligt op zijn rug, met de benen omhoog... en dat moet een buitengewoon muzikaal genot geven'. Allicht kleurden ook zijn ervaringen tijdens de repressie zijn houding tegenover de nieuwe Amerikaanse muziek die West-Europa na de bevrijding massaal overspoelde.

Al met al blijft De Pillecyns aandacht en interesse voor het muzikale element toch vrij anekdotisch en oppervlakkig. Meestal dient muziek als atmosferisch decor om een bepaalde gemoedstoestand te onderstrepen, of om een (historisch) tafereel sonoor te omkaderen. Highbrow klassiek, puur esthetisch muziekgenot om de muziek zelf was wellicht De Pillecyns ding niet.

Composities op tekst van of naar Filip De Pillecyn

- Arthur Meulemans. *Karel De Stoute*, luisterspel, 1940
- Gaston Feremans. *De soldaat Johan*, een enkele korte schets voor symfonisch orkest (voor een geplande ‘Geuzensymfonie’), 1963
- Peter Welffens. *Doña Mirabella*, toneelmuziek, 1963
- Pierre Bartholomée. *Monsieur Hawarden*, muziek bij de film van Harry Kümmel, 1967
- Werner Van Cleemput. *Suite voor Filip*, voor blaaskwintet, 1978
- Frederik van Rossum. *De soldaat Johan*, televisieopera, 1976
- Raf Vandermeulen. *Ode voor Filip*, duo voor fluit en piano, 1988
- Jurgen De Pillecyn. *Onder den hiel*, voor sopraan en piano, 2007

Noten

- 1 *De Standaard* van 20 mei 1939: Nine Van der Schaaf. “Leven van *Karel de Stoute*”, in: Kunst-en geestesleven. Kroniek van het proza, p.10.
- 2 De opera *Egmont* werd evenwel slechts in september 1960 in de Koninklijke Vlaamse Opera te Antwerpen gecreëerd.
- 3 Bij N.V. De Standaard verscheen in deze uitgavenreeks in 1930 Meulemans werkje *Moderne muziek*.
- 4 Zie Jan Dewilde. *Arthur Meulemans. Inventaris van de brieven*. Koninklijk Vlaams Conservatorium Antwerpen, 1999. Brief van Jan Boon aan Meulemans van 4 juli 1931.
- 5 Jan van Mechelen, Willy Schroeven, Tentoonstelling Arthur Meulemans (1884 -1966). Bij het eeuwfeest van zijn geboorte. Aarschotse Kring voor Heemkunde, 1984, p. 42.
- 6 Zie ‘Bert Peleman’ // *Schrijversgewijs. Vlaamse schrijvers 1830 – heden* (te raadplegen op <http://www.schrijvers-gewijs.be/peleman-bert>).
- 7 Bert Peleman. *Een openboek mysterie*. Kempische Boekhandel, Retie, 1980, p. 6.
- 8 Jan Dewilde. *Op. cit.*, brief van 16 maart 1942 van Meulemans aan Gunzer, commissaris-administrateur van Sender Brussel.
- 9 Het luisterspel kan dus zeker geen opdracht van de bezetter geweest zijn, zoals gesuggereerd in *Het geheugen van de geluidsfabriek. De Vlaamse symfonische muziek in de voormalige muziekbibliotheek van de openbare omroep 1930-1960*. Universitaire Pers Leuven, 2004, p. 101.
- 10 Bert Peleman. *Geboeid maar... ongebonden. Getuigenissen uit een beloken tijd*. Retie, Kempische Boekhandel, 1983, p. 50.

- 11 *Ibidem*, p. 44.
- 12 Reeds voorheen had Filip De Pillecyn een beroep gedaan op de persen van zijn broer Leon als het om Vlaamse, flamingantische uitgaven ging. Zo verscheen er in 1913 de 'Feestrede ter gelegenheid van de inhuldiging van het vaandel van den Kath. Oostvl. Studentenbond' van Cyriel Verschaeve, en in 1929 van De Pillecyns hand zelf *Pater Constant De Deken* (in samenwerking met A. Malcorps). Ook het 'Gedenkboek Koninklijke Tooneelbond voor God en den Evenmensch', voorzien van een voorwoord van De Pillecyn, werd daar in 1927 gedrukt, evenals het volksboek *Sooi de Bijter* van De Pillecyns broer Jozef (1931), en een folkloristisch werkje *Legende van den reus van Hamme* (1931). De eerste te achterhalen uitgave is uit 1913 met Maria's lof, gebeden en gezangen, de laatste traceerbare dateert van net voor de Tweede Wereldoorlog, *Bijdrage tot de geschiedenis van de stad Lokeren*, van de hand van Leon De Pillecyn zelf (1939). Deze was wel al vanaf ca. 1905 als boekbinder en -drukker werkzaam in de Plezantstraat te Hamme.
- 13 Jan Dewilde. *Op. cit.* Brief van het huldec Comité Prosper de Troyer aan Meulemans van 7 februari 1941.
- 14 Zie voetnoot 1.
- 15 Filip De Pillecyn. *De soldaat Johan*, aantekeningen door Theo Maes. Antwerpen, Bibliotheek van Vlaamse Letteren, S.V. Ontwikkeling, 1972, p. 98.
- 16 Bert Ranke. *Proefvluchten boven den Parnassus*. Antwerpen, De Nederlandse Boekhandel, 1941.
- 17 *Ibidem*, p. 87.
- 18 Voor de integrale tekst van het luisterspel zie Jurgen De Pillecyn. 'Een vergeten hoorspel van Filip De Pillecyn' // *Filip De Pillecynstudies VIII*.
- 19 *Ibidem*, p. 7.
- 20 Toon Brijssinck haalt in zijn werk *De dagboeken van Leo De Nayer (1892-1918). Een levensverhaal*. Temse, Davidsfonds, 1998, p. 300, het 'Stormlied' aan dat op tekst van De Pillecyn door Jozef Simons van muziek zou zijn voorzien.
- 21 'De Vlaamsche harmonikaspeler Gustje Peelaerts. Het honderdjarig bestaan der harmonika' in *Ons Volk Ontwaakt*, nr. 14, 6 april 1930, p. 200, en ook nog Gust uit de Kempen, in *Pallieter*, 28 november 1926, p. 2.
- 22 *De Bond der Oost-Vlamingen huldt Dr. De Pillecijn*. [Brussel], 1956, p. 11.
- 23 Jurgen De Pillecyn. 'Filip De Pillecyn over de Hamse Harmonie 'Kunst na Arbeid'' // *Filip De Pillecyn Studies IX*, p. 161 en 165.
- 24 Met dank aan de Hamse muziekacademie en directeur Raf Vandermeulen voor het ter beschikking stellen van het archief.
- 25 'Flor Peeters' // *De Vlaamse Linie*, 5 mei 1950, p. 1.
- 26 'Beethoven' // *Pallieter*, 10 april 1927, p. 2.

27 'Arthur Wilford' // *Pallietier*, 27 januari 1924, p. 2.

28 'Muziek verzacht de zeden' // *Kiespijn der ziel*, verzameld en ingeleid door Richard Baeyens. Antwerpen, Soethoudt, 1981, p. 176.

Filip De Pillecyn voor de krijgsraad¹

JAN VERSTRAETE

Inleiding

Het bespreken van de behandeling van de zaak Filip De Pillecyn door de krijgsraad in Brussel vergt voor een goed begrip een voorafgaande verduidelijking van het wettelijk kader waarin de zaak zich afspeelde. De Pillecyn zat een heel lange periode van dertig maanden in voorarrest. Waarom was dat het geval? Wie waren de actoren in de krijgsraad en wie was zijn advocaat René Victor?

Verder zal het verloop van de openbare zitting beschreven worden en de uiteindelijke uitspraak van de krijgsraad.

Tenslotte zal nog kort gehandeld worden over de procedure die de echtgenote van De Pillecyn voerde om, in het licht van de aanspraak die de Belgische Staat maakte op 500.000 frank schadevergoeding, een gedeelte van haar huwelijkspatrimonium te redden.

Het wettelijk kader

Artikel 7 van de Grondwet - thans artikel 12 - stelt dat, behalve bij betrapting op heterdaad, niemand kan aangehouden worden dan krachtens een met redenen omkleed bevel van de (onderzoeks-) rechter. Dat aanhoudingsmandaat moet betekend worden bij de aanhouding of uiterlijk binnen de vierentwintig uren. De handhaving van dat aanhoudingsmandaat moet binnen de vijf dagen door een onafhankelijke rechter² beoordeeld worden. Diezelfde rechter moet, maand na maand, de noodzakelijkheid van de verlenging van het aanhoudingsmandaat beoordelen.

Toch duurde het, nadat Filip De Pillecyn op 25 september 1944 van zijn vrijheid beroofd was, tot 17 november 1946 voor hij de eerste maal in contact kwam met een magistraat. Dat was dan nog geen rechter, maar een lid van het vervolgend orgaan, het krijgsauditoraat, in de persoon van eerste substituut-krijgsauditeur Marc de Smedt. De eerste rechter die De Pillecyn in zijn zaak ontmoette, was de voorzitter van de krijgsraad die over zijn zaak zal oordelen, raadsheer Guillaume Huybrechts. Dat geschiedde op de eerste eigenlijke procesdag - 17 maart 1947.

Het ontbreken van een strikte gerechtelijke controle op de vrijheidsberoving van De Pillecyn is onder meer te wijten aan de opschorting van de grondwettelijke rechten en vrijheden door de oorlogstoestand waarin België toen, ook na de bevrijding in september 1944, verkeerde. Daardoor waren niet de gewone rechtbanken - de correctionele rechtbank en het Hof van Assisen - belast met de berechting van het 'incivisme', maar de militaire rechtbanken. Die pasten het wetboek van strafrechtspleging voor het leger (Mil. Sv.) tot, ingevoerd met de wet van 15 juni 1899.³

De bevoegdheid van de militaire rechtbank om de collaboratie te beoordelen stelde op het door de besluitwet van 16 juni 1916 aangepaste artikel 59 Mil. Sv.. Daardoor werden, in oorlogstijd, de krijgsraden ten velde, zonder enige territoriale beperking, bevoegd voor 'toutes les infractions justiciables de la juridiction militaire qui leur sont déferées'. Artikel 3 van de wet van 19 juli 1934 dat artikel 16 Mil. Sv. wijzigde, bepaalde dat in oorlogstijd spionnen, daders en medeplichtigen van inbreuken op hoofdstuk II van titel I van boek II van het strafwetboek, zijnde de misdrijven tegen de veiligheid van de staat, onder de rechtsmacht van de krijgsraden vielen.

De oorlogstijd werd bepaald door artikel 58 Mil. Sv.: 'Voor de toepassing der strafwetten en de inrichting der rechtsmachten, vangt de oorlogstijd aan van den dag, bij koninklijk besluit bepaald voor 't mobiel maken van het leger. Hij eindigt op den dag, bij koninklijk besluit bepaald voor het terugbrengen van het leger op voet van vrede'. Een besluitwet van 26 mei 1944 ging nog wat verder⁴ en bepaalde in artikel 1 dat de misdrijven tegen de veiligheid van de staat door de militaire rechtsmachten zouden berecht worden 'jusqu'à la remise de l'armée sur pied de paix, et au plus tard jusqu'à l'expiration des douze mois qui suivront la libération totale du territoire dont la date sera constatée par arrêté royal'. 'Oorlogstijd' was dus geen feitelijk, maar een wettelijk begrip, onafhankelijk 'van het feit of er al dan niet vijandelijkheden werden uitgewisseld'.⁵ Hij kon dus, als het de regering goed uitkwam, door haar in stand gehouden worden. Dat geschiedde na WO II om de repressie van de collaboratie onder de rechtsmacht van de krijgsraden te kunnen houden. Het KB waardoor het leger terug op vredesvoet werd gesteld dateert daarom pas van 15 juli 1949.⁶

Het gelden van de militaire strafrechtspleging had ook gevolgen voor de voorlopige hechtenis. Artikel 5 van de besluitwet van 26 mei 1944 kende het krijgsauditoraat en de auditeur-generaal de bevoegdheid toe om de voorlopige hechtenis van verdachten te bevelen en het bevel daartoe hoefde niet gemotiveerd te worden. De verdachte kon een maand na de aflevering van het aanhoudingsmandaat

zijn voorlopige invrijheidstelling vragen met een verzoekschrift aan de voorzitter van de krijgsraad als het aanhoudingsbevel was afgeleverd door de krijgsauditeur en aan de voorzitter van het Krijgshof als het van de auditeur-generaal uitging. Het verzoekschrift moest neergelegd worden ter griffie en binnen de acht dagen na de neerlegging moest er, nadat de verdachte en het openbaar ministerie gehoord waren, over beslist worden. De verdachte moest 48 uren voor de zitting verwittigd worden van de behandeldingsdatum en het dossier moest 48 uren voor inzage ter beschikking liggen van de verdachte. De beschikking van de voorzitter was niet vatbaar voor verzet of hoger beroep.

Op zichzelf gaf deze procedure meerdere problemen van objectiviteit en ‘neutraliteit’. Het ontbreken van een motiveringsplicht maakte ‘willekeurige’ aanhoudingen mogelijk en gaf weinig ruimte aan de voorzitter van de krijgsraad of van het Krijgshof om, ingeval van verhaal tegen de beslissing, de gegrondheid van de redenen voor de aanhouding te beoordelen. Daarenboven was het krijgsauditoraat strikt genomen een tegenpartij van de verdachte waardoor het niet als objectief kon worden beschouwd voor het afleveren van een aanhoudingsmandaat. Dat mandaat werd immers vaak gebruikt om op de verdachte druk uit te oefenen om een bekentenis af te leggen of om informatie te verstrekken over andere verdachten. Ook was het geen rechter die buiten de procedure stond, zoals bv. de raadkamer, die de vraag tot opheffing van het aanhoudingsmandaat beoordeelde, maar de rechter die ten gronde de zaak zou beoordelen.

Toch bestond er bij de voorlopige hechtenis van personen die van collaboratie verdacht waren nog een min of meer een juridisch kader. Het hek was echter volledig van de dam toen onmiddellijk na de bevrijding velen zich geroepen voelden om, buiten elk gerechtelijk kader, echte of vermeende incivieken te moeten aanhouden. Daarbij stelde zich vooral de vraag naar de veiligheid van de aldus aangehouden en al dan niet terecht verdachte personen. De laatste minister van Justitie van de Londense regering, de Luikse advocaat en christendemocratische leider van de Mouvement Ouvrière Chrétienne (MOC) Antoine Delfosse⁷, meende het probleem te kunnen oplossen met een omzendbrief van 21 augustus 1944. Hierin werkte hij in concreto de toepassing van de besluitwet van 12 oktober 1918 uit.⁸ Die besluitwet regelde in oorlogstijd de houding die men moest aannemen tegenover vreemdelingen die in België verbleven, van Belgen die van vreemde afkomst waren en van Belgen die geen vaste woonplaats hadden in België of verdacht waren door hun betrekkingen met de vijand (“que leurs relations avec l’ennemi rendent suspects”). Artikel 2 van de besluitwet gaf de minister van Justitie de macht om hen te verbieden op een bepaalde plaats te verblijven, om hen te gebieden op

een opgelegde plaats te verblijven en zelfs om hen te interneren. De minister van Justitie was ook belast met de organisatie van de interneringskampen.

In zijn omzendbrief delegeerde Delfosse zijn macht om te interneren aan de 'wettelijk benoemde of aangewezen burgemeesters', die, voor de uitvoering ervan, een beroep konden doen op de politie en de Rijkswacht.⁹ In geval de burgemeester niet optrad, kon de arrondissementscommissaris de nodige maatregelen treffen. De minister bepaalde nog dat de procureur des konings, de krijgsauditeurs en de administrateur van de veiligheid van de staat gezamenlijk met de burgemeesters tot deze interneringen konden overgaan. De burgemeesters van de plaats der internering dienden de verdachten in bewaring te houden 'tot de dag waarop ze aan het bestuur der gevangenen van het Ministerie van Justitie worden toevertrouwd'.¹⁰ Het was in principe alleen de minister van Justitie die de internering kon opheffen, enkele specifieke uitzonderingen daargelaten.¹¹

De eerste minister van Justitie na de bevrijding van het land was de - uit het Waasland afkomstige - oud-stafhouder van de Antwerpse balie Maurice Verbaet.¹² Verbaet was extraparllementair en minister van 26 september 1944 tot 31 januari 1945. Hij was van huize christendemocraat en als advocaat kleeftde hij de principes van de rechtstaat aan. Onmiddellijk bij zijn aantreden werd hij geconfronteerd met ontelbare willekeurige aanhoudingen, afrekeningen, straatgeweld en straatrepressie. Verbaet vaardigde daarom op 23 september 1944 een ministerieel besluit uit waardoor in de gerechtelijke arrondissementen adviescommissies werden opgericht bestaande uit een magistraat en twee advocaten. Die moesten de minister adviseren over een mogelijke vrijlating van de geïnterneerde.¹³ De geïnterneerde zelf kon die zogenaamde 'consultatieve commissie inzake interneringen' niet vatten. Alleen de minister kon dat.¹⁴ Verbaet ontnam bovendien op 23 oktober 1944 aan de burgemeesters het recht om te interneren, omdat was vastgesteld dat zij, onder druk van het verzet, blanco interneringsbevelen afleverden.¹⁵

Verbaet waarschuwde ook al gauw in een rondschrijven van 18 oktober 1944 de auditeur-generaal, de procureurs-generaal, de provinciegouverneurs, de administrateur van de veiligheid van de staat en de voorzitters van de consultatieve commissies 'tegen de verwarring die er bestond in den geest van sommige mensen over de Verdinaso-beweging' en maakte daarbij het onderscheid tussen de leden van het Verdinaso die in 1941 naar het VNV waren overgestapt en deze die er zich vanaf 1941 'volledig van afscheiden om niet aan een antinationale politiek mee te werken'. Verbaet ging nog verder en stelde dat 'dezelfde vergissing moet worden vermeden wat betreft de leden van het V.N.V. en van Rex. Deze

groepeerings waren voor den oorlog geoorloofd', maar hun 'onvaderlandsch' karakter kan maar weerhouden worden vanaf de oprichting te Brussel van de 'Eenheidsbeweging-VNV', op 10 mei 1941.¹⁶

Voor het begrijpen van de zaak-De Pillecyn is het ook noodzakelijk dat de belangrijke wijzigingen toegelicht worden die de Belgische regering in ballingschap in Londen uitvaardigde op het vlak van de bestraffing der politieke collaboratie. Door een besluitwet van 17 december 1942 werden de artikelen van het strafwetboek die belangrijk waren voor de bestraffing van de collaboratie gewijzigd. Waar de artikelen 118*bis* en 121*bis* Sw. voorheen een beperkte omschrijving van het begrip 'collaboratie' toelieten en, in de Franse traditie, het misdrijf gematigd bestrafden als een politiek misdrijf,¹⁷ werd door de besluitwet van 17 december 1942 de bestraffing van de collaboratie verruimd en werden de straffen verzwaard.¹⁸ In artikel 118*bis* Sw. werd nu ook het voeren van propaganda een strafbaar feit. Voor de wet van 1942 moesten de daden van collaboratie, om strafbaar te zijn, 'met kwaad opzet' - in het Frans 'méchamment' - met *bijzonder opzet* gepleegd zijn, bestaande uit het opzettelijk schade willen berokkenen aan de Staat. Vanaf eind januari 1943 volstond het dat het misdrijf 'wetens' - in het Frans 'sciemment' - met *algemeen opzet* in de zin van 'had moeten weten', gepleegd was. Voor de besluitwet werd artikel 118*bis* Sw. met dwangarbeid van 15 tot 20 jaar bestraft, daarna met de doodstraf. Grosso modo gold hetzelfde voor de wijziging van artikel 121*bis*.¹⁹ Het was dus voor de verdachten belangrijk om voor te houden dat de door hen gepleegde feiten dateerden van voor de inwerkingtreding van de wet op 29 januari 1943. In dat geval moest de krijgsauditeur immers het tegendeel bewijzen.

De keuze van een raadsman door De Pillecyn

De krijgsraad van Brussel veroordeelde Filip De Pillecyn op 18 maart 1947 tot tien jaar hechtenis. Hij werd aangehouden op 25 september 1944 en werd pas op 10 juli 1949 in voorlopige vrijheid gesteld. De eerste twee jaar van zijn gevangenschap, tot 17 november 1946, bleef hij opgesloten zonder dat hij in contact kwam met iemand van het gerechtelijk apparaat. Het eerste jaar van zijn gevangenschap had hij wel enkele schaarse contacten met een advocaat. Pas op 5 december 1945 deed hij een beroep op René Victor als advocaat.

René Victor werd geboren in 1897 in Antwerpen. Voor het middelbaar onderwijs ging het enig kind van een lagere stadsbeambte naar het atheneum in Antwerpen, de "school der liberalen", zoals vader Jan Victor haar noemde.²⁰ Onder invloed

van een schare Vlaamsgezinde leraars, waaronder August Borms, werd René Victor daar flamingant. Hij werd er zelfs voorzitter van de 'Vlaamsche Bond' van het Antwerps atheneum. Hij smeedde er ook een levenslange vriendschap met Paul van Ostaijen, met wie hij het atheneum in de tweede Grieks-Latijnse verliet om samen met hem in dienst van de stad Antwerpen te treden. Langs van Ostaijen kwam hij in contact met de Antwerpse kunstscene, voornamelijk met de gebroeders Floris en Oscar Jespers. In WO I was hij de trouwe kompaan van Van Ostaijen, ook toen die zich tot het politieke activisme bekeerde. Victor behaalde in 1916 zijn humanioradiploma voor de centrale examenjury. Hij zal in 1917 met succes een examen voor de centrale examenjury afleggen voor de eerste kandidatuur wijsbegeerte en letteren voorbereidend op de rechten. Die proef werd georganiseerd in de door de Duitsers heropende Gentse universiteit. Strafrechtelijk werd Victor na WO I niet verontrust, maar door het stadsbestuur werd hem wegens deelname aan het activisme wel de tuchtstraf van berisping opgelegd. Victor kon gebruik maken van een noodwet die toeliet om in een versneld tempo doctor in de rechten te worden. Tussen mei 1919 en november 1921 legde hij de examens van de vijf studie jaren af om op 16 november 1921 het diploma van doctor in de

René Victor in 1951 (Archief Orde van Advocaten Antwerpen)

rechten te behalen. Korte tijd nadien diende hij zijn ontslag bij de stad in. Op 9 januari 1922 legde hij de eed van advocaat voor het hof van beroep te Brussel af en liet hij zich op de lijst van de stagiairs van de orde van advocaten te Antwerpen opnemen.

In het interbellum specialiseerde Victor zich een in Vlaanderen zo goed als onbekend deelgebied van het recht: de staatsleer en de rechtsfilosofie. Hij manifesteerde zich als een Vlaamsgezinde, liberale advocaat, maakte deel uit het bestuur van de 'Vlaamsche Conferentie der balie van Antwerpen' en hield er in 1925 de plechtige openingsrede voor. Hij stichtte met nog enkele Vlaamsgezinde Antwerpse advocaten in 1931 het *Rechtskundig Weekblad* (RW). Dat blad zou uitgroeien tot het

toonaangevend Vlaams juridisch tijdschrift. Het is dankzij het RW en Victor dat de wet op de regeling der talen in gerechtszaken in 1935 tot stand kwam. Deze wet zorgde ervoor dat de proces taal voor de Vlaamse rechtscollages uitsluitend het Nederlands werd. Victor lag aan de basis van de splitsing van het invloedrijk

unitair Verbond van Belgische advocaten in een Nederlandse en een Frans tak. Hij hielp met Emiel van Dievoet en Hendrik Borginon de Bond van Vlaamsche Rechtsgeleerden nieuw leven inblazen. Het was mede dankzij Victor dat in 1938 de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schoone Kunsten van België (KVAWLSKB), kon worden opgericht. Hij behoorde tot de eerste leden van de Academie.

Van september 1931 tot 4 december 1941 was Victor, die zelf geen enkel college aan een universiteit had gevolgd, docent en later professor aan de rechtsfaculteit van de Université Libre de Bruxelles (ULB). Hij gaf daar als één der eersten cursus in het Nederlands. Naar aanleiding van een Duitse bedreiging besloot de universiteit begin december 1941 om de cursussen te schorsen. Daarop volgde een Duits ultimatum voor hervatting. Maar vooraleer hij daarover stelling moest nemen, diende Victor zijn ontslag bij de ULB in. Dat werd hem na de oorlog door de academische overheid van de ULB uiterst kwalijk genomen en het was het einde van zijn professorale loopbaan in Brussel. In de maand mei van 1944 werd Victor door de Gestapo opgesloten in de gevangenis van de Begijnenstraat in Antwerpen, wegens het beweerd verborgen houden van geallieerde piloten. Maar na een achttal dagen werd hij weer vrijgelaten. Later zal blijken dat Victors gevangenzetting onderdeel was van een cover up voor de aanhouding van een andere Antwerpse advocaat Jean Vroman sr., die in september 1944 in het concentratiekamp zal omkomen .

Victor stond voor de oorlog bekend als een schitterende pleiter, vooral in geruchtmakende assisenzaken. Hij was meermaals lid van de tuchtraad van de orde van advocaten in Antwerpen geweest. Daarenboven was hij als Vlaamse liberaal ‘onbesmet’ uit WO II gekomen. Dat waren onder meer de redenen waarom hij in de repressie druk gesolliciteerd werd door de van collaboratie verdachten om als hun advocaat op te treden. Zo pleitte hij onder meer voor de ‘politici’ Hendrik Borginon, Jan Grauls, Jan Timmermans en Gerard Romsée, maar ook voor mensen uit de culturele sector: Jef Van Hoof, Floris Jespers, Paul Douliez (de vader van Ivonne Lex) en Renaat Veremans. Hij pleitte ook voor kolonel Adriaan Van Coppenolle, het hoofd van de Rijkswacht en hij begeleidde Victor Leemans tijdens zijn gevangenzetting. Het was dus niet verrassend dat hij bij Filip De Pillecyn als zijn mogelijke verdediger in beeld kwam.

De perikelen van De Pillecyn na WO II

Filip De Pillecyn woonde op het einde van WO II aan de Brusselse Steenweg 280 in Mechelen. Toen de bevrijding naderbij kwam, achtte hij het geraadzaam

om onder te duiken bij een oudere broer in Eksaarde. De Pillecyns tweede echtgenote Suzanne de Cavel bleef alleen achter in Mechelen. Op 4 september 1944 werd haar woning geplunderd en vernield. Zij wist blijkbaar goed wie de daders waren, want met opgave van hun namen en met een inventaris van wat er geplunderd was legde de Cavel klacht neer in handen van de procureur des konings te Mechelen.²¹ Zij werd hierin bijgestaan door de jonge Mechelse advocaat Frans Van de Mert.²² Van de Mert was voetballer bij 'Royal Football Club Malinois' geweest en promoveerde tot doctor in de rechten in Leuven op 6 oktober 1936. Van 7 januari 1938 liep hij in Antwerpen stage bij de bekende advocaat Henri Van Oekel²³, maar kort na het uitbreken van WO II had hij zijn weglating van de lijst der stagiairs gevraagd.²⁴ Op 10 oktober 1940 werd hij opnieuw als advocaat ingeschreven, maar nu bij de balie van Mechelen. Waarom Van de Mert door het echtpaar De Pillecyn als advocaat werd gekozen is niet bekend. Hij trad in elk geval van in het begin van de strafrechtelijke vervolging van De Pillecyn op als zijn advocaat.

De Pillecyn vluchtte uit Mechelen weg, omdat hij vreesde het slachtoffer te worden van straatrepressie. De plundering en vernieling van zijn woning bewezen de gegrondheid van die vrees. Hij dook onder in Eksaarde en wachtte daar het moment af waarop hij zich aan een betrouwbare instantie zou kunnen overgeven. Op 25 september 1944 meldde hij zich "bij den chef van Nationale Koninklijke beweging²⁵ die toen in Eksaarde... het opperbevel voerde".²⁶ De NKB was de verzetsbeweging die uit een rexistische jeugdgroep uit Aarschot en het Leuvense was gegroeid en die zeer Leopoldistisch was. Haar doel was in eerste instantie om de jeugd van de collaboratie en van het VNV weg te houden.²⁷ Op het einde van de oorlog was de NKB zeer actief in de Scheldeestreek, waar zij in september 1944 met de hulp van dokwerkers en havenpersoneel de haven van Antwerpen ongeschonden trachtte te houden.²⁸ Bij het begin van de repressie had de NKB de bedoeling het gerecht zijn werk te laten doen. In het bevrijdingsnummer van haar blad *Vrij Volk* had zij geschreven dat er hard tegen de collaborateurs moest worden opgetreden, maar riep toch met nadruk op 'tot kalmte: 'In een beschaafd land is het hooge woord aan het Gerecht. Wij doen geen zelfrecht'.²⁹

De Pillecyn had er blijkbaar vertrouwen in dat hij door de NKB correct behandeld zou worden en zij hem zo vlug mogelijk aan de bevoegde autoriteiten zouden overdragen. De NKB bracht hem inderdaad onmiddellijk over naar de Rijkswacht, waar hij eerst enkele algemene vragen moest beantwoorden over een mogelijk lidmaatschap van het VNV of van de DeVlag. Vervolgens werd De Pillecyn 'in hoedanigheid van 'Burgerlijk Opgeslotene voor de Veiligheid van het Land (B.O.V.L.)' geïnterneerd en naar de gevangenis van Dendermonde overgebracht. Daar verbleef

hij meer dan vier maanden zonder dat iemand zich daar om hem bekommerde. Op 9 februari 1945 werd hij naar het interneringskamp van Lokeren overgebracht. Daar gebeurde er bijna een jaar weer niets. De Pillecyn zat er vast. Niemand viel hem lastig en niemand hield zich blijkbaar met zijn zaak bezig.

Pas maanden na zijn internering in Lokeren werd hem terloops gezegd dat hij onder aanhoudingsmandaat door de krijgsauditeur was geplaatst. Er was hem echter nooit een aanhoudingsmandaat betekend. Hij was toen nog nooit, door welke gerechtelijke of politionele instantie ook, ondervraagd geworden. Zolang hij geïnterneerd was, viel hij voor zijn vrijlating onder de bevoegdheid van de minister van Justitie en vanaf zijn aanhouding onder die van de voorzitter van de krijgsraad. Zijn toenmalige advocaat Van de Mert gaf pas in januari 1946 een nieuw teken van leven. Hij deelde De Pillecyn toen voor het eerst iets mee over een strafonderzoek. Zijn strafzaak werd in Antwerpen behandeld, door substituut-krijgsauditeur René Dillen. Dillen was toen een piepjonge magistraat. Pas in oktober 1943 was hij als stagiair aan de Antwerpse balie gekomen.³⁰ Dillen schreef Van de Mert dat De Pillecyns zaak ‘in onderzoek is in mijn cabinet en zal voorkomen met de groep van de medewerkers van de ‘De Vlag’.³¹ De Pillecyn was daar hoogst verbaasd over. Hij had immers al begin 1942 ontslag uit de DeVlag had genomen toen hij bemerkte ‘dat DeVlag een politieke richting insloeg, de formule ‘Heil Hitler’ verplicht werd in de briefwisseling, het stichten van vrouwenafdelingen, het stichten van cellen in kleine centra waar een culturele taak overbodig bleek enz.’³²

Een tweede advocaat

Na meer dan veertien maanden opsluiting voelde De Pillecyn zich klaarblijkelijk in de steek gelaten door Van de Mert, die inderdaad geen enkel initiatief had genomen om de opheffing te vragen van zijn internering aan de minister of van zijn voorlopige invrijheidstelling aan de voorzitter van de krijgsraad. Er is namelijk geen enkel spoor, anders dan een vraag om inlichtingen begin 1946, van enige demarche ten voordele van De Pillecyn door Van de Mert te vinden bij de krijgsauditeur. Daarom ging De Pillecyn, die enigszins teleurgesteld was in de advocatuur, op zoek naar een andere advocaat. Omdat Victor toen al veel faam had verworven bij het verdedigen van bekende personaliteiten uit de politieke en culturele wereld, schreef De Pillecyn hem aan op 5 december 1945 met het verzoek om zijn advocaat te willen zijn. Hij prees daarbij zijn zaak aan door hem te schrijven: ‘dat mijn geval niet zeer ingewikkeld is daar ik mij uitsluitend op cultureel terrein heb bewogen’.³³

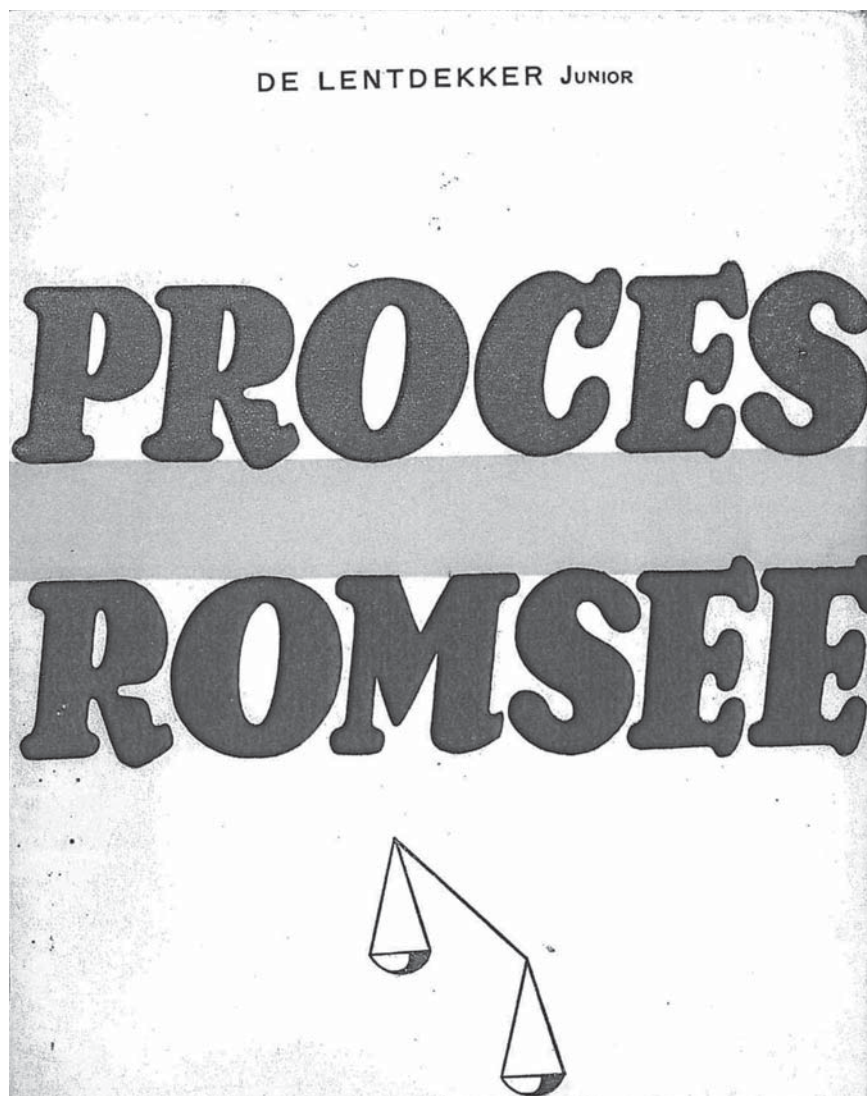
Later beweerde Victor dat hij bijzonder vereerd was door De Pillecyns vraag om hem te verdedigen: 'in de maand december 1945 ontving ik van Filip De Pillecyn een brief die mij werd toegezonden uit een kamp, het interneringskamp te Lokeren, waar hij was opgesloten. Ik kende toen De Pillecyn persoonlijk niet. Ik kende natuurlijk zijn werk. Ik kende zijn biografieën van Hugo Verriest en van Stijn Streuvels en ik kende ook zijn boeken: 'Blauwbaard' en 'De soldaat Johan', en ik zeg rechtuit, ik was zeer geveleid dat zo'n belangrijke auteur beroep op mij deed om hem voor de rechtbank te verdedigen. Ik ben hem dan dadelijk gaan bezoeken in dat kamp te Lokeren. Dat waren van die houten barakken die daar opgetimmerd waren en waar de geïnterneerden met dozijnen samen gebundeld zaten. Ik heb dan met hem veel verschillende onderhouden gehad'.³⁴ Maar dat was geenszins de waarheid. Integendeel, Victor hield toen de boot af. Hij schreef aan De Pillecyn: omdat 'ik overlast ben met werk zou het mij zeer moeilijk zijn u te Lokeren te komen bezoeken'.³⁵ Hij verklaarde er zich alleen toe bereid om vragen van De Pillecyn schriftelijk te beantwoorden. Hij beloofde ook dat hij hem zou verdedigen, wanneer de zaak voor de krijgsraad zou komen. Victor bleef dus toen achter de schermen.

Het dossier verhuist naar Brussel

In de herfst van 1946 werd De Pillecyn overgebracht naar de gevangenis van Sint-Gillis bij Brussel. Dat was het gevolg van het feit dat zijn zaak door de Brusselse krijgsraad zou worden behandeld. Dillen had het dossier blijkbaar laten liggen of had zich vergist wanneer hij dacht dat De Pillecyn met de andere betichten van de DeVlag kon terecht worden. Het dossier werd afgesplitst en door de eerste substituut van de krijgsauditeur in Brussel Marc de Smedt³⁶ naar zich toegetrokken. Sinds De Pillecyns aanhouding waren er alweer twee jaar verlopen. Victor deed pas nu zijn eerste officiële tussenkomst en beklagde er zich op 19 september 1946 bij De Smedt over dat zijn cliënt al twee jaar in voorarrest zat, er nog nooit een onderzoeksdaad gesteld was waarin zijn cliënt betrokken was, alsook dat De Pillecyn nog nooit ondervraagd was geworden.³⁷ Toen hij twee maanden later De Pillecyn voor hem liet verschijnen, had De Smedt wel al heel wat documenten verzameld en getuigen laten horen. Het eerste verhoor van De Pillecyn vond plaats op 17 november 1946. De Smedt stelde De Pillecyn daarna voor het eerst tegensprekelijk onder aanhoudingsmandaat op grond van artikel 118*bis* Sw. en meer specifiek wegens 'het vervormen van de instellingen van de Staat en propaganda voor de vijand'. Op dat artikel stond de doodstraf voor de feiten die na 28 januari 1943 gepleegd waren.

Over zijn ondervraging zond De Pillecyn een gedetailleerd verslag aan Victor.³⁸ Volgens dat verslag had De Smedt aan De Pillecyn verweten dat hij in WO I ac-

tief was geweest in de Frontbeweging, commissaris was geweest van het 'Comité voor Politiek Ontvoerden' (CPO) van mei 1940³⁹, stichter en lid was geweest van VOS, lid van het VNV en van de 'De Vlag', voordrachten had gegeven voor het VNV, op de begrafenis van de leider van het VNV Staf De Clercq aanwezig was geweest, aan het 'Vlaamsch-Nationaal-Zangfeest' had deelgenomen en had deel uitgemaakt van de "Cultuurraad".⁴⁰ Het vervolghoer greep pas drie maanden later plaats op 19 februari 1947. Het duurde de hele dag en werd op 20 februari voortgezet.⁴¹

De Smedt deelde na afloop aan De Pillecyn mee dat zijn zaak op 17 maart 1947 voor de Vlaamse kamer van de krijgsraad te Brussel zou komen. Victor was op dat moment één van de verdedigers van Gerard Romsée, die tijdens de oorlog secretaris-generaal van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid was geweest. Dat was een monsterproces dat toen ook voor de krijgsraad in Brussel afgehandeld werd. Victor pleitte in die zaak samen met de ervaren Brusselse Franstalige advocaat Robert Logelain⁴² en de jonge Frans van der Elst.⁴³ Op verzoek van Romsée was Victor als pro deo-advocaat door de staphouder aangesteld.⁴⁴ Victor vreesde dat hij in de zaak De Pillecyn uitstel zou moeten vragen omdat de zaak Romsée voorrang had. Hij schreef daarom De Smedt aan om hem dat te melden.⁴⁵ De Smedt liet Victor echter op 27 februari 1947 weten dat de zaak Romsée zou worden uitgesteld, zodat de zaak De Pillecyn op 17 maart doorgang zou kunnen vinden.⁴⁶

Theoretisch had De Pillecyn nog steeds twee advocaten, wat hem bezwaarde. Op 20 februari 1947 schreef hij daarover aan Victor: 'Intusschen weet ik niet wat aangevangen met Mr. Van de Mert, die sedert 2 jaar geen teken van leven heeft gegeven en mij nooit op mijn brieven heeft geantwoord. Hij bezit echter geschreven verklaringen te mijnen gunste'.⁴⁷ Victor liet De Pillecyn weten dat hij Van de Mert zelf moest aanschrijven om hem te vragen het dossier aan hem over te maken.⁴⁸ De handelwijze van Victor was deontologisch niet correct, want de regels bepaalden toen dat het de opvolgende advocaat zelf was die moest vragen of er enig bezwaar tegen de opvolging bestond en of de staat van ereloon en kosten van de voorganger voldaan was. In afwachting van het antwoord moest de opvolgende advocaat zich van elke tussenkomst onthouden en mocht hij ook geen voorschotten op ereloon vragen. Maar Victor vroeg 'Madame De Pillecyn, Leiekaai 110 Gent' eerst om hem te komen spreken en hem een provisie van 10.000 frank te bezorgen⁴⁹ en pas nadien, op 28 februari 1947, vroeg hij bij Van Mert het dossier op.⁵⁰ Die zond het hem op 2 maart 1947. Hij verzocht Victor De Pillecyn te vragen om zijn ereloonstaat ten bedrage van 6.000 frank te regelen.⁵¹

De oproeping voor de krijgsraad en de voorbereiding van de verdediging

De Pillecyn werd beticht van

te Mechelen, rechterlijk arrondissement Mechelen, te Brussel, rechterlijk arrondissement Brussel of ook elders in België en ook buiten het grondgebied van het Koninkrijk onder meer in Duitschland, Oostenrijk en Polen, Belg zijnde:

A) tusschen 28 mei 1940 en 29 januari 1943, deelgenomen te hebben aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de getrouwheid der burgers jegens den Koning en den Staat in oorlogstijd aan het wankelen te hebben gebracht of met een kwaad opzet 's vijands politiek of plannen in de hand te hebben gewerkt.

B) tusschen 28 januari 1943 en 3 september 1944, deelgenomen te hebben aan het vervormen door den vijand van wettelijke instellingen of inrichtingen, de trouw der burgers jegens Koning en Staat in oorlogstijd aan het wankelen te hebben gebracht of wetens 's vijands politiek of oogmerken te hebben gediend, een propaganda gericht tegen den weerstand tegen den vijand of diens bondgenooten of strekkende tot in het vorig lid opgenoemde feiten, wetens te hebben geleid, door enigerlei middel gevoerd, uitgelokt, geholpen of begunstigd.⁵²

De betichting had dus uitsluitend betrekking op artikel 118*bis* Sw. en maakte een onderscheid in strafbaarheid en straftoemeting zoals bepaald in de besluitwet van 14 december 1942.

Na de ontvangst van het dossier van Van de Mert had Victor maar veertien dagen de tijd om de zaak De Pillecyn voor te bereiden. Hij moest daarvoor ook nog het strafdossier in Brussel gaan bestuderen. Van die studie stelde hij een handgeschreven schema van drie bladzijden op.⁵³ Hij bracht ook zeker één bezoek aan De Pillecyn in Lokeren. Die had ondertussen zijn 'huiswerk' gedaan en bezorgde Victor twee uitvoerige nota's: een nota 'Inhoud van het Dossier'⁵⁴ en een nota 'Stukken binnengekomen na sluiting van het dossier',⁵⁵ samen met een 'Commentaar op het onderhoor en de stukken van het dossier'⁵⁶ en een uitgebreide toelichting over getuigen die mogelijk zouden worden opgeroepen.⁵⁷

De inhoud van het strafdossier is voor het grootste gedeelte openbaar gemaakt door Emmanuel Waegemans in zijn publicatie van 'Filip De Pillecyns gevangenisdossier (I)⁵⁸ en (II)⁵⁹' Het betreft een tekst die door De Pillecyn zelf is getikt, wat blijkt uit de brief die hij daarover op 20 februari 1947 aan Victor schreef.⁶⁰ Het dossier van Victor bevat, buiten die tekst, nog één pagina bijkomende toelichting⁶¹ die De Pillecyn opstelde nadat de veiligheid van de staat een bijkomend onderzoek had uitgevoerd.⁶² De Pillecyn had immers met een brief van 20 februari 1947 onmiddellijk na zijn laatste verhoor⁶³ De Smedt verzocht om bepaalde punten⁶⁴ verder te laten onderzoeken en die toelichting bevatte het resultaat daarvan. Die bijkomende stukken werden echter maar op donderdag 13 maart 1947 ter kennis gebracht van De Pillecyn, die Victor daarover pas op zaterdag 15 maart kon inlichten, terwijl de zaak al op maandag 17 maart 1947 behandeld moest worden.⁶⁵

De krijgsraad

De zaak De Pillecyn werd op 17 maart 1947 om 9 uur opgeroepen. De eerste zittingsdag liep tot 13u15. De 'Eerste Vlaamsche kamer' van de krijgsraad van Brussel werd toen voorgezeten door raadsheer Guillaume Huybrechts en bestond ook uit majoor Spies, rechter Declerck, kapitein Berger en luitenant Wegdum. De militairen die in de krijgsraad zetelden, waren, overeenkomstig artikel 8 van de besluitwet van 26 mei 1944, op 24 februari 1947 door loting aangeduid. De belangrijkste figuur in de krijgsraad was voorzitter Huybrecht, een raadsheer van het hof van beroep in Brussel die naar de krijgsraad was gedetacheerd. Huybrechts werd geboren in Oostende in 1893 en behaalde het diploma van doctor in de rechten in Leuven. Hij startte zijn loopbaan als magistraat in 1925 als substituut van de procureur des konings in Turnhout en ging in 1933 naar het parket-generaal van het hof van beroep in Brussel. Daarna werd hij raadsheer in datzelfde hof. Van 1953 tot 1958 zetelde hij als raadsheer in het Hof van Cassatie. Huybrechts was een oud-strijder uit WO I. In WO II had hij in het verzet gestaan en hij voerde de rang van reservekolonel in het leger.⁶⁶

Karikatuur van raadsheer Huybrechts uit brochure De Lentdekker Junior. Het proces Romsée

Victor was al in eerdere processen in aanraking met Huybrechts gekomen. Hij had bijvoorbeeld in 1945 voor hem gepleit in het proces-Borginon en in 1946 voor Jan Grauls in het proces Groot-Brussel. Toen de zaak De Pillecyn bij Huybrechts voorkwam, was Victor voor hem ook aan het pleiten in het proces-Romsée. In dat proces vochten Romsée en zijn advocaten een bittere, bijna persoonlijke strijd met Huybrechts uit. Zij waren van oordeel dat Huybrechts in de zaken Borginon en Groot-Brussel over hun cliënt standpunten had ingenomen die hem niet toelieten in het proces tegen Romsée zelf nog objectief te oordelen. Daarom legden zij op 15 februari 1947 een verzoekschrift tot wraking van Huybrechts neer. In een vonnis van op 19 febru-

ari 1947 was die wraking afgewezen, maar er werd tegen dat vonnis hoger beroep aangetekend. In een arrest van 8 maart 1947 wees het Krijgshof dat hoger beroep af, maar Romsée had tegen dat arrest cassatieberoep aangetekend. Hierdoor was deze wrakingsprocedure nog hangende op het moment dat Victor de zaak De Pillecyn bij Huybrechts kwam pleiten.

Victor beschreef Huybrechts' benadering van De Pillecyn tijdens het proces als volgt: 'een merkwaardig man, een raadsheer van het hof van beroep, uitermate verstandig en zeer werkzaam, die zijn dossier in het uiterste kende en die de debatten van zijn proces zeer waardig heeft geleid maar die, van de andere kant, bekend was voor zijn geweldige en fantastische strengheid. Die man heeft op de zitting De Pillecyn aangesproken op vaderlijke wijze. Hij heeft zelfs waardering geuit voor het literair werk van De Pillecyn'.⁶⁷ Het gedrag van Huybrechts in het proces De Pillecyn, zoals Victor dat verwoordde, stak schrill af tegen dat in het proces-Romsée zoals dat in de pers aan bod kwam. Louis De Lentdecker, die dat proces voor het dagblad *Het Volk* volgde⁶⁸, schreef over hem: "Raadsheer Huybrechts staat...

Meester René Victor advocaat aan de balie van Antwerpen, de talentvolle verdediger van meester Romsée

bekend als de man van wie men alles kan verwachten. Het beste... en het slechtste. Hij is een kleine man die op de zittingen verschijnt in een veel te grote, rode toga, vol eretekens. Hij heeft een leuk grijs kopje, die raadsheer, een peper-en-zout snorretje, waar hij profijtig over wrijven en strelen kan en oogjes als vurende mitraillettemonden. Hij heeft mij altijd de indruk gegeven gelijk welke beschuldigde die voor hem verschijnt te beschouwen als een bandiet, als een minderwaardige en een weinig betrouwbaar persoon. Hij houdt er aan te zeggen dat hij hoger officier in 't leger was en om die bewering kracht bij te zetten snauwt hij de mensen brutaal af. Sedert de tijd dat de achtbare raadsheer aan het militair gerechtshof verbonden is, is er niemand meer die nog durft twifelen aan de militaire aanleg van de voorzitter, raadsheer Huybrechts. (...) De raadsheer is ook iemand die van discussie houdt... maar die altijd het laatste woord wil hebben. Comme toute militaire qui se respecte,

quoi!⁶⁹ Huybrechts kon ook grof en denigrerend uit de hoek komen. Dat had hij eerder gedaan in de zaak tegen de dichter Bert Peleman.⁷⁰ Die had hij tijdens de zitting niet alleen op een schandelijke wijze gekleineerd en beschimpt, maar ook aan militaire drill onderworpen.⁷¹

Het openbaar ministerie werd waargenomen door de eerste substituut van de krijgsauditeur Marc de Smedt. Die was veruit de meest gevreesde krijgsauditeur uit die periode. De Lentdecker schrijft dat hij voor de incivieken ‘de boeman, de baarlijke duivel (was). Alva, de bloedhond, de beul en de galg erbij werden als koorknappen en speelgoed afgeschilderd vergeleken bij de epitheten die, achter zijn rug, Marc de Smedt toegewezen kreeg. (Hij was) de reïncarnatie van het kwaad (...) De doodstraffen schenen uit zijn mond, in ’t gelid, op te springen als ontelbare ruiters van de Apocalyps’.⁷²

Het verloop van de zaak ter zitting

Het relaas van de feiten door de krijgsauditeur⁷³

De redactie van de betichting in de dagvaarding was louter technisch. Zij vermeldde enkel de twee versies van artikel 118bis Sw., alsook de periode tijdens welke en de plaatsen waar het misdrijf was gepleegd, maar bevatte geen enkele nadere omschrijving van welke feiten ten laste gelegd werden. Het was de taak van de krijgsauditeur de feiten naar voren te brengen en hun relatie met de tenlastelegging aan te duiden. Bij het begin van de behandeling van de zaak vatte De Smedt de feiten samen. Hij gebruikte daarbij opnieuw het schema van zijn eerste ondervraging van De Pillecyn. Alleen om stemming te maken begon hij met te verwijzen naar de “eerste politieke activiteit van De Pillecyn die dateerde van 1916-1918 in den schoot van de Frontpartij”.⁷⁴ Volgens De Smedt loochende De Pillecyn daarbij ten onrechte dat hij als secretaris van de Frontbeweging gefungeerd zou hebben. Hij verwees vervolgens naar het feit dat De Pillecyn één der oprichters was geweest van het Verbond der Vlaamse Oud-strijders (VOS) en dat hij tot in 1941 voorzitter van de Mechelse afdeling van VOS was geweest.

Het is duidelijk dat De Smedt van in den beginne elke mogelijke sympathie van de krijgsraad voor de oorlogsvrijwilliger die De Pillecyn toch in WO I geweest was, wou keren. Hij verwachtte zeker dat Victor niet zou nalaten erop te wijzen dat De Pillecyn tijdens WO I het veilige Nederland, waar hij door Frans van Cauwelaert aan een job was geholpen, vrijwillig had verlaten om, over Engeland en Frankrijk, naar België achter de IJzer terug te keren waar hij zich als soldaat

voor het front had aangemeld. Dus moesten de activiteiten van De Pillecyn tijdens en na WO I vertekend worden: hij was de instigator van de Frontbeweging die het einde van België nastreefde, hij behoorde tot de Frontpartij die in het interbellum in het VNV was opgegaan. Wat er met het VNV tijdens WO II was gebeurd, wist de krijgsraad maar al te best. Ook aan De Pillecyns activiteiten bij VOS moest herinnerd worden, want waar het VOS zich in mei 1940 tegen de Duitse agressor gekeerd had, was er in het blad *De Vos*, waarvan De Pillecyn toch de hoofdredacteur was, vanaf augustus 1940 pro nieuwe-orde en later pro collaboratie geschreven.⁷⁵

Vervolgens wees De Smedt erop dat De Pillecyn actief geweest was als commissaris van het op 16 juli 1940 opgerichte ‘Comité voor Politieke Ontvoerden’ (CPO).⁷⁶ Dat comité was alleen maar opgericht om het beweerd leed te lenigen dat de staatsveiligheid door de beweerd ongrondwettige aanhouding en deportatie van de weggevoerden mei 1940 zou hebben aangedaan. De Smedt stelde ook dat De Pillecyn in 1940 tot het VNV was toegetreden en één der medeondertekenaars van het VNV-manifest van augustus 1940 geweest was. Daardoor werd een oproep gedaan om “aan te sluiten bij ‘de grote Volksbeweging waartoe het VNV het initiatief heeft genomen’”.⁷⁷ De Pillecyn behoorde inderdaad tot de 168 prominente Vlamingen die het opzet steunden.⁷⁸ De Smedt verweet de Pillecyn tevens dat hij voordrachten voor het VNV had gegeven, maar gaf toe dat hij in 1942 het VNV verlaten had. Hij wees er nochtans op dat De Pillecyn nog op de begrafenis van de VNV-leider Staf De Clercq⁷⁹ de linten had gedragen.

De Pillecyn was, volgens De Smedt, ook toegetreden tot de DeVlag, waarvan hij celleider voor Mechelen was geweest. De Pillecyn had ook deel had uitgemaakt van “den Vlaamschen Cultuurraad”. De Duitsers hadden in augustus-september 1940 beslist de door het KB van 7 februari 1938 opgerichte “Fransche” en “Nederlandsche Kultuurraad”⁸⁰ “te gebruiken met het oog op een nieuwe ordening van het cultuurleven en om de culturele banden met Duitsland nauwer aan te halen”.⁸¹ Cyriel Verschaeve⁸² was er voorzitter van en Jef van de Wiele⁸³ secretaris. Die behoorden, samen met een ander belangrijk lid van de raad, Robert van Roosbroeck⁸⁴, tot de DeVlag. Van de Wiele ontloopte ‘zich als leider van de DeVlag... tot de gangmaker van de groot-Duitse SS’.⁸⁵ Dat was het gezelschap waarin De Pillecyn, volgens De Smedt, verkeerde. Volgens hem loochende De Pillecyn, tegen het dossier in, dat hij twee toespraken voor de DeVlag had gehouden om Oostfrontvrijwilligers te ronselen. De Smedt verweet De Pillecyn eveneens dat hij zich naar Duitsland had begeven om er voordrachten te geven en naar Polen en Rusland waar hij Katyn had bezocht, de plaats waar de Duitsers het massagraf ontdekt hadden van 4.500 Poolse officieren die er bij het begin van de oorlog door de Sovjets waren omgebracht. Hem

werd bijzonder ten kwade geduid dat hij over de massaslachting van Katyn verslag gedaan had in de kranten.⁸⁶ Tenslotte werd De Pillecyn nog ten laste gelegd dat hij zich met steun van de Duitsers in 1941 tot directeur van het middelbaar onderwijs bij het ministerie van Openbaar Onderwijs had laten benoemen.

De ondervraging door de voorzitter

De voorzitter Huybrechts wist uit de zaak Romsée dat hij met Victor een advocaat voor zich had staan die niet zou aarzelen naar het wapen van de wraking te grijpen wanneer hij zich in deze zaak niet sereen en onpartijdig zou gedragen. Huybrechts was nu poeslief, vriendelijk en begripvol. Huybrechts benaderde De Pillecyn zelfs op een vaderlijke wijze.⁸⁷ De voorzitter, ‘misschien onder invloed van talent en literatuur, beleefde een zeldzame aanval van goedertierenheid’, schreef De Lentdecker.⁸⁸ Hij trachtte De Pillecyn over te halen berouw te betonen en van hem ‘de knieval te bekomen, om van hem een soort terugkerende verloren zoon te maken en meteen zijn instemming te bekomen voor de noodzakelijkheid tot vervolging en repressie’.⁸⁹ Daar leende De Pillecyn zich echter niet toe. De Lentdecker dacht dat hij “vermoedelijk een lichtere straf (zou) gekregen hebben, indien hij op de ideeën van Huybrechts was ingegaan”.⁹⁰

De burgerlijke partij

De Belgische Staat werd vertegenwoordigd door Mr. Nauwelaers uit Brussel. Die stelde zich ter zitting burgerlijke partij en vorderde een schadevergoeding van 2.000.000 frank.

Het verhoor der getuigen

Vervolgens greep het verhoor van de getuigen voor en tegen de betichte plaats. Secretaris-generaal Nyns van het ministerie van Openbaar Onderwijs getuigde dat de benoeming van De Pillecyn tot directeur van het middelbaar onderwijs er gekomen was onder Duitse druk en verklaarde ook dat De Pillecyn valse attesten verstrekke aan jongemannen die opgeroepen waren voor de verplichte arbeidsdienst. Louis Ryckeboer, de stadssecretaris van Mechelen, verklaarde dat hij De Pillecyn praktisch nooit gezien had op de culturele manifestaties die door de collaboratie waren ingericht. De schrijver Maurice Gilliams kwam verklaren dat hij, dankzij De Pillecyn, ontsnapt was aan verplichte tewerkstelling in Duistland.

Het verhoor werd afgebroken op 13u15, waarna de zaak in voortzetting gezet werd op de volgende dag, 18 maart 1947 om 9u. Een zekere Van Mulder kwam getuigen dat De Pillecyn op het ministerie nooit aan politiek had gedaan. Een directeur van het ministerie Van den Borre verklaarde dat De Pillecyn weliswaar benoemd was “door tusschenkomst van buitenaf”,⁹¹ maar dat hij altijd een kranige houding tegenover de Duitsers had ingenomen. Een inspecteur van het middelbaar onderwijs verklaarde dat De Pillecyn slechts een viertal VNV-ers benoemd had. De directeur-generaal van het ministerie verklaarde dat er aan De Pillecyn in feite niets te verwijten viel. De onderdirecteur van het ministerie Camille Libotte verklaarde dat De Pillecyn zich steeds zeer hoffelijk had gedragen. Vier getuigen, ambtenaren van het ministerie, kwamen tenslotte bevestigen dat De Pillecyn aan honderden personen die gevaar liepen om opgeëist te worden voor verplichte tewerkstelling in Duitsland valse legitimatiekaarten had bezorgd.

De vorderingen

Eerst diende Mr. Nauwelaers de vordering van de burgerlijke partij toe te lichten. Ook hij bracht hulde aan De Pillecyn als letterkundige, maar stelde ‘dat beklagde door zijn voorbeeld, veel kwaad gesticht heeft’.⁹² Dat betekende impliciet dat de Belgische staat De Pillecyn, die een voorbeeldfunctie had, door zijn optreden en attitude als de dader van propaganda voor de vijand beschouwde. Nauwelaers gaf daarvan nochtans geen enkel voorbeeld. Hij stelde wel dat De Pillecyn door de Belgische Staat met ‘weldaden en eerbewijzen overladen’ was, maar zich on dankbaar had getoond wat, volgens hem, de schadevergoeding van 2.000.000 frank verantwoordde.⁹³

De krijgsauditeur vroeg zich af of De Pillecyn “zijn fout ingezien heeft” en hamerde op de zwaarwichtigheid van de feiten waarvoor die terecht stond. De Smedt duidde niet aan welke feiten nu onder de eerste dan wel de tweede versie van artikel 118bis Sw. vielen. Dat had ook minder belang, omdat hij niet de doodstraf vorderde maar, ‘slechts’ vijftien jaar buitengewone hechtenis eiste.⁹⁴ De Lentdecker voegde er ironisch aan toe: ‘ondanks zijn gestrengheid kende De Smedt toch milde dagen’.

De verdediging

De Pillecyn betwistte de meeste feiten van de tenlastelegging. De andere noemde hij vergissingen. De basislijn van zijn verdediging was: ‘Ik heb van mijn be-

trekkingen toen gebruik gemaakt om mijn stads- en volksgenooten dienst te bewijzen o.a. inzake: arbeidsverplichting. (...) Ik heb niemand last aangedaan, niemand verklikt, niemand aangezet om te werken of de wapens te dragen.⁹⁵ Ondanks het feit dat er over de toepassing van de strafwet op de feiten ten laste van De Pillecyn heel wat te zeggen viel, heeft Victor geen schriftelijke besluiten opgesteld waarin hij de verweermiddelen ontwikkelde. Een element in de verdediging van De Pillecyn was dat hij na 1942 geen lid meer was geweest van het VNV en van de DeVlag. Dat was wel een uiterst belangrijk punt nu het oude artikel 118bis Sw. voor zijn toepassing tot eind januari 1943 bewezen kwaad opzet vereiste en propaganda als dusdanig niet strafbaar stelde. Een geschreven besluit van Victor daarover zou de krijgsraad verplicht hebben dat te onderzoeken en het vonnis op dat punt te motiveren. Ook de stelling van De Pillecyn dat zijn benoeming tot directeur van het middelbaar onderwijs buiten elke Duitse druk was geschied - door twee onbesproken en nooit verontruste secretarissen-generaal: Nyns van Openbaar Onderwijs en Plisnier van Financiën - maakte het waard daarover een geschreven besluit te nemen. De secretarissen-generaal hadden immers bij andere beslissingen die de Duitsers er wilden doordrukken wel hun medewerking en handtekening geweigerd, zo bv. bij de tenuitvoerlegging van de jodenverordeningen.

Victor hield zijn pleidooi met een 'warme en duidelijke stem (...) en alle aanwezigen luisteren met spanning'.⁹⁶ Voor zijn pleidooi stelde Victor een handgeschreven schema van één pagina op. Dat schema is bewaard gebleven.⁹⁷ Tijdens de ondervraging van De Pillecyn door Huybrechts heeft Victor bovenaan zijn schema met potlood nog vlug het woord 'berouw' geschreven. Dat was duidelijk omdat hij niet mocht vergeten dat hij nog iets zou moeten zeggen over het berouw dat Huybrechts van De Pillecyn zo duidelijk had verwacht. Victor pleitte: 'De Pillecyn ziet volkomen in dat hij dingen heeft gedaan die niet pasten. U moogt het hem echter niet kwalijk nemen, wanneer hij zijn berouw niet uitschreeuwt. Hij verweert zich, daar waar men het inzicht heeft zijn bedoelingen te verdraaien'.⁹⁸

Volgens *De Standaard* pleitte Victor in essentie dat De Pillecyn 'zeker onhandigheden (heeft) begaan, die betreurenswaardig zijn. Zijn activiteit bleef steeds beperkt tot louter culturele aangelegenheden. Hij is een artist en geen politicus, Mijne Heeren'.⁹⁹ Die stelling zou Victor kort nadien met succes voor de toondichter Jef Van Hoof pleiten. Ook daar legde hij de nadruk op het feit dat zijn cliënt een kunstenaar was wiens fouten bij de benadering van politieke problemen aan zijn artistieke inslag te wijten waren. In eerste aanleg werd Van Hoof door de krijgsraad vrijgesproken¹⁰⁰ en, op het hoger beroep van de krijgsauditeur,

door het Krijgshof slechts veroordeeld tot gevangenisstraf van een jaar.¹⁰¹ Victors pleidooi voor De Pillecyn komt voor het overige eerder over als een in welsprekendheid gevatte vergoelijking of minimalisering van de handelingen van De Pillecyn, dan als een gedegen, juridisch opgebouwd betoog. Daarbij werd wel de nadruk gelegd op het ontbreken van persoonlijke verantwoordelijkheid van De Pillecyn voor bepaalde beleidsdaden. Victor vroeg de krijgsraad een straf uit te spreken die, qua duur, de 2,5 jaar voorarrest die De Pillecyn erop had zitten, niet te boven zou gaan. Hij vroeg de eis van de Belgische Staat onontvankelijk te verklaren.¹⁰²

De Lentdecker schreef in 1985 over dat ontbreken van persoonlijke verantwoordelijkheid: “wat mr. Victor zei was niet (helemaal) waar: zoals tientallen ambtenaren en burgemeesters van vooral grote steden, secretarissen-generaal, directeurs-generaal en directeurs, was De Pillecyn ook betrokken in de verspreiding (op bevel van de Duitsers) van circulaires en bevelen die v^{er} van democratisch waren, o.m. betreffende het lot van joodse kinderen in Belgische scholen”.¹⁰³ Men kan de vraag stellen naar de relevantie van een dergelijke post factum stelling. Immers, op 1 december 1941 werd de Duitse verordening op het joodse onderwijs uitgevaardigd. De Pillecyn was pas in mei 1941 door secretaris-generaal Nyns benoemd tot directeur van het middelbaar onderwijs. De toepassing van deze verordening, het beleid dat hij daarover heeft gevoerd én de daadwerkelijke uitvoering die hij eraan heeft gegeven, behoorde tot de uitsluitende bevoegdheid van Nyns, die ook daarover na de oorlog nooit verontrust werd.¹⁰⁴

De Pillecyn kreeg het laatste woord. Poëtisch erkende hij fouten te hebben begaan toen hij Frederik Van Eeden citeerde: “Mijn handen, wat hebben zij zich vergist”.¹⁰⁵ Hij werd bijzonder emotioneel toen hij over de vernieling van zijn zorgvuldig opgebouwde bibliotheek tijdens de bevrijding sprak.¹⁰⁶ De debatten werden gesloten verklaard en de krijgsraad trok zich terug voor het beraad over zijn zaak.

Het vonnis

Al ‘na twintig minuten beraadslaging doet de krijgsraad opnieuw zijn intrede en aanstonds vat voorzitter Huybrechts de lezing van het korte vonnis aan’.¹⁰⁷ De krijgsraad verklaarde de betichtingen A en B bewezen en aanvaardde de samenloop, waardoor er maar één straf moest worden opgelegd. Dat was letterlijk de enige zin motivering van het vonnis. Er was zelfs geen verwijzing naar verzachtende omstandigheden. De krijgsraad veroordeelde De Pillecyn tot tien jaar

hechtenis en tot de gerechtskosten die op dat moment 10.346 frank bedroegen. Het vonnis sprak de afzetting uit van de titels, graden, openbare ambten, bedieningen en diensten waarmee De Pillecyn bekleed was of zou zijn. Het sprak de levenslange ontzetting uit van de in artikel 31 Sw. bedoelde rechten en ‘constateert dat, bij toepassing van artikel 123*sexies* van het Strafwetboek... de veroordeelde van rechtswege levenslang ontzet is van de bij dit artikel vermelde rechten’. Aan de Belgische Staat werd ex aequo et bono een schadevergoeding toegekend van 500.000 frank, met voorbehoud voor verdere schade.¹⁰⁸

Grosso modo kwam de ontzetting voorzien door artikel 31 Sw. neer op het verbod om openbare ambten uit te oefenen, het verlies van het actief en passief kiesrecht, verlies van: het recht om als deskundige, gezworene of getuige bij aktes op te treden, het recht om onder ede getuigenverklaringen af te leggen, het recht om deel uit te maken van de familieraad, voogd, toeziende voogd of curator te zijn, het recht om gerechtelijk raadsman of voorlopig bewindvoerder te zijn en het recht om in het leger of de burgerwacht te dienen. Artikel 123*sexies* Sw. bevat, naast het verlies van deze rechten, ‘een uitgebreide lijst van rechten ter vrijwaring van het politiek, economisch, geestelijk, cultureel en wetenschappelijk bezit van de natie. Veroordeelden worden bijvoorbeeld verhinderd om het beroep van advocaat uit te oefenen, onderwijzer of bedienaar te zijn van een door de Staat bezoldigde eredienst of van deelname of het leiden van een dagblad’.¹⁰⁹ Het verbod om een literair werk uit te geven viel ook onder de werking van artikel 123*sexies* Sw., zoals door Van Neygen aangetoond.¹¹⁰

Na het vonnis

De Pillecyn was zeer tevreden met het vonnis, maar vreesde dat de krijsauditeur in hoger beroep zou gaan¹¹¹, wat niet het geval was. Hij hoopte zijn straf in het interneringscentrum van Lokeren te mogen uitzitten¹¹², maar hij moest in de gevangenis van Sint-Gillis blijven. Op 20 juni 1947 diende hij bij de minister van Justitie - dat was Paul Struye in het kabinet van Paul-Henry Spaak¹¹³ - een verzoek tot strafvermindering in.¹¹⁴ Op 17 september 1947 richtte hij hetzelfde verzoek aan de prins-regent.¹¹⁵ In oktober 1947 legden vijfenvijftig vooraanstaande Vlaamse letterkundigen en leden van Koninklijke Vlaams Academie een verzoekschrift¹¹⁶ neer bij prins Karel. Zij drongen aan op de invrijheidstelling van De Pillecyn, omdat hij, als ‘spes patriae der jonge Vlaamse literatuur’, zoals Marnix Gijsen (‘den gezaghebbenden ambassadeur der Vlaamse cultuur in de Verenigde Staten van Amerika’) hem noemde, terug aan de kunst zou kunnen geschonken worden: ‘(v)oor al om deze laatste terugwinning zouden de ondergetekenden Z.K.H.

den Prins-Regent oprecht dankbaar zijn'. Naast Elsschot, Walschap en Teirlinck kwam zelfs de naam van Karel Jonckheere onder de ondertekenaars voor.

Geen van deze verzoeken heeft succes gehad.¹¹⁷ Dat dit het gevolg geweest is van de negatieve adviezen die Marc de Smedt heeft gegeven, is onbetwistbaar. Immers, op 17 september 1947, toen De Pillecyn Victor meldde dat hij een verzoek tot strafvermindering bij prins Karel had ingediend, liet hij hem ook weten 'dat mijn nieuw boek over de Boerenkrijg in Klein-Brabant in oktober zal verschijnen'.¹¹⁸ Hij schreef dat hij nog een tweede boek klaar had, 'waarmee ik een jaartje ga wachten. Het heet 'Mensen achter den dijk' en behandelt mijn geboortedorp, Hamme tusschen de jaren + 1840-1880, met hongersnood, ziekte, schoolstrijd en opkomst van het socialisme. Ik heb het in een paar maand geschreven en ben er, tot mijn verwondering, helemaal in opgegaan'. Victor zelf zag helemaal geen probleem in het laten verschijnen van een nieuw boek. Hij schreef zelfs dat hij met genoegen vernam 'dat u ongestoord uw letterkundig werk voortzet en ik ben zeer benieuwd het boek, dat binnenkort zal verschijnen, te kunnen lezen'.¹¹⁹ Kort nadien verscheen het nieuw boek: *Jan Tervaert*.¹²⁰ Dat wekte de wrevel van De Smedt op. Zelfs zo hij niets kon doen tegen het verschijnen zelf van het boek was het zijn bedoeling die publicatie aan te grijpen om De Pillecyns vragen tot strafvermindering negatief te adviseren. Hij gaf de procureur des konings van Brussel opdracht om door de gerechtelijke politie te laten onderzoeken of het manuscript niet uit de gevangenis gesmokkeld was en of het boek wel had mogen verschijnen. De Pillecyn mocht immers, volgens hem, na zijn veroordeling met toepassing van artikel 123sexies Sw. geen geschriften meer publiceren.¹²¹

De Smedt liet aan de procureur des konings weten dat hij het onderzoek stipt zou opvolgen 'namelijk teneinde als appreciatie-element te kunnen dienen bij een gebeurlijk genadeverzoek van de veroordeelde'.¹²² De Pillecyn verklaarde tijdens een eerste verhoor door de gerechtelijke politie dat hij het boek reeds voor 1944 afgewerkt had, en 'toen, in 1947 mijn vrouw slechts een pensioen van 800 frank trok in de maand, heeft zij het manuscript in handen van een uitgever gegeven die het ook op de markt heeft gebracht'. De Pillecyn werd enkele dagen later opnieuw verhoord. Hij verklaarde toen dat 'de uitgever zich tot het auditoraat had gewend en de mededeling had ontvangen dat geen bezwaar was tegen het uitgeven van het boek'.¹²³ Dat werd door Willem Vanden Eynde van de uitgeverij De Pijl bevestigd.¹²⁴ De Smedt zelf riep ondertussen De Pillecyns vrouw voor een verhoor op. Zij bevestigde diens verklaringen. De Pillecyn ervoer de interventie van De Smedt als pesterij en vroeg Victor: 'kunt U niets doen om deze plagerij te doen ophouden?' Kort daarop kreeg De Pillecyn bericht dat alle verzoeken voor invrijheidstelling of strafvermindering verworpen waren.¹²⁵

Op 30 september 1948 meldde De Pillecyn Victor dat minister Struye hem op 3 juni 1948 “negen maanden moderatie’ had toegekend omwille van zijn medewerking aan *Opbouw*.¹²⁶ Dat was een halfmaandelijks blad dat in de gevangenis van Sint-Gillis onder auspiciën van het ministerie van Justitie ten behoeve van de ‘incivieken’ werd uitgegeven. De Pillecyn was lid van de redactie.¹²⁷ Hij verzorgde ook mee de uitzendingen van ‘Radio Sint Gillis’, de interne radiodistributie van de gevangenis van Sint-Gillis. Andere medewerkers waren o.m. de jurist Andries Van Houwe, de schoonzoon van professor Frans Daels, dokter Edgar Lehembre, de jeugdleider van het VNV en de dichter Bert Peleman.¹²⁸ De Pillecyn nam de taal- en literatuurrubriek voor zijn rekening.¹²⁹ Hij deed er alles aan deed om ten minste van de gevangenisdirectie gunstige beoordelingen te krijgen voor een eventuele vervroegde invrijheidstelling. In de administratieve mallempolen die een aanvraag daarvoor moest volgen, bleven de krijgsauditeur en het auditoraat-generaal echter stokken in de wielen steken. Zij bleven niet alleen ongunstig adviseren, maar legden het dossier soms ook drie maanden opzij, ‘zoals dat trouwens in hun gewoonte ligt’.¹³⁰

Pas op 15 juli 1949 kon De Pillecyn aan Victor melden dat hij ‘verleden Zondag¹³¹ in voorwaardelijke vrijheid werd gesteld’.¹³² Hij had 1749 dagen in gevangenschap doorgebracht.

De procedure scheiding van goederen ¹³³

Filip De Pillecyn was in 1919 in het huwelijk getreden met Elvira Maria Nathalia Justina Van Duyse uit Meerdonck. Zij was in juni 1942 gestorven. Haar overlijden gaf De Pillecyn na de oorlog als één van de verklaringen op waarom hij de politiek - het VNV en de DeVlag - vaarwel had gezegd.¹³⁴ Op 7 augustus 1943 was De Pillecyn in Gent hertrouwd met de lerares Suzanna Odila Ludovica de Cavel die geboren werd in Gent op 26 mei 1907. Zij kenden mekaar van op het atheneum in Mechelen waar De Cavel les gaf. De Pillecyn had daar ook lesgegeven van 1933 tot in mei 1941, toen hij tot directeur van het middelbaar onderwijs op het ministerie benoemd werd. Voorafgaand aan het huwelijk hadden zij op 27 juli 1943 een huwelijkscontract afgesloten, bij notaris Frans Huysman uit Mechelen. Daarin beperkten zij de huwelijksgemeenschap tot de aanwinsten van tijdens het huwelijk.¹³⁵ Het vonnis van de krijgsraad van 18 maart 1947 had aan de Belgische Staat een schadevergoeding van 500.000 frank toegekend en de huwelijksgemeenschap De Pillecyn-De Cavel liep gevaar daarvoor te moeten opdraaien. Daarom gaven De Pillecyn en De Cavel opdracht aan Victor¹³⁶ om een procedure scheiding van goederen in te spannen, waardoor ten minste het

aan De Cavel toekomend gedeelte uit de huwelijksgemeenschap zou worden gevrijwaard.

Victor aanvaardde die opdracht en stuurde De Cavel een provisieverzoek van 7.500 frank.¹³⁷ Dat hield dus in dat Victor bereid was een procedure in te spannen namens De Cavel tegen zijn eigen cliënt Filip De Pillecyn. Hij zag natuurlijk in dat er een probleem was omdat hij tegelijkertijd raadsman en tegenstrever van De Pillecyn zou zijn. Toch gaf Victor opdracht aan de Gentse pleitbezorger André Rodenbach om de procedure in te leiden.¹³⁸ Maar hij liet De Pillecyn op 7 oktober 1947 wel dagvaarden met een exploit waarin niet vermeld stond wie als raadsman van De Cavel zou optreden. De Pillecyn werd in de gevangenis van Sint-Gillis samen met de dienst van het sekweste¹³⁹ door gerechtsdeurwaarder François Janssens uit Sint-Gillis opgeroepen om voor de rechtbank van eerste aanleg in Gent te verschijnen teneinde de scheiding van goederen te horen uitspreken.¹⁴⁰ Victor schreef De Pillecyn, toen die hem de dagvaarding toezond: (h) et spreekt vanzelf dat U niet het minste gevolg dient te geven aan het exploit... Deze proceduur zal bij verstek afgehandeld worden. U hoeft dus niet in Gent aanwezig te zijn'.¹⁴¹ Zeer aandachtig volgde Victor de procedure nochtans niet op, want, omdat De Pillecyn door de krijgsraad ontzet was uit zijn burgerlijke en politieke rechten, moest zijn echtgenote De Cavel, als curator van rechtswege over zijn goederen, hem in die procedure in principe vertegenwoordigen. Zij kon natuurlijk niet tegelijkertijd de scheiding van goederen tegen haar echtgenoot vorderen en er zich, als zijn curator, tegen verzetten. Pleitbezorger Rodenbach had dat zeer terecht opgemerkt.¹⁴² Er werd dus eerst nog een 'curator ad hoc' aangesteld door de familieraad, voorgezeten door de vrederechter van Gent. Op 26 mei 1948 werd het vonnis van scheiding van goederen door de rechtbank van eerste aanleg in Gent uitgesproken.¹⁴³

Op 26 mei 1959 werd De Pillecyn door het hof van beroep in Gent in eer hersteld. Dat eerherstel werd op 12 juni 1959 door de griffier in Brussel in de rand van het oorspronkelijk vonnis ingeschreven.

Besluit

In tegenstelling tot wat hij later zal verklaren was de zaak van Filip De Pillecyn geen zaak die René Victor aannam omdat hij vereerd was door het feit dat een bewonderde kunstenaar hem voor zijn verdediging had uitgekozen. Integendeel, hij liet de Pillecyn gedurende vijftien maanden onder de hoede van zijn voorganger, omdat hij het te druk had met andere, spectaculaire repressiezaken. Van bezoe-

ken aan zijn cliënt in Lokeren is er amper een spoor. Ook werd er geen enkel initiatief genomen om De Pillecyn in voorlopige vrijheid te laten stellen, zodat die er bij de behandeling van de zaak al bijna 30 maanden voorarrest had opzitten. Het was pas wanneer de zaak voor behandeling voor de krijgsraad op 17 maart 1947 was vastgesteld dat Victor in actie kwam. Aanvankelijk had het er zelfs nog de schijn van dat de zaak opnieuw zou moeten wijken voor de belangrijker zaak Romsée. Victor regelde amper veertien dagen voor de openbare zitting de opvolging met zijn voorganger, bezocht zijn cliënt, ontving van hem voor het eerst belangrijke geschreven informatie en ging het strafdossier in Brussel bestuderen. Voor de behandeling van de zaak, die anderhalve dag in beslag zal nemen, stelde Victor een pleitschema op van één bladzijde. Hij nam, ondanks het feit dat belangrijke juridische betwistingen opgeworpen konden worden, geen schriftelijke conclusie, wat tot gevolg had dat het vonnis zonder enige motivering kon worden geveld. Hij pleitte de vrijspraak niet, maar beperkte er zich toe een straf te vragen die het voorarrest niet zou overschrijden. Dat alles geeft de indruk dat Victor de zaak De Pillecyn enigszins routineus behandelde, zonder veel diepgang, op de golven van zijn welsprekendheid.

Deze overwegingen zijn nochtans post factum gemakkelijk te maken en houden geen rekening met het tijdsgewricht waarin de zaak werd behandeld. De krijgsraden en het Krijgshof konden nog doodstraffen uitspreken en zij lieten niet veel ruimte voor 'spitsvondigheden' of 'spielereien' van advocaten. Niet alleen was er nog geen sprake van enige rechtsbescherming door het Europees Verdrag van de rechten van de Mens, of door een Grondwettelijk Hof, daarenboven dekte het Hof van Cassatie stelselmatig wetgeving af die op zijn minst bediscussieerbaar was, zoals de besluitwetten van Londen, wat Jan Timmermans reeds in 1946 had moeten ondervinden.¹⁴⁴ De maat om te oordelen of Victor zijn werk goed gedaan had, is dan ook alleen maar te vinden in de tevredenheid van de cliënt met het bereikte resultaat. Hier kan met zekerheid gesteld worden dat De Pillecyn het door Victor bekomen resultaat zeer aanvaardbaar vond. Dat blijkt uit het feit dat hij hoopte dat de krijgsauditeur niet in hoger beroep zou gaan tegen zijn veroordeling tot 10 jaar hechtenis.

* *
*

*Bijlage 1: Een vraag van Filip De Pillecyn aan De Smedt naar
bijkomend onderzoek.*

F. DE PILLECYNST. GILLIS den 20 Februari 1947

Mijnheer de Auditeur,

Ik ben zoo vrij U het verzoek te bevestigen dat ik U deed bij het verhoor van gisteren 19 Februari.

Indien bij U de minste twijfel moest bestaan nopens mijn verklaringen betreffende volgende punten, ben ik zoo vrij U te verzoeken de waarheid van deze verklaringen nader te willen nagaan.

1/ Comité voor Weggevoerden: Ik heb aanvaard of heb bedenktijd gevraagd. Ik meen dat dit laatste geschied is vermits ik nooit iets verder daarover vernomen heb en geen het minste aandeel in de werkzaamheid van dit Comité heb gehad.

2/ Cultuurdienst van het V.N.V en Kaderschool van het V.N.V.

In geen van beide ben ik werkzaam geweest. Het archief van die diensten, zoo Centraal als plaatselijk, moet dat kunnen bewijzen.

3/ Spreekbeurt te LEUVEN en te MECHELEN. (met een zekeren Suykens):

In beide gevallen werd misbruik gemaakt van mijn naam. Het verslag over die vergadering moet zulks kunnen uitwijzen.

Met verontschuldiging voor den last die ik U aandoe, groet ik U

Met Hoogachting,

Aan den Heer Marc. DE SMEDT

Auditeur

Wetstraat 31

B R U S S E L.

Bijlage 2: Rapport van De Pillecyn aan Victor over het bijkomend onderzoek.

DE PILLECYN

Cel 273

St. Gillis

STUKKEN BINNEN GEKOMEN NA SLUITEN VAN HET DOSSIER

Spreekbeurt te Leuven en te Mechelen

De Veiligheid heeft een onderzoek ingesteld over deze spreekbeurten (zie mijn brief aan Auditeur 20-2-47). -Ziehier het resultaat:

In de Nationaal Socialist van 26-6-41 staat dat Daem te Leuven gesproken heeft in de plaats van D.P..-Wat de spreekbeurt te Mechelen betreft, daarover werd geen relaas in de pers aangetroffen. -

DE VLAG

Op een vraag van den Auditeur heeft de Veiligheid een onderzoek ingesteld om: te weten wanneer DE VLAG een politiek organisme is geworden. -Het antwoord is dat DE VLAG van in den beginne politiek in schild voerde, zelfs reeds vóór Mei 1940. -Uit het verslag van Inspecteur Blockx licht ik volgende zin:

‘Uiterlijk scheen de activiteit van DE VLAG zich nog steeds te beperken tot cultureel werk, hoewel er reeds zonder verpozen gewerkt werd aan het organiseren van cellen’.-

In een lijst van celleiders van DE VLAG valt op te merken dat begin 1943 als Celleider voor DE VLAG – Mechelen de naam wordt opgegeven van Van der Krieken.-

Op 17-10-42 besliste de Leider van het V.N.V. dat er onverenigbaarheid bestond tusschen het lidmaatschap van DE VLAG en van het V.N.V..-

Ik had echter reeds ontslag genomen in de lente van 1942.-

Verklaring van getuigen:

I-Raymond HERREMAN: Voor den oorlog was ik goed bevriend met D.P. die ongetwijfeld Vlaamsch gezind was maar geen extremist, en altijd bezadigd sprak over politieke problemen. Gedurende den oorlog had ik geen betrekkingen met

hem en ik wenschte die ook niet, want ik kon zijn optreden in het openbaar niet-goedkeuren, ofschoon ik niet geloof dat D.P. tot gemeene daden, b.v. verklikking, in staat zou geweest zijn.-

Persoonlijk meen ik dat wel eenig ressentiment tot zijn houding kan aanleiding gegeven hebben, zooals ik overtuigd ben dat hij in na-oorlogsche toestanden geen schadelijk element zou zijn en eerder een matigende rol kan spelen tegenover het eventueel Vlaamsch extremisme. –In de Literatuur is D.P. een der vooraanstaande Vlaamsche Schrijvers, bezadigd en met goeden smaak.-

2-ADAM Hector: D.P. s'est guère immiscé dans mes attributions et a toujours été d'une correction parfaite.- Quand nous parlions de la situation militaire D.P. était convaincu du succès final des allemands, mais n'a mis aucune espèce de passion a défendre ses opinions. Lorsque je délivrai de faux certificats, et j'en ai fait 1713, D.P. me laissait faire. –Quand des jeunes gens étaient inquiétés au sujet du travail obligatoire j'intervenais la plupart du temps avec succès et lorsque je n'obtenais pas satisfaction D.P. a toujours fait de bonne grâce les démarches nécessaires.-

En ce qui concerne les nominations le Secrétaire Général était particulièrement attentif et il lui est arrivé de demander mon avis. –Je n'ai pas souvenir que D.P. ait favorisé systématiquement des candidats d'ordre nouveau; je n'ai pas connaissance d'un fait précis de prosélytisme.-

Enfin je tiens a signaler que D.P. au cours d'un meeting a Malines, aurait d'après les journaux de l'époque et pour autant que ceux-ci aient fidèlement traduit la pensée de D.P., aurait déclaré que la politique de la mise au travail forcée était justifiable et que c'était un bien pour la jeunesse.

Noten

- 1 Voor dit artikel werd voornamelijk geput uit het originele advocatendossier van René Victor dat in zijn archief gekenmerkt werd met: 'Filip De Pillecyn-C 3507', eigen documentatie.
- 2 De raadkamer van de rechtbank van eerste aanleg. In graad van beroep: de kamer van inbeschuldigingstelling van het hof van beroep.
- 3 Wet van 15 juni 1899, B.S. 30 juni 1899.
- 4 H. BEKAERT. *Le Code du Conseil de Guerre*. Bruxelles, 1945, p.116-127.
- 5 F. GORLÉ & G. VAN GERVEN. *Militair Strafrecht*. Gent, 1993, p. 114.
- 6 R. VICTOR. 'Repressie na de Tweede Wereldoorlog' // *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (EVB).
- 7 Antoine Louis Philippe Ghislain Delfosse (Opprebais 1895-1980).

- 8 A.-L. 12 octobre 1918: relatif au séjour en Belgique des étrangers et des personnes d'origine étrangère. *Moniteur*, 13-19 octobre 1918 // H. BEKAERT. *Le Code du Conseil de Guerre*, p. 68.
- 9 A. DELFOSSE, N° 340: Rondschrijven van den Minister van Justitie betreffende de toepassing van de Besluit-wet van 12 October 1918 (*Staatsblad van 13/19 October 1918*), II, eigen documentatie.
- 10 A. DELFOSSE, Rondschrijven, VI, eigen documentatie.
- 11 *Ibidem*.
- 12 L. VANDEWEYER. 'Verbaet, Maurice F.P. (1883-1957)' // *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* (NEVB).
- 13 K. AERTS. 'Repressie zonder maat of einde? De juridische reïntegratie van collaborateurs in de Belgische Staat na de Tweede Wereldoorlog. Gent 2013, p. 86.
- 14 L. HUYSE & S. DHONDT. *Onverwerkt verleden. Collaboratie en repressie in België 1942-1952*. Leuven 1991, p. 97.
- 15 *Ibidem*, p. 96.
- 16 BRUNO DE WEVER. *Greep naar de Macht, Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Tiel 1994, p. 398.
- 17 R. VICTOR. 'Repressie na de Tweede Wereldoorlog', p. 1319.
- 18 L. HUYSE & K. HOFACK. 'Repressie: na WO II' // NEVB.
- 19 K. PETERS, D. RODEN & L. VAN HAECHE. 'De Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse repressie. La Seconde Guerre mondiale et la répression de l'après-guerre' // M. DE KOSTER, DIRK HEIRBAUT, XAVIER ROUSSEAU (eds.). *Tweehonderd jaar Justitie. Historische encyclopedie van de Belgische justitie. Deux siècles de justice. Encyclopédie historique de la justice belge*. Brugge 2015, p. 551.
- 20 Verslag van het bestuurlijk onderzoek, inzake dhr. Victor, klerk in het stapelhuis St. Felix, gehouden op 8 februari 1916, Antwerpen, Felix Archief, dossier Jan Victor, 284#4206.
- 21 F. VAN DE MERT. Brief van 28 september 1944 aan de procureur des konings te Mechelen, met aangehecht de klacht van Suzanne de Cavel, 8 getypte pagina's, quarto, eigen documentatie.
- 22 Frans Van de Mert (1912-1974), doctor in de rechten in Leuven op 6 oktober 1936, oud-stafhouder van de Mechelse balie 1958-1960.
V. DEWACHTER. Rouwhulde Frans Van de Mert, z.d. (1974), 3 getypte pagina's quarto. Met dank aan stafhouder Nadia Van Baelen van de balie van Mechelen.
- 23 Antwerpen, archief van de orde van advocaten, Verslagboek van de zittingen van de tuchtraad 1937-1938, zitting van 7 januari 1938, 81.
- 24 Antwerpen, archief van de orde van advocaten, Verslagboek van de zittingen van de tuchtraad 1940-1941, zitting van 18 september 1940, 8.

- 25 Nationale Konings of Koningsgezinde Beweging, een verzetsorganisatie.
- 26 F. DE PILLECYN. Brief van 12 december 1945 aan René Victor, eigen documentatie.
- 27 H. VAN DE VIJVER, R. VAN DOORSLAER & E. VERHOEYEN. *België in de Tweede Wereldoorlog, deel 6, Het verzet 2*. Kapellen 1988, p. 92.
- 28 H. VAN DE VIJVER, R. VAN DOORSLAER & E. VERHOEYEN, *België in de Tweede Wereldoorlog, deel 6*, p. 93.
- 29 *Ibidem*.
- 30 Antwerpen, archief van de orde van advocaten, Verslagboek 1943-1944, zitting van de tuchtraad van 1 oktober 1943, 12. Dillen was geboren te Antwerpen op 30 december 1919 en doctor in de rechten in Leuven op 28 juli 1943. Hij ving op 1 oktober 1943 zijn stage als advocaat aan bij de gerenommeerde Constant Smeesters.
- 31 R. DILLEN. Bericht van 9 januari 1946 aan Frans Van de Mert, eigen documentatie.
- 32 F. DE PILLECYN. Brief van 16 februari 1946 aan Frans Van de Mert, eigen documentatie
- 33 F. DE PILLECYN. Brief van 5 december 1945 aan René Victor, eigen documentatie
- 34 RENÉ VICTOR. 'Interview met René Victor' // A. STEVENS & V. VAN KERKHOVE. *In de voetsporen van Filip De Pillecyn*, een documentaire. 'Zo leefde Hamme', Hams Filmarchief: <http://www.zoleefdehamme.be/?p=227>. Geraadpleegd op 29 november 2015.
- 35 R. VICTOR. Brief van 10 december 1945 aan Filip De Pillecyn, eigen documentatie.
- 36 Marc de Smedt (1919-1996), werd later eerste voorzitter hof van beroep te Brussel en ontving in 1990 de erfelijke adel en de persoonlijke titel ridder.
- 37 R. VICTOR. Brief van 19 september 1946 aan Marc de Smedt, eigen documentatie.
- 38 F. DE PILLECYN. Brief van 18 november 1946 aan René Victor, eigen documentatie.
- 39 Zie hierover F. SEBERECHTS, *De weggevoerden van mei 1940. Antwerpen 2014*.
- 40 J. THEUWISSEN. 'Kultuurraad voor Vlaanderen (KRV)' // NEVB.
- 41 F. DE PILLECYN. Brief van 20 februari 1947 aan René Victor, eigen documentatie
- 42 Robert Logelain (1888-?) was ongeveer 35 jaar advocaat in Brussel. Hij had bij het begin van WO II onder de schuilnaam 'Peter Pan' samen met zijn vriend Paul Struye de clandestiene krant *La Libre Belgique* opgezet. Op 26 november 1941 was hij aangehouden en opgesloten in Bochum, nadien in Buchenwald. Hij had bekend, maar Struye niet verraden.

- 43 F.-J. VERDOODT. 'Elst, Frans van der (1920-1997)' // *NEVB*, de latere stichter van *De Volksunie* was advocaat in Brussel sinds 1944. Hij was stagiair bij de bejaarde Vlaamsgezinde Willem Theelen en medewerker van Albert Clereens-Stas die als advocaat ook in de repressie actief was.
- 44 R. VICTOR. Brief van 22 februari 1947 aan Mark De Smedt, eigen documentatie.
- 45 *Ibidem*.
- 46 M. DE SMEDT. Brief van 27 februari 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 47 F. DE PILLECYN. Brief van 20 februari 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 48 R. VICTOR. Brief van 22 februari 1947 aan Filip De Pillecyn, eigen documentatie.
- 49 R. VICTOR. Brief van 24 februari 1947 aan 'Madame De Pillecyn', eigen documentatie.
- 50 R. VICTOR. Brief van 28 februari 1947 aan Frans Van de Mert, eigen documentatie.
- 51 F. VAN DE MERT. Brief van 2 maart 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 52 Pro Justitia, inzake De Pillecijn Philippus, z.d., eigen documentatie.
- 53 R. VICTOR. Ontleding van het strafdossier, z.d., 3 handgeschreven pagina's quarto, eigen documentatie.
- 54 F. DE PILLECYN. *Inhoud van het dossier*, z.d., 20 getypte pagina's, quarto, eigen documentatie.
- 55 F. DE PILLECYN. *Stukken binnengekomen na sluiting van het dossier*, z.d., 7 getypte pagina's, quarto, eigen documentatie
- 56 F. DE PILLECYN. *Commentaar op het onderhoor en de stukken van het dossier*, z.d., 1 getypte pagina, quarto, eigen documentatie
- 57 F. DE PILLECYN. Brief van 6 maart 1947 aan René Victor met aangehecht 4 pagina's quarto 'dossier De Pillecyn, Getuigen', eigen documentatie.
- 58 E. WAEGEMANS. 'Filip De Pillecyns gevangenisdossier (I)' // *Filip De Pillecyn Studies I*.
- 59 E. WAEGEMANS. 'Filip De Pillecyns gevangenisdossier (II)' // *Filip De Pillecyn Studies IX*.
- 60 F. DE PILLECYN. Brief van 20 februari 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 61 F. DE PILLECYN. Stukken binnen gekomen na sluiten van het dossier, 1 getypte pagina quarto, z.d., eigen documentatie.
- 62 Zie bijlage II.
- 63 F. DE PILLECYN. Brief van 20 februari 1947 aan Marc De Smedt, eigen documentatie.

- 64 Zie bijlage I.
- 65 F. DE PILLECYN. Brief van 15 maart 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 66 E. RASKIN. *Gerard Romsée. Een ongewone man. Een ongewoon leven*. Antwerpen-Baarn 1995, p. 337.
- 67 RENÉ VICTOR. 'Interview met René Victor' // A. STEVENS EN V. VAN KERKHOVE, *In de voetsporen van Filip De Pillecyn*.
- 68 De Lentdecker stapte pas in mei 1947 over naar *De Standaard-Het Nieuwsblad*. L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*. Leuven 1985, p. 52.
- 69 DE LENTDEKKER JUNIOR (sic). *Het Proces Romsée*. Antwerpen 1950, p. 17.
- 70 M. BEYEN. 'Peleman, Bert (1915-1995)' // NEVB.
- 71 L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*, p. 146-149.
- 72 *Ibidem*, p. 150-151.
- 73 Hiervoor werd voornamelijk geput uit: X., 'Filip De Pillecyn voor den Krijgsraad' // *De Nieuwe Standaard* van 18 maart 1947. Het relaas van het requisitoir van De Smedt zoals het door Louis De Lentdecker is neer geschreven in zijn boek *Tussen twee vuren* is trouwens en vrijwel een letterlijke herhaling van dat krantenverslag, dat niet van zijn hand is.
- 74 *Ibidem*.
- 75 P. LEMMENS. 'Verbond der Vlaamse Oud-strijders (VOS)' // NEVB.
- 76 F. SEBERECHTS. *De weggevoerden van mei 1940*. Antwerpen 2014, p. 239.
- 77 BR. DE WEVER. *Greep naar de Macht*, p. 364.
- 78 *IBIDEM*, 365.
- 79 Op 27 oktober 1942 op de Grote Markt in Brussel. BR. DE WEVER. 'Clercq, Staf (eigenlijk Jérémie G. T.) de (1884-1942)' // NEVB.
- 80 J. FLEERACKERS, M. LE BRUYN & BR. DE WEVER. 'Cultuurraden' // NEVB.
- 81 BR. DE WEVER. *Greep naar de Macht*, p. 440.
- 82 R. VANLANDSCHOOT. 'Verschaeve, Cyriel (1874-1949)' // NEVB.
- 83 F. SEBERECHTS. 'Wiele, Jef (eigenlijk F.J. Josephus), van de (1903-1979)' // NEVB. Hij was de oprichter van de Duitsch-Vlaamsche Arbeidsgemeenschap (DeVlag).
- 84 BR. DE WEVER. 'Roosbroeck, Robert van (1898-1988)' // NEVB.
- 85 J. FLEERACKERS, M. LE BRUYN & BR. DE WEVER. 'Cultuurraden' // NEVB.
- 86 X. 'Bij de moordkuilen van Katyn' // *Het Laatste Nieuws* van 28 april 1943.
- 87 RENÉ VICTOR. 'Interview met René Victor' // A. STEVENS & V. VAN KERKHOVE. *In de voetsporen van Filip De Pillecyn*.
- 88 L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*, p. 152.
- 89 *Ibidem*, p. 155.
- 90 *Ibidem*.
- 91 X. 'Filip De Pillecyn tot 10 jaar hechtenis veroordeeld' // *De Nieuwe Standaard* van 19 maart 1947.

- 92 *Ibidem*.
- 93 Mogelijk een verwijzing naar de roman *Hans van Malmedy*, waarvoor De Pillecyn in 1936 met de prijs voor letterkunde van de Provincie Antwerpen bekroond werd.
- 94 L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*, p. 152.
- 95 F. DE PILLECYN. Brief van 27 december 1944 aan Frans van De Mert, eigen documentatie.
- 96 X. 'Filip De Pillecyn tot 10 jaar hechtenis veroordeeld' // *De Nieuwe Standaard* van 19 maart 1947.
- 97 R. VICTOR, handgeschreven schema, 1 pagina quarto, eigen documentatie.
- 98 X. 'Filip De Pillecyn tot 10 jaar hechtenis veroordeeld'.
- 99 *Ibidem*.
- 100 Krijgsraad Mechelen, 2 juni 1947 // *RW*, 1946-1947, p. 1329-1334.
- 101 Krijgshof te Brussel, 27 december 1947, Vermelding op de kافت van het dossier van René Victor, C 2998, eigen documentatie.
- 102 X. 'Filip De Pillecyn tot 10 jaar hechtenis veroordeeld'.
- 103 L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*, p. 156.
- 104 R. VAN DOORSLAER (RED), E. DEBRUYNE, F. SEBERECHTS & N. WOUTERS. *Gewillig België. Overheid en Jodenvervolgning tijdens de Tweede Wereldoorlog*. Antwerpen-Amsterdam, 2007, p. 488-489 en 495.
- 105 F. VAN EEDEN. 'Oude Handen' // *Jeugdverzen*. Roermond 1926.
- 106 L. DE LENTDECKER. *Tussen twee vuren*, p. 157.
- 107 X. 'Filip De Pillecyn tot 10 jaar hechtenis veroordeeld'.
- 108 L. BUYLE. *Filip De Pillecyn-Kalender (Hamme 1891-Gent 1962)*, eigen beheer Luk Buyle, 2011, p. 309-312.
- 109 K. PETERS, D. RODEN & L. VAN HAECKE. 'De Tweede Wereldoorlog en de naoorlogse repressie. La Seconde Guerre mondiale et la répression de l'après-guerre' // M. DE KOSTER, DIRK HEIRBAUT, XAVIER ROUSSEAUX (eds.). *Tweehonderd jaar Justitie*, p. 551.
- 110 E. VAN NEYGEN. 'Een wet die zou passen in regimes van politieke dictatuur. Filip De Pillecyn en artikel 123 sexies' // *Filip De Pillecynstudies IX*, p. 79-112.
- 111 F. DE PILLECYN. Brief van 23 maart 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 112 F. DE PILLECYN. Brief van 7 april 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 113 TH. LUYKX & M. PLATEL. *Politieke geschiedenis van België*, deel 2, 942.
- 114 F. DE PILLECYN. Verzoekschrift van 20 juni 1947 aan de minister van Justitie, eigen documentatie.
- 115 F. DE PILLECYN. Brief van 17 september 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 116 Verzoekschrift z.d., kopie, eigen documentatie.

- 117 F. DE PILLECYN. Brief van 23 maart 1948 aan René Victor, eigen documentatie.
- 118 F. DE PILLECYN. Brief van 17 september 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 119 R. VICTOR. Brief van 2 oktober 1947 aan Filip De Pillecyn, eigen documentatie.
- 120 F. DE PILLECYN. *Jan Tervaert*. Brussel, De Pijl, 1947.
- 121 E. VAN NEYGEN. 'Een wet die zou passen', p. 94-97.
- 122 M. De Smedt. Brief van 3 januari 1948 aan de procureur des konings, geciteerd in E. VAN NEYGEN, 'Een wet die zou passen', p. 95.
- 123 F. DE PILLECYN. Brief van 29 januari 1948 aan René Victor, eigen documentatie.
- 124 E. VAN NEYGEN. 'Een wet die zou passen', 96.
- 125 F. DE PILLECYN. Brief van 23 maart 1948 aan René Victor, eigen documentatie.
- 126 F. DE PILLECYN. Brief van 30 september 1948 aan René Victor, eigen documentatie.
- 127 F. DE PILLECYN. Verzoekschrift van 20 juni 1947 aan de minister van Justitie, eigen documentatie.
- 128 <http://www.kcgeschiedenis.be/pdf/bronnen/37ArchiefParticulierePersonen.pdf>. Geraadpleegd op 26 maart 2016.
- 129 Antwerpen, Archief, Documentatie en Onderzoekscentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV N), Fonds AC362, Andreas Van Houwe-Godelieve Daels, D8781 – 82
- 130 F. DE PILLECYN. Brief van 31 maart 1949 aan René Victor, eigen documentatie.
- 131 Dat was zondag 10 juli 1949.
- 132 F. DE PILLECYN. Brief van 15 juli 1949 aan René Victor, eigen documentatie.
- 133 Dossier in het zakelijk archief van René Victor gekend onder: 'J 8417', eigen documentatie.
- 134 E. WAEGEMANS. 'Filip De Pillecyns gevangenisdossier (II)', p. 122.
- 135 A. RODENBACH. Verzoekschrift aan de voorzitter der rechtbank van eerste aanleg te Gent 29 september 1947, eigen documentatie.
- 136 F. DE PILLECYN. Brief van 19 mei 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 137 R. VICTOR. Provisieverzoek van 25 juli 1947 aan Madame De Pillecyn, eigen documentatie
- 138 R. VICTOR. Brief van 5 september 1947 aan André Rodenbach, eigen documentatie.
- 139 Dienst van het Sequester, opgericht door de besluitwet van 23 augustus 1944 was belast met het beheer van de goederen van de incivieken.

- 140 F. L. JANSSENS. Dagvaarding van 7 oktober 1947, eigen documentatie.
- 141 R. VICTOR. Brief van 13 oktober 1947 aan Filip De Pillecyn, eigen documentatie.
- 142 A. RODENBACH. Brief van 31 oktober 1947 aan René Victor, eigen documentatie.
- 143 A. RODENBACH. Briefkaart van 27 april oktober 1948 aan René Victor, eigen documentatie.
- 144 Cass. 3 juni 1946, *Pas.*1946, I, 229-230.

De Pallieter-koppen: spiegels van een volledige persoonlijkheid

ETIENNE VAN NEYGEN

Ter inleiding

Meer dan driehonderd ‘koppen’ of hoofdartikels schreef De Pillecyn in het Vlaamse satirische weekblad *Pallieter* dat bestond van 2 april 1922 tot 17 juni 1928. Elk artikel sloot aan bij een tekening van Joz, die inderdaad meestal een ‘kop’ afbeeldde van een of andere persoonlijkheid, maar die ook wel eens een situatie uitbeeldde. Geen van die teksten was ondertekend.

De Pillecyn verklaarde dat hij alle artikels schreef behalve dat over Oscar De Gruyter. Dat was van de hand van Paul Kenis, een vaste medewerker van het weekblad, vertelde hij aan Gaston Durnez in 1960.¹ Juister ware: op zeven artikels uit jaargang 1926 na. Die zijn namelijk ondertekend met de ‘naam’ INTERIM. De Pillecyns geheugen liet hier dus een steekje vallen. Wie achter de naam INTERIM schuilgaat, is moeilijk te achterhalen. Maar dat daarmee iemand anders bedoeld is dan onze auteur, ligt voor de hand. De reden waarom De Pillecyn zijn taak uit de hand gaf, laat zich wel vermoeden: 1926 was niet alleen het jaar dat hij zijn ‘doctoraatsverhandeling’ schreef, maar ook het eerste jaar van zijn leraarschap in Malmédy. De vervanger schreef de ‘koppen’ in de zomermaanden (juni, juli en augustus) en in december.² Momenten waarop hem de tijd ontbrak, opgeslorpt als hij was door zijn verhandeling, de voorbereiding van zijn lessen en de proefwerken? Allicht. Ook een drietal niet ondertekende artikels lijken door een vervanger te zijn gesteld.³ Dit kan de lezer opmaken uit tekstinterne gegevens.

Het heeft even geduurd voor De Pillecyn zijn vorm gevonden had voor de ‘koppen’. De eerste zijn heel korte en eerder satirische stukken. Pas na een tiental nummers wordt duidelijk wat de koppen zullen worden en blijven: opiniestukken waarin ook de wapens van de satiricus gebruikt worden. Zij evolueren alleen nog in lengte: eerst één bladzijde, dan twee en uiteindelijk zelfs meer dan twee.

Laten we nog een paar cijfers spreken, als eerste verkenning van De Pillecyns commentaar op België en de wereld in *Pallieter*. Van de ruim driehonderd artikels zijn er acht gewijd aan vrouwelijke ‘koppen’. Dat zegt evenveel over De Pillecyn als over de maatschappij waarin hij leefde en schreef: de politiek, de economie, de cultuur waren in die dagen een mannenwereld.

Zowel binnen- als buitenlandse onderwerpen kwamen aan bod. Maar de binnenlandse waren ruimschoots in de meerderheid. Als ik goed tel, kom ik aan

58 buitenlandse ‘koppen’, een klein vijfde dus. (Ik reken hierbij de buitenlandse betrekkingen, met name die tussen België en Frankrijk en die tussen België en Nederland.) Politieke ‘koppen’ waren ruim in de meerderheid, maar ook de literatuur en de kunsten kregen aandacht. 39 koppen kan je in die rubriek onderbrengen. De Pillecyn was parlementair verslaggever: dat resulteerde in een portretgalerij van parlamentsleden en ministers, maar ook gezagsdragers van een lager echelon, zoals gouverneurs en burgemeesters, kregen hun portret in woorden van De Pillecyn en hun kop van Joz.

Tot zover een eerste blik op de getekende en geschreven *Pallietier*-koppen. Wie niet aan bod kwam, waren bij voorbeeld kardinaal Mercier (1851-1926) en zijn opvolger kardinaal Van Roey, de paus (Benedictus XV +1922) en... Adolf Hitler.

De ‘koppen’ geven een beeld van de hele persoonlijkheid van De Pillecyn. Hier spreekt een katholieke flamingant voor wie de slogan ‘Nooit meer oorlog’ een diepe overtuiging is, die zich verzet tegen fascisme en kolonialisme.⁴ Hij staat heel kritisch tegenover het kapitalistisch systeem. Maar verwerpt hij het helemaal? In zijn eerste artikels in *Pallietier* toont hij zich een enthousiaste democraat, maar de confrontatie met de politieke werkelijkheid zal hem zwaar ontgoochelen. Niet alleen zijn overtuigingen en zijn standpunten over politiek, economie, financiën komen aan bod in de ‘koppen’. Hier spreekt ook een lezer en cultuurconsument die onbeschoemd zijn voorkeuren en afkeuren uitspreekt. Hier spreekt een felle cultuurcriticus. In de artikels komt een volledige mens aan het woord, met zijn emoties, zijn ervaringen en herinneringen die hij de lezer deelachtig maakt. In die zin vormen de ‘koppen’ een autobiografietje, al moet je de stukjes en beetjes wel bij elkaar plaatsen. En niet te vergeten natuurlijk, ze tonen ons een eigengereide journalistieke persoonlijkheid.

I. De Flamingant

1. Achtergrond: De Vlaamse Beweging 1918-1928

De jaren dat Filip De Pillecyn actief was als journalist, achtereenvolgens bij *De Standaard*, *De Tijd* en *Pallietier* vormden geen glorieuze periode voor de Vlaamse Beweging. En de jaren dat hij zijn wekelijkse commentaren op het land en de wereld schreef in *Pallietier* waren dat al helemaal niet. Historicus Hendrik Elias noemt in zijn *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging* de periode van 20 november 1921 (de parlamentsverkiezingen) tot 9 december 1928 (de Bormsverkiezing): jaren van politieke onmacht en stijgende verwarring.⁵ Filip De Pillecyn zou zich in die typering helemaal hebben kunnen terugvinden.

Weigeringste Verkiezingen van 30 November 1921

**Het Socio-Clericaal Huwelijk van Antwerpen
M' en Mev. Huysmans-Yan Cauwelaert
Het Land zal AL de demagogen veroordeelen en
stemmen voor de LIBERALE PARTIJ**

Tijdens die jaren kwam geen enkele belangrijke taalwet tot stand. Op 31 juli 1921 was er nog de belangrijke wet op de vernederlandsing van de Vlaamse administratie tot stand gekomen. Nog een kleine overwinning was de benoeming op 28 oktober 1921 van Frans Van Cauwelaert tot burgemeester van Antwerpen aan het hoofd van een 'democratisch' college, met andere woorden een coalitie van Vlaamse christen-democraten en Vlaamse socialisten geleid door Camille

Huysmans. Maar de eis die al voor de Eerste Wereldoorlog centraal stond in de Vlaamse beweging, met name de oprichting van een Vlaamse universiteit, leidde tot een compromis dat de Vlaamsgezinden noch de militante Fransgezinden tevreden stemde. En op het vlak van de amnestie voor de activisten kwam men in het parlement ook niet tot een bevredigende oplossing. Pas na de Bormsverkiezing zou er schot in de zaak komen en dat op alle vlakken. Om het met een andere titel van Elias te zeggen: in die jaren bleek 'de parlementaire onmacht van het Vlaams Belgicisme'.⁶ Wat de Vlaamsgezinden betreft, die vormden geen eensgezind blok: er was niet alleen de scheuring tussen de 'minimalisten' of de Vlaamsgezinden die binnen het unitaire België hervormingen mogelijk achtten en de Fronters die op zelfbestuur van Vlaanderen aanstuurden. De Frontpartij gaf op haar beurt ook een beeld van verwarring en verdeeldheid. Er was stof genoeg om het er oneens over te zijn: katholieke flaminganten hadden het moeilijk met de godsvredegedachte (de tactische samenwerking tussen katholieken en vrijzinnigen in de Vlaamse strijd) en het begrip zelfbestuur leidde tot verschillende interpretaties. Wat was het einddoel? Federalisme? Een onafhankelijke staat Vlaanderen? De vereniging met Nederland in een Groot-Nederlandse staat? De ruzie kon soms hoog oplopen. Bij het zaaien van verdeeldheid speelden de naar Nederland uitgeweken activisten een grote rol. Die stuurden aan op een onafhankelijk Vlaanderen en waren uit op de vernietiging van België. In hun weekblad *Vlaanderen* veroordeelden ze meedogenloos iedereen die het niet eens was met hun standpunt.

Een ander belangrijk aspect van de naoorlogse Vlaamse Beweging is de zelfstandigheidsdrang die zich uitte in wat Elias de zelforganisatie⁷ van Vlaanderen noemt. Vlamingen richtten in die jaren eigen organisaties op omdat zij zich niet thuis voelden in door Franstaligen overheerste Belgische organisaties. De Vlaamse oud-strijders organiseerden zich in VOS (Verbond van Vlaamsche Oudstrijders) in plaats van aan te sluiten bij de Nationale Strijdersbond (FNC-NSB). De IJzerbedevaart werd gaandeweg een herdenking van de Vlaamse doden die in het teken stond van de ontvoogding van Vlaanderen. Andere uitingen waren de oprichting van de Vlaamse Toeristenbond (1922) en het Vlaams Economisch Verbond (1926). Ook op cultureel vlak kwam de zelfstandigheidsdrang tot uiting: Emiel Hullebroeck richtte in 1922 het Genootschap der Vlaamse Komponisten op en het Vlaamse Volkstoneel trok doorheen heel Vlaanderen.

En dan waren er de jongeren die duidelijk hun stem in het koor der Vlaamse beweging lieten klinken, op de eerste plaats de Leuvense en Gentse studenten. Dat was een radicale nationalistische stem. De Leuvense studenten kwamen zelfs in conflict met hun academische overheid. Dat radicale nationalisme sijpelde ook door in het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond, dat de scholieren (de 'jongstudenten') groepeerde, in die mate dat het kerkelijk gezag er zich mee ging

bemoeien. Dat gezag veroordeelde trouwens het Vlaams-nationalisme als strijdig met het katholieke geloof.

2. De strijd om Gent

Hét strijdthema van de Vlaamse beweging begin jaren twintig - de vernederlandsing van de Gentse universiteit - kreeg vanzelfsprekend veel aandacht in *Pallietier*. Voor het verzamelde parlement had koning Albert op 22 november 1918 beloofd dat de Vlamingen een Vlaamse universiteit zouden krijgen.⁸ Het zou nog meer dan tien jaar duren voor deze 'koninklijke belofte' bewaarheid werd. *Pallietier* zou ze wel geregeld in herinnering brengen. Haast alle Franstaligen waren tegen de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Het hevigste verzet kwam van liberale zijde. Ook de kerkelijke overheid was tegen. Evenals de koning. Maar dat was toen nog niet bekend, ook niet bij *Pallietier*.

De leider van de Vlaamse katholieken, Frans Van Cauwelaert, dreigde er van zijn kant herhaaldelijk mee de steun van zijn groep aan de regering te onttrekken als 'Gent' niet werd vernederlandst. Begin 1922 diende hij zijn wetsvoorstel tot geleidelijke, maar volledige vernederlandsing van de universiteit in. Hij bleek wel bereid tot een toegeving: het behoud van een Franstalig college van twee jaaruren (dus zestig lesuren) in elk studiejaar. Met deze toegeving keurde een nipte meerderheid van de Kamer op 22 december 1922 het wetsvoorstel goed in de Kamer. En dit ondanks de vele verdragingsmanoeuvres en het hevig verzet van de Franstaligen in de pers en op straat. Zij slaagden erin om twee grote betogingen op de been te brengen: in Gent op 19 november en in Brussel op 14 december. De Vlaamsgezinden waren te verdeeld tussen 'Belgicisten' en nationalisten om een grote betoging vóór het wetsvoorstel te organiseren. Lode Wils spreekt over 'de lijdensweg van Van Cauwelaerts wetsvoorstel'. Uiteindelijk zou het voorstel in de senaat verworpen worden en wel op 20 maart 1923. De senaat stuurde het probleem naar een bijzondere commissie.⁹

Een week vóór de stemming in de Kamer verscheen in *Pallietier* de 'kop': 'De Vlaamse Leeuw voor 't Parlement'.¹⁰ De Pillecyn ging ervan uit dat het voorstel in de Kamer goedgekeurd zou worden, maar had – terecht, zoals bleek – zijn twijfels of de Senaat zou volgen. Hij was allesbehalve gelukkig met de wet en evenmin met de totstandkoming ervan, maar hij hield zijn emoties in toom, want 'wij krijgen de hogeschool die wij verdiend hebben'. Hij verweet de Vlamingen te weinig durf: de parlementairen durven de regering niet doen vallen, en de Vlamingen oefenen te weinig druk uit om hen effectief tot die daad te bewegen. Hij schreef: 'Wie zich nu boos maakt komt vier jaar te laat. Want de vervlaamsing

van Gent is een krachtgreep, een greep van de minderheid die Vlaanderen heet tegen de meerderheid die Brussel, Franskiljonië en Wallonië heet. En een krachtgreep wordt niet geïmproviseerd. Een krachtgreep voor de hogeschool wordt niet volvoerd na vier jaar van dreigementen zonder gevolg. Wie vier jaar brult, maakt de lucht gewoon aan zijn geluid.

Wij hebben gebruld in de Kamer. God! wat hebben wij flink gebruld. En als wij een klap kregen hebben wij gezegd: 'Voor dees maal, soit, maar pas op voor de volgende keer'. En buiten de Kamer hebben wij ook allemachtig mooi gebruld op hen die te vergeefs hadden gebruld in de Kamer. En als zij de nagels hadden ingetrokken en het leeuwenhoofd hadden neergelegd in deemoed, hebben wij gezegd: 'Voor dees maal, soit, maar pas op voor de volgende keer'. In de Kamer heeft men gezegd aan de Regeringen: 'Wij zullen', en men heeft het niet gedaan. Buiten de Kamer heeft men gezegd aan hen die in de Kamer zaten: 'Wij zullen', en men heeft het niet gedaan. Laten wij, in de Kamer en buiten de Kamer, in onzen eigen spiegel kijken, en zeggen "Mea Culpa"¹¹ En De Pillecyn besluit: 'Daar is gemis aan durf geweest, schrik voor compromissie; gemis aan vertrouwen in de massa. Wie de massa opzweept, mag vertrouwen. Maar wie maar half gelooft in zichzelf en naar de welwillendheid van den vijand kijkt, verliest het contact met de massa. Een kleine daad, een kleine reeks van daden, die aan de Regering zegde: 'Kook zelf uw pot, maar ik doe er 't zout niet in; koop zelf uw boter, maar ik geef de centen niet'. Dat was de voorbereiding van de vervlaamste Hogeschool. Maar als de Vlamingen het vuur niet leggen aan de schenen van hun vertegenwoordigers, leggen hun vertegenwoordigers het vuur niet aan de schenen van de Regering. Dat is de grote zedeles van de parlementaire comédie'.¹²

Toen de 'lijdensweg' of de 'comédie' nog aan de gang was, zorgde *Pallietier* al voor een incident. Om de zaak te doen vooruitgaan had de Vlaamse voorman dokter Alfons Van de Perre op 15 april 1922 in een gesprek met *De Standaard* het voorstel gelanceerd een Vlaamse universiteit op te richten in Antwerpen. Het was een tactisch voorstel, maar het leidde tot heftige verontwaardiging bij Vlaamsgezinden. Ook bij *Pallietier*. Het Vlaamsgezinde standpunt was altijd geweest: 'Gent of niets'. Veertien dagen na het *Standaard*-interview verscheen in het weekblad een kort satirisch stukje (twee derde van één kolom), een parodie op het interview: 'Een persgesprek met Pallietier over de Vlaamse Hogeschool'.¹³ De tekening van Jos de Swerts (Joz) op de voorpagina droeg als onderschrift: 'Dr. Van de Perre: Gent of niets, Gent of iets, Gent of Antwerpen'.

De man kon er niet mee lachen. Het incident leidde mee tot het ontslag van De Pillecyn als redactiesecretaris en journalist bij *De Standaard* op 13 mei 1922.¹⁴

Pallieter

Dr. Van de Perre : " Gent of niets, Gent of iets,
Gent of Antwerpen ! "

Drie weken later, op 5 juni, pakte De Pillecyn zijn vroegere baas Frans Van Cauwelaert nog eens aan, in een parodie op een toespraak van de politieke leider.¹⁵ Hij liet hem een lofzang houden op zijn politiek: 'Heel Vlaanderen weet immers dat wij, zonder schipperen, zonder compromissie, ons minimumprogram¹⁶ hebben verwezenlijkt, van de taalwet tot de vervlaamsing van Gent'. Het

was de laatste keer dat in een kop een Vlaamse ‘minimalist’ ironisch de mantel werd uitgeveegd. Voortaan beperkte *Pallieter* zich tot de echte tegenstander: de ‘Franskiljons’¹⁷ en ook wel ex-flaminganten als professor Leo Van Puyvelde en de liberale minister Louis Franck.

Over Eugène Eeman¹⁸, de rector van de na de oorlog opnieuw Franstalig geworden Gentse universiteit, publiceerde *Pallieter* een venijnige kop. Eeman was een fel tegenstander van de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Niet verwonderlijk dus dat De Pillecyn hem een Franskiljon noemde, maar hij hekelde ook zijn opportunistische houding onder de bezetting. De rector tekende toen namelijk een loyauteitsverklaring zodat hij verder kon betaald worden door de vervlaamste universiteit. Dat bleek geen beletsel om in 1921 als rector benoemd te raken. Geen Franstalige journalist viel hem daarover lastig. Eeman verzekerde dat hij zijn ontslag zou geven als aan het taalregime van de universiteit werd geraakt. Maar de rector bleef twee jaar op zijn stoel zitten. Onze auteur schatte overigens Eemans wetenschappelijk niveau zeer laag in: ‘Deze wetenschappelijke man die in en buiten de wetenschappelijke kringen alleen bekend is door een loyauteitsverklaring en door de belofte dat hij zou heengaan, is niet van practischen aanleg verstoken. Zijn professoraat bleef gekenschetst door een volledige onwetendheid van zijn studenten wat betreft zijn eigen specialiteit. Zo was hij tenminste zeker nooit ernstige concurrentie te krijgen in de uitoefening van zijn praktijk.

Wij begrijpen best dat mensen van zijn kaliber niet te vinden zijn den ‘flambeau de culture’ [de Franstalige Gentse universiteit] te veranderen. Een Vlaamse Hogeschool zou waarschijnlijk heel wat flinker onderricht geven over neus- en oorziekten. En daar zouden te veel concurrenten komen voor het doktertje Eeman dat zich thans vastklampt aan den rectoralen stoel van Gent. Oh! Dat franskiljonisme heeft zo’n diepe wortels geschoten in den porte-monnaie van deze cultuurdragers. Eeman is kleurloos in de wetenschap, net zoals zijn universiteit. Vraagt in de wereld van geleerden naar dien naam, en tot zelfs de fransen zullen u antwoorden: ‘Eeman, que’ que c’est?’ (sic).¹⁹

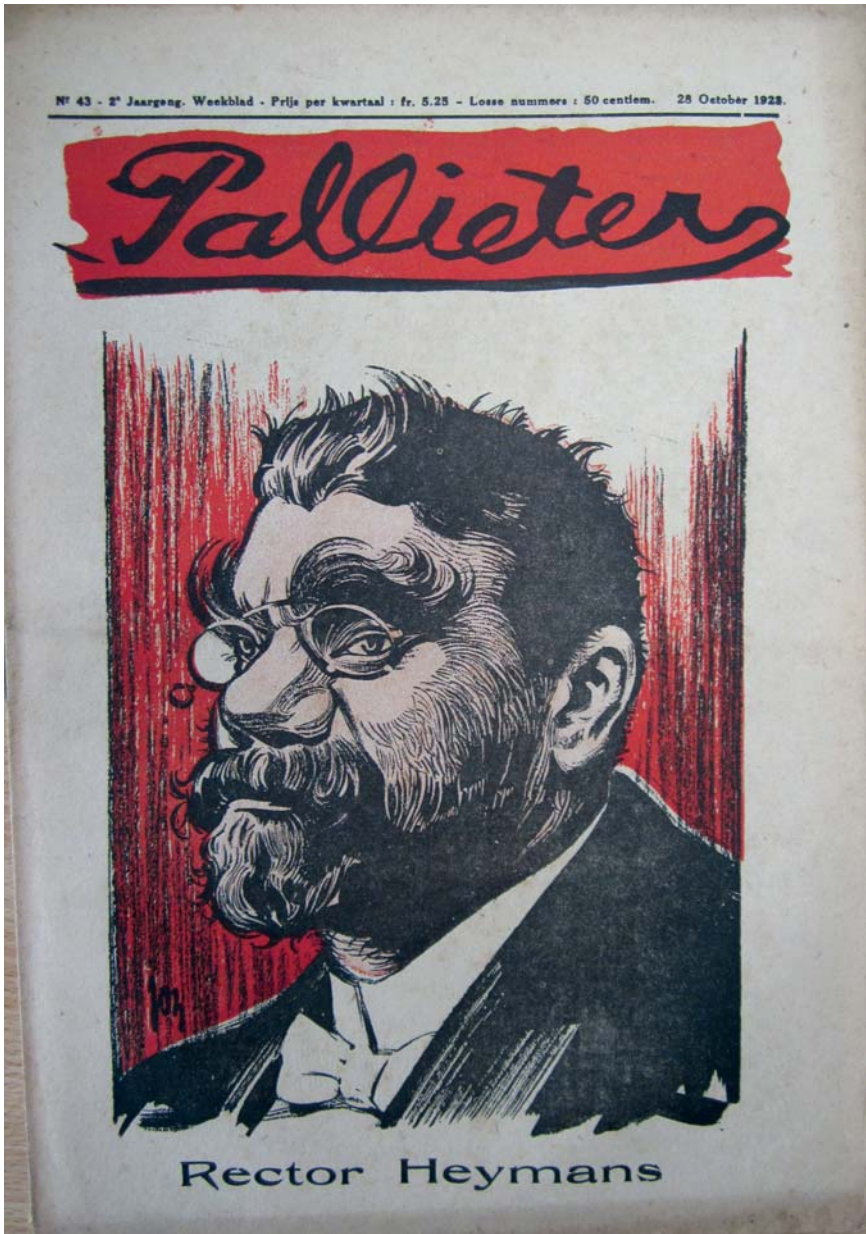
De Pillecyn contrasteerde het lot van de Gentse rector met dat van de jonge West-Vlaming Arthur Mulier (1892-1979), die om zijn politieke overtuiging in de gevangenis raakte. *Pallieter* wijdde in 1922 twee koppen aan hem.²⁰ Mulier behaalde aan de door de Duitsers vernederlandste Gentse universiteit zijn doctoraat in de Rechten. Hij was heel actief in het studentenleven en nam radicale activistische standpunten in: vanaf 1917 pleitte hij openlijk voor de zelfstandigheid van Vlaanderen. Pas in 1921 werd in Muliers oorlogsverleden een aanleiding gevonden om hem gerechtelijk te vervolgen en dit duidelijk om politieke redenen.

‘In 1921 werd hij West-Vlaams provincieraadslid voor de Kortrijkse christelijke arbeiders. Pas na zijn verkiezing tot bestendig afgevaardigde ontketenden de Kortrijkse liberalen een campagne tegen hem vanwege zijn activistisch verleden. Op die manier probeerden ze hem als politiek tegenstrever te elimineren. Dit lukte gezien hij in februari 1921 werd gearresteerd en veroordeeld tot drie jaar gevangenis en tien jaar verlies van zijn burgerrechten. Zijn arrestatie veroorzaakte een grote protestbeweging binnen de West-Vlaamse christelijke arbeidersbeweging (...). Het protest tegen Muliers arrestatie en veroordeling culmineerde in een massale demonstratie te Roeselare met 8000 deelnemers (23 april 1922)’.²¹ Een van de sprekers op die manifestatie was Filip De Pillecyn.²² Hij zag het geval Mulier als een strijd tussen ‘Vlaamsgezindheid tegen franskiljonisme, reactie tegen democratie’, en hij stelde: ‘In heel dezen strijd is Mulier slechts een gelegenheid; omwille van dezen strijd zit de gekozene van de kristene, Vlaamse arbeiders in het gewone verblijf van de “politieke” gevangenen’.²³ In een artikel over de eerste zitting van het proces – hij kende dus het vonnis nog niet – schreef hij: ‘In Mulier werd een goed stuk van het Vlaamsche Studentenleven gevonnisd (sic); tegen dit studentenleven werd gerekwireerd’.²⁴ De Pillecyn bedoelde met dat studentenleven het AKVS waarin hij een leidende rol had gespeeld. Hij uitte ook zijn ontgoocheling over de geringe steun die de ex-gandavensis kreeg: ‘het allerlelijkste is wel dat, buiten die kranige kerels van West-vlaamse christene arbeiders, zo weinige goede zielen, maar één enkele woordje voor u hebben durven zeggen. Poulet²⁵ is er, ja; Poulet is een hart en Poulet spreekt zoals hij denkt’.²⁶

Het probleem Gent bleef intussen op de politieke agenda wachten op een oplossing. Een nieuwe stap werd gezet door een nieuwe minister, de extra-parlementair Pierre Nolf (1873-1953). Filip De Pillecyn portretteert hem naar aanleiding van zijn benoeming als een vertegenwoordiger van ‘het ras van ons plattelands franskiljonisme’. Hij verwachtte dus weinig goeds van deze man.²⁷ En inderdaad het wetsontwerp dat Nolf voorstelde en dat wet zou worden op 31 juli 1923 was een halve nederlaag voor de Vlaamsgezinden: Gent werd een tweetalige universiteit. Het ging om een merkwaardige vorm van tweetaligheid: de studenten konden kiezen tussen een curriculum met tweederden van de vakken in het Nederlands en een derde in het Frans en omgekeerd. De Vlaamsgezinden spraken over de Nolf-barak. Jarenlang voerden de Vlaamse studenten er een boycot tegen. Pas in 1930 zou de universiteit volledig vernederlandst worden, maar dan was Pallieter al een paar jaar ter ziele.

De Pillecyn zal nog een keer op de tweetalige Gentse universiteit terugkomen, namelijk naar aanleiding van de opening ervan in oktober 1923. Dan zet hij de nieuwe rector Jan Frans Heymans te kijk omdat hij een rede hield in schabouwerlijk Nederlands:

'Hebt ge 't gehoord of hebt ge 't gelezen? Van die cultuur die met hele ladingen, onder dek of boven dek, naar Amerika verhuist? Van die wetenschap die door een rectoraal hart wordt omarmd? Van het 'zathoren', van het 'jongerder' worden van de wetenschap? De rector van de Nolf-Universiteit heeft aan zijn collega's gevraagd om met hem een leergang

van Nederlandse taal en uitspraak te volgen. (...) De rector gaat de taal studeren van zijn Universiteit; hij gaat zijn accent afleren, proberen of het mogelijk is op het einde van zijn jaren vrede te sluiten met syntaxis en grammatica.

O lievelingen, wat zal dat een mooie rectorale rede zijn toekomend jaar!²⁸

Na dit artikel verschijnt de naam Nolf in de *Pallieter*-koppen alleen nog maar in de combinatie 'de formule Nolf'. En daarmee doelt De Pillecyn dan op een onmogelijk compromis.

3. Strijden voor amnestie

Behalve voor de vernederlandsing van Gent, werd er door de Vlaamsgezinden in de jaren twintig ook nog strijd geleverd voor Vlaamse eenheden in het leger. Het waren de taaltoestanden in het leger die leidden tot het ontstaan van de Frontbeweging en haar opvolger in de naoorlogse politiek: het Vlaamse Front. Ook op dit thema liet Van Cauwelaert zich gelden in het parlement. En ook hier zou hij een nederlaag lijden. Filip De Pillecyn besteedde minder aandacht aan dat thema in zijn *Pallieter*-koppen. Vanuit zijn principieel antimilitarisme was hij voor de afschaffing van het leger. De strijd voor Vlaamse legereenheden was voor hem dan ook niet prioritair. Hij was niet bereid een alleluiah te zingen 'als er een Vlaams regiment voorbijtrekt omdat het steeds een regiment blijft'.²⁹

Maar de eis die in de periode 1922-1928 het meest mobiliserend werkte, was amnestie voor activisten. En dat is ook te merken aan het aantal artikels dat in *Pallieter* aan dat thema gewijd werden.³⁰ De Pillecyn was overigens al in zijn *De Standaard*-tijd (1919-1921) betrokken bij de amnestieactie. Hij schreef artikels over de gevangene Gentse student en dichter Wies Moens en over de jurist Lodewijk Dosfel. In het kerstnummer van *De Student* (1920) schreef hij een artikel over amnestie waarin de repressie bestempeld werd als 'de weerwraak van deze staat, schuldig aan kronisch misdrijf tegen de Vlaamse volksziel'.³¹ Hij was medeoprichter van het Wies Moens-Comité dat pleitte voor de vrijlating van de jonge letterkundige.³² En hij redigeerde de brochure *Amnestie*, 'waarvoor Dosfel het materiaal verzameld had'.³³ In 'zijn' weekblad zette hij zijn strijd voort. In het nummer van 24 september van de eerste jaargang schreef hij een heel korte kop getiteld 'Amnestie' die ik hier in extenso overneem.

'Voor de tweede maal wordt de strijd ingezet voor Amnestie.

Voor de tweede en laatste maal.

Wilde Pallieter een ernstig artikel schrijven, dan zou hij de oorzaken onderzoeken waarom de eerste veldtocht is mislukt op de ‘twintig duizend maal neen’ van Van der Velde.³⁴

Maar Pallieter wil niet vitten: Pallieter is voor samenwerking.

Van uit West-Vlaanderen komt de kreet: het West-Vlaanderen van Mulier, Depla³⁵ en Adiel De Beuckelaere³⁶; de christene arbeiders hebben den strijdroep opgevangen, alle democraten scharen zich bij hen.

Uit met de schande van onbaatzuchtigen die wegteren in de kerkers, terwijl Zeep³⁷ en Patriotardisme, tafelschuimers uit de bezetting en patriotten van de volle beurs de driekleur hangen over het Gouden Kalf.

Geen gepeuter en geen gesmeek met genade: Amnestie, de ruime en volle voor wie oprecht was, voor wie ‘het hogere niet verkocht heeft voor het lagere’.

Geen gesjacher, recht’.³⁸

Hoogst optimistische woorden, zoals later zou blijken. Sterker: *Pallieter* zal de tijd van de amnestie niet meer beleven. Het laatste nummer verscheen op 17 juni 1928, dus een klein half jaar vóór de Bormsverkiezing (9 december 1928).

Elke aanleiding of gelegenheid was goed om de Vlamingen en hun parlementsleden te herinneren aan hun plicht om de amnestie-eis op de agenda te houden: de begrafenis in Vlaanderen van naar Nederland gevluchte activisten³⁹, de vrijlating van een gevangene⁴⁰, de langdurige gevangenschap van Borms⁴¹. Pasen, Kerstmis en Nieuwjaar, 11 juli en de IJzerbedevaart vormden gelegenheden om eraan te herinneren dat amnestie uitbleef. Ook het huwelijk tussen kroonprins Leopold en de Zweedse prinses Astrid werd – tevergeefs – aangegrepen om de eis op tafel te brengen. De Pillecyn verwijt de parlementairen te weinig of zelfs niets te doen voor de vrijlating van gevangenen en ‘duizenden Vlamingen’ dat ze hen ‘laten zitten’. Terwijl actie gevoerd werd voor amnestie ging ‘de activistenjacht’ nog door, werden nog steeds processen gevoerd tegen ex-activisten, met name tegen Arthur Mulier en pater Stracke⁴². *Pallieter* besteedde aan beiden een ‘kop’.

Wat is voor De Pillecyn ‘echte amnestie’? ‘Dat is niet alleen de kerkers open’⁴³, schrijft hij. Toen Dr. Jacob in november 1923 na vijf jaar hechtenis vrij kwam, bleef alleen August Borms nog in de gevangenis zitten. Op hem concentreerde zich dan ook de strijd voor amnestie, ook van *Pallieter*. Maar amnestie betekende ook de ballingen in Nederland naar Vlaanderen te laten terugkeren. En vooral het teruggeven van de burgerrechten aan de gestraften. Of in de woorden van De Pillecyn: ‘Amnestie dat is de officiële genezing van de koorts, dat is een weerkeren tot de vrijheid van opinie welke nu nog steeds wordt miskend. Dat is weerkeren van de theorie dat een politieke opinie op zich zelf een misdad kan zijn’⁴⁴

Pallieter

BORMS

Welke argumenten gebruikte onze journalist om zijn standpunt hard te maken? Hij wees op de onwetendheid van de regeerders in Le Havre die geen idee hadden hoe het er aan toe ging in het bezette land. Maar zij schreven wel de besluitwetten met betrekking tot de veroordeling en bestraffing van de activisten.⁴⁵ Dezelfde onkunde verweet hij aan de militaire rechters.⁴⁶ Met mogelijk nobele motieven

en de daaruit volgende 'eerlijke zielestrijd'⁴⁷ van de activisten hielden zij geen rekening. Verder klaagde hij de juridische fouten aan die werden gemaakt zoals bij de arrestatie van Roza de Guchtenaere⁴⁸ die gebeurde zonder aanhoudingsbevel en het totaal gebrek aan respect voor de verdachten, zoals bleek bij de behandeling van Dr. Eugeen Van Oye⁴⁹, die samen met een aantal prostituees in de gevangenis werd gestopt. En hij klaagde de verschillende standaarden aan waaraan de economische en de politieke collaboratie werd gemeten en ook de verschillende behandeling van Waalse⁵⁰ en Vlaamse activisten.

Met zichtbaar genoeg onmaskert De Pillecyn het patriottisme van een aantal luide schreeuwers. Hij hekelt het opportunisme van de Gentse rector Eeman en de economische collaboratie van baron Evence Coppeé, allebei felle patriotten. Een paar keer herhaalt hij het grappige voorbeeld van een Gentse Turks-Griekse patisserie, waar de klandizie van de ene dag op de andere 'van uniform veranderde': de 10de november Duits, de 11de Belgisch.⁵¹ En hij herinnert ook vaak aan de volksrepressie onmiddellijk na Wapenstilstandsdag: het plunderen van huizen, het kaalscheren van vrouwen. Allemaal uit vaderlandsliefde, schampert hij.⁵² Onze commentator wijst erop dat de grote franskiljons en activistenjagers Duitse namen dragen, namen zoals Strauss⁵³ en Braun.⁵⁴ Zo draait hij het verwijt van Duitsgezindheid om: niet de activisten zijn verkocht aan Duitsland, maar de franskiljons...

Je hoort in de 'koppen' weinig kritische geluiden over de activistische collaboratie. Alle activisten die De Pillecyn portretteert, zijn volgens hem mensen die door hun ideaal werden gedreven. Hoogstens heeft hij het over 'zwakheden'.⁵⁵ Concrete fouten noemt hij niet. Ook bij Borms zijn fouten - de lezer denkt dan bij voorbeeld aan zijn bezoek aan Berlijn - het gevolg van zijn grote liefde, uitingen van zijn groot hart voor Vlaanderen. De beschuldiging dat financiële motieven meespeelden, wordt van de tafel geveegd of toch geminimaliseerd. Zo schrijft hij in de kop over Karel Heyndrickx, die ervan beschuldigd werd dat hij collaboreerde 'voor 't geld':

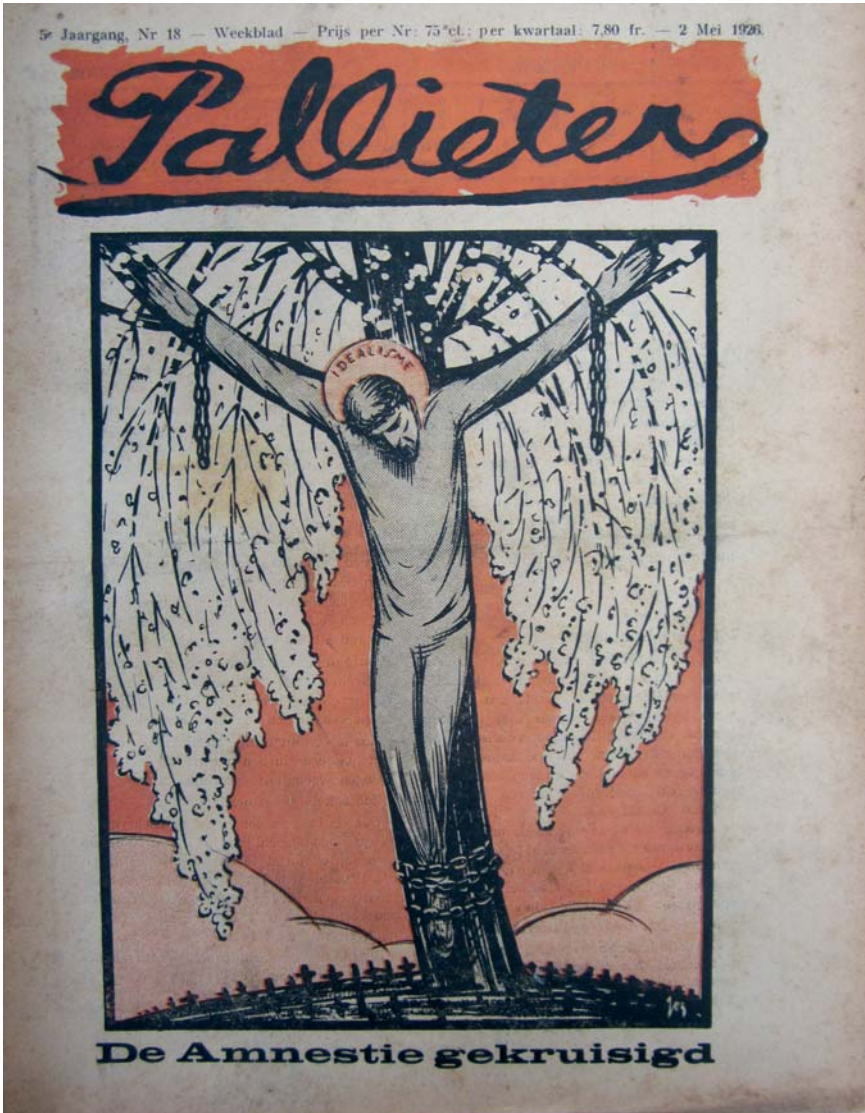
Och God! Voor 't geld. Heeft men aan de comiteitsmannen gevraagd hoeveel zij trokken? Vraagt men aan na-oorlogse ministers van Financiën die vijf jaar geleden arme luizen waren, waar het geld vandaan komt waarmee zij schitterende hotels kopen. Dit vindt Pallieter natuurlijk, het is hun stiel geld te winnen. Maar als de Vlamingen tijdens den oorlog een wedde hadden waarover thans de meest onbeschofte onderluitenant beschaamd zou zijn, dan was het 'verraad voor 't geld'.

De dertig zilverlingen speelden hun rol. De prokureurs-generaal kenden het thema. Wat een heilige verontwaardiging! En de rechters keken even stuurs. Bedenk maar eens, een van de rechters die een Vlaming ver-

oordeelde voor de dertig zilverlingen, had een van zijn huizen verhuurd aan den 'Belgischer Kurier' tegen acht duizend mark per jaar.

O vrome liefde van de onbaatzuchtige harten! O vlekkeloze handen en gedecoreerde knopsgaten! O deugdzame aanbidders van het Gouden Kalf! O gij allen, farizeeërs in toga's, farizeeërs met de pen, farizeeërs van bank en politiek!

Gij hebt gelogen, gelogen zoals alleen mensen kunnen liegen die hun eigen schande moeten wegliegen. Neen, daar zijn geen dertig zilverlingen in Vlaanderen!

Ik zou ze wel eens willen zien, al die vergaarbakken van vaderlandse deugd. Ik zou wel hun portefeuille eens willen zien, hun portefeuille van tijdens en na den oorlog. En daarnaast zou ik het aantal merken willen zien dat door de politieke veroordeelden werd op zij gelegd. Keer uw zakken om, Borms, Jacob, Dosfel, Wies Moens; keer uw zakken om, bankier, journalist, politiker van het zuivere en belangloze patriotisme. De zilverlingen van Judas zitten niet in Vlaanderen'.⁵⁶

In de amnestie-actie werd gaandeweg de kloof tussen de radicale anti-Belgische nationalist en de Vlaamsgezinden bij katholieken en socialist en dieper. De Pillecyn riep in maart 1924 op tot eenheid in de amnestie-actie. De radicalen moeten van de actie geen gebruik maken om de parlementairen aan de schandpaal te nagelen. En de parlementairen mogen het extremisme van de radicalen niet gebruiken als alibi voor 'nietsdoenerij'.⁵⁷ Op 2 mei 1926 herhaalde hij die stelling: 'De eersten kunnen zich toch geen illusie maken over het eerherstel en het 'mea culpa' van België. Wie België niet erkent en zijn vonnis aan de zolen lapt, die geeft geen rotte pruim voor een eerherstel door België. De tweede kunnen toch geen uitvlucht vinden in de eersten'.⁵⁸

Er was in de kamer een rekenkundige meerderheid voor amnestie. Maar toch kwam ze er niet. Een van de redenen waarom De Pillecyn zo ontgoocheld was in de 'democratische' regering Pouillet-Vander Velde was juist dat zij, ondanks die rekenkundige meerderheid voor amnestie, er toch niet in slaagde ze voor elkaar te krijgen.

4. Pallieter veroordeeld wegens laster

In mei 1923⁵⁹ kregen de *Pallieter*-lezers drie weken na elkaar niet de vertrouwde 'koppen' van Joz en het begeleidend hoofdartikel van Filip De Pillecyn te zien en te lezen. In de plaats daarvan werden zij driemaal vergast op het vonnis van de rechtbank van eerste aanleg te Brussel, de dato 10 april 1923, dat *Pallieter* veroordeelde wegens het publiceren van artikelen over Armand Wullus (pseudoniem Rudiger), leraar aan het atheneum van Elsene, die zij beschouwde als 'lasterend, beledigend en schadelijk voor de aanlegger'.

Naar aanleiding van het proces tegen Adiel Debeuckelaere, volksvertegenwoordiger van het Vlaams Front, had De Pillecyn van Wullus de volgende karikatuur geschetst:

een dikke, zeer ordinaire jongen, met grove neigingen, met juist opgescharrelde geleerdheid, om voor zijn leerlingen het figuur te slaan van een mediocre professortje aan wie veel moet vergeven worden.

VLAAMSCHE VLAGGEN — KUNSTVLACGEN — STRIJD- EN GEVELVLACGEN
HUIS D. VAN SINA-VAN GOUBERGEN
 Kelzerstraat, 17-19 — ANTWERPEN
 ONGELOOFLIJK LAGE PRIJZEN! VRAAGT ONTWERPEN
 VOSSEN (Oud-Strijders) VLAGGEN zijn een specialiteit van het huis. Vraagt prijscourant

Het Pallieter - Banket

Het banket dat

DE BEUCKELAERE

wordt aangeboden, heeft plaats op

één der eerste Zondagen van November

te 1 uur, in « Oud-Brussel », Mechelsche straat,
 25, te Brussel.

De prijs der inschrijving is **12 frank.**

De honderd eerste inschrijvers, lezers van
 „ Pallieter “, worden geplaatst.

Het geld bij de inschrijving voegen.

W. en L. SCHILTZ gelasten zich op bijzondere wijze met het herinrichten van alle PORTEFEULLES
 .. Op aanvraag begeven zij zich ten huize. — Verstrekken alle finantieele inlichtingen per brief ..

W. EN L. SCHILTZ

WISSELAGENTEN

Schoenmarkt, 18, ANTWERPEN (Tel. 10054 — 10890)

Nr 9 POSTCHECKREKENING 69037 — Bizonder geschikt voor plaatsing van gelden in goede onderneming

Zijn hoofd is als zijn werk: zonder karakter, zonder zin, het gezicht van den 'garde civique' uit de klassieke karikatuur. Ogen zonder uitdrukking, de mond van iemand die appetijtelijk kan eten en, bij de nodige lading bier, de gebruikelijke vette herbergmoppen napraten. Een van die producten die gestudeerd hebben omdat zij de zuigfles kregen in de stad waar een universiteit is; die pijnlijk meekrabbelen in de studie, geen wetenschap assimileren maar het fysieke beeld ervan trachten voor ogen te hebben bij 't

Pallieter

examen; hun buis slepen van juli tot oktober; uit medelijden passeren, en menen de oasis van het leven gevonden te hebben als zij het academische ezelsvel onder vaders vochtige ogen duwen.⁶⁰

Portret van Rudiger // Rudiger. Pour la Belgique (Bruxelles 1925).

Veertien dagen later wordt het portret in *Pallierter* vervolledigd: 'God, wat is hij dik geworden. Van dat papvet, biervet, kwabbesvet, belichaming van vetten lach, vettig instinct, vettige behoeften. Hij spreekt: de peterman⁶¹ komt er door en zijn nederlands accent trilt als een naklank uit samenspraken met een Keulse onderwijzeres. Hij spreekt om te zeggen dat hij niet mag antwoorden'.⁶²

Het is natuurlijk niet om deze fraaie beschrijvingen van zijn uiterlijk en zijn persoonlijkheid dat Armand Wullus een proces tegen *Pallierter* inspande. Er waren andere passages die daartoe meer aanleiding gaven.

Daarin werd geïnsinueerd of expli-

ciet geschreven dat Wullus achter het masker van vaderlandsliefde vooral uit was op geld, dat hij om documenten in bezit te krijgen moest huichelen, dat hij werkte met vervalste documenten, dat hij verklikte vanuit 'de mentaliteit van den man der dertig zilverlingen', dat hij chantage pleegde. En als klap op de vuurpijl kwam dan nog de beschuldiging van weerzinwekkende gewetenloosheid: 'Wie sprak daar ooit van den worm van het geweten? Komaan, die worm knaagt alleen aan gezonde vruchten... (...) Bekijk hem goed opdat gij, als gij ooit trouwt en een kind verwacht zoudt kunnen wensen: 'God geve mijn kind een ander gezicht en een andere ziel'. (...) Twijfelt niet aan de heerlijkheid van den morgen omdat er een slak over den weg kruipt. Trapt er niet op want gij zult uw hiel bevuilen; stapt er over (...) Neemt uw zakdoek en kuist uw lippen af. Want gij hebt in dit artikel een naam gelezen waarbij een zakdoek wel te pas komt'.

Wie was deze mijnheer Wullus, die zich bediende van de Duitse schuilnaam 'Rudiger', ontleend aan het Nibelungenlied? Deze Leuenaar (1893-1969), een jaar jonger dan Filip De Pillecyn, studeerde Germaanse filologie aan de universiteit van zijn geboortestad. De Pillecyn moet hem gekend hebben, want hij zat in het eerste 'doctoraat' toen De Pillecyn in zijn laatste jaar zat. Voor hij aan zijn studies Germaanse begon, in de zomermaanden van 1911, reisde hij naar Duitsland, waar hij kennis maakte met een Duitse studente. Hij hoopte na zijn studies met haar te trouwen. Zoals De Pillecyn, maar een stuk vroeger, bood hij

zich bij de Duitse inval aan als vrijwilliger. Rudigers vader overleed, naar het zeggen van de zoon, aan de gevolgen van de Duitse oorlogshandelingen in Leuven en van zijn deportatie naar Duitsland.⁶³ Wullus zelf werd krijgsgevangen genomen. ‘In het kamp Altengrabow maakte hij kennis met het activisme. (...) Wullus werd een onvermoeibaar opspoorder van archieven betreffende de Flamenpolitiek op Duitse bodem. Die gebruikte hij in publicaties die aantoonde dat het activisme en ook de Frontbeweging onder Duitse invloed stonden’.⁶⁴

Het proces Debeuckelaere: zelfverloochening uit zelfbehoud

Waarom vond De Pillecyn het nodig deze Armand Wullus zo zwaar aan te vallen, ja grof te beledigen? Voor het antwoord op die vraag moeten we terug naar het proces De Beuckelaere anderhalf jaar voordien. Adiel De Beuckelaere, een leraar klassieke talen, werd aan de IJzer de leider (‘ruwaard’) van de Frontbeweging, met zijn twee secretarissen Rik Borginon en Filip De Pillecyn. Het verhaal van de Frontbeweging is vandaag de dag mondgemeen geworden, maar in die dagen bewaarden al de betrokkenen er het volstreckte zwijgen over.

‘De patriottische publicist Armand Wullus (...) had in Duitse archieven en in dossiers van de Belgische Sûreté Militaire diverse documenten ontdekt die bezwarend leken voor enkele flaminganten die tijdens de oorlog actief geweest waren’.⁶⁵ Wullus Rudiger vond het ‘ten zeerste noodzakelijk de openbare mening wakker te schudden’ over het gevaar dat de activisten boden voor de eenheid van België. ‘Eén zaak was daartoe geëigend: het verraad op het front, “de zaak Debeuckelaere”’.⁶⁶

Net vóór de verkiezingen van 20 november 1921 was Rudiger klaargekomen met zijn boek *Flamenpolitiek* met daarin bezwarend materiaal voor de ruwaard. Hij diende bij het gerecht klacht in tegen hem wegens hoogverraad. Debeuckelaere, uittredend volksvertegenwoordiger en opnieuw kandidaat voor het Vlaams Front, werd gearresteerd en bleef negen maanden zitten in voorarrest. Uit de Duitse documenten die de patriottische publicist had kunnen bemachtigen en die hij had gepubliceerd in zijn boek kon worden opgemaakt dat Debeuckelaere de ‘ruwaard’ was, m.a.w. aan het hoofd stond van een geheime protestbeweging tegen de taaltoestanden in het Belgisch leger, vandaag bekend als de Frontbeweging. Uit de documenten bleek ook dat Borginon en De Pillecyn mee de leiding in handen hadden. Het kwam ook onomstootbaar vast te staan dat de geheime Frontbeweging in mei 1918 een gezant over de vuurlijn zond om contact op te nemen met een aantal Vlamingen in het bezette gebied, onder hen ook gematigde activisten. Rudiger publiceerde namelijk een facsimile van het Duitse verslag over Debeuckelaeres

Pallister

De Kiesstrijd is begonnen

ondervraging als krijgsgevangene in september 1918, waaruit het oversturen van een deserteur bleek. Dat kon als landverraad worden bestempeld. Verder werden priesters als Vandermeulen, Bernaerts, Callewaert, Vosté, Verschaeve, Van Sante in een verdacht daglicht gesteld. Maar het bleef niet beperkt tot radicale Vlaamsgezinden, ook Vlaamsgezinden die loyaal tegenover België stonden als de bisschoppen Rutten en Heylen, de oud-ministers Helleputte, Van de Vyvere en Poulet, de krant *De Standaard* en de voormannen Van de Perre en vooral Van

Cauwelaert, die zich tijdens de oorlog duidelijk hadden afgezet tegen het activisme, maar na de oorlog weer snel in actie kwamen om de Vlaamse eisen verwezenlijkt te krijgen. Huysmans, Van Cauwelaerts collega in het Antwerpse stadsbestuur, werd ook aangevallen omwille van zijn vredespogingen in Stockholm in 1917. Neo-activisten, heetten zij allemaal in het franskiljonse jargon.⁶⁷

Het offensief van Rudiger mislukte. Op het proces tegen Debeuckelaere kozen de Vlaamsgezinden voor de strategie van de totale ontkenning: alle getuigen zouden verklaren nooit iets te hebben gemerkt van een geheime beweging aan het front. En zo gebeurde. Het vonnis luidde: vrijspraak op grond van gebrek aan bewijzen (25 augustus 1922). Het proces liep dus goed af voor Debeuckelaere. Maar niet alleen voor hem. De ex-activist A. Jacob, die zeer goed wist wat er op het spel stond in het proces, juichte in een brief aan Pieter Geyl van 26 augustus 1921 dat de anti-Vlaamse krachten een ‘aanvalfront’ hadden moeten opgeven. Een veroordeling zou hen de kans hebben gegeven ‘de uitdagingspolitiek van na de Wapenstilstand tegen de Vlamingen voort te zetten met het perspectief na de Ruwaard de anderen – Sap, Daels, Borginon, De Pillecijn, Van de Perre, Van Cauwelaert – aan de beurt te laten komen. Dat door de vrijspraak van de Beuckelaere feitelijk (sic) van dit laatste werd afgezien, betekent niet minder dan het oprollen van een aanvalfront’.⁶⁸

De Pillecyn werkte op zijn manier mee aan de cover-up tactiek. Niet alleen zweeg hij in *Pallieter* in alle talen over de politieke rol die hij zelf had gespeeld achter het front. Hij koos in zijn rubriek resoluut voor de aanval tegen de brenger van de nare boodschap. In augustus 1922 wijdde hij twee koppen aan hem: ‘Wullus alias Rudiger’⁶⁹ en ‘Adiel Debeuckelaere’⁷⁰. De tweede kop was inderdaad, anders dan de titel suggereert, grotendeels aan Wullus gewijd. In die artikels haalde hij al zijn polemisch talent boven om hem als een afstotelijk personage af te schilderen, niet alleen als totaal ongelooftwaardig en in alle opzichten onbetrouwbaar, maar ook als fysiek weerzinwekkend.

Wullus contra *Pallieter*

Maar Rudiger zou het daarbij niet laten. Naar aanleiding van de hoger geciteerde beledigende uitspraken daagde hij *Pallieter* voor de rechter. Als vertegenwoordiger voor *Pallieter* trad de toenmalige verantwoordelijke uitgever op: de anarchistische en antimilitaristische tekenaar Albert D’Hanens.⁷¹ *Pallieter* liet zich verdedigen door twee advocaten: Hendrik Borginon – inderdaad ex-secretaris van ruwaard Debeuckelaere - en Jozef Muls. Van beiden bracht het weekblad

een (uiteraard) lovende ‘kop’.⁷² Borginon wordt door De Pillecyn geprezen om zijn gezond verstand dat de holle frazen van de tegenpartij doorprikte: ‘Ja, het gezond verstand met een tikje sarcasme; dat was de ontleding van Wullus’ drie boeken. Het gezond verstand dat de schaal houdt tussen gevoel en zakelijkheid, maar vooral zakelijkheid betracht. Dat zich niet laat bedotten door den praal van woorden, sceptisch luistert naar welsprekendheid en het effect van een ronkende periode kapot maakt met een nuchter-rake (sic) zinnetje’. In zijn ‘kop’ belicht De Pillecyn verder Borginons studentenjaren en zijn periode als kamerlid. Over zijn leiderschap van de Frontbeweging rept hij met geen woord. Ook Jozef Muls, advocaat, kunsthistoricus en hoofdredacteur van het literaire tijdschrift *Vlaamsche Arbeid*, kreeg een mooi artikel. Muls had het in zijn betoog voor de rechtbank over satire: ‘hij heeft aan de heren rechters en ook aan Wullus eens laten horen hoe de stem van de satire klinkt in Frankrijk. Het is zonneklaar gebleken (...), dat, moest Wullus in Frankrijk zijn werkzaamheden hebben geprobeerd, hij heel wat min fatsoenlijk zou behandeld zijn geworden als vanwege ‘Pallieter’. Muls noemde de artikels in *Pallieter* een ‘daad van Vlaams verweer’.⁷³

Pallieter kreeg als straf : ‘het betalen van duizend frank schadevergoeding aan Wullus, (...) het betalen van vijf inlassingen van het vonnis in dagbladen (...) drie inlassingen van het vonnis in *Pallieter* en (...) de kosten van het proces’.

Het had het einde van het blad kunnen betekenen, maar *Pallieter* rekende op de hulp van zijn lezers. Niet tevergeefs. Na één oproep stroomden de giften binnen. Op 17 juni 1923 kon *Pallieter* melden: ‘Het proces is betaald’. In een volgend nummer moest *Pallieter* zelfs vragen wat het met het teveel gestorte geld moest doen.

Hoe reageerde de Belgische pers op het proces? De Vlaamse pers besteedde er volgens *Pallieter* haast geen aandacht aan. *Het Handelsblad* schreef wel, dat ‘alhoewel geen ernstig mens enige betekenis hecht aan wat *Pallieter* schrijft, de heer Nullus (sic) niet heeft laten begaan’. De Franstalige pers berichtte er uitgebreider over. *Le Soir* sprak van een ‘journal satirique’ zonder de naam van het blad te noemen. De *Étoile Belge* had het over de koppen van Joz, ‘die aan Lombroso dierbaar zouden geweest zijn’⁷⁴. De *XXe Siècle* en *La Libre Belgique* hadden het over ‘le journal activiste’. De *Nation Belge* noemde *Pallieter* dan weer ‘neo-activiste’ en het verslag van het proces kreeg als titel: ‘La trahison activiste pendant la guerre’.⁷⁵

5. De Vlaming in Brussel

Filip De Pillecyn woonde meer dan zeven jaar in Brussel. Van 13 mei 1919 tot 10 april 1924 huurde hij een huis in de Jean Dubrucqsaan (nummer 79). Op 11 april

1924 verhuisde hij naar de Ch. Broustinlaan 103, waar hij verbleef tot 17 september 1926. Van 18 september 1926 bewoonde hij 'een statig huis'⁷⁶ in Malmedy met als adres: Devant l'Etang 703.⁷⁷ De jaren dat hij voltijds journalist was, woonde hij dus in Brussel, dicht bij zijn werkplek. *De Standaard*, *De Tijd* en ook *Pallierter* waren gevestigd in de hoofdstad. Van 1926 tot 1928 schreef hij zijn 'koppen' in Malmedy en stuurde ze naar de redactie van *Pallierter* in Brussel.

Het wekt dan ook geen verwondering dat in de zeven jaargangen van *Pallierter* Brussel geregeld ter sprake komt. De auteur blijkt de hoofdstad ook goed te kennen, van de hoge tot de lage stad, van het Noord tot aan het Zuid. Hij typeert het justitiepaleis geestig: 'Als ge in 't Justitiepaleis komt te Brussel zijt ge verwonderd (...) dat men zo'n enorm gebouw gezet heeft om zoveel plaats te verliezen'.⁷⁸ Hij bezoekt de Brusselse theaters (de KVS en de Folies Bergère), de cinema's⁷⁹ en de voor van Koekelberg, met 'de Kremglas mannen en de authentieke arabisch Tchouk tchouks ('Jamais malade, jamais mourir') uit het marollenkwartier'.⁸⁰ Hij nam de Brusselse trams⁸¹, genoot van de 'verkwikkende terrassen aan het Noord en aan de Beurs'⁸², kende de Hoogstraat, de slachterijen van Kuregem⁸³, tot en met de openbare toiletten met hun anti-Vlaamse graffiti.⁸⁴ Zelfs de dametjes van het Noordstation zijn niet aan zijn oog ontsnapt.⁸⁵

De Pillecyn hield niet van Brussel. Of juist: hij hield niet van het Brussel van de Franstalige of verfranse bourgeoisie, van Peer Beulemans en van zijn Franstalige liberale politici. Zo noemt hij de Brusselse minister Paul Hymans⁸⁶ een product 'van dit Brusselse liberale franskiljonisme dat zijn patriotisme heeft verzinnebeeld in de goedkope blufferigheid van Max'⁸⁷, in het verachtelijke sabelgerammel van Devèze; het is een product van de Brusselse atmosfeer waar de meest volslagen onkunde den stoutsten toon aanslaat, waar de vlaamse kinderen geestelijk verminkt worden in de scholen onder de leuze van de 'liberté du père de famille'; verstokt in misprijzen voor Vlaanderen dat de onvruchtbare, kinderweigere kankerplek van ons land voedt met duizenden frisse en sterke kinderen van onzen buiten'.⁸⁸

Een voorbeeld van 'de meest volslagen onkunde' die 'den stoutsten toon aanslaat' is de manier waarop de Brusselaars een groot kunstenaar als Brueghel eren: met pensen en varkenskop.⁸⁹ Of de manier waarop de Schola Cantorum van Eugene Van de Velde die Vlaamse polyfonie uitvoerde door het Brusselse publiek bejegend wordt: 'De zang begon. Verbaasde stilte. Zoiets kenden de Brusselaars niet want het criterium van een Brusselaar in muzikale aangelegenheden kent slechts twee uitersten: Carmen en Vivan Bomma. Die muziek, die dooreenvlechting van edelen klank, lag daarbuiten'.⁹⁰ Nog een voorbeeld van het niveau van de Franstalige Brusselse cultuur, volgens de *Pallierter*-commentator, is de revue-acteur Darman die zijn publiek vermaakt met 'circusgrimassen en ondergoedliteratuur'.⁹¹ En natuurlijk moest ook Manneken Pis ter sprake komen:

Dat Manneke-Pis is één van de schitterendste illustraties van het Brussels idiotendom. (...) Het Manneke zelf is niet idioot. Het is natuurlijker dan een nimf die water spuit met haar mond, het is natuurlijker dan Leopold II te paard. Maar idioot is die reputatie. Op den vreemde geldt het Manneke als het merkwaardigste van Brussel. Sinte Goelen of 't Museum (...) gelden niet meê; men mag als toerist Brussel bezoeken en niet eens weten dat zij bestaan. Maar men zou niet durven thuis komen en zeggen dat men het Manneke niet heeft gezien. Ik vermoed dat de grote markt zoveel bijval heeft omdat zij 'in passant' met het Manneken kan bezocht worden'.⁹²

De Pillecyn houdt wel van het volkse Brussel uit de Hoogstraat: 'Het huis van Breughel stond in de Hoogstraat. Eigenaardig en plezierig is het er. Steegjes ontelbaar. Logementen en staminées, uithangborden als 'In de dikke Luis'. Winkels en cinema's. En daarin een rumoerig volkje, met blokken en halsdoeken, dat luide spreekt op de tram en voor een politie-agent niet eens omziet.

Daar zit geest in. Geen geest van 'eau de cologne'. En daar zit vooral kleur in.

Een Gentenaar kan uit zijn lijmerig dialect onverwacht komieke dingen halen, een Luikenaar kan verrassend vluchtige geestigheid verkopen. Maar een burger uit de Hoogstraat is enig.

Zijn taal heeft de kleur van Breughel.

En zo is alles te Brussel Vlaams gebleven waar iets oorspronkelijks in zit.

De Grote Markt met zijn stadhuis. En in het stadhuis die mooie tapijtwerken met Vlaamse onderschriften.⁹³

Het lot van de Vlamingen in de hoofdstad ligt de flamingant nauw aan het hart. Zij worden er 'gesard en beledigd' als zij hun taal gebruiken. Schrijnend vindt hij het lot van de Vlaamse oud-strijders die de misère van de loopgravenoorlog kenden en in Brussel als landverraders worden behandeld. In zijn woorden: de 'patrouilleurs en mannen van de voorposten die in de café's en op de trams werden aangegaapt of toegesnuwd als zij hun kaartje in het Vlaams vroegen'.⁹⁴ Er is dan ook veel moed nodig om 'aan zijn leven en zijn kunst een vlaamse kleur te geven', schrijft hij in een bewonderend artikel over de pianist Arthur Wilford die in de hoofdstad een Vlaamse muziekschool oprichtte.⁹⁵ Wie om een gelijkaardige reden lof toegezwaard krijgt, is Louis Melaerts, een 'practische flamingant' in Brussel, die een hele reeks Vlaamse verenigingen en banken oprichtte, mee aan de basis lag van de oprichting van de Brusselse haven en heel wat Vlamingen discreet hielp die na de wapenstilstand hun werk kwijt raakten. Rik Borginon krijgt de eretitel 'Vlaming uit één stuk'. En 'om dat te zijn, in Brussel, in de Brusselse

advocatenwereld, is heel wat meer veerkracht nodig dan men in Vlaanderen vermoedt'.⁹⁶

Tegenover Herman Teirlinck, die zijn toneelstukken in de Brusselse K.V.S. liet opvoeren, is zijn houding eerder ambigu. En dat zowel tegenover de schrijver als tegenover de publieke figuur. Hij bewondert de fantasie van de toneelschrijver. Maar eigenlijk vindt hij zijn werk artificieel. Hij schetst hem ook als de man die zich weet populair te maken als typische Brusselaar die het taaltje, het bier en de 'cafékens' kent. Maar Teirlinck is ook een officiële instantie geworden: hij houdt feestredes en zetelt in jury's en hij bracht het tot leraar Nederlands van toenmalig kroonprins Leopold. En hij stelde zich verkiesbaar op de liberale Brusselse lijst⁹⁷ en hielp zo, aldus De Pillecyn, stemmen ronselen voor franskiljonse liberalen als Max en Devèze. Heel kritisch staat hij tegenover Hoste jr., de directeur van *Het Laatste Nieuws*, die hij als Vlaming veel te voorzichtig vindt. In de koppen duikt af en toe Hostes uitspraak op: 'Het liberalisme zal Vlaams zijn of zal niet zijn'. Maar dan wel om duidelijk te maken dat Hoste zich weinig inzet om zijn eigen slogan waar te maken.

Diep verontwaardigd is De Pillecyn over het verfransende Brussels onderwijs dat onder de leuze van de 'liberté du père de famille' de Vlaamse kinderen 'geestelijk verminkt'⁹⁸ en 'denationaliseert'⁹⁹, een term die hij ontleent aan Camille Huysmans.¹⁰⁰ 'Te Brussel worden de Vlaamse kinderen aan hun natie ontrukkt. Brussel wordt gevoed met het bloed der Vlaamse provincies. Zij geven hun kinderen aan de grootstad; zij brengen er de vernieuwing van het lichaam en van den geest. Zij vallen er echter als ontelbare maar afzonderlijk-vallende druppels water in een zandwoestijn. Zij laten zich opslorpen, uitjouwen, afslaan', schrijft hij in een kop over de liberale Brusselse schepen van onderwijs Jacquain, 'de baas in de geestelijke moordpartij'.¹⁰¹ De Pillecyn ontmaskert die zogenaamde 'liberté du père de famille' (onder flaminganten bekend als de 'peerdefamilie'), de vrijheid om te kiezen voor een Nederlandstalige of Franstalige school: de Vlaamse huisvader 'mag' zijn kinderen in het Frans opvoeden en doet dat ook vaak. 'De vlaamse huisvader heeft de absolute vrijheid – dezelfde absolute vrijheid als de arbeider: die mag alle dagen champagne drinken en brusselse kiekens eten'. Niet alleen worden de Vlaamse kinderen geestelijk verminkt. 'De gemeenschap, de echte, levende, de geestelijk harmonische gemeenschap van een volk heeft niet het recht te eisen dat de jeugd worde opgebracht als een geestelijk lid van die gemeenschap. Een kind mag buiten, over, tegen de vlaamse gemeenschap groeien en worden opgeleid'.¹⁰²

In die context verheugt hij zich over het succes van een volks theater als de Folies-Bergère. Hij schrijft: 'Wij weten nu wel dat de artisten die te Brussel op de planken komen, bij Poot [toenmalig directeur van de KVS] net zo goed als bij

Kindermans [directeur van de toenmalige Folies-Bergère], alleen vlaams spreken op het toneel. Voor de rest van hun dagelijks leven spreken zij Frans of Brussels, of liever Brussels-tout-court. Zo komt het dat zij het verbazend lastig hebben als zij spelen; zij spelen in een vreemde taal en gij hoort het en ik denk dat 9 [op] 10 ervan onbekwaam zijn een tiental regels fatsoenlijk nederlands voor de vuist te spreken. Nu dat is nog altijd een geluk bij een ongeluk (...) Want ze spelen toch in 't Vlaams; ze krijgen toch het publiek dat zijn eigen taal verleert in de ezelskwerkerijen die te Brussel de scholen heten'.¹⁰³

Niet alleen de gemeentelijke overheid is verantwoordelijk voor de achterstelling van de Vlamingen in Brussel. Ook de kerk krijgt het verwijt Vlamingen als tweederangsburgers te behandelen: 'De vroege, vlugge mis krijgt een Vlaamse preek. Dit is voor de kleine mensjes die niet gewoon zijn tot den middag in hun bed te luieriken. Maar als het orgel speelt en de schone ceremonie in haar volle staatsie zich openvouwt, dan zijn de kleine mensjes vergeten, de eerlijke, eenvoudige, rasechte kristenen die wat verdragen moeten voor hun geloof. Dan kunnen zij 'en français et en flamand' wel horen wanneer het Quatertemperdag¹⁰⁴ is, maar de oratorische inspanning van den kansel is niet voor hen berekend'.¹⁰⁵

6. Medestanders en geestesgenoten

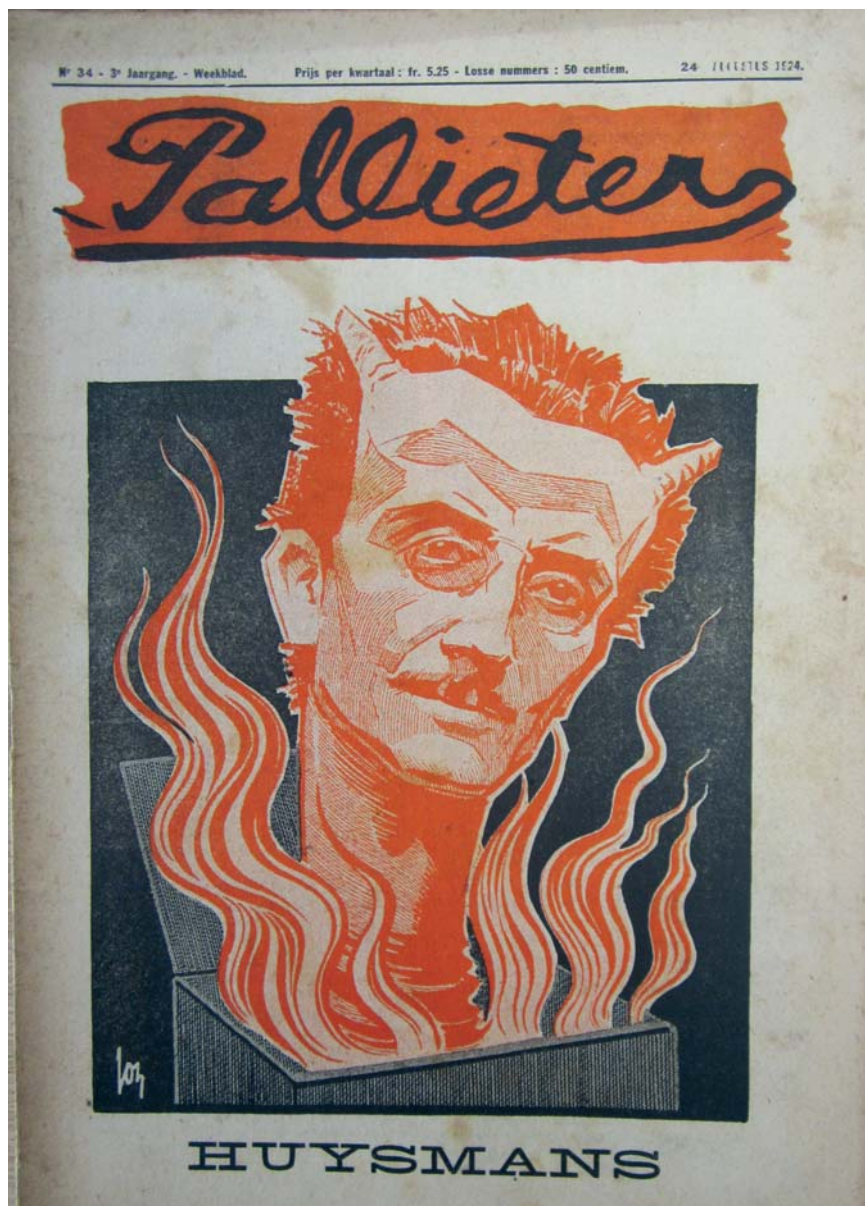
Iedereen die de Vlaamse emancipatie vooruithielp, verdiende waardering en behoefde niet te vrezen voor de bijtende spot van *Pallieter*. De Pillecyn geloofde in de eerste vijf jaar van het satirische weekblad inderdaad dat er in de Vlaamse Beweging plaats was voor radicalen en minder radicalen, flaminganten die afscheid hadden genomen van België en flaminganten die er loyaal aan bleven. De laatsten konden een tijdlang met de eersten opstappen, meende hij.

De politici

In de rij lovende koppen van parlementairen is dan ook plaats voor eerlijke gematigde flaminganten: christen-democraten en socialisten. En het hoeven niet eens altijd mensen te zijn die Vlaamsgezind zijn, ook politici die gewoon hun woord gestand doen, die niet compromisbereid zijn, kunnen op zijn steun en sympathie rekenen. En dat geldt ook voor Franstaligen. Een mooie 'kop' krijgt bij voorbeeld de Vlaamse katholieke Jules Van Caeneghem, de man die het aandurfde zijn moedertaal te gebruiken in het parlement. 'Daar is moed toe nodig om in de Kamer te spreken en vooruit te weten dat men niet luisteren zal. Die moed heeft Van Caeneghem, – want hij spreekt Vlaams. Hij spreekt Vlaams, ook als 't belangrijke

dingen geldt. De officiële flaminganten spreken dan frans 'pour être compris par les Wallons'. Zij hebben den moed niet te spreken voor pratende banken. En als een collega dien moed heeft praten ze meê. Eén is op de Vlaamse banken rechts: Van Caeneghem.

Als de andere het ook doen zal de achting voor Vlaanderen in het parlement heel wat hoger staan'.¹⁰⁶

Ook de Franstalige christen-democratische politicus Prosper Poulet¹⁰⁷ uit Leuven staat bij de *Pallieter*-commentator op een zeer goed blaadje. Hij looft Poulet's bijdrage aan het debat over de vernederlandsing van de Gentse universiteit: 'Poulet is niet alleen tot Vlaanderen gekomen met zijn hersens; het hart heeft Poulet naar Vlaanderen toe gejaagd. Die man, welke gegroeid is in een cultuurmidden waar Vlaanderen kan worden gemist, heeft verkozen het deel van den arme en van den bespuwde. De enige misschien van al die in Havere zaten, heeft hij het bloedoffer beseft van de duizenden arme kinderen waarvan men de dood exploiteren zou tegen hun volk[,] tegen hun eigen bloed. En het hart heeft luid in hem geroepen. Zijt wie gij wilt: als die siddering komt in de stem van Poulet, als die warmte heenslaat over zijn gelaat en over zijn woorden, dan vergeet gij de programma's met het minimum of het maximum: zijn hart spreekt, uw hart antwoordt'.¹⁰⁸ Filip De Pillecyn neemt de gelegenheid te baat om te beklemtonen dat 'Pallieter buiten elk kliekje en elk kapelletje' zit. En juist daarom kan hij Poulet en al de anderen vrank in de ogen kijken en zeggen: 'Minister Poulet, proficiat'.

De socialist Camille Huysmans kan op meer dan sympathie rekenen. Met de socialisten kon onze journalist sowieso al een heel eind meegaan, als zij tenminste uitvoerden wat in hun partijprogramma stond. Met name in de strijd tegen het militarisme en voor amnestie. Huysmans had daarenboven, in tegenstelling tot veel partijgenoten, oog voor de rol van de taal van de arbeider in zijn emancipatie. De Pillecyn plaatst zijn sympathie in een ruimere context: 'Pallieter ziet in de politieke partijen als dusdanig wat zij aan geestelijke waarden kunnen opleveren voor Vlaanderen. En zo genomen is het vaak een kwestie van persoon tot persoon. Segers¹⁰⁹ en Van Cauwelaert verschillen evenveel voor Vlaanderen als Boedt¹¹⁰ van Braun en als Huysmans van Anseele.¹¹¹ De biefstuk-politiek had den vlaamsen arbeider geen duim nader gebracht tot zijn eigen wezen. Het wees alleen op de verhouding welke kan bestaan van slaaf tot slavendrijver. Zelfs in de zwartste tijden bestaan er nog andere verhoudingen: de fierheid welke hoger stijgt dan biefstuk met patat-frites, de weg welke men zoekt om tot het beste van zijn eigen wezen te geraken. Vóór Huysmans werd de vlaamse arbeider door zijn partijverband stelselmatig van zijn eigen wezen vervreemd. En zo is Huysmans wel een waarde factor voor Vlaanderen'.¹¹²

Naar aanleiding van zijn overlijden wijdt¹¹³ *Pallieter* een ontroerend portret aan Dr. A. Van de Perre, de man die in een van de eerste nummers van het satirisch blad in zijn hemd was gezet. De Pillecyn laat zien dat hij beseft hoe cruciaal zijn rol is geweest in de Vlaamse Beweging. Het lijkt erop dat hij meende iets goed te moeten maken tegenover deze man.

Jules Boedt < Maurits Basse. De Vlaamse Beweging van 1905 tot 1930. Vol. II. Gent 1933.

Het valt op dat nationalistische volksvertegenwoordigers geen voorkeurbehandeling krijgen. Ik tel er maar één die hij een kop waard acht: Karel Leopold Van Opdenbosch (1867-1940), Daensist en waarnemend burgemeester van Aalst en dit naar aanleiding van een incident dat zich op lokaal vlak afspeelde. De man verving op 11 juli 1925 op de pui voor het stadhuis de Belgische vlag door de leeuwenvlag. Hij werd daarvoor afgezet en vervangen door Ludovic Moyersoën. De Pillecyn prijst hem: 'Afgesteld voor twee jaar, voor de Leeuwenvlag. Dit is een mooie titel, Van Opdenbosch, en wij twijfelen er sterk aan of gij in het verloop van uw parlementair leven nog ooit zulk succes zult bereiken'.¹¹⁴ Een echt grote held lijkt hij Van Opdenbosch dus ook weer niet te vinden.

De Waalse Christen-democraat P. Tschoffen krijgt een laudatio en dat niet alleen omdat hij de Vlaamse eisen steunde: 'Dat een Waal de gegrondheid van een vlaams rechtsherstel ook in feite erkent is reeds op zich zelf het vernoemen waard. Maar dat een Waal om deze overtuiging zijn parlementair mandaat prijs geeft, dat is een mirakel dat niet alle honderd jaren gebeurt'.¹¹⁵ De Pillecyn noemt zulk gedrag onparlementair en dat bedoelt hij als compliment...

Verrassend kan het lijken dat de radicale wallingant en rattachist Raymond Colleye¹¹⁶ van onze 'koppen'-schrijver een open doekje kreeg. Maar zij waren, zoals marxisten zouden opmerken, 'objectieve bondgenoten'. Colleye was namelijk federalist. En voor De Pillecyn was hij bovendien een 'oude bekende' van zijn frontjaren. Colleye bekritiseerde toen in zijn krant *Opinion Wallonne* het optreden van het militaire gerecht tegen Vlaamse soldaten en hij steunde de Vlaamse eis voor Vlaamse en Waalse eenheden. Onze journalist was niet de enige Vlaamsgezinde die Colleye in de armen sloot. Zo nodigden de Leuvense studenten hem in 1923 uit voor een voordracht. Bij die gelegenheid had De Pillecyn een aangename ontmoeting met hem. En zo kreeg de man een rooskleurig portret in het weekblad. "Pallieter" is niet afkerig van den Waalsen haan. En Colleye

is niet afkerig van de flaminganten. Hij meent dat in plaats van tegen elkaar op te kappen, wij beter zouden doen gelijklopend te werken. In die handgreep van Noord en Zuid zouden de franskiljons worden geradbraakt. Golleye geeft geen rotte pruim om de franskiljons. Colleye ziet Wallonië en achter Wallonië de schim van Frankrijk. Daar wortelt hij in vast. Voor hem is België de overgangsperiode en Frankrijk het historisch verloop. Wij trekken den neus op voor dat historisch verloop, wat Vlaanderen betreft. Maar wij gunnen Colleye graag den handdruk van de waardering omdat hij durft uitkomen voor zijn opinie, omdat hij het deed onder de censuur, en omdat toen de vlaamse jongens aan den Yzer in rechteloosheid doodbloeden, hij ronduit met ons het recht van Vlaanderen heeft erkend'.¹¹⁷

De romantische Vlaamsgezinden

Al vanaf de tweede jaargang blijkt naar welke figuren De Pillecyns hart echt uitgaat. Hij is (en blijft zijn hele leven) een kind van de Rodenbachse studentenbeweging: een 'Blauwvoeter', een volgeling en bewonderaar van Hugo Verriest, Albert Rodenbach en zijn medestudenten die de Vlaamse studentenbeweging op het getouw zetten, de voorvaderen van de studentenbeweging waarin de auteur zelf nog een leidende rol speelde. De mengeling van romantiek, radicalisme en daadkracht waar deze generatie voor stond, was zijn ideaal. Hij eert de flamingantische pioniers dan ook in een aantal portretten. Hij beschouwt ze als de toetsstenen voor de Vlaamsgezinde politici. Op de eerste plaats geldt zijn bewondering natuurlijk Rodenbach, 'de schoonste, de onstuimigste, de geniaalste'.¹¹⁸ En dan volgen Hugo Verriest, notaris Persyn, Dr Bruwier en Pastor Blancke, de leden van de 'Swighende Eede', 'een geheim eedverbond van Vlaamsgezinde priesters en leken rond Hugo Verriest, dat ontstond omstreeks 1880 en ten doel had een eigen bijdrage tot de Vlaamse Beweging en de studentenbeweging te leveren'.¹¹⁹ De Pillecyn noemt ze het 'gezelschap van mensen die een schone romantiek wisten te paren met vaardigheid van daad'.¹²⁰

Naar aanleiding van het vierde Groot-Nederlands Studentencongres schreef onze journalist in april 1924 een stuk over zijn idool en de jongste studenten-generatie: 'Zij die nu te Leuven Rodenbach zullen vieren staan dicht bij hem dan de mensen die hem vroeger uit officiële mond hebben hulde gebracht. Herlees de inleiding tot 'Gudrun', dit vranke, losgeschreven betoog, de formulering van wat nu in de Studentenbeweging wordt uitgewerkt. Voel door dit proza het temperament van Rodenbach en stel u dan de vraag naar wie Rodenbach nu zou toegaan moest hij vanaf zijn bronzen voetstuk te Roeselare de reis door

Vlaanderen ondernemen, naar Van Puyvelde of Rarden Iserbyt.¹²¹ (...) Terug tot hem [Rodenbach], met de meerdere rijpheid en de grotere onafhankelijkheid welke de Studentenbeweging heeft bijgewonnen, maar (sic) terug tot zijn opgewekte, frisse slagvaardigheid, zijn klaarheid van begrip, zijn misprijzen voor woordgeleuter. En stout den eigen weg opgegaan'.¹²² De toenmalige generatie van flaminganten kon van hem nog veel leren, aldus De Pillecyn, want 'Wij hebben in onze studentengeslachten die drift niet naar de waarheid en de ruimte, die rusteloosheid, die onvoldaanheid met het 'acquisitum' zoals Verriest zou zeggen'.¹²³ Ter aankondiging van de plechtige herbegrafenis van Hugo Verriest in Ingooigem schreef De Pillecyn een kop over 'de pastor van den lande', waarin hij hem vooral huldigde omwille van zijn verdraagzaamheid tegenover medeflaminganten, een deugd die hij in die dagen levensnoodzakelijk achtte voor de beweging.¹²⁴ De plechtigheid bood onze journalist de kans nog twee andere Blauwvoeters te portretteren: Pastor Blancke en Dr Bruwier, die hij gefascineerd hoorde en zag spreken. Dr Bruwier 'heeft van uit dien schonen blauwvoetentijd zijn liefde en zijn overtuiging vastgezet. Daaraan heeft niets veranderd, niets afgedaan, niets bijgedaan. Hij heeft de logica van de jaren 1875 doorgevoerd in de jaren 1914-1918. En die logica heeft hem regelrecht gevoerd naar de gevangenis'.¹²⁵ Ook Pastor Blancke bewaarde het radicalisme van zijn jeugd. 'Blijven wie ge waart in 1875 en in 1926 behoren tot de radikale flaminganten. – Zijn die mensen niet het schoonste geslacht dat in Vlaanderen rumoerig is geweest?'¹²⁶ Bij een andere gelegenheid had hij ook al Hendrik Persyn geportretteerd, de Blauwvoeter die notaris werd en Blauwvoeter bleef.¹²⁷

De Pillecyn besteedde ook aandacht aan de vrijzinnige pioniers van de Vlaamse Beweging. Naar aanleiding van de herbegrafenis van Jan Van Rijswijck wijdde hij een kop aan deze vrijzinnige Antwerpse liberale burgemeester en dit als toetssteen voor de Vlaamse liberalen in de vroege jaren twintig. Hij citeert een radicale uitspraak van de jonge journalist Van Rijswijck en plaatst ze tegenover de volgens hem weinig Vlaamsgezinde houding van de Vlaamse liberalen inzake de Nolf-universiteit, met name van *Het Laatste Nieuws*.

Wij slaan Jan Van Ryswyck open. Leest, o gij geduldige afstammelingen die tienmaal uw proza herleest om al de woorden te schrappen die in de verte zouden laten vermoeden dat gij ook een ogenblik van Vlaamse passie hebt gekend: (...) "Wij zijn het bedelen moe, wij eisen thans. Wij eisen met de hardnekkigheid van lieden die alles te winnen, die niets te verliezen hebben". En wij zouden wel eens willen zien dat ons morgen iemand zeggen kwame: "Die Vlamingen hebben immer de bedreiging op de lippen. De Vlamingen hebben maar een ongelijk, namelijk dat zij niet

dikwijls genoeg bedreigd hebben, en vooral, dat zij hunne bedreigingen niet hebben ten uitvoer gebracht”. Hij besluit: ‘Jan Van Ryswyck, steen des aanstoots. Jan Van Ryswyck, toetssteen, voor tijd- en partijgenoten. Pallieter zit met u op dezelfde bank’.¹²⁸

De eigentijdse Vlaamse voorman voor wie De Pillecyn een mateloze bewondering koesterde, was dokter Frans Daels. Onze journalist kwam, als een van de leiders van de Frontbeweging, in nauw contact met hem tijdens de oorlog. De wetenschapper Daels had zich voor de oorlog al verdienstelijk gemaakt op het vlak van de verloskunde en achter het front zou hij zich nuttig maken door het ontwerpen van gasmaskers. In de tweede helft van de jaren twintig bouwde Daels de IJzerbedevaart uit tot een massagebeurtenis. In het artikel ‘De toetssteen’ noemt hij ze de ‘grootste uitvinding’ van Daels. De kop looft Daels’ ‘naïefheid’, m.a.w. zijn compromisloze engagement voor de Vlaamse zaak, wars van partijpolitieke overwegingen. De Pillecyn gelooft, zoals Daels, ook in ‘de kracht van het offer’, als motor van de Vlaamse Beweging.

Daels bezit dien vorm van het romantisme die eerlijkheid en consciëntie heet.

Daels gelooft in de kracht van het offer en in de piëteit van de Vlaamse ziel. Dit is naïefheid die alle officiële flaminganten verloren hebben. (...) Naïefheid siddert en wordt bleek als de kruisen worden besmeurd door producten van de Belgische kazerne. Het officiële Vlaanderen mag niet sidderen of bleek worden want kazerne is driekleur en driekleur is reputatie.

Naïefheid spreekt over het bloed anders dan een generaal die met zijn smerige zolen trappelt rondom een oorlogsmonument.

Naïefheid is geloof in wat anders dan politieke combinatie: in de ongetelde kracht die rijpt tegen alle wetten in, in de Vlaamse ziel die niet in dezelfde wieg kan liggen als ‘l’âme belge’.

Naïefheid wordt elk jaar wat naïever.

Het officiële gaat elk jaar achteruit.

Naïefheid kan tandenknarsen omdat met amnestie in de parlementaire kermistent wordt gegoocheld.

Het officiële wacht het gunstige ogenblik af waarop niemand nog zal roepen ‘mauvais patriote’.

Professor is een naïef man...¹²⁹

In hetzelfde artikel zet De Pillecyn uiteen wat voor hem de betekenis van de IJzerbedevaart is. ‘Diksmuide, dat is de jaarlijkse herleving van het woord, waar-

voor al wat officieel is terugschrikt; “Wat nut is er geweest in het storten van mijn bloed?” Hij noemt de Bedevaartsdag: ‘de grootste dag van Vlaanderen. Dat is een ontroering die hoger staat dan alle Vlaamse ontroeringen; dat is een ontroering die de zuiverste is van alle Vlaamse ontroeringen. Daar belooft men niets, daar praat men geen bangheid goed, daar vreet men geen Vlamingen uit de naam van Vlaanderen.

Waarom? Omdat de Bedevaart van den Yzer verschoond wordt van het juk van het officiële flamingantisme’.¹³⁰

Studenten

Het zuivere Vlaamsgezinde idealisme van de pioniers ziet Filip De Pillecyn ook belichaamd in de nieuwe generatie Vlaamse studenten. In 1923 stelt hij de studentenleiders uit Leuven en Gent voor: Gerard Yserbyt, bekend onder zijn schuilnaam Rarden¹³¹, en Jef Vermeulen.¹³² Beiden waren ex-soldaten die na de oorlog hun studies afmaakten. Beiden zijn getekend door die ervaringen. ‘Bezie ze nu die jongens van Leuven en Gent’, schrijft hij, ‘zij hebben hun eigen plaats in de beweging veroverd; zij zijn haast de enige georganiseerde groepering die probeert te denken buiten de politiek, die begint te denken buiten de politiek’.¹³³ Het conflict van de Leuvense studenten met de academische overheid n.a.v. het neerschieten van student Berten Vallaey¹³⁴ krijgt alle aandacht van *Pallieter*. De Pillecyn spaart zijn lofbetuigingen voor de offerbereidheid van de nieuwe studentengeneratie niet. Een en al bewondering is hij voor Paul Beeckman, de student die een open protestbrief schreef tegen het betogingsverbod van de rector en die werd weggezonden van de Leuvense universiteit. ‘Een jongeman die de bliksems van de thuis trotseert om zijn idee; die zich offert in zijn toekomst, die de kansen uit zijn hand geeft om wille van het lieve Vlaanderen, die verricht meer dan iemand die in de kamer voor de galerij werkt. En na Beeckman zijn er nog bereid’.¹³⁵ Naar aanleiding van de wegzending van nog vier studenten brengt hij een ‘eresaluut voor het Leuven van dit geslacht’: ‘Vlaanderen is stilaan het offer zo ontwend geraakt dat men het als een fout begint te beschouwen. Want een offer is het. Denk maar eens terug op uw eigen studententijd en op het effect dat een [‘consilium abeundi’] op u zou hebben gemaakt, en op uw vader en op uw familie en op uw dorp. En daar zijn er die om op te groeien in Vlaanderen de gedachten van hun eigen huis moesten ontgroeien, die denzelfden gedachtenstrijd tegen het vaderlijk als tegen het academisch gezag moeten voeren. Dit is dubbele geesteskracht, dubbele liefde, dubbele offer (sic) en dubbele verdienste. Het grote offer, naast broodroof en kerker, werd na den oorlog te Leuven gebracht. De jongeren hebben de ouderen beschaamd gemaakt. Waarom zou men de jongeren

het recht tot spreken, ja zelf[s] het recht tot het offer ontzeggen?’¹³⁶ De acties van de Leuvense studenten zijn voor de Vlaamse Beweging belangrijker dan alles wat op politiek vlak gebeurt, aldus de auteur. ‘Het hoogtepunt van de Beweging ligt niet in de Kamer, het heeft er nooit gelegen, maar het is te Leuven. En zich nu afkerig tonen van Leuven is zich afkerig tonen van de hele toekomstige Beweging van Vlaanderen.’¹³⁷

De Pillecyn verwerpt de kritiek dat de studenten zich bezondigen aan een ‘ziekelyk mysticisme’. ‘Ja zeker, daar is wijding in de taal van die jonge mannen als zij over Vlaanderen spreken of schrijven. Daar is dit gevoel van saamhorigheid, dit concept van de volksziel, die niet huis kunnen houden met het individualisme. En noemt men alles niet ‘ziekelyk mysticisme’ wat de onzichtbare werkelijkheid als basis van denken en doen neemt’.¹³⁸

Petits vicaires

Het verwijt van ‘ziekelyk mysticisme’ wordt door Franstalige critici ook gericht tegen de ‘petits vicaires’¹³⁹: de kapelaans of paters die zich voor de kleine man en vrouw en voor de Vlaamse zaak inzetten en daarvoor soms een sanctie van hogerhand opgelegd kregen. De uitdrukking, waarin enig dedain doorklinkt, werd gelanceerd door de conservatieve politicus Charles Woeste, maar hij werd een eretitel bij Vlaamsgezinden.¹⁴⁰ De Pillecyn zet niet alleen de grote namen van toen als Callewaert, Stracke en Verschaeve in de bloemen, maar ook toen onbekende, nu totaal vergeten figuren als de priesters Leo De Geeter, Van Tichelen en Arthur Coussens:

Zijt gij niet de kleine, nederige dienaars van uw volk, de dienstbaren van de sociale plicht; gij staat aan de doopvont en aan het sterfbed, gij brengt uw woord – en uw geld ook, als gij er hebt – in de vunzige hutten waar de ziekte haar scherpe lucht voegt bij den reuk van de ellende; gij kent de armoede, den nood; gij, en de dokters die met u de getrouwe dienaars waren van het naar omhoog worstelend Vlaanderen, weet hoe ons volk verstoken en vertrappt werd, hoe het in het hart werd getroffen toen men zijn taal had gewond.

Gij werkt in stille taatheid. De caste, in het instinct voor zelfbehoud, weet het, voelt het. Gij hebt gedicht in Gezelle, Verriest, Verschaeve; gepredikt en geschreven in pater Callewaert; den ‘Vlaamsen Leeuw’ gezongen op het slagveld door den mond van Jan Bernaerts; gij zijt de brankardiërs waarvoor de generaals beefden en aan wie de politiciërs met schrik

terugdenken, de ‘compagnie van den Kruisboog’ zoals het op het front heette, die in het ruwe, modderige en bloedige leven van de grachten uw kalmte, uw vastberadenheid, uw vlaamse trots en de goedheid van uw verplegende handen hebt gebracht.

Laat de caste huilen, ‘petits vicaires’, laat ze blaffen, schelden, toornen, laat ze janken. ‘On les aura’.¹⁴¹

Het is in deze context dat De Pillecyn een loflied aanheft op West-Vlaanderen waar volgens hem al een ‘nieuwe geest’ van radicalisme heerst: ‘dat is een streek waar aard en temperament zijn. Daar zit een jeugd vol geestdrift die de kwade dagen over haar hoofd laat gaan zonder te begeven; daar zit een heel ras van ‘petits vicaires’ die de tijdelijke ongenade van hun opinie van hogehand met een glimlach dragen; daar zitten witte koppen van Blauwvoeten uit de heldenperiode, fris gebleven en klaar, logisch met de leer van Berten Rodenbach. Uit West-Vlaanderen komt de nieuwe geest en de nieuwe macht van Vlaanderen’.¹⁴²

Voor eenheid of op zijn minst tolerantie in de Vlaamse Beweging

Al van de vroegste nummers wierp *Pallieter* zich op als pleitbezorger van eenheid tussen de minimalisten en de maximalisten. Op 25 juni 1922 maakte Joz een tekening naar aanleiding van de Guldensporenviering die liet zien waartoe de verdeeldheid in Antwerpen leidde. De Pillecyn beschrijft de karikatuur twee jaar later als volgt: ‘Picard en Van Cauwelaert die tegen elkaar lelijke gezichten opsnijden, Huysmans die misprijzend lacht over allebei en Strauss die vanachter de schermen den gebroken goeden dag opraapte’.¹⁴³ Met andere woorden de verdeeldheid tussen minimalisten en Fronters wordt uitgebuit door franskiljons als Strauss. Twee jaar later is die verdeeldheid er nog, ja ze is vergroot. Vlamingen kunnen niet alleen meer samen 11 juli vieren, zij kunnen zelfs niet meer samen zingen. ‘Het doet nochtans zoveel deugd eens te samen zingen. Dat is de grote verbroedering in het lied en in de geestdrift’. Maar wat zij wel kunnen, is elkaar uitschelden. Sarcastisch schrijft onze commentator: ‘Twee jaar is het geleden, o broedertjes. En op twee jaar hebben wij heel wat vooruitgang achter onze laarzen gelapt. Wij hebben heel wat virtuositeit in ’t schelden bijgekregen. Toen waren het twee grote groeperingen in Vlaanderen die tegen elkaar een boos gezicht opzetten. Nu zijn het de kleine schakeringen die elk op hun eigen de broeders van dezelfde kleur maar van een lichter nuance aan de wraakgodinnen overleveren’. De Pillecyn vindt het uitstekend dat er over doel en middelen van de Vlaamse beweging wordt nagedacht en gedebatteerd.

Wij hebben een vlaamse theorie nodig. 'Maar... Ja, daar is een reusachtige maar. (...) dat het nuanceren van de theorie, het meningsverschil over de uiteindelijke lotsbestemming van Vlaanderen of over de middelen om er te geraken geen oorzaak van bitteren haat weze.

Dit is nu toch eens wonder. Een groep Vlamingen bekampt een andere groep Vlamingen als of zij zo maar op hun eigen alles van Vlaanderen's geweten monopoliseerden. Dat is een schelden zonder weerga. Niet alleen van 'De Standaard' tot 'De Schelde' maar van 'Ploeg' tot 'Vlaanderen'. En als gij iemand van een bepaalde groepering ontmoet en het ongeluk hebt hem te spreken over een anderen Vlaming van dezelfde richting dan haalt die overtuigde man U een ijselijk tafereel op.

Hebt uw eigen mening, maar eerbiedigt de andere mensen die dezelfde mening hebben. Verdedigt de mening van uw groep maar hebt eerbied voor de andere groeperingen in Vlaanderen. En denkt dan, allemaal te samen, dat de franskiljon DE vijand is'.¹⁴⁴

Heel concreet roept hij alle Vlaamsgezinden op tot eenheid in de strijd voor amnestie. De radicalen mogen het thema niet gebruiken als gelegenheid tot schelden op de 'politiekers', en voor de 'politiekers' mag het radicalisme van de actie niet als alibi dienen tot 'nietsdoenerij':

Amnestie mag niet zijn een slagwoord dat een strijdformule is van een klik vlamingen. Een meeting voor amnestie mag niet zijn een oorlogsverklaring aan andere vlamingen. Een campagne voor amnestie mag niet worden het overnemen van een politiek programma om het tegen andere vlamingen uit te spelen. Dit is voor de enen.

En voor de anderen zij met even veel vriendschap en even veel nadruk gezegd dat zij niet in hun pantoffels mogen kruipen omdat er in de amnestiebeweging mensen zitten die tegen hun kar hebben gelopen. Dat het hoog tijd is den schrik en de schaamte af te leggen omdat een keffertje in de pers of in de Kamer den naam van Borms als vaderlands argument tegen de amnestie uitspeelt.

In deze zaak, zoals in alle andere zaken, hebben de Vlamingen elkaar veel te vergeven. De politiciers aan de critiekers van daarbuiten die nooit voor een beslissing of een verwezenlijking hebben gestaan; de niet-politiekers aan de politiciers die te veel naar het gemakkelijk bereikbare hebben gekeken en bang waren voor een opzweepende, mannelijke nederlaag.

Als amnestie wordt tot een scheldcampagne enerzijds, tot een voorwensel tot nietsdoenerij anderzijds, dan is het treurig gelegen met Vlaanderen.¹⁴⁵

Twee jaar later komt De Pillecyn nog eens terug op de kwestie. Hij beklemtoont dat het in de strijd voor amnestie op de eerste plaats gaat over de mensen die er nood aan hebben: de gevangenen, de bannelingen, de gebroodroofden, al wie zijn burgerrechten kwijt is, en niet om een abstract eigen gelijk. De Pillecyn verwijt de radicale anti-Belgicisten inconsequentie: als België voor hen niks betekent, hoeven zij van België geen amnestie te vragen. En aan de minimalistische parlementairen verwijt hij weer dat zij het anti-Belgicisme van de radicalen als alibi gebruikten om niet te handelen. ‘De eersten kunnen zich toch geen illusie maken over het eerherstel en het ‘mea culpa’ van België. Wie België niet erkent en zijn vonnis aan de zolen lapt, die geeft geen rotte pruim voor een eerherstel door België. De tweede kunnen toch geen uitvlucht vinden in de eersten’.¹⁴⁶

Niemand heeft het alleenrecht om namens Vlaanderen te spreken, stelt de auteur: ‘Wij hebben een verleden en wij hebben doden. Niemand van ons heeft het recht ze te annexeren’. En hij legt verder de vinger op de wonde: ‘Vrienden, wij handelen niet fair tegenover elkaar in Vlaanderen. Wij zien te veel in elkaar arrivisten en weinig-overtuigden, wij zoeken steeds den slechtsten zin van een uitgesproken woord, wij maken Sherlock-Holmes redeneringen over een houding. Wij zijn kleine mensen, – en wij zijn dikwijls niet eerlijke mensen’. Hij pleit voor ‘wederzijdse verdraagzaamheid, in een eerlijke poging om elkaars uitleggingen te horen en te begrijpen’ in plaats van elkaar ‘verrader en melkmuil, mens zonder ruggegraat en mens zonder hersens’ te noemen.¹⁴⁷

Hier klinkt een erg moraliserende, maar ook heel emotionele De Pillecyn. De verdeeldheid in de Vlaamse Beweging moet hem persoonlijk diep hebben geraakt. Hij heeft er – om het grof te formuleren – soms de buik van vol. ‘Want het moet gezegd: als Vlaanderen nu alleen maar moet vervlaamsen, als het alleen op aankomt om de taal te beschaven waarin men elkaar verwijten en beledigen zal, dan kan Vlaanderen mij weinig schelen’.¹⁴⁸ De contramine laat zelfs sporen na in zijn vroege literaire werk, met name in *Pieter Fardé*, dat in 1926 verscheen. Je vindt er volgende veelzeggende passage: ‘de ruige kerel die hem ondervroeg was een renegaat uit Veurne en ook te dien tijde was een Vlaming zeer gevaarlijk voor een andere Vlaming die anders dacht dan hijzelf’.¹⁴⁹

Uiteindelijk moet onze commentator met spijt constateren dat alleen naar aanleiding van het overlijden van een alom gewaardeerde figuur als Alfons Van de Perre¹⁵⁰ of de huldiging van een pionier als Hugo Verriest Vlamingen van verschillende strekkingen nog samen komen. De kop over die laatste eindigt haast op een smeekbede: ‘Pastor Verriest, (...) Maak dat (...) de verdraagzaamheid regere over ons’.¹⁵¹

Naarmate De Pillecyn meer en meer ontgoocheld raakte over de resultaten van de politiek in parlement en regering, radicaliseerde hij. Hij ging de verdeeldheid tussen de twee stromingen in de Vlaamse Beweging zien als 'een natuurlijk verschijnsel'. In het artikel 'Vrede in Vlaanderen', dat hij schreef naar aanleiding van Kerstmis 1927, schetst hij zijn eigen evolutie:

Eens dachten wij dat Vlaanderen in eenheid kan samengaan, langs praktischen weg, van mijlpaal tot mijlpaal en dat de enen wat verder konden gaan langs hetzelfde pad.

Wij schreven het in 'Pallieter' omdat wij het geloofden.

Wij geloven er niet meer aan. De mensen van de praktische verwezenlijkingen, van de concrete, wel bepaalde veroveringen hebben niets verwezenlijkt en niets veroverd. De mijlpalen die gezamenlijk af te leggen waren liggen niet aan denzelfden weg.

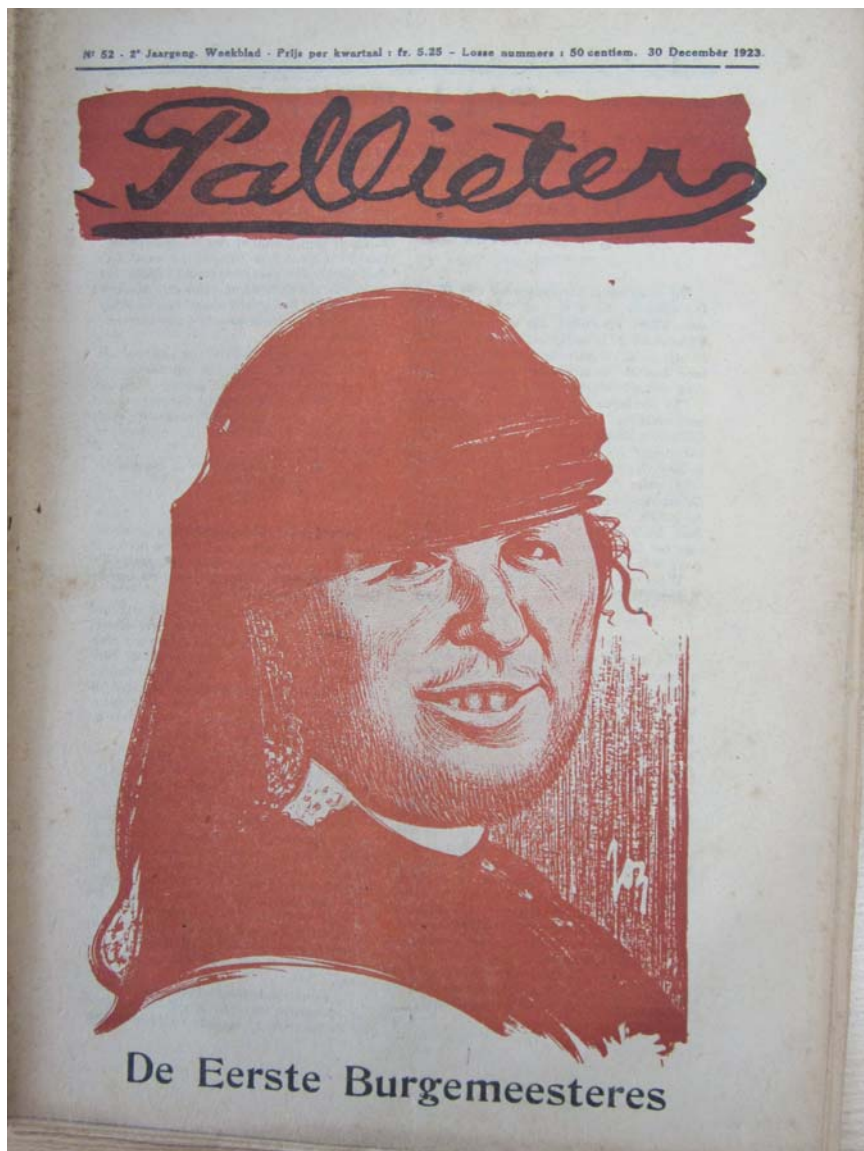
Hij onderscheidt 'twee geslachten' in Vlaanderen: het 'nieuwe Vlaanderen' en 'de voor-oorlogsen, die den bliksem van de Vlaamse veropenbaring niet hebben gezien'. Die 'werken voort langs den weg van de detailschoonheidjes, van de goedkope bevrediging, van de kleine miniatuurtjes in de enorme belgische kaders. Wij wensen hun den vrede. Dat de adem van os en ezel hun stalletje moge verwarmen. Maar wij wensen ook dat zij de anderen de vrede laten, dat de Vlaamse rechtvaardigheid in hun hart terug levendig worde. (...) Aan de anderen, die van het nieuwe Vlaanderen, den vrede onder elkaar en de verdraagzaamheid'.¹⁵²

7. De tegenpartij

Franskiljons

“Franskiljon” is de scheldnaam voor iemand die voorstander is van de overheersing van de Franse taal in België, inzonderheid in Vlaanderen'. Zo definieert Luc Boeva de term in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Laat ik eraan toevoegen dat 'franskiljonisme' vaak ook verachting voor Vlaanderen en het Nederlands impliceerde. Filip De Pillecyn zelf definieerde franskiljons als 'die profijtelijke en eervolle reactie die over Vlamingen en arbeiders regeerde en kon zeggen: 'hier sta ik en gij kunt de zool van mijn schoen likken'.¹⁵³ 'Franskiljon' is dus niet zomaar een scheldnaam voor mensen die graag Frans spreken en schrijven, die houden van het Frans, de Franse cultuur en ruimer Frankrijk. Het is een scheldnaam, ja zeker, maar wel een die een sociologische realiteit en een machtsverhouding dekt. Er zijn natuurlijk 'franskiljons' in soorten. En De Pillecyn pakt er een hele reeks aan. Hoewel hun invloed in de jaren twintig aan het afnemen

was, vond hij het nog altijd nodig om ze met zijn retorisch talent te bekampen. Zijn oproepen om de eenheid te bewaren in de Vlaamse Beweging, kwamen voort uit zijn overtuiging dat eerst nog een harde strijd moest worden geleverd tegen de franskiljons in Vlaanderen.¹⁵⁴ Wel vroeg 'een trouw lezer' – hij stond overigens niet alleen – of ze eigenlijk wel zoveel koppen verdienden.¹⁵⁵

De 'koppen'-schrijver richtte zijn pijlen op de eerste plaats op de liberale partij en het conservatieve deel van de katholieke partij, 'de fossielen der Associaties'¹⁵⁶,

zoals hij ze noemt. Hij bedoelt daarmee de Fédération des cercles, de vertegenwoordiger van de Franstalige katholieke burgerij, met haar voorzitter Paul Segers, de opvolger van Charles Woeste. Onder deze liberalen en de katholie-

N° 35 - 1° Jaargang. - Weeekblad - Prijs per kwartaal : fr. 5.25. - Losse nummers : 50 centiem. 26 November 1922.

Pallieter

Minister NOLF

ke conservatieven zijn de grootste tegenstanders van de vernederlandsing van de Gentse universiteit te vinden. De liberalen vielen frontaal aan, Segers en zijn medestanders gingen bochtiger te werk. Over die laatste, door tekenaar Joz afgebeeld als een windhaan met drie gezichten, schrijft De Pillecyn: 'In 't vlaams, vraagt hij de 'vervlaamste Hogeschool van Gent' en in 't frans, maar voor 't zelfde publiek, schernt hij tegen deze gedachte met de 'liberté du père de famille' en de eenheid van het Vaderland'.¹⁵⁷

Ook de publicisten van het Franstalige liberale maandblad *Le Flambeau*, zoals de zoon van historicus Henri Pirenne, 'Jaakske' Pirenne¹⁵⁸, neemt De Pillecyn in het vizier, evenals de twee Franstalige rectoren van de nog niet vernederlandste universiteit: Eeman¹⁵⁹ en Heymans.¹⁶⁰ Rector Eeman ontmaskert hij als een opportunist. De man tekende tijdens de oorlog een loyauteitsverklaring om zijn loon verder te kunnen ontvangen van de door de Duitsers vernederlandste universiteit. Na de oorlog beloofde hij zijn ontslag te geven, maar hij deed het uiteindelijk niet. Niemand viel hem daarover lastig. En rector Heymans, een veearts, zijn opvolger aan het hoofd van de 'Nolf-universiteit', hield zijn openingstoespraak in schabouwelijk Nederlands. Onze chroniqueur schat zijn wetenschappelijk niveau overigens laag in.

Nog lager acht hij dat van kunsthistoricus Leo Van Puyvelde, ooit medestichter en leider van het Algemeen Katholiek Vlaams Studentenverbond, en auteur van een monografie over Rodenbach, die hij eerst als doctoraatsverhandeling presenteerde. De Pillecyn betitelt ze als 'scholierswerk'. Hij vindt Van Puyvelde een prototype van carrièrisme: de ex-flamingant is nu bereid om een betrekking te aanvaarden aan de *École des Hautes Études* te Gent.¹⁶¹ 'Uit den student die nooit uitblonk, die promoveerde met een bazar-dissertatie, die nooit iets heeft voortgebracht wat niet een pijnlijk herkauwerswerk was, is een lid gegroeid van de Akademie en een professor van den Flambeau'.¹⁶² Heel venijnig schrijft hij verderop: 'met evenveel staatsie als vroeger zijn Rodenbach-affiche draagt hij nu zijn Gents franskiljonisme. Zijn eerste kinderen droegen namen uit 'Gudrun' – dit maakte deel uit van de reclame; – nu is zijn zoontje Dirk veranderd in Thiéry. Dat is in overeenstemming met de wet Nolf'.¹⁶³

Ook buiten de context van de strijd voor de vernederlandsing van 'Gent' pakt hij graag franskiljons en meer bepaald liberalen aan. Een van zijn geliefde schietschijven is kamerlid Adolphe Buyl. Ook hem zet hij te kijk als een schaamteloos opportunist: 'Buyl kan veel tezelfder tijd: Burgemeester van Elsene en volksvertegenwoordiger van Oostende, oud-Schoolmeester met schorre keel en spektakelmaker in de Kamer, oud-opsteller van een brandstichtend bladje dat 'De Flamingant' heette en gebaar van het platte faro-franskiljonisme (sic); en zo kan Buyl tevens wezen patriot van 't speciaal Brussels model en lid van het Alg. Ned. Verbond'.¹⁶⁴

Zijn optreden in de Kamer typeert De Pillecyn als volgt: 'Buyl is de Chaplin van de parlementaire welsprekendheid. Maar glad, - geen ruggegraat, maar een soepele redingote. Geen verstand, maar een instinct van opportuniteit'.¹⁶⁵

De plaatselijke potentaten en potentatjes blijven niet buiten schot: parlementsleden die alleen in hun kiesgebied au sérieux worden genomen, provinciegouverneurs en burgemeesters (m/v). Zo is er in het liberale bolwerk Tienen volksvertegenwoordiger Glorie: 'Glorie heeft geen eer gedaan aan zijn naam. Hij was in de kamer een onbeduidend, liberaal franskiljonnetje van ondergeschikten rang. De Jaegher evenzo. Kleurloos, met zijn gezicht van vogelpik-liefhebber, zwijgend, stemmend... maar franskiljon. Want hij was van Thienen. Thienen dat is de suikerfabriek, zoals Moerbeke. Suiker dat was steeds een liberaal monopool. (...) Te Moerbeke (...) is de school van de suikerfabriek, het land, de huizen en de lijfeigenen. Resultaat: op de betoging van 'Gand Français' werden er een dozijn lijfeigenen naar Brussel gezonden'.¹⁶⁶

De provinciale overheden weegt De Pillecyn eveneens op hun Vlaams en democratisch gehalte. Drie Vlaamse provincies 'hebben hopeloze, verstokte, nobiljonse autocraten' als gouverneur, schrijft hij. 'Het is een troost voor het vlaamse volk dat toch reeds onverantwoordelijk is voor de keuze van zo menig volksvertegenwoordiger, dat die grinnikende edele franskiljons hem opgedrongen zijn'. Die gouverneurs krijgen zijns inziens wel veel te zwak weerwerk bij hun benoemingspolitiek van de Vlamingen in de bestendige deputaties. De satiricus stelt zich zo een triomferende gouverneur als volgt voor:

's Avonds, als hij zijn snor heeft platgestreken verheugt de dappere man zich dat hij een lid van de 'Amitiés Françaises' heeft kunnen benoemen als bestuurder van den Buurtwegendienst. Hij glimlacht. Daar was toch zo weinig weerstand gekomen van sommige deputatieleden die hun woord aan een flamingantischen kandidaat hadden verpand. Een draai aan de snor'. 'Hoelang nog zullen die vergaarbakken van atavismen regeren over Vlaanderen?' Zijn lapidair antwoord: 'Zolang Vlaanderen het duldt'.¹⁶⁷

De eerste vrouwelijke burgemeester van België krijgt ook stevig 'op haar kop' als franskiljon: 'zij is van edel bloed en heet Mlle Keignaerts de Gheluveit'.¹⁶⁸

De dame uitte metterdaad haar antipathie tegen de Vlaamsche Oud-Stijders. Haar collega René Colaert, burgemeester van Ieper, noemt onze auteur een voorbeeld van het 'onberedeneerlijke, onverdraagzame franskiljonisme (...) van die mensen die werkelijk menen dat Frankrijk het alleen heeft gedaan tijdens den oorlog en dat zij Frankrijk zijn'. Bij een herdenking van de vreemde gevallen

in Ieper bestond hij het de Franse soldaten uitvoerig te prijzen en de Engelse te negeren. Zelfs koning Albert desavoueerde hem op een bepaald moment: 'De Koning kwam op bezoek. Colaert wou Frans spreken. De Koning zond zijn papier terug; Colaert sprak Vlaams. En zo wordt er geburgemeesterd in het gemartelde West-Vlaanderen. Zo bestaat er een kliek afstammelingen van traditionele franskiljons en nieuwe rijken, parasieten en geestelijk minder bedeeden, die hun ziel als ornament wilden laten dienen van den parvenu-stijl van hun gebouwen'.¹⁶⁹

Een grappige 'kop' is die van de Gentenaar 'O'Gust'. Hij is het prototype van de neringdoende die denkt aan zijn profijtjes en wiens ijdelheid gestreeld wordt door de machtigen en die daarom bij voorbeeld mee gaat betogen voor Gand Français.¹⁷⁰

Invloedrijker dan de plaatselijke potentaten en potentatjes zijn uiteraard de mannen die het voor het zeggen hebben in de Franstalige pers. Die collega's neemt hij met plezier onder vuur: Fernand Neuray en Charles Bernard van de *Nation Belge* en Br. (Bracke) van de Brusselse liberale krant *Étoile Belge*. De invloedrijkste, Fernand Neuray, krijgt zijn 'kop' naar aanleiding van een banket in zijn Belgisch-nationalistische krant *Nation Belge*. Onze commentator vindt hem een handige, vlugge journalist, met een enorme eigendunk: 'hij neemt zijn penstok voor een kanon en zijn inktkoker voor het brein van Europa'. Neuray heeft wel 'een buitengewone kans; hij draait en keert zijn blad zoals hij wil. Hij kan zijn geest opdringen aan alles wat erin verschijnt, heel zijn geest, heel zijn opinie, zonder voorbehoud en zonder vrees voor hoger beroep. Voor een journalist met temperament is dat een énige gelegenheid. Daar is maar één in heel de Belgische pers die het zô (sic) mag doen'.¹⁷¹

De Pillecyn herinnert er nog eens bitter aan hoe Neurays krant, dat 'hatelijke en twistzoekende papier', tijdens de oorlog door eerste minister De Broqueville bevoordeeld werd tegenover Vlaamse frontbladen: 'de militaire auto's [brachten] de 'Nation Belge' naar het front'.¹⁷²

Hoe weinig objectief de Franstalige pers over Vlaamse manifestaties als de IJzerbedevaart bericht, maakt de *Pallieter*-chroniqueur duidelijk in zijn portret van reporter Br. van de *Etoile Belge*: 'Met zijn ratten oogskens die pinken onder borstelige wenkbrauw telt hij de Vlamingen: zo ziet hij er 3000 te Diksmuide. Met zijn flink uitgegroeide oren verneemt hij wat er gezegd wordt: een aaneenschakeling van dwaasheden'.¹⁷³ Br. verkende op de dag van de IJzerbedevaart ook de Diksmuidse Dodengang, de 'Boyau de la mort' zoals die voor fronttoeristen gefatsoeneerd was. 'De vent liep dus tussen de zandzakjes. Hij dacht aan den tijd toen hij te Brussel de 'Marseillaise' zong in een dicht gesloten kamer. Hij is daar steeds fier op geweest want nooit heeft hij zich zo dicht bij het gevaar geweten. En hij vergeleek: Was het wel de moeite zoveel geschreeuw te maken over dat front? 't Was er zo veilig en proper en men had toch den onuitsprekelijken troost zoveel driekleurige vlagjes te dragen als men wilde. En 's avonds schreef de vent in zijn blad dat er 3 à 4 duizend mensen te Diksmuide waren en, over het kruis van 'Heldenhulde' voegde hij erbij: 'Twee vazen, gevuld met cimentbrokken, stonden weerszijden het kruis'.¹⁷⁴ De meeste oud strijders vroegen zich af wat zulks betekende. Onze lezers zullen hetzelfde doen'. Daar ligt heel de schone ziel

van een Belgisch journalist. Heel die objectieve eerlijkheid van onze pers. Naar Diksmuide komen en niet weten wat de brokken cement betekenen die naast het kruis van 'Heldenhulde' opgestapeld liggen?¹⁷⁵

In een 'kop' over de jonge Amerikaanse historicus M. Shephard B. Clough gaat De Pillecyn in op de berichtgeving over Vlaanderen in het buitenland. En weer stuiten wij op onze vriend 'Br'. 'Weet gij wie voor het buitenland de kamerdebatten levert? Belga. En wie door Belga betaald wordt om die 'waarheid' te verpapieren? De geestelijk-geconstipeerde pretentieuze oud-anarchist, oud-socialist en oud-katholiek Bracke van de 'Etoile Belge'. De 'Daily Mail' en 'Le Matin'? Dat is de man van 'Le Soir' – en zelfs de 'Haagse Post' licht haar lezers in over België door de sectaire bemiddeling van 'L'Etoile Belge'.¹⁷⁶

De Pillecyn benijdt eigenlijk ook wel die Franstalige journalisten. In tegenstelling tot de Vlaamse zijn ze solidair als het over de Franstalige belangen gaat: 'Onze franse pers is een model van tucht en broederlijkheid in 't franskiljonisme. Een echt voorbeeld voor onze Vlaamse pers waar de grillen van de meesters of de nijd van persootjes alle combinatie onmogelijk maken. Schrijft één Vlaams blad zó, dan zou een ander zich gecompromitteerd achten in denzelfden zin te schrijven. Kijk nu maar eens naar de franskiljons. Vergelijk de uitersten: de twee grote, stijve pompiers die 'Libre Belgique' en 'Etoile Belge' heten. Heeft men daar iets kunnen in lezen over de loyauteitsverklaring¹⁷⁷, over het bedrijf van Nothomb met de Rijnse activisten¹⁷⁸, over Gillon¹⁷⁹, over Eeman zijn staart-intrekken? Dat is hun macht, en de Vlaamse pers, vol onderlinge jaloersheid, schrik, ivoren-torenachtigheid, politieke platbroekerij en onbeslistheid, vermag het niet iemand te verdedigen of iemand toe te takelen. Zo blijven kereltjes als Eeman schotvrij. En zo komt het dat de Vlaamse vertegenwoordigers in de Regering geen steun vinden in hun pers of – als men 't liever zo hoort – nooit het vuur aan de schenen krijgen van hun pers. Slaap rustig, heren franskiljons'.¹⁸⁰

Er zijn ook een paar Nederlanders die De Pillecyn als franskiljon aan de schandpaal nagelt: de karikaturist Louis Raemaekers¹⁸¹ die zijn fel anti-Duitse en pro-Belgische en dus anti-activistische tekeningen liet afdrukken in *De Telegraaf* en *Le Soir*, en de industrieel en mecenas Biermans die zijn geld investeerde in een school in Parijs voor Belgische studenten. Een uitstekend initiatief, zou je kunnen zeggen. Maar, uitgesloten waren wel de studenten die in het Nederlands hadden gestudeerd tijdens de oorlog. In 'zijn hoedanigheid van verbelgischte ex-hollander is hij franskiljon', concludeert De Pillecyn. 'Dan zijn de mensen wel eens verbaasd waarom wij soms met opgetrokken neus staan niet tegen Nederland maar tegenover de ingeweken Hollanders. Al het Hollandse kapitaal in België

is franskiljon, al zij het gedoken in margarine, gloeilampen, zwijnvoeder of balatum. Het is net alsof zij over hun nationaliteit beschaamd zijn. Daar is in hun houding die krimperigheid [kruiperigheid?] van hem die wel moet staan met de macht van den dag. En de Hollanders die in het seizoen Brussel rondlopen met zeer platte hielen proberen er hun ‘bonchour’ en hun ‘mocheu’ uit te lappen, – alsof men niet onmiddellijk zag wie er achter steekt’.¹⁸²

Opmerkelijk zijn De Pillecyns uitvallen tegen de Belgische politici van Duitsjoodse of gewoon Duitse origine. Het gaat altijd om franskiljons. In het satirische stukje *Cinema Pallieter* krijgen een vijftal franskiljonse politici hen op het lijf geschreven rollen toebedeeld. Onder hen Braun en Strauss: ‘Met BRAUN komen wij in de grote dramatiek van het Duitse Jodendom. De rol van Lessing’s ‘Nathan der Weise’ was voor hem weggelegd. Afkomst, ras, gelaatstrekken, naam en faam dringen deze keuze op. En ten laatste: STRAUSS, de rol van Shylock, den Jood uit den ‘Koopman van Venetië’. Ook hier is het koopmanstalent zeer gelukkig gepaard aan de traditie van het ras’.¹⁸³ En over Minister van Buitenlandse zaken Hymans schrijft hij: ‘Wij weten allemaal waar de ras-erfelijke eigenschappen van Braun en Strauss vandaan komen. Minder geweten is het dat Hymans, over Holland heen, de bronnen van zijn inspiratie in een verwantschap met den naam Goldstein en Salomon put. Bloed liegt niet. En *dat* bloed is tegen Vlaanderen’.¹⁸⁴

Over volksvertegenwoordiger Speyer luidt het: ‘Zijn geslachtsboom is geschreven op zijn neus; hij zegt ‘chermanique’ om te protesteren tegen de Vlaamse universiteit. Hoe zijn vingers staan heb ik nog niet gezien. Ik heb den indruk dat hij ze zorgvuldig verborgen houdt’. De Pillecyn geniet van het portret dat Joz van hem maakte: ‘Is dat niet allemachtig plezierig zo’n hoofd! Daar is eten en drinken aan, figuurlijk gesproken, voor wie niet vies gevallen is. Dat is het franskiljonisme, het kaalhoofdige, sjacherende, joodse franskiljonisme uit de Senaat’.¹⁸⁵ De joodse neus fascineerde De Pillecyn blijkbaar, want de vlaamse kop van Leo Van Puyvelde krijgt ‘Een semitische neus boven een verzorgden baard’.¹⁸⁶

Het is verleidelijk om een link te leggen tussen antisemitische teksten van De Pillecyn na de Tweede Wereldoorlog en bepaalde uitlatingen in *Pallieter*. Maar nuancering is wel nodig. Al de geciteerde fragmenten komen uit de eerste drie jaargangen. Vanaf 1924 komen zulke formuleringen niet meer voor. Dan luidt het zelfs over Gutt: ‘Eigenlijk heet hij Guttenstein. (...) Dat hij zijn naam heeft ingekort pleit eigenlijk tegen hem. Wat zijn voorvaderen deden of waren hoeft hij zich niet aan te trekken. Niemand kan verantwoorden voor zijn overgrootvader, noch Huysmans die langs dien kant in nauwe betrekking schijnt te staan met de Spaanse Inkwisitie, noch Ducatillon wiens voorvader opgeknoopt werd

onder Filips den Schone. Maar men draagt zijn naam zoals men dien van zijn vader heeft gekregen. (...) Braun draagt hem, Strauss, Weiler, Kreglinger, Seeliger, Speyer, Bernheim en zelfs Loewenstein van 'Le XXe Siècle'. En dit kunnen wij kwalijk aan Gutt vergeven dat hij den moed niet heeft gehad zijn vollen, klinkenden naam van Guttenstein te behouden. Het patriotisme terzij gelaten, klinkt dit toch heel wat beter dan het engels-doende Gutt'.¹⁸⁷ Een en ander roept de vraag op of over dat gelijkstellen van franskiljonisme en joods-zijn in de pluralistische redactie niet werd geredetwist of zelfs geruzied?

Ook Franstalige politici en activisten met Duitse namen neemt onze commenantor in het vizier. 'Als men den naam van Colback draagt, mag men vooruit komen. Wij weten het wel, niemand is verantwoordelijk voor zijn voorvaderen en voor den naam die zij u achtergelaten hebben, maar breng eens al de typische franskiljonse namen bijeen; kijk eens wie in de Kamer en in den Senaat het hevigst 'Gand Français' hebben verdedigd: Hymans, Braun, Strauss, Speyer en Seeliger. Het hoofd van de 'Legion Nationale' heet Graff. En hun revolverschietter heet Colback'.¹⁸⁸ Zo keert De Pillecyn het verwijt van Duitsgezindheid dat Franstaligen tegen de Vlaamsgezinden gebruiken als een wapen tegen hen. De Deutsche Schule in het Antwerpen van vóór de oorlog was volgens hem overigens al een broeinest van franskiljonisme. 'Hebt gij soms niet nagedacht hoe het kwam dat vóór den oorlog de Duitsers in België de grootste franskiljons waren? In Antwerpen waren zij de geldschietters van een Frans theatertje, opgericht tegen het Vlaams toneel; tijdens den oorlog recruteerden de patriotarden-krantjes in Holland hun redactie onder oud-leerlingen van de 'Deutsche Schule'.¹⁸⁹ In een artikel over volksvertegenwoordiger Pêcher schrijft hij radicaal: 'Vlaams bloed komt niet van over den Rijn'.¹⁹⁰

Franskiljonse priesters

Aan de franskiljonse jezuiten in Vlaamse colleges en hogescholen besteedt *Pallieter* een aantal koppen. Die zijn ofwel ondertekend door INTERIM of anoniem. Die laatste zouden dus van de hand van De Pillecyn kunnen zijn. Dat lijkt mij wel niet het geval. De anonieme auteur verwijst namelijk naar zijn studie jaren aan de Antwerpse Jezuiten hogeschool, en daar studeerde Filip De Pillecyn nooit.

Vals patriotisme

Als Filip De Pillecyn de kans zag om vals patriotisme te ontmaskeren, liet hij ze niet liggen. Dat er ook mensen zijn die eerlijke patriotische gevoelens koes-

teren, brengt hij maar terloops ter sprake. Maar in zijn ‘koppen’ hekelt hij met plezier en soms met venijn de verschillende vormen van vals patriottisme: het patriottisme tijdens de Eerste Wereldoorlog van journalisten op veilige afstand van het strijdtoneel, in Nederland of Frankrijk, maar ook het patriottisme van de Brusselse burgemeester Adolf Max, wiens verzetsdaad hij moeilijk au sérieux kan nemen, hoewel de man er toch voor naar Duitsland werd gedeporteerd. Die deportatie moet Max’ prestige wel verhoogd hebben en dat straalde voor zijn liberale achterban af op zijn anti-Vlaamse houding.¹⁹¹

Hij hekelt het patriottisme van historicus Henri Pirenne, die volgens De Pillecyn de geschiedenis van België ‘driekleurde’: ‘De historische Pirennesche wetenschap werd meetingmateriaal: een verloren notaris-akt uit de XIIIe eeuw trad in het strijdpark tegen Van Cauwelaert, een stadsrekening uit dezelfde interessante periode had haar bestaan gekregen om vooruit de verkeerdheid van het minimum programma te bewijzen.’¹⁹² Het patriottisme blijkt een goed verkoopargument: producten kregen dus patriottische namen. ‘Die vaderlandse dingen [motor, smeerolie, conserven] zijn immers tot nogtoe (sic) manifestaties geweest van het zoete gewin, cantates van het gouden kalf met het tricoloren strikje, even vaderlands als de reklaam van de ‘moutarde des alliés’ – ‘pain d’épice Albert’ - of ‘papier hygiénique Belgica’.¹⁹³

De Pillecyn geselde verder: het goedkope patriottisme van een inschrijvingslijst voor de soldaten die aan de Ruhrbezetting deelnamen; het patriottisme van de financiers; het patriottisme van de vliegsters; het bekrompen patriottisme van journalisten die hun ogen sluiten voor de grote prestaties van Duitsers en Nederlanders, maar niet van Frankrijk. Tenslotte het patriottisme waarvan de symbolen beschermd moeten worden door een strafwet: de Minister van Binnenlandse zaken werkte aan een wet die gebrek aan respect voor de Belgische vlag en voor de Brabançonne strafbaar stelde. Uiteindelijk werd er wijsheidshalve van afgezien.¹⁹⁴

Het Hof

De monarchie wordt niet gespaard in de *Pallieter*-koppen. Zeven keer wordt zij een kritisch hoofdartikel waard geacht. En daarbovenop krijgt zij er ook nog zijdelings van langs in andere ‘koppen’. Het koningschap zelf stelt De Pillecyn niet in vraag. Het woord republiek valt nooit, maar de vervreemding van het hof, op de eerste plaats van Koning Albert, ten opzichte van Vlaanderen is wel een thema. De Pillecyn laat zich dus duidelijk niet meeslepen door de mythe van de koning-soldaat

die rond Albert werd gecreëerd en die zelfs sommige radicale flaminganten in de ban hield. Dat had hij overigens al in een van zijn oorlogsgedichten laten blijken.¹⁹⁵

De belangrijkste kritiek op het staatshoofd, die als een refrein terugkeert¹⁹⁶, is dat hij zijn ‘koninklijke belofte’ van 22 november 1918 niet nakwam. Daarin verklaarde de monarch dat er een Vlaamse universiteit moest komen. De Pillecyn kon de ‘Nolf-barak’ onmogelijk zien als een vervulling van die belofte, integendeel. Die ‘apothekersformule’ is ‘de onzinnigste karikatuur die van een volkshogeschool kan worden gemaakt’. De Troonbelofte is dus ‘een vodge papier’ gebleken. Twee dingen neemt De Pillecyn de vorst heel kwalijk: zijn openlijke steun voor de verlenging van de dienstdtijd door minister Devèze en zijn zwijgen over en uiteindelijk zijn veto tegen het verlenen van amnestie. Naar aanleiding van het vijftienvigjarig huwelijksjubileum van het Belgische vorstenpaar in 1925 schrijft hij aan Albert: ‘Gij laat uw naam gebruiken ten voordele van twee maand extra-dienstdtijd (...) en bovenal, men heeft nog geen woord van u vernomen over amnestie. Als er een prins geboren wordt of trouwt, als het een verjaardag is van een vorst, krijgen soldaten en politieke veroordeelden een brokkeltje van den feestkoek. Gij zijt nu vijftienvig jaar getrouwd; dat is een jubileum dat mêtelt. Maar van amnestie horen wij geen woord. Gemis van durf? Gemis van grootmoedigheid? Wij weten het niet. Maar wat wij weten is dat Vlaanderen het voelt als onrechtvaardig en affrontelijk’.

De Pillecyn constateert dan ook zonder veel spijt dat de koning op weinig sympathie kan rekenen in Vlaanderen. ‘Uw jubileum hangt in Vlaanderen zoals een schaap in een ijskas. (...) de mensen in Vlaanderen zijn totaal onverschillig tegenover U. Daar is geen haat, maar dat is ook geen liefde: onverschilligheid. Dat is het ergste wat iemand overkomen kan’.¹⁹⁷ Twee jaar later richt hij zich in een artikel over de Rotaryclub in veel scherpere bewoordingen tot de vorst als lid van die organisatie: ‘Aan u, o grootste aller Rotariërs, vragen wij wanneer de menselijkheid, de liefde tot den mens in uw land, op uw initiatief eens zal worden toegepast.

Gij hebt uw eigen Rotarische ‘wijsbegeerte van den dienst’ vergeten, want de hand die aan den ex-Rotariër Devèze, een brief van gelukwensen schreef voor het invoeren van twee maand extra-dienstdtijd, heeft met een hooghartig gebaar minister Pouillet zaliger tegengehouden in het voorstellen van amnestie’.¹⁹⁸ Hier gaat de politieke commentator een stap verder: Albert is de uiteindelijke verantwoordelijke van het uitblijven van amnestie. En hij beschuldigt de vorst er bovendien van zijn grondwettelijk boekje te buiten te zijn gegaan.

Kritisch is de commentator ook voor de omgeving van de koning, die grotendeels uit Franstalige liberalen bestaat. Hij noemt ze de ‘liberale hovelingen’.¹⁹⁹ En hij weet meer: ‘Het is een traditie dat de hoge vertrouwensmannen van het hof,

na zekeren tijd aan de leiding komen van de liberale pers. Zulks omdat men in die redacties steeds zou voor ogen hebben de gedachtenlijn die van hoger wordt getrokken. Liberaal, Brussels liberaal, onverzoenlijk anti-vlaams liberaal is de omgeving in het Paleis. Zo gebeurt het, als het Vlaamse volk met uitzondering van Wullus, Rip en Taxander, amnestie vraagt, dat de meerderheid van land en Parlement amnestie genegen is, dat het paleis de amnestie in de weg staat'.²⁰⁰

Het potje van koninklijke financiën laat De Pillecyn evenmin onbedekt: 'het is een openbaar geheim dat de eerste burger van het land tevens een van de voornaamste aandeelhouders is van de Banque de Bruxelles'. Hij beschuldigt 'de eerste burger' net niet van speculatie met de Belgische frank: 'Hoevelen zijn er thans niet in dit land die met een zwaar gemoed zien hoe vlug hun frankskes rollen in deze tijden. Hoeveel oude en jonge moeders denken niet met angst wat er zal gebeuren als de bankiers hun smerig (sic) en ambitieuze veten uitvechten met het geld van alle man'.²⁰¹

Zoon en troonopvolger Leopold wordt eveneens kritisch gevolgd. Grote verwijten kon De Pillecyn de 'maagdelijke' prins natuurlijk nog niet toesturen. Onze commentator vindt wel dat Leopold niet erg veel belangstelling toont voor het Vlaamse culturele leven. 'Hij ziet graag voetbal; hij geeft het signaal voor het handgeklap bij een bokspartij. Het is dus een flinke jongen. Maar Vlaanderen ziet hem nooit bij die gelegenheden waar de ziel van Vlaanderen naar boven komt'. Hij was wel te zien op de voorstellingen in de Koninklijke Vlaamsche Schouwburg van Herman Teirlinck, zijn leraar Nederlands. En de antimilitarist vraagt zich af waarom de prins zo noodzakelijk een militaire opleiding moet krijgen. Kan hij geen ander beroep kiezen? 'Waarom, volgens aanleg en begeerte, niet van onzen kroonprins een goeien dokter of ingenieur gemaakt?' Hij eindigt de Leopold-'kop' positief: 'Wij hopen dan, als gij koning zult zijn, en als Borms dan nog leven zal, dat gij, als blijde gift voor uw troonbeklimming, de gevangenis zult openzetten'.²⁰²

De verloving van de kroonprins met de Zweedse prinses Astrid inspireert onze auteur tot een vriendelijke brief. Hij drukt daarin de hoop uit dat de prinses, komend uit een kleine taalgemeenschap, haar toekomstige meer begrip zal bijbrengen voor de Vlamingen.²⁰³

België

Was De Pillecyn vanaf het eerste nummer van *Pallietier* een antibelgicist? Neen. Maar hij is het in de loop van de zeven jaar dat het blad verscheen wel gewor-

den. Van de Vlaamse verwezenlijkingen die hij hoopte gerealiseerd te zien in het Belgische parlement kwam weinig in huis in de jaren 1922-1925, ook niet onder de meest 'democratische' en Vlaamse regering die in België mogelijk was: de regering Pouillet-Van der Velde.

Vanaf 1925 beklemtoont De Pillecyn in zijn *Pallietier*-artikels meer en meer de tegenstelling tussen Vlaanderen en België. Hij constateert hoe Vlaanderen vervreemdt van België en van zijn symbolen: 'in Vlaanderen heeft de Brabançonne en de driekleur een bepaalde betekenis gekregen. Ten eerste door de oorlogswoekeraars en de comiteitsratten die hun weemoed dat de gouden tijd voorbij was, hebben uitgesnikt in het lied van den Belg met zijn vlag en zijn appelsienen. Ten tweede door de generaals die het graf van de gesneuvelden hebben onteerd met hun sabels, hun sporen, hun slachterstaal en hun... Brabançonne. Ten derde door de franskiljons die hun voorrecht in de driekleur hebben gewikkeld en in den Brabançonne een lijkzang zien voor Vlaanderen. De Brabançonne is thans geworden het eerste lid van een tegenstelling waarvan het tweede lid het bewust geworden Vlaanderen is'.²⁰⁴

Twee jaar later plaatst hij de 'Vlaamse ziel' tegenover de kunstmatige 'âme belge'. België is 'het meetkundig werk van diplomaten'²⁰⁵, dit in tegenstelling tot Vlaanderen dat meer en meer een levende realiteit wordt. In 1927 schrijft hij in zijn 11 juli-artikel: 'Vlaanderen begint te denken, te voelen, te weten, te zingen en te zeggen dat het Vlaanderen is en niet een provincie uit een diplomatenplan'.²⁰⁶ En daarover verheugt hij zich uitermate. De ziel van Vlaanderen toont zich het duidelijkst op de IJzerbedevaart, aldus onze auteur. De Amerikaanse historicus M. Shephard B. Clough, die zich in België kwam documenteren over de Vlaamse Beweging, spreekt hij als volgt toe: 'Ik weet niet of de Vlaamse ziel voor u toegankelijk wezen zal. Ik weet heel zeker dat gij van een Belgische ziel niets bespeuren zult: wel Belgische sabels, Belgische gevangenis, Belgische prentie, driekleurige vlaggen en Franse uithangborden; een Belgische ziel niet, die ligt onderaan in de inktpotten van de redactie bureaux. Zijt gij te Diksmuide geweest? Ja? Dan hebt gij kunnen nadenken. Die massa handelde, dacht, zong en sprak alsof Vlaanderen de levende werkelijkheid was. Daar waart gij dicht bij de ziel van ons volk, omdat gij dicht waart bij zijne doden. Dicht bij de tachtig procent (sic) van de gesneuvelden die van onze akkers en uit onze fabrieken werden opgetrommeld om de internationale leugen geofferd te worden. En boven hun gezonkene hoofden rijst de Vlaamse waarheid, de onze. Wat levenskracht heeft, wat wenen doet, wat ijskoud doet worden van emotie, wat brandt en klopt in de keel: dat is de waarheid over de volksziel'.²⁰⁷

In maart 1928 verklaarde de Belgische filmcommissie de film over de IJzerbedevaart niet geschikt voor kinderen onder de zestien jaar. Dat verdict is voor De Pillecyn de gelegenheid om duidelijk te maken dat de kloof tussen Vlaanderen en België onoverbrugbaar is geworden. ‘De film van de Bedevaart is geweigerd. Daar waren alleen Vlaamse opschriften, daar wapperden geen Belgische vlaggen, daar werd gesproken over de doden van Vlaanderen. Dat mag niet. Dat is tegen de essentie van België. En zij hebben gelijk, waarachtig, die filmcommissie heeft gelijk’. Onze journalist begrijpt niet dat Vlaamse politici de tegenstelling tussen België en Vlaanderen niet onder ogen willen zien en er zelfs alles aan doen om België in stand te houden, ook al gaat dat ten nadele van Vlaanderen: ‘Wij hebben te Brussel een heel stel Vlamingen die hun leven verslijten met onrodbare hoeken af te ronden. Onze geacclimatiseerde politiciers die niet tot de essentie noch van Vlaanderen, noch van België durven teruggaan. De filmcommissie heeft een Belgisch geweten, een Belgisch instinct: zij heeft geweigerd. Het bloed van Vlaamse doden kan niet gedijen voor België, een Leeuw is niet driekleurig; het werk van diplomaten kan de ziel van een volk niet omspannen’.

De Pillecyn besluit zijn artikel uitdagend: de Vlaamse politici ‘dragen België beter dan Vlaanderen. Hoelang draagt Vlaanderen ze?’²⁰⁸

II. De christelijke katholieke

Palliet was een blad met medewerkers uit verschillende levensbeschouwelijke en politieke hoeken: gelovig en vrijzinnig, katholiek, liberaal en socialistisch. Maar de koppen vertonen een duidelijk katholieke stempel. Zo werden de hoogtepunten van het kerkelijke jaar, Kerstmis en Pasen, aanleidingen voor hoofdartikelen. En twintig ‘koppen’ werden aan priesters gewijd. Dat hoeft niet te verwonderen in de toenmalige maatschappelijke en culturele context van Vlaanderen, waarin de geestelijkheid alomtegenwoordig was. Maar De Pillecyn is meer dan een cultureel katholiek: in zijn betogen en commentaren voelt en denkt hij als een gelovige. Het woord ‘God’ zal je er wel niet vaak in lezen. Maar de figuur van Christus, zijn leven en zijn kruisdood, is voor De Pillecyn wel een levende realiteit: ‘O die wereld waarvoor te Betlehem geboren en op Calvarie gestorven werd’, schrijft hij in een terugblik op het jaar 1924.²⁰⁹ En hij heeft het over ‘de zegening van een kruisbeeld’ als hij de kamer van pater Callewaert in Engeland beschrijft²¹⁰. Christus is voor hem ook ‘de gloeiende Man met de zweep’ die de kooplieden uit de tempel verjaagde.²¹¹

Heiligheid neemt hij zeer au sérieux, maar van de zoetsappige heiligenlevens die hij in zijn schooltijd te verwerken kreeg, heeft hij zijn becomment. Hij is wel diep onder de indruk van de biografie over Sint-Paulus die priester Theodoor Van

Tichelen schreef: 'Dat is een heilige die in het kader van het leven staat; niet boven ons van toen hij nog in de luiers lag; met ons groot geworden, maar rijzend in ontzaglijke afmetingen boven het leven waarin wij blijven steken'.²¹² Volkse vroomheid is niet echt aan hem besteed. Wel respecteert hij ze bij geloofsgenoten zoals schrijver Edward Vermeulen, die een ouderwets Lieve-Vrouwebeeldje aan de gevel hing²¹³, en senator Mgr. Keesen, die al biddend met zijn paternoster voorbij het beursgebouw wandelde.²¹⁴

Als een rode draad komt in zijn hoofdartikels de eis naar voren de principes die men beweert aan te hangen waar te maken. Orthodoxie is daarbij niet zijn eerste zorg. Het gaat hem om de essentie van de boodschap. En voor een christen is dat het gebod 'gij zult uw naaste beminnen als uzelf'. Als 'inhoud' van het christendom noemt De Pillecyn 'rechtvaardigheid en naastenliefde'.²¹⁵ En dat geloof heeft een duidelijk maatschappelijke en politieke dimensie. Zijn pleidooien voor amnestie in België en voor tolerantie in de Vlaamse Beweging motiveert hij vanuit christelijk standpunt. Zijn aanklachten tegen kwaadsprekerij en laster eveneens. Over Verriest luidt het: 'Godvruchtige tongen hebben over hem lelijke zaken uitgevonden; want daar zijn heel veel christene mensen die hun hemel verdienen met het opzoeken van de onvolmaaktheden van den evennaaste. En van hogerhand luisterden zij die hem moesten beschermen, graag naar de praatjes waarmee het gebod van de naastenliefde werd in toepassing gebracht'.²¹⁶

Wie zijn geloof waar maakt, draagt zijn bewondering weg. Voor de 'petits vicaires', de sociaal bewogen en Vlaamsgezinde kapelaans en paters, zou hij een lofdicht willen maken, schrijft hij.²¹⁷ En dat geldt ook voor de heilige die zijn geloof tot het uiterste waarmaakte, Franciscus van Assisi. 'Franciscus – dat is niet het gezond verstand: Franciscus, dat is het wegcijferen van de hinderpalen tussen de leer en het leven. Die hinderpalen heten: gezond verstand'.²¹⁸ Dat excessieve trekt hem ook aan bij missionarissen: die zijn bereid tot het totale offer voor hun geloof. 'Ik houd van missionarissen, en ik geloof dat iedereen ervan houdt, zelfs zij die het bovennatuurlijke buiten hun leven houden. Dat is het offer in zijn volle onbeperkte volledigheid. Dat is het verhaal van martelie en het graf onder de tropen; dat is de moeder die te Antwerpen op de kaai ineens de zee weet tussen haar en haar kind, en wuift, en wuift...'²¹⁹

Anderzijds heeft hij geen goed woord over voor de naamkatholieken in de politiek, meer bepaald de conservatieve katholieken. Hun katholicisme is alleen maar een etiket. Een 'typiek vertegenwoordiger van de conservatieve gedachte' is Max Pastur; hij is 'katholiek buiten de tien en de vijf geboden om'.²²⁰ Of neem Jaspas, 'één van die conservatieve katholieken die uitstekende liberalen zijn. De

godsdienst is goed voor anderen, de leer van de Kerk bestaat in het bijwonen van de Te Deums. Het katholieke conservatisme geeft de formule en het liberalisme geeft den inhoud. Met dit alles kan men een vooraanstaand lid zijn van de partij. Alleen maar aan het uitzicht van België niet raken. Weest godsdienstig, vroom, rechtvaardig, leef zoals Christus het voorschreef: gij zijt niet waardig in de partij te komen. Niet nodig te leven alsof men geloofde: alleen maar driekleurig zijn. En dan kunt gij woordvoerder worden van de partij. Maar wij geloven toch niet dat ze in den hemel met etiketten te werk gaan'.²²¹

Ook de conservatieve katholieke pers krijgt ervan langs: 'De 'Libre Belgique' is een deftig blad. Een beetje antiek, een beetje zuur. Het heeft dit bepaald soort katholiciteit die met het christendom niets gemeens heeft; het haat zoals alleen een katholiek conservateur kan haten en spreekt achterklap; met devotie. Als er tegen de Vlamingen uit te pakken valt, dan is er vreugde in haar oud, katholiek-verpolitiekt hart. Dan wordt alles ongecontroleerd opgenomen en een Vlaams priester laten over de tong rijden is een buitenkansje'.²²²

Het valt op dat De Pillecyn geregeld een onderscheid maakt tussen katholieken en christenen. Dat onderscheid maakte hij overigens ook nog op latere leeftijd. Dat getuigde althans zijn nicht en pleegkind, Lutgard De Pillecyn. De term 'katholiek' roept bij hem blijkbaar het officiële katholicisme op dat zich verbond met de wereldse overheid. De term 'christelijk' verwijst voor hem naar de liefdesleer van Christus.

De slotzin van De Pillecyns 'kop' over Hugo Verriest is dan ook veelzeggend: 'Pastor Verriest (...). Maak dat zoveel katholieken zich bekeren tot de christelijke lering'.²²³ De bovenstaande titel is dus geen foutief pleonasme...

III. Antikapitalist?

'Wij kennen weinig smeriger mensen dan de financiers', schrijft De Pillecyn in maart 1926 in *Pallierter*. 'Dit soort van volkje heeft sedert den wapenstilstand niet opgehouden de 'Brabançonne' te zingen. Dat heeft geroepen dat de activisten zich voor Duits goud hebben verkocht. Dat zet zijn buik vooruit als het spreekt over de eenheid van het land. En dat haalt het geld van de kleine mensen weg, dat speculeert op den wissel en op de ellende, dat subsidieert alle organismen die tegen Vlaanderen werken'.²²⁴ Patriottisme dus als dekmantel voor winstbejag. De verwevenheid van de wereld van de financiën met die van de politiek is voor De Pillecyn een bron van diepe ergernis. 'Het is onzedelijk dat een minister een bank vertegenwoordigt', schrijft hij.²²⁵ De ministers van Financiën zijn namelijk nauw verbonden met de banken, sterker, waren bankiers. En de journalist noemt

namen: ‘Janssen, dat was de Nationale Bank. Franqui, dat is de Société Générale’. Ook het hof speelt het financiële spel mee door zijn aandeelhouderschap in een grote bank. Hij meldt ons, net of hij het achter de hand fluistert: ‘delicaat, zeer delicaat (...), het is een openbaar geheim dat de eerste burger van het land tevens een van de voornaamste aandeelhouders is van de Banque de Bruxelles’.²²⁶ En de parlementairen willen ook wel een graantje meepikken..

De kleine man – en De Pillecyn rekt zichzelf bij dit type mens – is steeds het slachtoffer. Hij betaalde twee keer voor de oorlog, eerst als kanonnenvlees en na de oorlog met belastingen om de oorlogsschulden te delgen. En als dank komt men ‘met in de ene hand een kroon en in een andere de rekening; de eerste is voor den onbekende²²⁷, de andere voor zijn overlevende vrienden’.²²⁸ Diezelfde kleine man betaalt ook de crisis van de Belgische frank, terwijl parlementsleden van die crisis kunnen profiteren. Die konden op tijd hun franken in ponden omzetten. ‘En ‘le franc de tous’ is tegenwoordig alleen nog in ’t bezit van de arme duivels’.²²⁹ ‘Hoevelen zijn er thans niet in dit land die met een zwaar gemoed zien hoe vlug hun frankskes rollen in deze tijden,’²³⁰ vraagt hij zich af.

De satiricus doet een sarcastisch voorstel om het vertrouwen in de frank te herstellen en ‘het land te redden’. Zijn redenering luidt als volgt: ‘het vertrouwen in het land kan er niet komen als het parlement zelf geen blijk van vertrouwen geeft. Het is nu ook geweten dat de ‘kapitaalkrachtige dus ontwikkelde’ parlementsleden op de hoogte zijn geweest van de ineenstorting van den frank en dit erfdeel van de vaderen zonder aarzelen hebben verlappt voor ponden, dollars en Zwitserse franken. Vooral van Vlaamse zijde schijnen de Zwitserse franken liefhebbers gevonden te hebben. Waren wij nu Houtart²³¹ wij zouden:

1. Zelf heel ons bezit omzetten in belgische franks en staatspapieren om aan de mensheid te tonen dat wij vertrouwen hebben in onze eigen remedie.
2. De statistiek publiceren van wat mijn collega’s, bankiers of andere[n], aan vreemd geld en aan nationale waarden bezitten. Dan zouden de mensen kunnen zien dat het voorbeeld van hoger komt.
3. En vermits men er aan gedacht heeft de oud-strijders de rest van hun dotatie uit te betalen in schatkistbons om hun een symboliek bewijs te geven dat zij niet vruchteloos in de miserie hebben gezeten, zouden wij de wedde van de volksvertegenwoordigers in schatkistbons uitbetalen’.²³²

De Pillecyns kritiek op een economie die op winstbejag draait, treft op de eerste plaats de Franstalige Brusselse bank- en bedrijfs wereld. Maar in de jaren twintig wordt ook Vlaanderen economisch sterker. En de vraag dringt zich op hoe het zich vervlaamsende economisch leven er zal uitzien. Over die vraag heeft De Pillecyn

duidelijke opvattingen. Lovende woorden krijgt in augustus 1924 de Boerenbond: de Vlaamse boeren 'zijn een macht geworden. Die macht is niet tegen Vlaanderen, zij groeit meer en meer naar Vlaanderen toe: zij is grotendeels de economische vlaamse macht van morgen, zij maakt het vlaamse kapitaal levend in Vlaanderen'.²³³ Maar in 1928 spreekt hij al zijn ontgoocheling uit over de evolutie van de Bond. Hij noemt hem 'den materiëler en kapitalistischer wordenden Boerenbond?'²³⁴

Speculeren op de beurs noemt onze auteur immoreel. Nochtans geeft zelfs de pastoorsmeid zich over aan 'de onzedelijkheid van de speculatie'. Die is 'tot een gestabiliseerde nationale deugd geworden'. 'Daar zijn thans haast geen meiden meer, wat zeg ik, haast geen pastoorsmeiden meer, die hun drinkgeld en hun spaargeld niet in speculatieve waarden beleggen en, 't zij persoonlijk de loketten van hun plaatselijke filiaal met hun naieve nieuwsgierigheid gaan onveilig maken, 't zij de hulp inroepen van daartoe speciaal aangelegde personen die 'zo eerlijk zijn en toch zo vriendelijk'. Als de speculerende pastoorsmeid een normaal verschijnsel is geworden, dan is het geweldigste, meest anti-christelijkste regiem (sic) voltrokken sedert de aanbidding van het paard van Caligula'.²³⁵

Ondanks zijn scherpe kritiek op kleine en grote vormen van winstbejag die het kapitalistische systeem draaiende houden, pleit De Pillecyn niet voor de omverwerping van het systeem.

De bedrijfsaanpak van Lieven Gevaert is voor hem een model 'van een economisch leven dat juister en menselijker is'. Het lijkt hem 'christelijker dan de oude conservatieve leuze, die den eigendom, zonder perk of regeling, tot een fundament van het geloof uitriep (...). Het is het kostelijke kapitaal van zijn geest dat de inzet is van die enige onderneming die zijn naam draagt. Wat een eerbied verdient het levende kapitaal niet tegenover het dode. Het levende kapitaal, de arbeider met de hand en de arbeider met het verstand, nog teveel onderdeel in de machine van de economie. Onderschat, verknecht, misprezen door de caste van hen die erop teren.

Gevaert heeft een Vlaamse nijverheid gesticht. Vlaams in haar uiting tegen het buitenland; en hij heeft zijn economie zelf ingericht: menselijker en verstandiger dan de industrie het elders vermag'.²³⁶

Hij prijst ook de bedrijvige Brusselse Vlaming Louis Mellaerts als 'een praktisch flamingant. Niet dat hij er zijn eigen, goed overdachte theorie niet (sic) op na houdt. Want hij denkt gezond en hij denkt klaar, maar terwijl wij allemaal zeer gewichtig verklaren dat Vlaanderen langs den economischen weg te redden is en dan denken dat wij de fles met die onfeilbare medicijn hebben ontkurkt, was hij reeds bezig het in praktijk te stellen. Banken, credieten en nog heel wat dergelij-

ke zaken kwamen op door zijn steun en initiatief. Handelsbank, Scheldebank, Handelscentrale, dit alles weet over hem meê te praten'. En diezelfde Mellaerts ondersteunt ook allerlei Vlaamse initiatieven in Brussel en hielp mensen die na de oorlog op straat kwamen te staan.²³⁷ Het is voor De Pillecyn duidelijk dat het bedrijfsleven in Vlaanderen niet alleen Vlaams moet worden, maar ook menselijker en – hij schuwt het woord niet – christelijker. Filip De Pillecyn is dan ook niet te vinden voor de nieuwe zakelijke richting in de Vlaamse Beweging: 'Wij lezen alle dagen oproepingen om toch de Vlaamse centen in Vlaamse ondernemingen te steken: banken, verzekeringsmaatschappijen, nijverheden. Er zijn Vlaamse rijken en Vlaamse nieuwe rijken. Wat geven die instellingen en die mensen aan Vlaanderen? Hoeveel tienduizenden hebben zij gestort voor het monument dat Vlaanderen opricht in het gewijde land van Diksmuide? Hoeveel tienduizenden storten zij voor den Vlaamsen strijd? Hoeveel tienduizenden hebben zij gegeven aan het studiefonds voor de kinderen van hen die geen geld aan de Vlamingen hebben gevraagd maar de rechtzinnigheid van hun offer door hun armoede hebben bewezen?'²³⁸ Als Vlaanderen geld heeft, is de offervaardigheid er af'.²³⁹

IV. Van enthousiaste tot ontgoochelde democraat

In de eerste koppen van De Pillecyn in *Pallietier* heeft het woord democratie een frisse klank, de klank van het nieuwe en jonge. Onze commentator ziet het algemeen stemrecht dan ook als een goede zaak. Zo plaatst hij het geval Mulier in de context van de strijd van 'Vlaamsgezindheid tegen franskiljonisme, reactie tegen democratie'. En hij is optimistisch over wie het zal halen: 'in een streek waar de democratie is als een krachtige bron die des te sterker opwelt, omdat zij van dieper komt, blijven de methodes van kolonisatie niet duren'.²⁴⁰ Wie zich niet als democraat opstelt, botst op zijn kritiek, zoals een kleine twee jaar later de Gentse politieke partijen: 'Men is er anti-kapitalist, anti-socialist, men is er geen democraat'.²⁴¹

Dat er in de kamer nog vertegenwoordigers van het 'ancien regime', zoals de Gentse liberaal Emile Braun²⁴² zitten, vindt onze journalist niet zo erg. Hij is immers 'Een van de fossielen der reactie dat zich vastklampte aan het instrument van de caste-heerschappij. (...) het eilandje waarrond de golfslag van de democratie hoger stijgt, het overblijfsel van de vreemde kolonie (...)'.²⁴³ Dat ras sterft uit, weet De Pillecyn. In de senaat zijn zij nog wel vrij sterk vertegenwoordigd.

De Pillecyn zelf stond als plaatsvervanger in Brussel op een christendemocratische lijst bij de verkiezingen van 1921. En het grootste deel van de periode dat hij

schreef in *Pallietier* was hij hoofdredacteur van *De Tijd*, het dagblad van het ACW. Laten we dus zeggen dat hij hoge verwachtingen had van de parlementaire democratie. De eerste ‘democratische’ regering Poulet-Van der Velde (17 juni 1925-8 mei 1926) heeft zijn volle sympathie: zij is samengesteld uit katholieken en socialisten. Maar zij zorgt al snel voor een ontgoocheling. De democratie blijkt haar grenzen te hebben: al bij de verdeling van de portefeuilles blijkt dat landsverdediging en financiën voorbehouden posten zijn: de minister van defensie moet een generaal zijn, de minister van financiën een bankier. ‘Zie, Financie en Leger, dat zijn nu eens twee departementen waar, samen met Buitenlandse Zaken, de levenspunten liggen van de democratische leer. Juist daarom hebben de democraten ze niet bezet. Want dan moest het programma worden uitgevoerd, de zes maanden, de heffing op het kapitaal, de erfenisrechten, de democratisering van het belastingwezen. Maar niets is onaangener dan een programma te kunnen verwezenlijken. En daarom zit, in de eerste democratische regering van België een Bankier aan Financien en een generaal aan ’t Leger’.²⁴⁴ Maar toch verkiest De Pillecyn de nieuwe regering boven de vorige: ‘beter een democratisch ministerie met een generaal dan een Theunis- en Devèze-ministerie zonder generaal. De geest is alles. En de democraten in de regering hebben hun reputatie op te houden buiten het parlement’.

Tijdens de korte regeerperiode van het ‘democratische’ kabinet kunnen de twee partijen maar weinig van hun beloften waar maken. De Vlaamse christendemocraten kunnen geen stap vooruit zetten inzake amnestie voor activisten, de socialisten kunnen hun belofte van de zesmaandendienst niet waarmaken. De regering wordt ten val gebracht door een financiële crisis. De democratie moet de duimen leggen voor de financiële machten. ‘En daar staan wij te gappen’, ‘wij de mensen van het algemeen stemrecht en van de democratische meerderheid. De tien, twintig man van bank en groot-industrie, de Siamese tweelingbroeders, jagen Poulet weg en regeren. Wanneer komt er een regiem en een wil die de bank breekt? Wij zien het niet’.²⁴⁵

De verdere politieke ontwikkelingen zullen De Pillecyn alleen maar stijven in zijn ontgoocheling. Zo blijkt amnestie in de toenmalige Belgische context onmogelijk, hoewel er een mathematische meerderheid voor te vinden is in het parlement. Onze commentator kijkt ook met veel wantrouwen naar de verstrengeling van de politiek met de zaken- en bankwereld. Hij ziet hoe ‘democratische’ ministers daardoor hun integriteit verliezen: ‘Het democratisch regiem (...) is verkankerd door de financiers en de democratische ministers geven hiervan schitterende bewijzen. Misschien zijn ze daarin geraakt met een beetje zedelijke tegenspartelingen; maar nu doen ze mee met verwoeden ijver. Men heeft maar

na te gaan welke belangen onze parlementairs hebben; in welke vennootschappen zij administrateur of voorname aandeelhouder zijn; welke ministers banken vertegenwoordigen en in welke koloniale of nijverheids-vertakkingen die banken hun millioenen hebben geplaatst. Want de schone integriteit van een Woeste is er reeds lang uit en het is de bekroning geweest van een democratisch regiem dat de stabilisatie werd voltrokken onder het gecombineerde ministerschap van de Société Générale en de Banque de Bruxelles'.²⁴⁶

In een van de laatste nummers van *Pallietier* laat De Pillecyn de vrije loop aan zijn gevoelens van ontgoocheling over de parlementaire democratie:

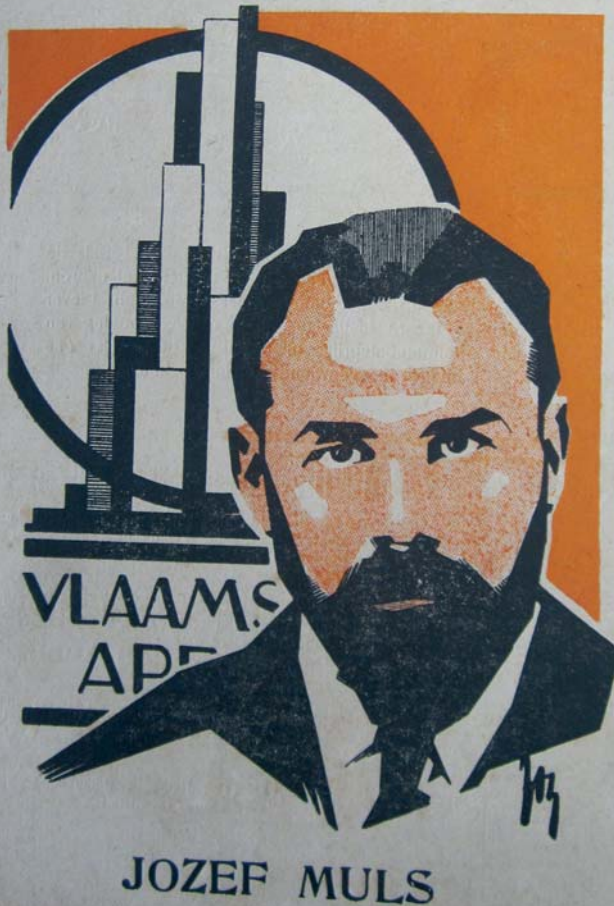
Wij kennen allemaal van veel te dicht bij de mensen en dingen die wij in onze jeugd van verre hebben bewonderd. Wij hebben den eerbied verloren voor parlement en kazerne, voor leiders en leidertjes omdat de ontdekkingsreis van onze jonge fantasie in hen zo bedrogen is uitgekomen. Wij hebben geen illusies meer in de democratie, kristene of andere, omdat wij de gouden draden zien waarmee het hele tuig wordt in beweging gebracht.²⁴⁷

V. De cultuurconsument en cultuurcriticus

De jaren twintig zijn jaren van vernieuwing, zeg maar van een kleine revolutie, in de Vlaamse letteren en plastische kunsten. In de poëzie is er het spraakmakende werk van Wies Moens en Paul van Ostaijen, er zijn de felle polemieken van de vernieuwers met o.a. Urbain Van de Voorde. In de beeldende kunsten proeven Vlaamse kunstenaars van de moderne Europese stromingen - kubisme, futurisme en abstractie. Uiteindelijk zal het expressionisme dé Vlaamse kunststroming worden van het interbellum. De vernieuwing in het verhalend proza laat nog op zich wachten tot het eind van de jaren twintig.

De artistieke vernieuwingen gaan aan de *Pallietier*-commentator voorbij. Hij laat zich wel eens verleiden tot een zijdelingse sneer aan het adres van Wies Moens, de dichter van *De Boodschap*. Zo heeft hij het ter gelegenheid van het bezoek aan België van de Egyptische koning Faoud over diens 'gezicht dat niet half zo exotiek is als een vers van Wies Moens'.²⁴⁸ De Pillecyn besteedt wel een 'kop' aan Jozef Muls, advocaat van Adiel Debeuckelaere, maar ook hoofdredacteur van *Vlaamsche Arbeid*, het maandblad dat altijd openstond voor de vernieuwers, meer bepaald voor Paul Van Ostaijen. 'Muls heeft het tijdschrift opengezet voor wie kunnen en willen. Daar is van het allernieuwste in verschenen: een spiegel van den tijd in Vlaanderen. Muls houdt zich bij geen school: hij waardeert

Pallioter

schoonheid vanwaar ze komen moge. Muls is van geen kliek: en omdat hij buiten de kliek werkt heeft de kliek soms de wenkbrauwen gefronst. 'Vlaamsche Arbeid' heeft den geest van Muls. Dat is de goeie'.²⁴⁹

Bij de vernieuwingsbeweging van het Vlaamse toneel in de jaren twintig voelt onze commentator zich nog het meest betrokken. Getuige de 'koppen' die hij wijdde aan Oscar De Gruyter²⁵⁰, Juliaan Platteau²⁵¹, Johan De Meester²⁵² en de acteur

Staf Bruggen.²⁵³ Hij is een en al bewondering voor de volksoptrekkende rol van het Vlaams Volkstoneel, waarvan hij achter het front de geboorte meemaakte. ‘Tot in de kleinste Vlaamse gemeenten, waar er vroeger nimmer een regelmatig gezelschap is opgetreden, is het Volkstoneel doorgedrongen en heeft het zijn beschavenden invloed verspreid’.²⁵⁴ Hij maakt zijn lezers duidelijk dat het hier om een vorm van cultureel apostolaat gaat, die heel wat idealisme en dus zelfopoffering vraagt: ‘De mensen die Vlaanderen afreizen om aan de buitenbevolking te leren dat er iets anders bestaat dan ‘De Zeven Roovers uit het Zwarte Woud’, historisch drama in zeven taferelen en een apotheose’, ofwel ‘Siegfrid, de Wreker der Onschuld’, even historisch, met meer taferelen en zonder apotheose, - die mensen worden toch al te weinig geschat. Ze bommelen op één van die treintjes (...); ze komen toe, landen aan in een herberg; komen in een zaaltje waar de rhumatiek uit de muren zweet; verrichten hun taak, wrijven de schmink en de andere vette prutsen van hun gezicht en gaan terug op het treintje zitten. Dat is hun zondag’.²⁵⁵

Het versterkt ook het Vlaamse bewustzijn, o.a. bij de modieuze Vlaamse jonge dames. ‘Het Volkstoneel heeft een gewoonte en een mode geschapen. Mode is wet. Het wordt onder de jonge dames stilaan de mode flamingant te worden. Gezegende mode. De verbazing, de verwondering, de ingehouden lach voor het werk van het Vlaamse Volkstoneel is overgeslagen tot bewuste bewondering. Men volgt na in decor en speelwijze. Gezegende mode. En gezegend Vlaams Volkstoneel’.²⁵⁶

De Pillecyn ziet de openheid voor nieuwe stromingen in kunst, literatuur en toneel als kleine voorboden van de groeiende belangstelling voor ‘het internationale leven’. En daarover verheugt hij zich: ‘Vlaanderen begint ruimer te kijken, het kijkt reeds over België’.²⁵⁷ Bovendien leeft zeer sterk in hem het besef dat de voorbije wereldoorlog ook in de literatuur business as usual onmogelijk heeft gemaakt, al zien velen dat nog niet in. ‘Europa is veroordeeld omdat het nog denkt, voelt, handelt alsof er geen oorlog van ’14 tot ’18 was geweest. Daar zijn mensen die verzen maken en die men dichters noemt en die net dezelfde zijn als Oud-Europa. Die voelen niet dat er, met één slag, voor één formidabele leugen, tien miljoen mensen in vreemden grond liggen. Die tienmillioenvoudige dood laat hun hersens en de gang van hun vers onaangeroerd; hun zeggings [.] hun inhoud is er niet eens vluchtig door overrompeld. Dat zijn verzenmakende decoratiedragers, dichters zijn het niet want het zijn nauwelijks mensen’.²⁵⁸ Maar hoe die nieuwe dichtkunst er dan moet uitzien, krijgen we niet te lezen. Of doelde De Pillecyn vooral op de verheerlijkers van patriottische heldenmoed?

De bovenstaande uitspraken lijken overigens in tegenspraak met de lovende artikels die hij schrijft over een aantal volkse dichters en schrijvers. Zijn bewieroking

van de populaire Alice Nahon en van arbeider-dichter Fons Van de Maele gaat taal in tegen de vernieuwing die op dat moment bezig is. Wat spreekt hem dan aan bij de arbeider-dichter? Pallieter 'stelt u voor zijn vriend Fons Van de Maele. (...) Hij is geen kubist, noch in de kunst noch in de politiek; (...) Miszeg er niet van, van die poëzie waarin men den haard hoort knetteren en waardoorheen de lach van de jonge moeder schijnt. Te veel muilentrekkers hebben gehuild om verdriet dat ze niet hadden opdat een echt vers, in eenvoud geschreven zoals 't in oprechten eenvoud gevoeld is, ons niet dierbaar zou wezen. Maar kom, *Pallieter* doet aan geen literatuur en veegt zijn schoenzolen aan de literaire kritiek. Hij wil alleen zeggen dat die gedichten van den Vlaamsen arbeider, Fons Van de Maele, zo eerlijk zijn als Fons Van de Maele zelf'.²⁵⁹ Eenvoud en oprechtheid dus bij de dichter en bij de mens. Authentieke gevoelens, in plaats van het gefingeerde verdriet van de 'muilentrekkers'.

En over de in Vlaanderen en Nederland populaire Alice Nahon luidt het in wat Eric Defoort een 'zoeterig artikel'²⁶⁰ noemde: 'Het is iedereen opgevallen in Vlaanderen dat een jong meisje verzen schreef waarvan de innige klank zo helemaal zonder pretentie was. Met een zich bewuste schuchterheid, met die onderdanigheid aan het leven, met een eenvoud welke soms schamel schijnt in ons al te gestoffeerd literair salon, heeft Alice Nahon haar eerste verzen in de wereld gezonden. En daar zijn van die verrukkelijke nederige dingen in; van de deemstering die is 'een goedheid zonder naam', veel over den avond die zijn goddelijke tirannie opdringt aan het jonge meisjeshart, en nog meer over de bloemen. Indien Joz om dit hoofdje een aureool van bloemen heeft getekend, heeft hij slechts een parafrase geschreven van Alice Nahon's werk. Wat een frisse geur van de hei gaat eruit op, wat een stille vreugde van rozen, chrysanten, gladiolen. Zo zuiver, zo onbevangen, zo openluchtig. Maar de ernst ligt in de hoeken van den mond; daar is een schaduw over die half geloken ogen: Alice Nahon is ziek. Dat jonge leven worstelt tegen; dit legt verdieping in het werk, dit brengt een grote wijding over deze verzen. (...) voelt ge niet hoe deze woorden echt zijn (...)? Maar sterker dan de ziekte is de jeugd: en al is de ondertoon van haar verzen de stille klacht tegen de kwaal, boven alles stijgt de vreugde om de schoonheid, om de zon, om deze heerlijke wereld'.²⁶¹

Weer dezelfde kwalificaties: echtheid, eenvoud. En daarnaast ook: 'onderdanigheid aan het leven', 'innige klank zo helemaal zonder pretentie' en 'verrukkelijke nederige dingen'. En weer wordt verwezen naar de ontroerende biografische achtergrond van de gedichten: de jonge dichteres is ziek, maar 'worstelt tegen' en bezingt toch de schoonheid van het leven.

Gelijkaardige criteria spelen bij het beoordelen van het Vlaamse proza. Wat De Pillecyn bij Abraham Hans apprecieert is zijn echtheid: 'zoals hij is, geeft hij zich

uit. (...) Wat zijn zij vulgair en onbenullig en keukenmeidachtig die beroepsliteratoren! Van Hans verwacht gij geen strijkages of snullerigheid. En de boeren van West-Vlaanderen die hem bij de begroeting zeggen: 'Zide gi menere Hans' vinden hem juist zoals zij hem kennen uit zijn boeken. (...)

Kijk maar eens naar 'De dood in Vlaanderen'. Welke meetingman heeft ooit zo'n propaganda gemaakt? Kleur van werkelijkheid, kleur van Vlaanderen; lelijkheid naast zielenadel. Maar de geest die er doorvaart is de kerngezonde geest van ons volk. Geen ziekelijkheid, geen jacht op wellust'. En bovendien: 'Zijn werk staat in de dienstbaarheid van zijn volk'.²⁶² De Pillecyn spreekt zelfs zijn voorkeur uit voor de verteller Edward Vermeulen (Warden Oom) boven de 'litteraire stielman' Streuvels en diens 'beschrijvende en ontledende realisme':

"Trimards' (...) dat was getekend door Warden Oom. Dat was een naam zonder pretentie. Dat klonk zo goed, een beetje ouwe papa-achtig. De mensen in Vlaanderen waren zo'n lectuur niet gewoon. Het beschrijvende en ontledende realisme van Streuvels was toch per slot van rekening maar het werk van een literair stielman. Warden Oom, dat was helemaal anders. Dat was het werk van een verteller, een kerel van het ras; dat waren mensen die leefden in plaats hun tijd met zelf-analyse te verdrijven. En als men dit boek gelezen had, dan sloot men eens even de ogen: men was beter, men had door een wereld gereisd met echte, levende mensen in, en als men die wereld overdacht dan bleef een herinnering aan goedheid en zielen-adel bij. Hij die dit kan is een goed mens en een groot mens'. En last but not least, 'zijn kunst staat in den dienst van den strijd voor Vlaanderen'.²⁶³ De Pillecyn betreft dus ook het ethische aspect in zijn beoordeling: een boek van Warden Oom maakt een beter mens van de lezer. En dat zegt zijns inziens ook veel over de schrijver.²⁶⁴

In de lof die hij Jozef Simons toezwaait, stoten we ook weer op die ethische dimensie. 'Waarover hij schrijven moet is dit sappige, gezonde Kempische leven. De 'Danstent' en 'Mastentoppen'. Dat komt niet voor u staan met de plechtige lijkbidderstronie van hetgeen men 'psychologisch werk' noemt. Maar daar geurt en fleurt van het schoonste in dat ons Vlaamse buitenleven kent'. De Pillecyn besluit: 'Trouw, goed hart; Gezonde geest. Jef Simons uit de Kempen'.²⁶⁵ Uit beide citaten blijkt ook dat De Pillecyn niet hoog oploopt met 'psychologisch werk' waarin personages 'hun tijd met zelfanalyse verdrijven'.

Een hoge dunk heeft onze journalist overigens niet van de Vlaamse letteren in hun geheel, van haar beoefenaars en hun clubs: 'Wij hebben letterkundigen, mannen van toneel en boek, die elk om de beurt het beste schrijven wat in Vlaanderen werd voortgebracht en waarvan de vaardigheid alleen overtroffen wordt door de nederigheid en het afzien van alle stoffelijke profijt'²⁶⁶, schrijft hij, uiteraard

ironisch. Wandelend voorbij de Standaard-boekhandel vielen zijn 'ogen op een waaier van postkaarten. God in den hogen hemel! Bezitten wij zoveel grote mannen! En die leven allemaal nog! Wat een massa inktpotten vertegenwoordigt die collectie'.²⁶⁷ 'En onze 'vlaamse koppen'? Wist gij dat ze er zo deftig, geïnspireerd of joviaal uitzagen als ge ze ziet voorbijplompen op straat. Is de meest klassieke vent van de would-be openhartige, ronde, primitief-doende vlaamse literatuur niet een vulgaire, vervelende beunhaas? Zoek geen namen, ge vindt hem niet, want er zijn dertig mensen in Vlaanderen die de kwalificatie van 'openhartig, rond en primitief' voor eigen rekening zullen nemen en het 'would-be' er bij als jaloesheid of kwaadsprekerij zullen beschouwen'.²⁶⁸

Hij acht weinig auteurs een *Pallierter*-kop waardig. Wie volgens hem wel een voorpagina met hoofdartikel verdient is Cyriel Verschaeve en wel hierom: 'Pallierter kent alleen mensen. Een artist die knap zit in zijn vormelijkheid en innerlijk een smerig figuur maakt, is het eigenlijk niet waard dat men een letterzetter drie kolommen over hem laat aftikken. Maar de mens-Verschaeve, die schone, in zichzelf gegroeide eenheid, vrienden, wat een plezier is het dat men daar soms een uurtje kan overdenken. Eigenlijk denken wij allen te veel aan artisten en te weinig aan mensen. Daar zijn veel meer artisten dan mensen. Menszijn is heel wat schoner dan artist zijn'. Verschaeve krijgt overigens ook goede punten, omdat hij weigerde tot de Vlaamse academie toe te treden omdat de hoge instelling de activistische auteurs Lodewijk Dosfel en Eugeen Van Oye aan de deur had gezet. 'Is het geen bewijs van onbekroonbare naïviteit aan Verschaeve te vragen plaats te nemen in een gezelschap waar een toegangsbiljet een paspoort is voor het rijk der schimmen? Verschaeve heeft bedankt. Mensen uit Vlaanderen die aan literatuur doet, neemt allen uw spiegel. Kijkt eens in uw eigen ogen, gij die verzen hebt gemaakt of proza gelijmd; durft gij voor uw eigen verklaren, o gij jonge grijsaards, amateurs of beroepsschrijvers, gij die aan de herbergtafel of in meer elegant theegezelschap uw lippen krult over de Akademie: zoudt gij het over uw hart krijgen het plaatsje te weigeren, zelfs al was het dit plaatsje dat door Dosfel en Van Oye was opgeruimd?'²⁶⁹ Ook Edward Vermeulen weigerde het lidmaatschap van de academie en wordt daarvoor door De Pillecyn geprezen.²⁷⁰

Ook de Hamse pater Vertenten is de eer van een *Pallierter*-kop waardig, al vind je hem niet 'in de collectie van postkaarten waar de talrijke Vlaamse inktpotten vertegenwoordigd zijn door mensen die indruk op u willen maken door een oog dat kwansuis in de verte kijkt en een hand dat een hoofd steunt, kwansuis gebukt onder al te zware gedachten. (...) Neen, jandorie dat is geen vertegenwoordiger van de Vlaamsen inktpot. Die heeft geen toneelstukken geschreven met kartonnen conflicten van kartonnen zielen, geen verzen waarin het Oosten en de bijbel

worden herkamd [herkauwd?].²⁷¹ De Pillecyn heeft zo zijn ideeën waarom de Vlaamse literatuur zo ‘artificieel’ is: ‘Het is zeer moeilijk zich iemand voor te stellen die lange jaren in een ministerie heeft gezeten en toch fris blijft. Wij weten het immers: meer dan de helft van de Vl. literatuur, de gesubsidieerde en de bekroonde, is geschreven op het papier van deze instelling voor openbaar nut en wij nemen dit aan als een verzachtende omstandigheid als wij vinden dat die literatuur zo bliksems artificieel is.’²⁷²

Over de Vlaamse literatuurkritiek weet hij ook weinig positiefs te melden: ‘litteraire kritiek is [Pallieters] vak niet, want dit kan iedereen, dit doet iedereen, daar doen de brave mensen iedereen plezier mee.’²⁷³ Eén van die critici noemt hij bij naam. Op het domein der kritiek, schrijft hij, ‘heeft onze vriend Joris Eeckhout, met het vrijwillig behaarde profiel, het eerste en laatste woord gezegd. En ook nog vele andere.’²⁷⁴ Zijn bewondering voor *De zeer schone uren van Juffr. Symforosa, begijntjen* van Felix Timmermans uit hij als volgt: ‘Ware Pallieter een literair criticus hij zou woorden gebruiken als ‘atmosfeer – stemming – kader’ en nog een hele boel andere termen welke de gedachten vervangen. Nu zegt hij heel eenvoudig: “Felix, sedert gij schrijft is Vlaanderen veel schoner geworden. Merci en proficiat”’.²⁷⁵ Over de kunstkritiek is hij al even streng: ‘Och! gottekens toch, ja, wij hebben kunstkritiek. Die kritiek vat samen, maar ontleedt niet, kijkt maar ziet niet; steelt de frase van een ander en zet ze in de plaats van de ontbrekende gedachte’.²⁷⁶

De grote Noorse toneelschrijver Hendrik Ibsen looft hij om zijn literaire eerlijkheid, een kwaliteit die in de Vlaamse letteren ver te zoeken is: ‘Zoek ze mij in ons litteraire koopmanschap van Vlaanderen? Kritiek en dagblad hebben het huwelijk aangegaan van de onbenulligheid met het vooroordeel; en de postkaartkoppen hebben heel wat anders in ’t zicht dan een apostolaat. Daar is een zacht meêlopen met den tijd en een zacht verloochenen van de opinies die in persoonlijke gesprekken vlot komen. Maar de literaire eerlijkheid, dat is wat anders. Daar is niemand die het aandurven zal zijn reputatie te kort te doen bij zijn suffig publiek. Zo’n beetje kritisch[e] humor dat niet dieper gaat dan de huid, een proza om te tonen dat men nog niet helemaal te verwarren is met de overigen uit de schaapskooi. En dan grijpt men naar den sirooppot en men schrijft voort. Helaas, de vitriool van de litteraire eerlijkheid ontbreekt ons zeer’.²⁷⁷

De Pillecyn maakt een paar keer heel duidelijk dat hij niet wenst deel uit te maken van het Vlaamse literaire wereldje. Het gaat er om prijzen en premies. ‘Was ik nu een dichter, een van die dichters die onderling hun poëtisch vuur bij middel van staatspremiën kunnen onderhouden, dan maakte ik een lofdicht op den pe-

tit-vicaire op straffe van alle toekomstige premies te verbeuren'.²⁷⁸ Elders schrijft hij in dezelfde zin: 'Zo voortgaande zou ik in mijn melancholie nog diep in de verzen geraken en ik wil voor geen geld van de wereld den regeringsprijs bekomen'.²⁷⁹ De literatuur draagt overigens niets bij aan de Vlaamse emancipatie: 'wij hebben het geduld verloren van het schoon-schrijven; wij hebben de 'litteratuur' adieu gezegd. Heeft de 'litteratuur' Vlaanderen gediend? Hebben al die postkaartkoppen iets meer gezocht of gevonden dan een stof voor drukinkt? Laten zij een opstel schrijven, laten zij eens aan hun hart rukken dat de gymnastiek kent van de litteraire ontroering'.²⁸⁰

Is dit adieu aan de literatuur geloofwaardig? Heeft De Pillecyn zelf, al van in zijn studentenjaren, niet laten blijken dat hij literaire en kritische ambities had? Hij was actief in *Met Tijd en Vlijt* en redigeerde een literair tijdschriftje. Hij publiceerde vlak voor de oorlog een toneelstuk in *Dietsche Warande en Belfort*. Hij hield een voordracht achter het front over oorlogsliteratuur. Maar de grote oorlogsroman die sommigen van hem verwachtten, schreef hij niet. Hij gaf samen met zijn vriend Jozef Simons een bundel oorlogsgedichten in het licht.

In de jaren 1922 tot en met 1926 publiceert hij geen eigen literair werk in boekvorm. Dat zijn de jaren dat hij als journalist aan de kost kwam, eerst nog in *De Standaard* en dan in *De Tijd*. Met als nevenactiviteit *Pallieter*. De Pillecyn zal toen voor het grootste gedeelte opgeslorpt geweest zijn door het schrijven en het lezen van kranten, Vlaamse en Franstalige. Dat blijkt tenminste uit de talrijke verwijzingen naar die publicaties in de 'koppen'. In 1926 verscheen bij de Standaardboekhandel *Pieter Fardé, de roman van een minderbroeder*. Die had hij geschreven in een jaar dat hij 'leegliep', met andere woorden uit de journalistiek was gestapt. In 1927 publiceert hij de bundel oorlogsverhalen *De Rit*, maar dat waren verhalen die grotendeels vroeger waren geschreven.²⁸¹ In dat zelfde jaar 1927 verscheen ook de biografie *Pastor Denys* (1927) bij het Davidsfonds. Het boek werd gedrukt op vijfendertigduizend exemplaren. Het was eerder een journalistiek dan een artistiek project. Zijn *Pallieter*-medewerker Paul Kenis had er geen goed woord voor over.²⁸²

Is het inderdaad zo dat De Pillecyn zijn Vlaams en pacifistisch engagement liet primeren boven zijn literaire ambities? Of moest hij die even in de koelkast stoppen tot hij meer tijd had en zijn geest ervoor openstond? Speelde bij zijn uitvallen tegen de literatoren ook jaloezie niet een rol? Vond hij dat zijn werk te weinig aandacht kreeg? Frustreerde het hem dat hij zelf nog niet tot creatief schrijven in staat was?

De lezer

Wat had De Pillecyn gelezen en wat las hij in de *Pallietier*-jaren? De ‘koppen’ geven ons daar enig uitsluitsel over. In de artikels duiken natuurlijk al de auteurs op met wie hij in het middelbaar en hoger onderwijs kennis maakte. Hij genoot in het Klein Seminarie met ‘de landelijke jeugd van het Waasland’ ‘de vreugde van Homeros en Vergilius’.²⁸³ Ook met de fabeldichter Aesopus moet hij er kennis hebben gemaakt, evenals met de Franse klassieken Bossuet, Fénelon, Voltaire²⁸⁴ en Prud’homme. Aan de universiteit kwamen daar Shakespeare, Goethe, Schiller en Heine bij. Dante’s *Divina Comedia* las hij op eigen houtje, allicht niet in het Italiaans. Van Taine en Descartes kent hij de bekendste citaten. Of hij de hele werken las, is een andere vraag.

Kritiekloos staat hij niet tegenover de literaire grootheden. Over Schiller, de ‘tekstschrijver’ van Beethovens *Negende* schrijft hij: ‘Seid umschlungen [ihr] Millionen’. Ach! dat waren de woorden van den vaag-humanitair Schiller, den bewonderaar tevens van brutale wapenfeiten begaan met romantisch gebaar en van de allerzoetste, allersirooplijkste wereldverbroedering, – en enig-volledige voorloper van onze pacifisten die den vrede willen maar hun gemoed voelen week worden als ge spreekt van een kazerne af te breken’.²⁸⁵

Veel vermeldingen van jonge Vlaamse schrijvers vind je niet in de koppen. Behalve de hogergenoemden ontmoeten we Felix Timmermans (*Pallietier*, uiteraard, *Zuster Symforosa*) en Ernest Claes (*De Witte* en *De vulgaire geschiedenis van Charelke Dop*). De Vlaamse ‘Pelgrim’-groep met zijn religieus bezielde kunstenaars maakte op hem geen grote indruk. Ze verzinken voor hem in het niet als je ze met Ibsen vergelijkt: ‘deze man die zich buiten alle verband hield met de geestelijke georganiseerde gemeenschap heeft meer geweten getoond dan honderd moderne pelgrims te samen’.²⁸⁶

Hij kent zijn Vlaamse klassieken: *Reinaert De Vos*, Conscience, Tony Bergman (*Ernest Staes*), René De Clercq (*Daar is maar een land*), Loveling en Gezelle. Bewondering spreekt hij uit voor Gezelle: ‘Daar zijn weinig schone dodenmaskers. Wij hebben dit van Gezelle, het allerschoonste van alle schone. De milde, trouwe rust die eindelijk gevonden is; die volledige onuitsprekelijke berusting, die vervulling van het meest bovenaardse in onze taal ‘Ego Flos’. Daar is de weemoed haast uitgeveegd door den groten vinger die de ogen sloot. Daar is reeds het visoen’.²⁸⁷ En ook van Virginie Loveling houdt hij: ‘Sedert Loveling heeft niemand in Vlaanderen een roman gebouwd zoals Warden Oom’.²⁸⁸

De generatie van *Van Nu en Straks* kent hij vrij goed. Zoals de expressionisten, met name Marnix Gijsen, staat hij zeer kritisch tegenover Karel Van de Woestijne en dit zowel om literaire als om flamingantische redenen. Je kan gerust zeggen dat hij een van De Pillecyns geliefde schietschijven is. Hij heeft het over ‘het onnatuurlijke valse vers van Van de Woestyne (sic) dat een gans geslacht heeft bewonderd: *Vlaanderen, waar wij zijn / als genoden aan rijke taafelen*. Dosfel! Borms! O rijke taafelen’.²⁸⁹ En in een ‘kop’ over een harmonicaspeler heet het ‘Nu val ik waarachtig in diepzinnige dingen over een harmonica. Nu zou ik haast wel, zoals Van de Woestijne zaliger, gaan spreken over de ‘harmonica der zeven Weeën’ en dat is klinkklare, poëtische, Van de Woestijnse onzin’.²⁹⁰ Vlaanderen neemt overigens nauwelijks ‘notitie’ van de verzen van Van de Woestijne’.²⁹¹ De oude dichter is een man met twee gezichten: ‘Mysterie van het menselijke aanpassingsvermogen. (...) Van de Woestijne schreef: ‘Janus met het dubbele voorhoofd’.²⁹² De Pillecyn neemt hem vooral kwalijk dat hij een professoraat aanvaardde in de tweetalige Nolf-universiteit. ‘Heil aan U, o Van de Woestijne, Europeër uit de Nolf-hogeschool!’²⁹³

Weinig waardering klinkt door in de typering die hij geeft van Cyriel Buysse: ‘den zeer kaalhoofdigen en zeer commercieel aangelegden Cyriel die professioneel in het boeken-schrijven is geworden’. Hij noemt ‘Het verloop van dit hele geslacht van de Gentse liberale ex-flaminganten (...) zeer treurig. Zij hebben een hele periode van onze litteratuur in beslag genomen. En toen was vlaamse Beweging litteratuur. Hun familieleven was frans, hun cultuur was frans, maar zij hebben een periode vlaamse litteratuur geschapen. De familie van de Buysse’s, de Loveling’s, de Frederick’s (sic). Maar omdat het alleen litteratuur was, behoort het nu tot het verleden[.] Vlaanderen is meer dan litteratuur geworden’.²⁹⁴

August Vermeylen, de drijvende kracht achter *Van nu en Straks*, is voor hem de man van het adagium «Vlaming zijn om Europeeër te worden». ‘De vooroorlogse strijdparden staan op den drempel van het slachthuis; het nieuw geslacht en velen van het oud geslacht kijken niet naar een wet of een wetje; zij kijken naar het einde van dit alles -, naar het onvermijdelijke logische einde dat de historische ontwikkeling van de Vlaamse Beweging in het teken van de Europeërs zal brengen. Dixit Vermeylen, de vóór-senatorische’.²⁹⁵

Teirlinck volgt hij vooral als toneelschrijver, maar hij kent ook zijn Brusselse roman *Het ivoren aapje*. Hij gunt hem de eer van een ‘kop’ n.a.v. de opvoering van *De man zonder lijf*. De Pillecyn is onder de indruk van zijn onuitputtelijke verbeelding en van zijn zintuiglijke taal. Maar hij vindt veel van zijn werk artificieel. In die context passen grapjes als: ‘Vraagt even aan Teirlinck in bruikleen

zijn poppenkast uit de ‘Man zonder lijf’.²⁹⁶ Of: ‘Ik ben, zeker, als Toussaint van Boelare (al zegt hij ’t zelf) of Teirlinck (al of niet [met] ivoren aapje) (...), zo een bloempot met een kwispel moesten opzetten, dat zij er veel meer Egyptisch zouden uitzien dan Fouad’.²⁹⁷ Hegenscheidt, de auteur van het door de Van Nu en Straks’ers bejubelde stuk *Starkadd*, wordt ook een mikpunt van zijn spot: ‘Ja, als Hegenscheid[t] nu maar niet meent dat hij verplicht is een vervolg te schrijven op Starkadd om De Gruyter nog eens de gelegenheid te geven zijn strofisch gebulder te begeleiden op een papieren harp’.²⁹⁸

Er vallen ook enkele namen van Nederlandse schrijvers. Onze ironische commentator kijkt op naar ‘den vaderlandsen agitator Multatuli’.²⁹⁹ Multatuli is voor hem duidelijk een na te volgen voorbeeld. Heyermans kent hij ook, evenals Van Deysel. ‘De vis wordt duur betaald, zei Heyermans zaliger. En dat is waar’.³⁰⁰ ‘Die stem grijpt u, juicht in u, schreit in u zoals het ‘proza’ van Van Deysel’.³⁰¹ Eigenlijk benijdt hij de Nederlanders om hun traditie, zowel de politici als de schrijvers: ‘Die Hollandse staatsmannen hebben iets weg van de Engelse manier. (...) Die hebben dit politiek instinct dat eigenlijk traditie is zoals de taal uit hun litteratuur. Die fabrikeren niet, die improviseren niet: die gebruiken wat zij geerfd hebben’.³⁰²

Opvallend is dat De Pillecyn goed op de hoogte lijkt te zijn van de Franstalige Belgische literatuur: Charles Decoster, Emile Verhaeren, Maurice Maeterlinck, Georges Eekhoud, Fernand Crommelynck, Firmin Vanden Bosch. Ook bij hen heeft hij zijn bêtes noires: Henry Carton de Wiart, die als epitheton ornans het woord ‘afschrijver’ meekrijgt.³⁰³ Maar wie hij echt verafschuwt, is Maurice Maeterlinck. Hij noemt hem: ‘de bewuste naschrijver van de Duitse mystiek en de onbewuste vertegenwoordiger van het Belgisch plagiaat’. Hij verwijt hem de Italianen te hebben opgeroepen mee te strijden aan geallieerde zijde: ‘die is in uw land [Italië] geweest om de mensen te doen vechten. Vergeef hem, want die schietpartij heeft hem een aardigen cent opgebracht!’³⁰⁴ Maeterlinck noemde het Nederlands van de Vlaamse intellectuelen ‘un jargon vaseux’. Vandaar de venijnige vraag: ‘Mag iemand zoals Maeterlinck, de geniaalste afschrijver die België heeft voortgebracht, geen smerige taal voeren over het volk waaraan hij precies het enig eigenaardige van zijn geest te danken heeft: zijn Germaanse bezetenheid van het mysterieuze’.³⁰⁵ Ook met zijn belustheid op geld drijft hij de spot. ‘Maeterlinck behoort tot de internationale Beurs van Letterkunde en Koophandel’.³⁰⁶

Emile Verhaeren bewondert hij, maar hij spaart hem ook niet. Hij noemt hem ‘een germaans verzenmaker die schreef met fransen inkt. (...) Die schreef over ‘De Schelde’ met dezelfde uitzinnigheid waarmee hij over alles schreef, – en in

een bevlieging lapte hij eruit dat hij daar wilde begraven worden. Wij menen dat iemand liefst is waar hij, naar vrijwillige keuze, zijn leven doorbrengt. En Verhaeren had liever andere residenties dan de Scheldeboorden. Poetieke (sic) muilentrekkerij die opschreeuwt tegen de logica van het leven'.³⁰⁷

Een dythirambe schrijft hij over Charles De Costers *La légende d'Uilenspiegel*, het boek waarin Vlamingen zich herkennen:

O Tyl Uylenspiegel en Lamme Goedzak, hoe zien, hoe voelen, hoe [h]erkennen wij U onder ons.

Oorvader van Timmermans['] Pallieter waarin de adem van de naïef-gewilde litteraire frase, de adem is van De Costers' boek? Leg ze naast elkaar en zeg mij of het tweede zó zou geweest zijn ware het eerste anders geweest. O Prochievrijers [parochie-] van Gaston Martens, opgepakt uit De Costers boek en door Martens met een 'Potverd...' op het toneel gesmeten, waar zoudt gij gebleven zijn? Gij, Schalk met uw overgeestigheid, gij, Bolle, met uw beeldspraak uit de keuken en noen appetijt.

Waar zijn de Walen en Fransen die gevoelig waren aan zijn invloed [?].

Tyl en Lamme, aangezicht van Vlaanderen, geest en maag van het Vlaamse volk; oneerbiedigheid voor 't verhevene, trouw tot den kerker voor de beledene waarheid. Tyl en Lamme, onder de Spanjaards en onder de Brusselse terreur van na den oorlog, onveranderlijk zoals de kleur en het aangezicht van ons land zelve'.

De Coster slaagde erin zich in die Vlaamse mentaliteit in te leven, want hij was 'een arme drommel. Hoe zou hij anders de tragedie van de onderdrukking kunnen schrijven'.³⁰⁸ De Pillecyn noemt De Coster 'een Vlaams argument': 'Zoals Verhaeren, zoals George (niet Joris, hoor!) Eekhoud. (...) Een argument. Onze armoede is een argument. Het argument van den bestolene die het gestolene weervraagt ... en het weerneemt als de staande, zittende en slapende magistratuur verwonderd opkijkt als iemand durft spreken van een rechtvaardigheid die in geen geschreven wetten staat. (...) Kijk eens rond in het land waar de officiële taal door Brussel wordt opgedrongen. Is haast niet de hele literatuur Vlaams – zelfs deze die in 't Frans werd geschreven; de litteratuur die telt, waar natuur en temperatuur insteekt?'³⁰⁹

Namen van Franse letterkundigen zijn niet dik gezaaid in de *Pallieter*-koppen. Jules Verne is een van hen. Die held uit zijn jeugd weet hij nog steeds te waar-

deren. Naar aanleiding van zijn honderdste geboortedag schrijft hij: ‘Men heeft hem te weinig literair geacht en de mannen van de wetenschap stellen er zich ver boven. Alleen in de volksbibliotheken regeert hij nog; daar verruikt hij nog ongeblazeerde harten en maakt de wereld schoner voor wie de fantasie van zijn kinderjaren niet heeft ontleerd’.³¹⁰

De Pillecyn blijkt op de hoogte van de modieuze, ‘pikante’ Parijse romans en ‘aangebrande’ toneelstukken zoals *La viveuse et le moribond*.³¹¹ Die vinden geen genade in zijn ogen. Evenmin als *L’Atlantide*, ‘t boek dat Pierre Benoit van een Engelsman heeft afgeschreven en waarin alles draait rond een vrouwmens dat het mansvolk zo gaarne ziet dat zij haar vrienden laat slachten en opzetten in een museum om ze niet te verliezen’.³¹² Hij veegt de vloer aan met de schrijver en Frans-nationalistische politicus Leon Daudet. Hij noemt hem ‘de veelvraat Daudet, de maniak van schunnige romanlitteratuur’.³¹³ ‘Hij heeft romans geschreven, waar een ziekelijk atavisme tot de grofste onzedelijkheid leidt. Hij heeft meer dan een bladzij zwijnenlitteratuur op zijn welgevulde maag’.³¹⁴

De toneel- en film liefhebber

De Pillecyn hield van toneel, hij was een geregeld bezoeker van het theater, met name van de Brusselse toneelzalen. Hij besteedde niet alleen aandacht aan de theatervernieuwing, maar ook aan mainstream stukkenschrijvers en aan theaterdirecteurs: Abraham Hans, het duo Claeys en Coopman en Gaston Martens krijgen een lovende ‘kop’. Ook Teirlinck. Onze journalist bezocht zowel de KVS als de Folies Bergère. Eigenlijk verwacht hij van het toneel geen psychologische subtiliteiten of literair hoogstaande teksten, wel intense emoties. Hij wil eens goed kunnen lachen en hij wil diep worden geraakt. En in Brussel zijn de podiumkunsten een belangrijke vorm van Vlaamse aanwezigheid.

Hij houdt zelfs een pleidooi voor het goed recht van het melodrama: ‘een paar weken geleden speelden ze in den Vlaamsen Schouwburg van Brussel de ‘Vlaamse Boskerel’. Het publiek jouwde den baron uit (...). Wij hebben ook geleerde stukken gezien, geleerd om er onder te bezwijken, met een psychologie om te treuren over de scherpzinnigheid van uwen naaste, met een taal bloemrijk als een aards Paradijs, en zinnen zo statig dat de acteurs er in verslingerd geraakten en de ogen moesten toeknijpen om ze bij te houden. En de ‘intellectuelen’ zegden uit beleefdheid en om te tonen dat zij boven ’t gemeen staan: ‘Merkwaardig, buiten ’t gewone. Een hoge brok literatuur’. Klets, allemaal klets. ‘Vive le mélodrame où Margot a pleuré’. En in Vlaanderen, leve het toneel waar de caste wordt uitgeflo-

ten en waar de stumperds hun bloedeigen familie vinden onder 't publiek dat zijn hart uitsnottert van aandoening'.³¹⁵

In Ibsen waardeert hij de passie die uit zijn stukken blijkt. 'In heel ons modern toneel, licht-effekt, Tyl-rhetoriek en stellages inbegrepen, ligt niet de helft van de passie die brandt met hevige, aanhoudende bedwongenheid in het werk van dezen Skandinaaf. Dat flikkert niet, dat spettert niet, dat brandt met een onverzwakkenden gloed'.³¹⁶ Hij kijkt uit naar een auteur die 'een up-to-date editie'³¹⁷ van *De steunpilaren der maatschappij* schrijft, een van Ibsens maatschappijkritische stukken.

Juliaan Platteau wordt geprezen om het 'edel, begrijpelijk, vlaams werk', dat hij met zijn Vlaams Concerto Gezelschap levert. Zij brengen muziek, zang en declamatie. 'Geen sikkepit spleen, mièvrerie of dergelijke literaire, artistieke, geparfumeerde, moderne, geposeerde ziektejes. Gezond, openluchtig: als dit gezicht licht staan de ogen vol zon en een vol, wit gebit licht mee. Een kerel naar Pallieter zijn hart'.³¹⁸

Maar al mag goed toneel hem boeien, zijn echte liefde gaat naar de film. 'Ik houd van kinema. Ik heb liever de illusie van een film dan de rhetoriek van Teirlinck, en ik meen dat het leven in een product van Putman meer artificieel is dan in een tafereel uit Hollywood. Chaplin sluit rechtstreeks aan bij Molière: tussen die twee is er niemand gekomen om de overgangslijn te trekken'³¹⁹, schrijft hij in een stuk over Rudolf Valentino. En hij herhaalt die lof nog eens in een kop die hij volledig aan Chaplin wijdt.³²⁰

Muziek

Aan muziek wijdt hij niet zoveel aandacht. Het is dan ook niet echt zijn passie. Zijn muzikale smaak is overigens eerder volks. Lees zijn lofzang op de harmonica: 'Het gelegenheidsberoep van Gustje Peelaerts (...) bestaat in het democratische harmonica-spelen. Dat is het edelste van alle wind-instrumenten, de orgel terzij gelaten. Maar is het niet een kleine orgel, als alle registers openstaan en als het inrukken van de bassen de harmonie van het fijnere spel onderlijnt. (...) Ik zeg het u, de harmonica tijdens den oorlog dat was heel wat anders dan de kunstconcerten van hare Majesteit Elisabeth, koningin aller Belgen'.³²¹ En weer duidt de 'Vlaamse apostolische' rol van de kunstenaar op: 'Daar waait amnestie en zelfbestuur uit zijn trekkzak. (...) De harmonica is bij Gust het werktuig van zijn apostolaat. Want is het niet schoon dat een eenvoudige jongen uit onze Vlaamse Kempen er ple-

zier in vindt naar de Vlaamse Huizen te trekken en de Vlaamse dorpen met het kluchtlied te veredelen en de meetings muziekaal (sic) te maken. Zonder winstbejag, zonder ijdele glorie, maar om het groot en edel plezier van te dienen'.³²²

Voor Beethoven en de Vlaamse polyfonie lijkt hij vooral respect, meer dan echte bewondering te koesteren. Beethovens *Negende* behandelt hij in de context van zijn anti-oorlog discours. 'Die ocean-muziek van Beethoven is een vloek over de kanonnen. Moesten de onbekende soldaten van elke nationaliteit kunnen te samen komen om een koor te zingen, *dat* zouden zij aanheffen'.³²³ Het optreden van Eugeen Van de Velde die met zijn *Schola Cantorum* zestiende-eeuwse polyfonische muziek bracht, is voor Filip De Pillecyn een gelegenheid om het gebrek aan niveau van het Franstalig Brussels publiek te demonstreren: 'Daar was een absoluut gemis aan proportie als ge eens rondom in de zaal keekt: neen, die fijne, schoongedragene muziek in gezelschap met zes honderd mensen die dachten dat ze 'Breughelden' omdat ze geperste varkenskop voor hun tronie zagen staan'.³²⁴

Naar aanleiding van een geschenk van Japan voor Manneke-Pis borduurde De Pillecyn nog eens verder op dezelfde gedachte. Hij schrijft dat zo'n geschenk meer ophef in de Brusselse pers veroorzaakt dan een eventueel monument voor Peter Benoit dat zou doen.³²⁵ Dat hij juichte om de opening van een Vlaamse muziekschool in de hoofdstad hoeft dan ook niet te verwonderen. 'Daar is een vlaamse muziekschool te Brussel, o Vlamingen, en die school heet nu Wilford-School. (...) Hullebroeck zei het en 't was waar: om in Antwerpen Vlaming te zijn en aan zijn leven en zijn kunst een vlaamse kleur te geven is niet veel moed toe nodig (sic). Maar om zo iets in Brussel te doen, jaren aan één stuk en het met frissen moed terug aan te pakken als men dichterbij de honderd dan bij de vijftig staat, dat is een heel stuk werk. De mensen weten het niet. Dat wordt niet gezegd op meetings en dat is ook geen thema als het kiezing wordt. Maar dat is een oasis voor vele mensen die in de verdorrende, enge Beulemansatmosfeer hun innerlijke leven voelen uitsterven'.³²⁶

Dat in de Belgische muziekwereld nog te strijden viel voor de gelijkberechtiging van de Vlamingen, wilden zij niet overgeleverd worden aan franskiljons, maakt De Pillecyn duidelijk in zijn stuk over *Rooman, franskiljon*.³²⁷

Wetenschappers

Overdonderend is de 'rubriek' «Onder professoren» in het lijstje van de *Pallietekoppen* niet, maar De Pillecyn prijst en rosamt er toch een heel stel. Wie een lovende 'kop' verdient, moet uiteraard zijn vak door en door kennen. Evident,

maar lang niet altijd het geval. Hij moet er niet alleen met zijn hoofd, maar ook met zijn hart bij zijn. De ideale wetenschapper wijdt zich niet alleen aan zijn wetenschap, hij staat ook ten dienste van zijn studenten en is begaan met de intellectuele opgang van zijn Vlaamse volk.

Het voorbeeld is hier professor Daels, 'die prachtkerel waar ze nijdig naar opzien te Gent, omdat hij er de enige internationale is in de wetenschap, en die vele anderen na hem: van dokters en ingenieurs tot apothekers en advocaten'.³²⁸ 'Professor Daels is een van die zeldzame mannen van de wetenschap die niet met het hoofd leven'.³²⁹ Daels is ook de man van de jaarlijkse Wetenschappelijke Congressen. 'Een reuzenwerk is het dat alle jaren weerkomt'. De man achter de schermen van die congressen is Jef Goossenaerts. 'Hij is bestendig secretaris van de wetenschappelijke congressen, loopt, schrijft, reist'. 'Hoe weinig wetenschappelijk 'Pallierter' nu ook aangelegd is, toch viert hij nu. De Universiteit Nolf is zo'n klein petieterig ding naast die ontplooiing van den Vlaamsen geest, die zonder Nolf, zonder parlementaire labbekakken Noord en Zuid tot elkaar brengt en zegt: 'Kijk nu hier, gij loyale rector Eeman, en gij, parasieten die met behulp van de Staatskas uw zoon-tjes plaatst aan de universiteit van Braun. Dit kunnen wij zonder U, tegen U'.³³⁰

Een andere professor die ruim aan De Pillecyns criteria voldoet, is Jules Persijn. Hij is nog steeds niet benoemd aan de Gentse universiteit. 'En waarom heeft een Jules Persijn thans plaatsvervangertjes? Een man met een jodengezicht te Gent, een afschrijver van fiches; een mediocriteit in een professorstoga gehuld; en te Antwerpen een dikkerd van een naprater die ons als ontdekkingen komt voorleggen wat hij in een anders literatuur heeft gelezen? (...) Voor de vlaamse, de enige, onze Universiteit moet gij blijven. Wij hebben daar niet nodig de boekwormen die met de lucht van de wetenschap den geur van de beschimmeldheid over hun studenten brengen, - maar de levende wetenschap, de kennis met een ziel erin, de warmte van gemoed tot gemoed. De kennis? de belezenheid? Vind er mij een zoals Persijn. Een belezenheid zonder verwarring, zonder intellectuele geconstipeerdheid: zeker, klaar. Een kritische kijk die over heel Europa kan gaan: vast, zonder vooringenomenheid. (...) Persijn staat in zijn volk, bij zijn volk, voor zijn volk. Hij heeft nooit zijn wetenschap afgezonderd van zijn Vlaamse leven. Daarom heeft hij zijn ruim deel in den haat die tegen Vlaanderen wordt opgezweept. (...) Hadden wij in de plaats van de Leo's [Van Puyvelde] en hun geestesbroedertjes maar een dozijntje Persijns'.³³¹

De Leuvense professor Vliebergh noemt hij een 'van de klaarste koppen, één van de warmste harten', hij hoort bij 'de heiligen der gedachte, die aan den strijd hun wijding hebben gegeven'.³³² Over de ex-activist Antoon Jacob steekt hij de wetenschappelijke loftrampet: 'Jacob dat is wetenschappelijke preciesheid, vlaamse

ernst; dat is een volmaakt evenwicht tussen geest en woord, dat is afgemetenheid in het gebaar, dat is de controle over zich zelf.

Als Jacob schrijft over de Vlaamse Beweging dan knoopt Jacob aan met heel die rei (sic) van Vlaamse theoretici die sedert 1830 de diagnose van ons volk hebben opgemaakt. Het is alsof hij zijn taak als een historische zending beschouwt. Maar onder dit positieve van de kennis en dit overdachte van de traditie, laait de stille, hartstochtelijke vlam. Want met de koele gedachte alleen leeft men geen vijf jaar vrijwillig in de gevangenis. Het hart van Jacob is zo ruim als zijn geest'.³³³

De Vlaamse ingenieur en volksvertegenwoordiger Van Caeneghem vindt hij een merkwaardig man, want 'zijn speciale wetenschap ligt in den grond wel een beetje overhoop met vlaamsgezindheid. Hoeveel ingenieurs kent gij die flamingant zijn? Cijfers dulden geen ideaal. Toch is hij ingenieur met even veel trouw en liefde als hij flamingant is. Dat is één van die wondere dingen zoals tezelfdertijd houden van zijn vrouw en zijn schoonmoeder'.³³⁴

Als de Amerikaanse historicus M. Shepard B. Clough naar Vlaanderen komt om er de Vlaamse beweging te bestuderen, schrijft hij wat hij van een wetenschapper verwacht: 'M. Clough zal dus Vlaanderen bekijken; hij zal de gronden nagaan waarop hier gebouwd en neergehaald werd. Hij zal kunnen rekening houden met de cijfers die officieel zijn en met de Vlaamse macht 'in potentia'. En iemand die zó werkt, objectief, met een hart dat aanvult wat de statistiek niet geven kan, moet Vlaanderen in het teken van de waarheid brengen'.³³⁵ Tegenover al deze prijzenswaardige geleerden staat een hele bende afschrijvers, opportunisten, beunhazen en franskiljons. Maar zij hebben wel een dokterstitel. 'Daar zijn mensen die niet volledig zijn zonder dezen titel; het is hun enig bezit, het vervangt hun verstand en laat hun toe te kijken met een gezicht alsof zij rechtstreekse afstammelingen waren van de gelaarsde kat. Ik ken er die niet anders zijn kunnen dan mensen met een doctorstiteltje, die er mee eten en slapen, die menen omdat zij eens in het leven hun memorie aan het werk hebben gezet om een dipoma te behalen, dat zij voortaan veilig in den rang van de parasieten mogen komen'.³³⁶ Voor hen is ook de volgende gemakkelijke uithaal bestemd: 'De man heeft de reputatie een geleerde te zijn, hoewel hij hoogleraar is'.³³⁷

Zijn bête noire is onbetwistbaar Leo Van Puyvelde, ooit Vlaams studentenleider, auteur van een monografie over Rodenbach en dan professor aan de Nolf-universiteit: 'Daar zijn van die mensen die niets kunnen halen uit zichzelf. Zij hebben niets, maar zij zijn handig om uit een ander wat te halen voor zich. Als ge Van Puyvelde zaagt, met zijn aanleg voor zelf-aanbidding en dikbuikigheid, zijn les afrateland, over Rodenbach, dan zoudt gij werkelijk gedacht hebben dat

Rodenbach speciaal zijn verzen had geschreven om Van Puyvelde carrière te laten maken. En welke carrière?³³⁸ Nog een citaat over de man: 'Zou Van Puyvelde er het arrivisme tot een instelling hebben gemaakt die onmisbaar is geworden in de Hogeschool van Koninklijken lijfdokter Nolf?'³³⁹

Zowel in Gent als in Leuven zitten er hooggeleerde heren die hun titel niet waardig zijn. De Gentse universiteit krijgt volgend visitekaartje van haar rector mee: 'Eeman is kleurloos in de wetenschap, net zoals zijn universiteit. (...) Eeman is voor de geneeskunde wat Van Puyvelde is voor de kunstgeschiedenis en Wullus voor de eerlijkheid'.³⁴⁰ Bovendien: 'De Gentse universiteit is het paradijs van de 'zootjes'. Twee jaar na den oorlog waren er reeds zeven zootjes van professoren benoemd als Hoogleraar. De wetenschap is erfelijk bij die mensen evenals de jicht, de astma en de pretentie'.

In het portret van Jacques (Jaakske) Pirenne, een van de felste tegenstanders van de vernederlandsing van de Gentse universiteit, spuit hij kritiek op zijn vader, de grote historicus en Belgische patriot Henri Pirenne. Dat betekent wel niet dat hij zijn wetenschappelijke prestaties totaal negeert. 'Jaakske Pirenne is de zoon van zijn vader. Die is meer dan eens vrijpostig tegen de historische waarheid opgetreden. En toen, na den oorlog, alles hevig moest gedriekleurd zijn, driekleurde hij de geschiedenis. Wij hadden zelfs op sommige ogenblikken den indruk dat het Comité de Politique Nationale geboren was onder Julius Caesar, ge weet, in den tijd toen de Belgen 'de dappersten aller Galliërs' waren. Dat was een rechte lijn: die ging van Julius Caesar over 1830 tot Jaakske, zijn welbeminden zoon. De historische Pirennesche wetenschap werd meetingmateriaal: een verloren notaris-akt uit de XIIIe eeuw trad in het strijdperk tegen Van Cauwelaert, een stadsrekening uit dezelfde interessante periode had haar bestaan gekregen om vooruit de verkeerdheid van het minimum programma te bewijzen. En deze foorkramerijen, veel meer dan vooroorlogsen ernstigen arbeid maakten vadertje Pirenne beroemd. Men plaatste hem neven Max, den vrijwilligen lijdenslozen held. Gent mocht niet vervlaamst worden omdat Pirenne er zat. Is er een beetje van zijn glans afgestraald op zijn zootje?'³⁴¹ Hij verwijt historici als Pirenne, ook in verband met de koloniale oorlogsgeschiedenis de patriottische eer hoger te schatten dan de waarheid:

'die vele tienduizenden zijn gevallen in den strijd tegen de Duitse barbaarsheid in Oost-Afrika. Roemvol zijn zij gesneuveld voor de Beschaving en het Recht. Hun lot is te benijden. Als van hen geen sprake is in de geschiedenis, weet dat er twee soorten van geschiedenis bestaan: de ware en de officiële; de eerste is die der slechte vaderlanders; de tweede, die bij ons vertegenwoordigd is door Pirenne en zijn kliek, stelt zich een edeler doel dan de waarheid te verkondigen: zij verdedigt met een wetenschappelijk masker de belangen van den staat'.³⁴²

Ook in Leuven zitten niet alleen gedreven Vlaamse volksverbonden professoren. Er zijn ‘professortjes die hun tekort aan wetenschap aanvullen met neo-patriotisme dat geboren is uit moed-van-op-afstand’.³⁴³ Een van hen is professor Bruylants, de Leuvense professor die zijn studenten opriep om deel te nemen aan de betoging voor Gand Français. Daar zitten ook heel wat ‘belichaamde promoties, wetenschap bij dosis, wandelende bibliotheken, exemplaren van de wetenschappelijke waarheid die in hun leergangen onveranderlijk blijft. Aan de Vlaamse studenten geven zij de wetenschap van hun schrijfboeken; van hun ziel, hun menselijkheid hebben zij niets te geven’.³⁴⁴ Kras is de uitspraak over professor Van Hecke, die jarenlang teerde op het werk van zijn voorganger: ‘De wetenschap van Van Hecke’s leergang blijft standvastig staan te midden de ineenstorting van principen’, schampert De Pillecyn. ‘Zij blijft, ondergaat geen last van ontdekkingen, nieuwe theorieën, nieuwe stromingen. Hij geeft Bouwkunde die hij – want hij doceert ook in ’t Vlaams – voor de gelegenheid Bouwkunst heeft genoemd. En als iemand het de moeite waard acht met zijn eigen lijfelijke ogen naar de Van Heckese bron van wetenschap te gaan kijken zal hij zien dat er op staat ‘Cours de M. Helleputte, Année 189...’. De leergang, door Helleputte in die verwijderde tijden gedictieerd[,] wordt trouw door Van Hecke herkauwd. Zijn wetenschappelijke principen staan in dat schrijfboek besloten. Die ten minste houdt hij stevig vast’.³⁴⁵

VI. De autobiograaf bij gelegenheid

Filip De Pillecyn kruidt zijn portretten en betogen met herinneringen aan zijn vroegste jeugd in Hamme, aan zijn collegejaren in Sint-Niklaas, zijn studentenjaren in Leuven en zijn oorlogsjaren. Het versterkt de directe persoonlijke band die De Pillecyn met andere middelen al met zijn lezers opbouwde: hij spreekt hen aan, hij stelt hen vragen, hij roept hen op om te doen wat zijns inziens moet. Voor de biograaf zijn het kleine mozaïeksteentjes, waarvan hij hoopt dat ze ergens in elkaar passen, dat ze een beetje een inzicht geven in het leven van de auteur.

De Pillecyn kijkt terug op zijn jongensjaren in zijn geboortedorp in ‘het kalme, welafgemetene Waasland’³⁴⁶ en ziet door zijn kinderogen het landschap, het dorp Hamme en de ‘grote mensen’ van toen. Hij herbeleeft de feesten en hoort de liederen van toen.

Neem bij voorbeeld de voornaam, Cies, de naam van nogal wat dorpsfiguren. Het blijkt ook de roepnaam te zijn van de tweede naoorlogse rector van de Gentse universiteit. En die zorgt bij de Pillecyn voor een positief vooroordeel: ‘Dat is een joviale naam en op de buitengemeenten waar Pallieter zijn sappigste kennissen

wonen, roept hij een pint en een sjiem in het geheugen'.³⁴⁷ In de Kamer worden 'de zoetste herinneringen van mijn jeugd (...) wakker gemaakt', schrijft hij, als hij de immense snor van volksvertegenwoordiger Claes in het blikveld krijgt. 'Die Claes onderscheidt zich van zijn soortgelijken door een dikke, gele, lange snor. (...) Er is er zo maar één in heel de Kamer en buiten de Kamer heb ik er maar twee van dit kaliber gekend: de eerste bij den knaap van onze plaatselijke fanfare, welke knaap tevens lijkbidder was en aan zijn snor steeds druppels liet bengelen. Dit leken wel tranen die bij zijn ambt zeer te pas kwamen; maar in werkelijkheid was het de overschot van genoten borrels. De tweede bezitter van de Claes-achtige snor was kapitein van de pompiers'.³⁴⁸

Stadskinderen kennen een gendarme, 'maar voor een buitenjongen is de veldwachter een deel van zijn jeugdleven. Ach! gij allemaal, Vlaamse mannen die de zwaartekracht van het moderne leven naar de stad heeft gerukt, gij ziet toch immers in de rei (sic) van uw jeugdherinneringen den kepi van een veldwachter blinken. Dat was de wet, zachter en gemoedelijker dan die van de gendarmen, dat was de autoriteit verdraaglijk gemaakt door het anekdotische en komische, dat was de bedreiging zonder gevolg'.³⁴⁹

In 1905 werd de vijfenzeventigste verjaardag van de Belgische onafhankelijkheid gevierd. De Pillecyn was toen veertien jaar oud. 'Onze vlegeljaren werden gezegend met de feesten van de onafhankelijkheid. Het was toen 75 jaar geleden dat de Belg uit zijn graf was gekomen om, met een mitrailleur, appelcienen (sic) te schieten van een boom. Was me dat een herrie! Tot zelfs onze huishond droeg een tricolorken aan zijn band en ik keek met fierheid naar de driekleurige das welke een patriotiek maar verrimpeld nichtje voor mij had gebreid'. Uniformen zullen er op die feesten ook wel te bewonderen zijn geweest. 'Het uniform heeft (...) een geheime kracht. Van in onze prille jeugd hebben wij verwonderd opgekeken hoe kinder-, en keukenmeiden deemoedig bogen onder het juk van de liefde als een wijdbenend cavalier of een gedrongen kanonnier dit over hun gewillige schouders legde'. En misschien waren er ook wel marcherende soldaten. 'Daar stapt een regiment voorbij. Als ik een kleine jongen was liep ik erachter; en het volk, dat een eeuwige kleine jongen is, loopt er nog achter'.³⁵⁰

Een wereldgebeuren waarmee tot in de kleinste Vlaamse dorpen werd meegedeeld, ook in Hamme, was de Boerenoorlog in Zuid-Afrika. De Pillecyn heeft er duidelijke herinneringen aan:

Een impressie uit de jeugd is moeilijk weg te vegen. Ik kan de naam van Chamberlain niet horen of daar zingt, onweerhoudbaar, in mijn hoofd:

O Chamberlain, en wat hebben ze u misdreven,
De Boeren zijn zo goed,
Als gij hun niets misdoet.

Transvaal! Wat zijt gij ver.

En wat hebt gij een lelijken klank, o woord Chamberlain. Een klank van landroof omwille van den goudroof. Daar liggen concentratiekampen in met lijken van acht en twintigduizend vrouwen en kinderen; daar stoot de walm over van uitgebrande dorpen waar, als represaille-maatregel, de vlam werd aangestoken. Daar knallen geweren in; daartegen klinken de namen van Kruger, Joubert, De Wet.

Chamberlain, met den naam van De Wet over zijn naam, is een bezoek komen brengen aan het land waar Borms zit. Trouw aan het volk, ontrouw aan de staatsformule; liever gevang dan ontrouw aan het geweten.

Wie geen geweten heeft begrijpt zulks niet'.³⁵¹

En dan zijn er de liederen van de grote mensen die hij als kind meezong, maar slechts half of helemaal niet begreep, zoals *Vlaanderens Maagd slaapt in haar vaan*, 'het lied (...) waarvan Pallieter in zijn vlegeljaren wel het schilderachtige maar niet het diepe betekenisvolle snapte'.³⁵² Vaak blijken de beelden die kinderen zich vormen van de volwassenenwereld te kloppen. 'Ik heb heel mijn leven lang een soort van verbazing gevoeld voor die hiërarchie van onze wereld die de mensen indeelt in leidende en lijdende standen, in beroepsverstandigen en beroepsidioten'. 'Ik heb, van kindsbeen af, den indruk gehad dat een generaal, een minister, een diplomaat reeds in de wieg zijn sabeltje en een hoog hoedje kreeg. Daar zijn er in de kamer die ik gekend heb als jonge man en student en die reeds deputabel, ministrabel en officieel waren van als zij hun eerste lange broek droegen'.³⁵³ Maar soms kloppen die beelden dan weer helemaal niet: 'Nu had ik, vanaf mijn prilste jeugd geleefd in de illusie dat baron de hoogste adeltitel was. Dat is niet zo. Een baron is niet zo heel veel'.³⁵⁴

Even sterk als de Boerenoorlog kon de wereld van Jules Verne de fantasie van de jonge Filip doen oplaaien. Hij las als knaap al zijn werken in vertaling³⁵⁵, maar 'Alleen in de volksbibliotheken regeert hij nog; daar verruikt hij nog ongeblazeerde harten en maakt de wereld schoner voor wie de fantasie van zijn kinderjaren niet heeft ontleerd'.³⁵⁶ En naar aanleiding van de verloving van kroonprins Leopold met de Zweedse prinses Astrid komen hem weer zijn kinderlijke fantasieën over de Vikings en de Kerels van Vlaanderen voor de geest: 'Ah! die Wikings, prinses. Zij waren de helft van Rodenbachs levensgeluk; zij waren in onze jeugdfantasie nog een stapje hoger dan de kerels, - want de Wikings dat was de zee, het oneindige in woestheid en mysterie, dat was

het Noorden. Gij brengt ons dus de complimenten van de Wikings. De Kerels groeten U'.³⁵⁷

De biografie vraagt zich soms af of de dood van Filips beide ouders – zijn vader toen hij zeven was, zijn moeder toen hij veertien was – van hem geen zelfingekeerde, treurige wees maakte. Maar de slotwoorden van zijn stuk over Chaplin lijken die hypothese tegen te spreken: 'Doe mij lachen zoals ik kon toen ik een kleine jongen was', schrijft hij daar.³⁵⁸ Of doelde hij daarmee juist op de periode vóór de dood van zijn vader?

De zes jaren die hij als intern doorbracht in het 't Klein-seminarie van Sint-Niklaas hebben ook hun sporen nagelaten in zijn geheugen. De studentenbeweging in de school had in flamingantische kringen een goede reputatie:

het land van Waas (...) is steeds een goeie streek geweest in Vlaanderen. Uit dit klein-seminarie, uit dien studentenbond kwam indertijd zoveel zuiver vuur, zoveel schone karakter-sterkte. De leer van de studentenbeweging vormde er de flinkste schare welke ooit in zo'n kleine omschrijving van Vlaanderen werd voortgebracht'.³⁵⁹ Een van zijn medeleerlingen was Remi De Man, die tijdens een VOS-betoging uit zelfverdediging een Franstalige fascist neerschoot: 'Ik heb Remi De Man gekend in dit Klein Seminarie in Sint-Niklaas waar zo'n hoge muren rond stonden. De landelijke jeugd van het Waasland genoot er de vreugde van Homeros en Vergilius. En de uren daartussen werden doodgelopen in den nooit eindigenden kring rond de muren van den koer.

Ach! Wie heeft daar niet allemaal rondgelopen? Zoontjes waaraan de democratie den weg heeft afgesneden naar het leiderschap van de volkeren; dokters en apothekers, en ook, helaas! een paar journalisten; Mannen voor de Kamer en de gevangenis; Borms komt er uit, De Belie, Karel Heyndricks.

En daar liep ook De Man. De wijde, vereenzaamde polders geven hun eigen beweeglijkheid en hun eigen luidruchtigheid aan hun kinderen, maar voor de buitenstaanders blijft dit alles teruggehouden. Een teruggehoudenheid die men schuchterheid noemt, maar wat anders is het; 't gevoel van het ruime dat bang is zich begrensd te voelen. Remi heeft den aard van zijn grond. (...)

En zoals hij liep op den groten koer te St. Niklaas onder het waakzame oog en het waakzame oor van de surveillantanten die voor het naleven van het reglement op het taalgebruik moesten zorgen, zo patrouilleerde hij aan den IJzer. In zich zelf getrokken, niets weigerend waar het offer gevraagd werd'.³⁶⁰

Welke andere figuren en gebeurtenissen uit zijn humanioratijd bleven De Pillecyn bij? 'Iedereen heeft uit zijn studententijd zekere figuren in zijn geest gehouden: een surveillant die vals zong op het hoogzaal, een makker die zijn intellectuele hardhorigheid inwon met een weergaloze vaardigheid in het balspel; zekere spijzen die regelmatig weerkwamen als de kwade luimen van een schoonmoeder en in elk gesticht tekenende al zij het dan ook weinig poëtische namen hebben. Zo heeft Pallieter persoonlijk de onuitwisbare herinnering aan een superior die zijn haar 'à la brosse' liet snijden en rook als een coiffeurswinkel; van fricadellen die geregeld elken donderdag weerkwamen en konden dateren uit den tijd van Tout-Ank-Ahmen; van ... Maar 't is gekheid en naast-de-zaak-praterij. Alleen om te zeggen dat Dosfel één van die figuren was. Als men ouder wordt en zich niet meer zo discipel voelt, dan noemt men die mensen met hun naam, men praat ermeê en niets in het gesprek doet een geestelijke hiërarchie vermoeden. Maar die innerlijke eerbied van de kinderjaren gaat er niet uit. De vorming in het ideaal gaat nooit verloren. En zo zijn er honderden oud-studenten in Vlaanderen die den naam van Dosfel verbonden weten met den besten tijd van heel hun leven als alle liefde onvermengd naar Vlaanderen ging en de straf 'pour avoir parlé flamand' met vreugde werd gedragen, omdat men aan Jan Breydel en Pieter De Coninck dacht'.³⁶¹

En af en toe zit hij mentaal weer op de schoolbanken. Zo herinnert hij zich naar aanleiding van het verschijnen van een biografie van Sint-Paulus de heiligenlevens die hem toen werden voorgeschoteld, 'waarvan wij uit collegejaren zo'n slaperige herinnering hadden bewaard, (...)'.³⁶² En hij herbeleeft de proefwerkperiode: 'Dit herinnert mij aan den goeien ouden tijd van collegejaren toen ze ons zegden: "Neemt een papier en maakt, als prijskamp van opstel, een beschrijving van de Noordpool of van een storm in de Sahara"'.³⁶³

Na het klein seminarie volgden vier jaar Leuven. Als hij de stad na de oorlog weeziet, herkent hij ze niet meer. Het nieuwe Leuven is niet meer dat van zijn studentenjaren: 'Leuven is veel te schitterend geworden. Over alle straten slingerd de bouwtrant van het gouden kalf als de horlogeketting over den buik van den Zeepbaron. Maar omwille van de dierbare nagedachtenis van dit vrome, ingetogene, zichzelf in stilte beluisterende Leuven, van dit Leuven waar men de geschiedenis zag doorwandelen als men naar de gevels keek, klinkt de naam nog met een zekere vertedering. Nu zijn de vandalen gekomen: in 1914 hebben zij afgebroken en afgebrand, in 1919 hebben zij opgebouwd'.³⁶⁴ Ook de verhouding tussen academische overheid en de studenten is veranderd, verhard: 'In Leuven werd heel weinig buitengezet. Dat gebeurde soms voor acht dagen als het een beetje te erg en te openbaar was. Als het onderscheidingsvermogen zover naar

de vaantjes was dat een lantaarnpaal 'Specie et genere' met een pandoer [politiëagent] werd verward, als de deurpost des rectoralen of vice-rectoralen huizes de vernederende behandelingen ondergingen van de vulgaire W.C. of ook nog als de vermetele welsprekendheid[,] kind van ontelbare Jack-Ops, den praeses van een der beroemde paedagogen tegelijkertijd tot toehoorder en voorwerp had. Het pleit niet voor ons, o broeders van de vooroorlogse studentengeslachten, dat men aldaar om de maag en niet om de hersens werd verontrust'.³⁶⁵ Het beeld dat De Pillecyns generatie van het toekomstige Vlaanderen koesterde, was weinig concreet: 'Wij hebben ook een schone jeugd gekend, allemaal: dat was de onze. Maar in onze jeugd hebben wij nooit Vlaanderen gezien zoals het lag in de verte. Wij zagen een universiteit in een onaantastbare onwerkelijkheid van illusie; wij zagen rechters die boeten uitdeelden in 't vlaams; wij zagen generaals die met hun dik achterste op een mak paard gehesen werden en hun gedecoreerde corpulentie voortsleepten terwijl de regimentsmuziek hun sluimer ritmeerde met een Vlaamsen Leeuw. Wij zagen een neus, een oor, een oog van Vlaanderen; afzonderlijk afgetekend door de hand van een welschrijvend en welsprekend fantaisist. Maar het gelaat van Vlaanderen in zijn schone geheelheid zagen wij niet, noch zijn stap, zijn houding, zijn manieren en gebaren'.³⁶⁶

In de *Pallieter*-koppen passeert bij tijd en wijle een herinnering aan het vooroorlogse Leuvense leven: de professoren, de medestudenten, de feesten, de onvermijdelijke kotmadam. Verscheidene types professoren defileren. Een aantal professoren krijgt een volledige kop: de door hem bewonderde Vliebergh en Lodewijk Scharpé. Maar ook een beunhaas als professor Bruylants krijgt zijn portret. De aanleiding: de man riep in zijn les scheikunde op om deel te nemen aan de betoging te Brussel voor 'Gand Français'. 'De 'Pee' heeft ook in andere studentenkringen een reputatie waaraan de wetenschap onschuldig is. Dit was reeds zo vóór den oorlog. Dan waren er enkele professors waarover men zonder bitterheid en in de vreugde van een schuimende biertafel de pompiers-welsprekendheid nabootste. Dat waren de ideale figuren voor de revues, die gaven stof voor de 'Excellente Chronieke' van Ons Leven'.³⁶⁷ Andere professoren komen terloops ter sprake. 'Daar was een tijd te Leuven dat de Vlaamse professors naar de bieravonden kwamen. Men noemde Vlaamse professors zij die in Vlaanderen geboren waren, nog enige klanken van het dialect van hun streek hadden behouden, en geregeld de kwitanties betaalden van Gilde, Verbond en 'Ons Leven'. Dat was een goedkope nationalisering'.³⁶⁸ En eens dat men van die heren iets meer vroeg, dan was het uit met hun brevet. Vlaams zijn was gevaarlijk geworden en zij bleven thuis. Hun dames gingen over straat de flaminganten voorbij, zo stijf als of zij heel het vaderland, vlaggestok en Brabançonne inclus, hadden ingezwolgen'.³⁶⁹

Hij haalt vrienden-medestudenten als Jef Vermeulen voor de geest: ‘Te Leuven, vóór den oorlog, was hij één van hen die, zonder van zich te doen spreken, de goede kern erin hielden. Ernstig, meêdoende met den arbeid van studiekringen, maar niet dor-ernstig; niet van het kaliber van die grootvader-achtige studenten die steeds treurig en verwonderd schijnen dat zij op deze wereld terecht zijn gekomen.’³⁷⁰ In het portret van Jan Grauls, als student al een grage spreker, roept hij het studententoneel weer tot leven: ‘Met (zijn) gave van het mondwerk ging natuurlijk samen een voorliefde voor het studententoneel zoals dit in dien gezegden tijd werd beoefend. De schilder- en vulkunst wist van een doorsnee-student een fatsoenlijke meid te maken die de meest tragische rollen met de nodige lyriek en een zeer liefelijk spel van ogen, handjes en voetjes wist te doen gelden. (...) Jan Grauls speelde wel eens zedigjes de meisjesrol; zijn specialiteit was echter de oude verliefde. En zijn plastische verschijningen werden gesymboliseerd door een futuristische tekening in ‘Levenum Nostrum’ waar hij voorgesteld [werd] als de Eva van Adam in Ballingschap met het subtiele gebaar van handen en de realistische haarpijltes op de soliede kuiten.’³⁷¹

Weinig geëmancipeerd klinkt vandaag de volgende uitspraak over studentinnen: ‘Pallierter’ houdt niet van geleerde vrouwen; rechtuit gezegd, hij heeft er schrik van. Hij heeft eens op een banket gezeten met studentinnen van het Noorden; die zaten te kijken of ze nooit jong waren geweest, alsof ze nooit een mop hadden gehoord. Die keken misprijzend naar de goede dingen die werden opgediend; zij aten ervan net alsof zalm met groene saus niet waardig is in het corpus te komen van iemand die gotisch en sanskriet studeert. Zij spraken over Plato en platonische vriendschap, over relativiteit, Schopenhauer en vergelijkende grammatica. Vol hartzeer en schrik is ‘Pallierter’ van tafel weggelopen.’³⁷² Hij voegt er aan toe dat ze niet mooi waren. En dan is er nog de onvermijdelijke hospita. Naar aanleiding van het Gentse proces tegen Arthur Mulier waarin diens hospita getuigde, vertelt De Pillecyn: ‘Och! Wat hebben wij allen, toen wij student waren onze huisbazin vreselijke dingen om de oren gehangen. Dat wij de universiteit gingen in brand steken, de professors vierendelen, en met de flessen van het laboratorium heel de stad vergiftigen.’³⁷³

De oorlogsjaren hebben onvermijdelijk diepe sporen gegrift in het geheugen van De Pillecyn: de periode dat hij in Den Haag op het Office Belge, zeg maar de Belgische informatie- en propagandadienst, werkte en de periode als soldaat: zijn verblijf achter het front, een korte vakantie in Engeland, het eindoffensief en de bezetting van Duitsland. In Den Haag kon hij de Belgische gemeenschap in ballingschap kritisch observeren. Hij brengt ze tot leven voor het oog van de lezer, maar zonder patriottisch masker: ‘Nergens werd een cynieker karikatuur gege-

ven van het parasietendom dan in Holland. Strijdbare jonge mannen vchten met hun pen (...) De heer Charles Bernard (...) behoorde tot dit keurkorps van belangloze en alles durvende vaderlanders. Hij verdiende zijn hollands broodje met belgisch proza en zijn verheven gevoelens werden hem maandelijks in guldens vergoed. Hij wist buitengewone inktpot-veldslagen te leveren met den vijand en rukte de fronten uiteen met zijn pen. Hij bezong heldenmoed en vaderland en vanuit Amsterdam leverde hij offensief op offensief. Verwonderlijk is het dat Duitsland vier jaar lang aan dergelijke stormlopen heeft weerstaan. (...) O zeker, meer dan eens kwam het in hen naar boven dat het echte bloed alleen in de vuurlijn kon vergoten worden. Meer dan eens werd er strijd geleverd in hun geweten of een geweer niet het afdoende middel was om hun koorts naar de daad te kalmeren. Maar zij lieten zich weerhouden in de smart van de ballingschap door de overweging dat, indien er helden zijn, er ook mensen moeten overblijven om ze te bezingen. Wat zou er anders van 'la Belgique en exil' zijn overgebleven'.³⁷⁴ De Pillecyns chef Terwagne 'had tijdens den oorlog, in den Haag, zijn recht baantje gevonden: wat gesjacher met financiers, wat gekonkel met Ducatillon en een dozijn andere edele zielen, wat omspringen met ambassadeurs en 'skone madams' – en dan door de straten sjouwen, breed als een hele karavaan, den hoornen bril op zijn vlezig neuswerk en de 'Telegraaf' als een servet gespreid over zijn monumentalen buik'.³⁷⁵ Wie ook in Nederland verbleven, dat waren de Buysse: de schrijver Cyriel en zijn broer, de liberale volksvertegenwoordiger Arthur. 'Tuurke Buysse kwam van tijd tot tijd zijn grijswordend baardje eens ver[t]onen in de burelen van het Office Belge waar de geïnspireerde Terwagne den wisselkoers en het Vaderland in het oog hield. Hij luisterde naar een paar moppen, dacht even na hoe hij de rest van zijn dag zou doorbrengen en verdween. Hij is nooit zo vlaamsgezind geweest als in dien tijd. Hij schreef zelfs eens een artikel waarin hij over vlaamse rechten sprak. Dit gebeurde in de stoutmoedigheid van zijn eenzaamheid'.³⁷⁶

De Pillecyn hield het uiteindelijk niet langer uit in Den Haag. Hij wilde naar het front. Daarvoor moest hij de omweg maken via Engeland. Zoals hij, bood ook priester Arthur Coussens zich aan als vrijwilliger. Hij volgde hetzelfde parcours om het front te bereiken. Coussens 'sloeg vol geestdrift den weg in naar het front. Helaas! dat die weg over Folkestone liep. Folkestone, dat was de eerste pleisterplaats van de embusqué's. Tussen gendarmen werden de vrijwilligers gesleept door geeuwerige burelen en voor kerels van de veiligheid die stonken van pretentie en onwetendheid. Een kort verblijf te Kales deed de rest. Kales was het paradijs van de jusqu'au boutisten. Dat was toch immers beschouwd als front. De officieren mochten er geen huishouden met hun wettige echtgenote, dat mag immers niet in de vuurlijn. Maar geen enkel reglement verbood hun de eer van

het vaderland hoog te houden in gezelschap van bereidwillige dametjes uit deze gemene stad'.³⁷⁷

Onze commentator schetst de evolutie in het denken van de Vlaamse frontsoldaten in de loop van de oorlog: 'Het duurde een hele tijd vooraleer de Vlamingen in het leger hun zinnen hadden bijeengeraapt. Nog nooit in hun leven hadden ze zoveel schone woorden gehoord. Nu ten minste zei iedereen dat ze vochten voor een ding dat, voor een ding hetwelk, ja, zo heel gemakkelijk om formuleren was het niet, maar ze moesten er maar op los slaan, dan zouden ze zelf wel zien. Slijk koelt af, een aderlating doet nadenken. En als de koorts van de kanon-schoonheid was gaan liggen, en als de uren van eenzaamheid hun langzame onverbiddelijke waarheid hadden gesproken, dan zeiden ze tot zich zelf en tot elkaar: 'Jandomme, ze bedriegen ons en ze beliegen ons. Wij schieten op de Duitsers en zij (niet de Duitsers) schieten ons in den rug. Hoe meer sterren, hoe meer boosaardigheid en waar de ratten 't brood en de knoken afknagen, daar zit Vlaanderen'. Daar kwam een kriebeling over 't gehele front. Wie voelde dat hij bloed had, wist dat het niet alleen diende om de internationale leugen een eerbiedwaardig kleurke te geven. Dat was een handenzoeken, een handendrukken, een handenvasthouden van links naar rechts. Dat was groeien in eigen aarde, in een nieuwe lucht; dat was een nieuwheid van visie, een verrukking voor het Vlaanderen dat men nog nooit zó had gezien. Een woede, een liefde, een haat, een koppigheid, een diplomatie, een bitsigheid ... en boven dit alles een schone mannelijke fierheid die door geen ministerieel aanzoetelen zich vastlijmen liet'.³⁷⁸

De Vlaamse piotten zagen hun makkers sneuvelen, maar zij geloofden dat hun dood voor een nieuw Vlaanderen zou zorgen. De Pillecyn richt zich tot Berten Vallaeys die ook aan het front werd getroffen: 'Vroeger, toen de kameraden vielen, de éne na den andere, toen ook gij vielt, Berten, dan was dit alleen een zwaardere dag in een onafgebroken sombere rei (sic). Dan rees in ons allen die hardnekkige gedachte telkens hoger dat elke wond en elk houten kruisje de bloedige getuigen, de sterke burcht zouden zijn voor het nieuwe Vlaanderen'. Op het moment dat hij dit schrijft, weet hij: 'De illusie is dood. Uw nieuwe wond rijt oude wonden open'.³⁷⁹

Wat moesten de Vlaamse piotten denken van wat in het bezette gebied van België gebeurde? Hoe moesten zij oordelen over vroegere strijdgenoten die er nu voor kozen om in samenwerking met de Duitsers de Gentse universiteit te verneerlanden? Wat zou bij voorbeeld professor Vliebergh over hen denken? 'Daar is iets, ongeweten van de mensen die alleen de wereld bezien met naar de toppen te kijken, dat gebeurde toen honderden jonge Vlamingen, staande in de vuurlijn tussen de tegenstelling van het bloed van hun kameraden en de schande van hun

volk, den twijfel voelden over hen komen. Twijfel om wat goed en aannemelijk was. Niet wat volgens officiële pompierredeneringen aannemelijk was. De officiële kenden geen twijfel: de man die indut achter de kachel voelt niet dat het buiten vriest. Maar de twijfel om wat in Vlaanderen gebeurde. En toen zegden zij onder elkaar: 'Wisten wij maar hoe professor Vliebergh erover denkt'. Nooit werd aan iemand in Vlaanderen zo'n hulde gebracht. 'Morituri te salutant'. Zij die stonden met het aangezicht gekeerd naar den dood, op een ogenblik dat de geest de leugen stuk scheurt en de kern aanschouwen wil van de waarheid, was het oog van de stervensgereden naar u gekeerd, o professor Vliebergh, naar u die ver stond buiten haat en strijd en in nooit vertroebelde zuiverheid kondt denken over Vlaanderen, ginds ver in 't gemartelde Leuven, in het grote eenzame huis'.³⁸⁰

De Pillecyn contrasteert geregeld het leven van de frontsoldaten, die de reële patriottische strijd voerden, met wat hij als vals patriottisme beschouwt van journalisten als Rip (Auguste Monet, hoofdredacteur van *De Nieuwe Gazet*), die ver van het front hun strijdbare artikels schreven: 'Zij die in de modder hebben geslapen, hun kameraden hebben zien stikken in modder en bloed, maanden lang de smerige rijst, bruine bonen en drogen haring gegeten hebben, het vuur hebben over zich gevoeld van die almachtige rode nachten; die mensen weten het niet. Rip zal het hun leren'.³⁸¹ Maar er waren ook mooie momenten: 'Voor velen is de harmonica tijdens den oorlog een revelatie geweest. Dat was als het gerucht van een bende vogels boven de woestheid en het gebrul. Daar lag zo'n onbedaarlijke weemoed en verlangen in dit instrument, het simpelste, lamerende straatdeuntje werd er in veredeld. Als ge dan uw ogen dicht deed en de harmonica beluisterde die haar eenvoudige ziel liet uitzingen in een kapotgeschoten schuur, dan was het de herinnering aan de goedheid die spijs alles, toch nog op de wereld was gebleven. Daar kwam iets meegevlugeld van de thuis. En mannen die nooit op iets dachten; die hun akte van berouw even compleet hadden verleerd als hun akte van geloof, hoop en liefde, keken in de verte, keken in het vuur...'.³⁸²

Er waren mensen achter het front bij wie zij konden ontsnappen aan de oorlogsellende en zichzelf konden zijn zoals bij Juffrouw Belpaire: 'Het was in den oorlog. Daar stond in De Panne een gerieflijke villa verscharreld in het zand van de duinen, verlelijk door de nabuurschap van barakken, van blokhuisen en van een groot hospitaal met zijn samenganssel van bebloede soldaten, verpleegsters, kinemazaal en officieren die geeuwden van vermeende drukte. Daar was juffrouw Belpaire. En als een vereenzaamde piot daarheen kwam uit de modder van het Diksmuidse, waar de mooie eerbied voor traditie [en] hiërarchie verzompt werd, dan keek hij naar die vrouw op als naar het buitengewone: dit kalme gelaat waarop de vrede onverstoort lag, die stem, soms wat haperend en zwak, en die

wondere niet te verbrijzelen levensbeschouwing waarop een wereld was gebouwd die zienderogen aan het wegbrokkelen was'.³⁸³

En in het dorp Alveringhem was er een priester bij wie Vlaamse piotten ook terecht konden - Cyriel Verschaeve:

Daar is een tijd geweest dat Alveringhem zeer belangrijk was. Het was veilig genoeg om de officieren toe te laten er hun rantsoen potten Saint-Disier te komen drinken; het was dicht genoeg bij de vuurlijn om de Duitsers te laten vinden. Te Alveringhem kreeg op een mooi dag, bij een Vlaamse betoging van piotten, een majoor een pak peper in zijn ogen. Te Alveringhem waren steeds piotten en gendarmen om de piotten te pakken. De muzikanten gingen er voorbij; de majoor zat er te paard, de schoenen waren geblonken: overgang tussen front en rugzone [rustzone?]; mengelmoes van rustende soldaten en embusqués.

En te midden van dit alles, het huis waarvoor het hek en het voorhoofd een verwijderende stilte aanbrachten. Daar stonden altijd fietsen tegen de gevel. Daar stonden soms gendarmen aan de deur. Rondom dit huis hebben vier jaar tragedie gewoed; aan het kleine venster dat uitgeeft op den brede landweg heeft winteravond na winteravond het licht geblonken van het gepeins. Daar, aan de brede tafel waarboven een zeemeeuw hangt met breed gestrekte vlerken, zat Cyriel Verschaeve.

De Vlaamse piotten die er in de winteravonden langs gingen, van de vuurlijn of naar de vuurlijn, keken er steeds naar op. Dat was kalmerend, berustigend; dat sterkte in liefde, dat maakte koppiger in menselijkheid. Daar zijn mensen waarvan de ongeziene aanwezigheid alleen het bloed in een ander tempo zet.

Om die vele avonden, om dat licht aan het venster, om die ongeziene aanwezigheid, zegene u God, Cyriel Verschaeve.³⁸⁴

Hoe beleefde de gewone piot de grote momenten in de oorlog? Heel verschillend meent De Pillecyn zich te herinneren. 'Als Roemenië in den oorlog kwam waren er twee soorten van profeten onder de piotten: de enen vonden dat de oorlog vlugger zou gedaan zijn omdat het overwicht op Duitsland des te groter was; de anderen spuwden op de grond en zeiden: 'Weeral zoveel soldaten meer die kapot moeten vooraleer 't gedaan is'. Maar het grootste, beste en zuiverste wat de piotten te horen gekregen hebben was die hooggestemde boodschap van Wilson. Ik herinner mij niet dat de piotten het als een gebeurtenis hebben beschouwd. Arme piotten! (...) En mijn commandant die dien dag 'le front arrière' had bezocht en vond dat er genoeglijke uren zijn in den oorlog, vatte heel 't spel samen met de woorden: 'Ce

Wilson est un sous-boche'. Toen ging hij kaart spelen met de twee luitenants die als afwisseling kazernemoppen vertelden'.³⁸⁵ De Pillecyn doorprijkt overigens ironisch de legende van de populariteit van generaals bij hun manschappen: 'Eh! die populariteit van de generaals. Als de piotten naar de eerste lijn trokken, in den avond gingen zij voorbij sombere, sterke, droge betonblokken. Daar hokte een major (sic) in. De populairste begroetingen werden er, door de verrukte manschappen heengezonden. De generaals hadden geen betonblokken nodig: die mochten de heilwensen van uit de onbeschietbare verte in ontvangst nemen'.³⁸⁶

Soms kon een soldaat op vakantie: naar Frankrijk of naar Engeland. De Pillecyn kon naar Engeland. En hij herinnerde zich met dankbaarheid hoe hij Chaplin leerde kennen: 'Het was tijdens den oorlog en ik was in Londen. Ik, dat zijn vele honderden en vele duizenden. En het verblijf aldaar was kortgemeten. Het was een verpozing tussen twee halve jaren van modder en internationale leugen. Het was daar een troosteloos verblijf. Daar zaten een menigte Belgen aan één of andere officiële ruif te knauwen in afwachting dat zij na den oorlog politiek zouden voeren, vaderlands proza schrijven of ersatz-journalist in een kapitaalkrchtig blad zouden worden. En daar de officiële ruif doorgaans magertjes was gevuld, vraten zij elkaar een beetje op. Daar is nooit, sedert Josué de zon stabiliseerde, zo'n troepje kwaadgetongde, afgunstige, geelkijkende, verzuurde schepselen geweest als die Belgen daar te Londen. Zij hebben er hun na-oorlogse vaderland voorbereid. Welnu, ge kwaamt dus uit zo'n hoopje zeurige exemplaren die u meer heimwee hadden gegeven dan een maand luisterpost in eenzaamheid. Ge voeldt u tussen het front en tussen een ras van mensen dat tot groot profijt van de mensheid onbekende soldaat had moeten worden. En daar gloeiden de lampen van een cinema boven Chaplin's hoedje. Ge gingt binnen. Die treurige muziek in u werd stil, – daar bloeide alles open in u wat gezondheid en levenslust was; dat was een andere wereld, daar waren geen generaals en geen vaderlanden. Dit was het terrein van den eeuwigen lach, de essentie van den lach; dit was de komiekerigheid waartegen geen intellectuelen weerstand te bieden is. En voor die weldaad, hoger dan alle decoraties, zijn duizenden dompelaars Chaplin dankbaar geweest'.³⁸⁷

Sommige piotten gingen zover als Stockport (graafschap Manchester) op bezoek bij Pater Callewaert 'in een stil gebouw. Oasis te midden van het gewoel en de onrust. Boeken, een vriendelijk vuur, en boven dit alles de zegening van een kruisbeeld. Hoevelen zijn daar niet langs gekomen. Soldaten die moe waren van de modder en de legercommuniqué's, die de leugens niet meer konden verdragen en het pijnlijke gewetensonderzoek van Vlaanderen hadden begonnen, kwamen soms tot daar. En de uren werden er onvergetelijk. Pater Callewaert, denkt gij daar soms nog aan?'³⁸⁸

Na de Wapenstilstand bezet het Belgisch leger het grensgebied van Duitsland met België. De Pillecyn en Jozef Simons maken deel uit van dat bezettingsleger. ‘En nu bekruipt me de dolle lust om een hele reeks vragen te stellen van ‘Jef, weet ge ’t nog van...’ Daar is zoveel, van oorlog en vrede. Van uren in de stukgeschoten wei, van uren in de Rijnvallei, van uren te midden het overwonnen volk waarin wij gingen met de halve beschaamdheid van mensen die zich opdringen. En uren van denken aan de dorpen van Vlaanderen, aan de mensen die de rijpheid van hun volksbestaan nog niet in hun hart en in hun handen droegen, – terwijl Jef Simons zijn vaardige, licht handen over de piano liet glijden. Daar zijn ogenblikken in het leven die met meer genot worden teruggeproefd omdat zij gesleten werden samen met die en met die. Jef Simons is een van die’.³⁸⁹

De Pillecyn is niet te beroerd om tersluiks en bedekt toe te geven dat hij aan het front bang is geweest, ook al past dat niet in de sfeer van verplichte heldenverering. Dat doet hij in zijn kop over de Amerikaanse vlieger Lindbergh die de Oceaan overstak: ‘Weet gij wat mij in Lindbergh meest plezier heeft gedaan? Dat hij schrik heeft gehad. Want, om de waarheid te zeggen, wij waren dat al een beetje ontwend. Sedert den oorlog hebben wij een massa helden gehad die – zeggen ze zelf – dat edele gevoel niet hebben gekend’.³⁹⁰

VII. Een eigengereide journalistieke persoonlijkheid

Met zijn bijdragen in *Pallietier* kon De Pillecyn natuurlijk niet aan de kost komen. Die waren eerder een bijproduct van zijn dagelijkse journalistieke arbeid, eerst voor *De Standaard* en daarna voor *De Tijd*, waar hij ook hoofdredacteur was. Voor die kranten verzorgde hij de berichtgeving uit Kamer en Senaat.³⁹¹ Voor *Pallietier* kon hij van die ervaring nuttig gebruik maken. Hij had, toen hij met *Pallietier* begon, al een paar jaar achter de rug bij *De Standaard*. En hij was thuis in de pers van beide landsdelen. In *Pro Domo*, een artikel ter gelegenheid van negen maand *Pallietier*, vertelt hij hoe het weekblad tot stand kwam: ‘administratie, redactie en illustratie worden uitgeoefend in de late avonduren, die dikwijls late nachturen worden’.³⁹²

De journalistiek die De Pillecyn in *Pallietier* bedreef, de commentaren en portretten die hij schreef, zijn – zoals de lezer ondertussen al gemerkt heeft – een heel subjectieve vorm van journalistiek. Soms treedt hij op als moralist en schrijver van laudatio’s, soms als ironisch of sarcastisch spotter en karikaturist met woorden, soms als een mengeling van beide rollen. Veel geld zullen zijn bijdragen hem niet hebben opgebracht, maar hij kon zich in het blad wel een zeer grote mate van vrijheid permitteren. Een gelijkaardige vorm van journalistiek had hij ook al kunnen bedrijven in *De Standaard*, in de rubriek *Pennekrabbels*.

Hij nam zijn taak in *Pallieter* zeer au sérieux, documenteerde zich goed over de personen die hij portretteerde, ging soms bij hen op bezoek, las zich in de kwesties die hij behandelde in. Wie zijn modellen waren? Ongetwijfeld liet hij zich inspireren door ‘den vaderlandsen agitator Multatuli’ die hij zeer bewonderde: ‘Multatuli was een polemist zoals er geen meer in de gezegende Nederlanden verschenen zijn. Tegenwoordig schrijft de Vlaamse polemiek met botermelk; hij schreef met vitriool’. De satiricus Breughel ziet hij als een lotgenoot: ‘Dat is de verdomde obstinatie van de wereld dat de mensen ironie en satire als iets grappigs beschouwen. Een satire wordt geschreven uit eigen kwetsuur; ironie is het bloed dat drupt uit een hart waarin de dwaasheid van de mensen haar keukenmes heeft geplant. Dat een ironist of een man van de satire eens plezant kan wezen? Daar zijn wel tien mooie verzen in de honderd duizende van Bilderdijk. Maar dat men als de hoofdlijn van iemands gedachtenleven de moppen neemt die hij soms uitsprak, dat is onzin. Dat doen ze met Breughel’.³⁹³ Hij zal ongetwijfeld ook wel de genadeloze spotter Jonathan Swift gekend hebben.

In zijn reactie op de heisa die zijn stuk over Dr. Van de Perre veroorzaakte, omschrijft hij de taak van *Pallieter* als Vlaamsgezind satirisch blad en daarmee ook die van zijn eigen hoofdartikel als volgt: ‘Pallieter gaat op jacht tegen Beulemans en Franskiljons, maar... Daar is inderdaad een maar. Pallieter heeft in zijn circulaire aangekondigd dat hij zou hekelen al wat in strijd is met de zuivere rondborstige Vlaamse gedachte. Daaruit volgt dat Pallieter niet alleen de Franskiljons aan de kaak stelt, maar ook de Vlaamse voormannen op hun gebreken wijst. Dat wil niet zeggen, men lette goed op, dat Pallieter deze Vlamingen aanvalt, miskent of ‘af’-maakt, zoals sommigen willen doen doorgaan’. Het ging er in het omstreden artikel helemaal niet om ‘de beproefde Vlaamsgezindheid van Dr Van de Perre in twijfel’ te trekken, schrijft De Pillecyn. ‘Het ging hier om een bepaald feit. Dr Van de Perre beging een fout, die hij wilde begaan en daarom stipten wij die fout aan. Tot nog toe werden in Vlaanderen de flaminganten van verschillende richtingen, zonder de minste objectiviteit aangevallen of geprezen. Men mocht straffeloos zwakheden hebben, bedroevende voorbeelden geven. Daarop volgde ofwel overdreven kritiek bij de tegenpartij of zoete schoonpraterij bij de eigen vrienden. Wij zijn geen tegenpartij van de flaminganten, wij zijn vrienden. Wij zeggen luidop wat de grote meerderheid van de Vlaamsgezinden denken en zeggen onder elkaar. Wij stellen defaitisme en zwakheid aan de kaak zelfs als onze eigene vrienden er in betrokken zijn’. En onze commentator maakt van de gelegenheid gebruik om de politici een lesje te leren inzake tolerantie voor satire: ‘En voor de rest moeten politieke mannen toch wel eens kunnen verdragen dat rondom hen een scherts opgaat, zonder kwade bedoeling. Men is te prikkelbaar in Vlaanderen, men verdraagt geen kritiek. Men moet dat leren. En die les geeft Pallieter gratis, al lachende’.³⁹⁴

Een kleine twee jaar later hekelt Filip De Pillecyn weer de prikkelbaarheid van zijn lezerspubliek: ‘Vlaanderen is een wondere parochie: een scherts over een Vlaming heet afbreken, een woord van waardering over een Vlaming uit een ander kamp heet partijdigheid. Durft ge goed zeggen van Van Cauwelaert dan roepen ze dat ge een belgicist zijt; vindt gij dat Staf De Clercq of Picard iets kranigs hebben gedaan, dan noemt men u een separatist, een activist en een schreeuwer’.³⁹⁵ Onze ‘koppen’-schrijver maakt de lezer soms deelgenoot van zijn praktische problemen als journalist, maar soms ook van privé-emoities. ‘Eigenlijk is het dikwijls vervelend over een Pallieter-kop te schrijven. Op het einde van de week is er een kabinetscrisis of een nieuw kabinet, en dit gebeurt natuurlijk terwijl de Pallieter-nummers één voor één uit de pers worden gegooid. Dit is een curieus en vervelend ding. Als ge daar dan naast staat en ge ziet: ‘minister Theunis ... regering ... minister Neujean’ en ge weet dat op hetzelfde ogenblik heel dit gedoe in gruzelementen kapot ligt, dan geeft het u het gevoel alsof gij aan die pers moest zeggen: ‘Druk dat ding anders’. Want de mensen die ’s zaterdags of ’s zondags Pallieter lezen, denken dat dit zo maar allemaal automatisch bijeengekomen is een paar uren vóór het bij hen aan de koffietafel ligt. De wereld is een naïeve parochie. En zo zitten we hier nu weer voor den kop van Masson en weten niet wat er bij te voegen: minister of oud-minister’.³⁹⁶

Soms heeft hij het over het verdriet van de journalist en dat vanuit zijn eigen ervaring. Zo schrijft hij naar aanleiding van het neerschieten van de Leuvense student Berten Vallaëys: ‘Daar zijn vele mensen die lachen met het verdriet van de dienaars van de pen: zij hebben dezelfde reputatie gekregen als de dienaars van het parlementair verval. Maar geloof mij, Berten, het kan soms wel verdraaid pijnlijk zijn zo een avond alleen te zitten doorpiekeren, met als enige troosteloze gezelschap het witte papier. De woorden die gij schrijft? Het is DAT niet. Daarbinnen gaat het anders: heviger, onstuimiger, inniger. En dan komen die woorden nog eens onder de hand van den zetter, van den man van de drukpers... en dan krijgt gij het te lezen. Het is oudbakken, het is verslens; elke hand, elke overtasting heeft iets weggenomen van de frisheid. Meent gij, vriend of vriendin van Pallieter, dat het zo plezierig is dit alles te overpeinzen als men zo eens een artikel over Berten Vallaëys zou willen schrijven: zonder één woord te veel, van het hart naar het hart?’³⁹⁷ Even emotioneel is zijn inleiding op het artikel over missionaris Pater Calbrecht, een vriend uit de studentenbeweging.³⁹⁸

Hoe ziet goede journalistiek eruit volgens De Pillecyn? Journalistiek zoals Victor Delille die beoefent in zijn weekblad ‘*t Getrouwe Maldeghem*. Het ‘heeft het weekblad in ere hersteld’, schrijft hij. ‘Dit is eigen werk, eigen copij, eigen gedachte. Daar spreekt een persoonlijkheid in. Een persoonlijkheid die de wereld ziet

met een paar guitige ogen, die over de wereld filozofeert zonder gal of azijn maar vol humor. Gezond verstand is niet zo wereldgemeen als men wel zegt; gezond verstand ligt niet in gemeenplaatsen of in 't herhalen van traditionele wijsheid. En indien gij gezond verstand wilt ontmoeten, hele bladzijden vol, alle weken van het jaar, leest dan maar het 'Getrouwe'.³⁹⁹ Wat de goede journalist wel en niet moet doen schrijft hij in zijn 'kop' over politicus en gelegenhedsjournalist Strauss een kleine twee jaar later: 'Pallierter zal, in zijn oude dagen, een lofdicht schrijven over den journalist. Over den journalist die geen makelaar in advertenties of makelaar in opinies is; die niet naar de ministeries loopt voor een bijpostje; die de waarheid eerbiedigt alsof ze zijn moeder was'.⁴⁰⁰

De satiricus in het parlement

De Pillecyn was parlementair verslaggever op het moment dat de politieke samenstelling van kamer en senaat letterlijk van gezicht veranderde door de veralgemening van het algemeen stemrecht. De liberale groep was verschrompeld. De Senaat bleef geen privilege meer voor de adel. En daarbij kwam dan nog de gang des levens: 'het parlement krijgt telkens meer en meer een ander uitzicht. De dood en haar broeder ouderdom zorgen voor het nieuwe aangezicht. Woeste heeft met zich meêgedragen dit tijdvak van parlementarisme dat zijn evenwicht heeft verloren met het cijsstelsel. De periode van de bakkebaarden, van de hofelijke onvriendelijkheid, van statige redevoeringen die men als model in een oud-modisch letterkundige handleiding kan overdrukken. De kritische parlementaire redeneergeest heeft de plaats geruimd aan de parlementaire sentimentaliteit'.⁴⁰¹ De Pillecyn woonde de parlementsittingen bij vanaf de perstribune. Zijn kijk op het gebeuren is door die positie dus letterlijk bepaald. Hij sloeg het parlementaire schouwspel gade vanuit de hoogte. Voor hem was het parlement letterlijk een theater of een circus. Hij heeft het over 'dien lelijken glazen koepel waarlangs het valse licht komt dat elken kletskep in de kamer het uitzicht van een doodskop geeft'.⁴⁰² Elders: 'Wij hebben reeds doen uitkomen hoe een mens er in de kamer helemaal anders uitziet dan daarbuiten. Dit komt bij dit slechte, valse licht dat van de koepel neerzijgt. Het spel van schaduwen dat hierdoor ontstaat verbergt de lelijkheid, de rimpels, de bulten, de grimassen, de knobbels, de ogen. Het geeft de kaalhoofdigheid een veel te schonen glans en legt een waardige strengheid om de baarden'.⁴⁰³

Pallierter brengt niet alleen verslag uit over de standpunten die door parlementsleden worden uiteengezet. De Pillecyn treedt ook op als een soort toneelrecensent, bespreekt optreden en stemgeluid van de parlementairen, beoordeelt hun

kwaliteiten als redenaars, noteert de reacties van de medeparlementairen. Hij stelt ze in zijn 'koppen' fysiek aanwezig.

Blijkbaar moet hij ook toegang gehad hebben tot de koffiekamer, want hij beschrijft het gedrag van de parlementsleden in dat deel van het 'paleis der natie'. Ook daar wordt aan politiek gedaan. De meester van de koffiekamerpolitiek was Joris Helleputte: 'En als hij dan een paar handen heeft gedrukt, en een korte meditatie heeft gedaan bij het draaien van zijn potlood, dan gaat hij naar de koffiekamer waar het eigenlijke terrein van zijn werkzaamheden ligt. Wilt gij daar volgen, beste vriend van Pallieter, indien uw zelfrespect het u toelaat? Dan ziet gij de groepjes van mensen die zonder over politiek te spreken, de politieke atmosfeer bepalen. Want de koffiekamer is het observatorium van het parlementaire leven. En in één van die groepjes, of in twee, drie tegelijk, zult gij Helleputte zien: druk pratend, gul pratend, kringetjes makend met zijn hand. Hij raadpleegt den barometer. (...) Helleputte weet dat een redevoering in de Kamer niemand bekeert en dat de beste argumenten in de koffiekamer worden uitgebracht'.⁴⁰⁴

Je kan van een satiricus niet verwachten dat hij overloopt van eerbied voor de instelling die hij kritisch volgt. Integendeel, hij ontmaskert, hij vergroot de gebreken uit, hij overdrijft bewust. Zo heeft hij een hele reeks 'koosnaampjes' voor het parlement: 'ons wettenfabriek van Brussel'⁴⁰⁵, 'ons lam, verstompt en slaperig Parlement'.⁴⁰⁶ Hij vergelijkt de Kamer met een herberg⁴⁰⁷ en met de Brusselse foor⁴⁰⁸, hij heeft het over 'de parlementaire kermistent'.⁴⁰⁹ En hij vraagt zich dikwijls af 'wat een model fanfare er met de organen van de Kamerleden zou kunnen samengesteld worden'.⁴¹⁰

De Pillecyn besteedt nogal wat aandacht aan het uiterlijk van de politici. Hij vindt er blijkbaar een groot plezier in ze te observeren en uitvoerig te beschrijven. En hij maakt daarbij een onderscheid tussen de twee Kamers. Voor de Senaat en de senatoren heeft onze correspondent in het Paleis der Natie de 'aardigste' koosnaamjes: 'de mummies in het Rijk van de Stilte'⁴¹¹, 'de eunuchen der democratie en van het intellect'⁴¹², 'gepruikte, gebokkebaarde, tandloze en hersenloze dragers van een adellijken titel'⁴¹³, 'de beender- en schedelhopen die in den Senaat opgestapeld liggen'.⁴¹⁴ Samengevat: 'De Senaat dat is (...) voor de politiek wat het museum van het Jubelpark is voor het leger: men bergt er de vaandels van de afgedankte regimenten'.⁴¹⁵ De Kamer vindt hij een minder 'representatieve plaats voor de specimens van de menselijke lichamelikheden dan Cureghem voor de onderscheidene vertegenwoordigers van het hoornvee. De Kamer is in dit opzicht geen selectie: zij is het veel min dan de Senaat. In den Senaat ten minste is er een zeer typische verzameling van atavismen. De pruik van baron de Moffarts en de talrijke tandeloze, haarloze, hersenloze afstammelingen van vele generaties

waar het zitvlak zich edel voelde omdat het op een geborduurd kroontje zat, de gemanierde onbenulligheid, de statige zelfbegoocheling in het nietige, dit alles maakt het huis met de schilderijen uit het leenroerig tijdvak typisch als een museum. Maar de Kamer? Och, de typen die ge in de Kamer ziet, die vindt ge op de treinen met volle compartimenten, in de café's, in alle vergaderingen van alle sosjeteiten. Die komen uit alle cinema's, uit alle kroegen, uit alle W.C. (sic).⁴¹⁶

Maar hij houdt zijn beschrijvingen van 'die lelijkaards van politiekers'⁴¹⁷ niet alleen algemeen. Ook individuele politici worden letterlijk in hun hemd gezet: 'Ik denk, dat als gij een minister in zijn hemd ziet, dat een heel gewoon mens moet zijn. Wij zien ze op de officiële portretten met hun linten en hun cravatten en hun sterren. (...) Stelt gij u Theunis voor? Kromme beentjes, klein en petieterig, een baby van in de vijftig jaar. En Hymans? Spillebenen en daarboven een paar ijse-lijke wenkbrauwen en een Adamsappel die zo net op en neer gaat als de Belgische frank. En Neujean? Neen, die zijn voeten zou ik niet willen zien. En Berryerzaliger met zijn ton-buik? De oppositie zou eens een wetsvoorstel moeten door-drijven om, bij elke regeringverklaring, het hele ministerie in zijn hemd door de Kamer te doen defileren. Geen ministerie zou weerstaan aan het onderzoek van zijn 'beauté intrinsèque' (sic).⁴¹⁸ Zelfs als hij iemand als mens en politicus waar-deert, kan De Pillecyn het niet laten 's mans lelijkheid te analyseren: 'Tschoffen is een man met typische lelijkheid. Even kaal als Buyl maar meer naar het eivormige toe; met lange slagstanden die een klein beetje angstig maken als ze op rij staan in een glimlach'.⁴¹⁹ Kaalhoofdigheid schijnt hem te fascineren (of angst aan te jagen?). Hij brengt ze in elk geval vaak ter sprake. Zo schrijft hij over kamerlid Van Caeneghem: 'Blondheid [van het haar] die, helaas! terugwijkt voor de min aangename blankheid van de blote schedelhuid'.⁴²⁰ En de kale schedel van de communist Jacquemotte verleidt hem tot een venijnige opmerking over datzelfde lichaamsdeel bij conservatieve parlementsleden: 'Jacquemotte is een kaalhoofdig mens. Zo zijn er nog in de Kamer. Jacquemotte heeft, naar het schijnt, zijn haar verloren in voorlopige hechtenis. Dit is, in België, een heel deftige manier om kaal te worden en wij zijn er van overtuigd dat menig deftig conservateur op heel wat min fatsoenlijke manier aan een glanzenden schedel is geraakt'.⁴²¹

Maar weer ernstig nu. Wat verwijt De Pillecyn het parlement nu concreet? Dat 'humor en geestigheid een artikel is dat totaal ontbreekt in het parlement (...)'⁴²² maakt zijn job er niet aangenamer op, fundamenteler evenwel is dat het parlement zijn macht niet gebruikt, maar zich laat gebruiken. Het is een 'manoevreermassa' in de handen 'van de luitenanten van de democratie'⁴²³ die de partijstrategie uitzetten. Vandaar ook 'dat de woorden niet tellen in het parlement, dat alleen de stemming geldt. En de stemming is altijd uitstekend. Men stemt onder voorbehoud, onder

protest; men leest een verklaring af waarbij men onverbreekbare trouw aan de principes zweert; – maar men stemt alles en nog wat; – het legerbudget, het budget van Buitenlandse Zaken, het budget van de rechters en de gendarmen.’⁴²⁴

En de oppositie, waarover Britten zeggen ‘The role of the opposition is to oppose’? ‘Hoe ouder ik word’, schrijft De Pillecyn, ‘hoe min ik begrijp dat er in de kamer een oppositie kan bestaan. Ze zijn daar toch allemaal zo net dezelfde; ze worden toch allemaal zo gelijkend in kleurloosheid, in afronding van gedachten, in plooiën volgens het geijkte, onpersoonlijke type van het parlementarisme. (...) Waarom zou de ene dan opstaan tegen den andere? Waarom dan een oppositie? Eh! Oppositie is temperament, en dat is verloren in de kiesmeetings en in de afspraken van de wandelgangen. Oppositie, dat is de onverzoenlijkheid van principes, gemartelde overtuiging, dat is Vlaanderen dat de Nolf-formule verwerpt, democratie die het juk van de kazerne afschudt, dat kan ook Strauss zijn die de mummie van het manchesterianisme als een vogelschrik opsteekt. Hoe kan er toch, in dit Parlement, van oppositie sprake zijn? Zelfde program, niet in letter maar in feite, zelfde verleden van compromissies, en bovenal, zelfde gemoed, zelfde parlementaire grijsheid in denken en doen. Hoe kan men in hetzelfde glas spuwen waaruit men gisteren dronk en zijn vermaledijding slingeren over het verkeerd opgelopen pad als het stof van dit pad nog in de kleren zit?

Oppositie? Dit betekent in dit land dat men niet voor de regering is omdat men er zelf niet inzit’⁴²⁵

Overigens hebben ‘de meesten onder de parlementairs maar een zeer relatief begrip (...) over de ingewikkelde zaken die zij moeten behandelen’⁴²⁶ In het eerste nummer van de laatste jaargang schetst hij het parlement als volgt: ‘dat onmogelijke mengsel van valse welsprekendheid, compromissies, slaperigheid en verloochening’⁴²⁷ Als bijna-slotwoord van een kleine tien jaar parlementaire verslaggeving kan dat tellen.

Filip de Pillecyn observeerde in het Paleis der Natie niet alleen de volksvertegenwoordigers, maar ook zijn ‘broeders uit het ambacht’⁴²⁸: ‘Als [Wauwermans] recht staat in de Kamer kijkt men onwillekeurig naar het uurwerk. Is het nog een uurtje vòôr het sluiten van de zitting, dan kunnen de journalisten met rustig geweten een partijtje kaart gaan spelen. Na hem komt niemand meer aan het woord. En wat hij zeggen gaat is geweten. Heeft een reactionair vòôr hem het woord gevoerd, dan heeft men doodeenvoudig te schrijven: ‘M. Wauwermans (kath.) spreekt zeer lang in den geest van den vorigen spreker’. Was de rede van zijn voorganger democratisch getint, dan vat men de welsprekendheid van Pauline⁴²⁹ samen met het volgende zinnetje: ‘M. Wauwermans (kath.) bestrijdt

zeer uitvoerig de argumenten van voorgaanden spreker'. Maar, voor of tegen, schrijft men steeds "zeer uitvoerig" of "zeer lang".⁴³⁰

De satiricus over zijn collega's journalisten

Zijn vakbroeders pakt De Pillecyn even kritisch aan als de parlementairen. Dat blijkt weer uit de 'koosnaampjes' die hij voor hen bedenkt: 'onze copijfabrikanten'⁴³¹, 'kameraden uit het schaar- en lijmpotbedrijf', 'de dienaars van den inkt-pot', 'pennevarkens'.⁴³² En hij stelt boudweg: 'Journalisten zijn vaten van ledigheid, dat is nu eenmaal zo'.⁴³³ Knippen noemt hij 'de hoofdeigenschap van den journalist'.⁴³⁴

Een portret van de gemiddelde Belgische journalist schetst hij in de figuur van Gerard Harry: 'Hij is, zoals de meeste journalisten, een magazijn van cliché's die voor het publiek den indruk van uitgebreide kennis geven: dat spreekt over schilderkunst, poëzie en koloniale belangen, over finacie en sport, knipt (sic) met dezelfde pen over het geestesleven in Japan en over het gereedmaken van kalfsfricassé. (...) Als ze dan, zoals het oude heertje dat Gerard Harry heet, de hoge jaren hebben bereikt, dan kunnen ze de hand op hun decoraties leggen en in alle oprechtheid verklaren: "Ik heb de kennis van anderen flink gebruikt"'.⁴³⁵

Een speciaal soort journalisten zijn de critici. *Pallietier* 'is geen kunstcriticus. Hij laat dit over aan de professionelen. En de professionelen, dat zijn mensen zoals ik en gij die cliché's in plaats van gedachten hebben. Die spreken over kwaliteiten, zekere hand, vaste lijn, die noemen al de namen op die zij in de Larousse gevonden hebben'.⁴³⁶ Net zoals hun collega's bedienen kunstcritici zich dus van clichés om hun gebrek aan echte deskundigheid te camoufleren.

Een totaal gebrek aan deskundigheid heerst op het gebied van de buitenlandse politiek, zodat die het privédoein wordt van een aantal 'specialisten': 'Buitenlandse politiek is het monopolie van enige journalisten die hun opinie klaar en duidelijk in Hollandse of de Franse bladen lezen. Vermits zij zelf hun eigen kijk op de zaken niet zo goed zouden kunnen formuleren knippen zij dood-eenvoudig om aan hun lezers dezelfde vreugde te gunnen die zij hebben genoten. Dat noemt men een internationaal overzicht. De lezers zijn er heel dankbaar voor, want het leert hun een boel zaken waarvan zij geen 't minste benul hadden'.⁴³⁷

Gebrek aan durf en moed is een ander verwijt dat hij vooral de Vlaamse journalisten toestuur. Hij spreekt over de 'pers met peperkoek-temperament in

Vlaanderen'.⁴³⁸ Vlaamse journalisten zijn ook veel te onderdanig, op het kruiperige af: 'Als iemand met de waardigheid van rector bekleed, de trappen opkomt tot bij een journalist, om te zeggen dat hij, rector, nog zo'n kwade niet is, dan zegt die journalist: 'Wel zeker, Mijnheer de Rector, zoveel het u believen zal'.⁴³⁹ En hun houding tegenover het hof vindt De Pillecyn duidelijk gênant: 'Het is (...) om zenuwachtig te worden dat de gapers van de pers – ook van 't geen men de Vlaamse pers noemt – zo'n bakkes zetten als er in Vlaanderen Vlaams gesproken wordt door een officieel personage. (...) Is het de prins of de koning dan krop-halzen zij van genot. Waarom jandorie? Zegt die dwaze, bewonderende vreugde dan niet dat het natuurlijke, normale, Vlaamse leven in Vlaanderen voor die zogezegde flaminganten nog een abnormaal ding toeschijnt'.⁴⁴⁰

Een kwaal van de hele Belgische pers is haar partijdigheid in de berichtgeving: 'Van al de personeerlijkheden (sic) gebeuren er misschien nog de meeste bij de politieke verslagen. De partijgenoot en zijn ezelijen vinden genade, andersdenkenden moeten worden voorgesteld als stotteraars en onbekwamen. Zo willen het zij die regeren in de pers. Zo doen het zij die door hen worden betaald'.⁴⁴¹ Ook de blindheid voor de feiten door patriottisme neemt hij in het vizier: 'De meest primitieve vorm van de eerlijkheid: iets te geloven als men 't ziet, die ontbreekt aan onze pers. De nationale waarheid die niets anders is dan de leugen-zonder-meer, dat is de zonde van dezen tijd'.⁴⁴²

Hij meent overigens dat de Vlaamse journalist 'doorgaans beter [is] dan het blad waarin hij schrijft, al zijn er ook een paar die voor elk blad te slecht zijn. Dit gaat zover dat bij de laatste parlementaire kiezing, acht op tien van de Vlaamse journalisten hebben gestemd tegen de lijst die door hun blad werd aanbevolen. En dit legt ook uit waarom onze Vlaamse pers zo kleurloos, zo bloedloos, zo futloos is, waarom gal er de plaats rooft van geestdrift, waarom de schaar er de pen verdrijft: daar wordt niet geschreven met het hart in Vlaamse bladen'.⁴⁴³

Af en toe bekijkt De Pillecyn het taalgebruik van zijn collega's met een kritisch oog. Hij beleeft vooral plezier aan hun cliché's. Een paar voorbeelden: "In het gedrang brengen" is één van de meest geliefkoosde uitdrukkingen van onze vlaamse pers. De heer Hoste⁴⁴⁴ is er letterlijk verliefd op en de Standaard maakt er een niet controleerbaar gebruik van'.⁴⁴⁵ 'Wij zullen, evenals 'De Standaard', een oogje in het zeil houden. Dit oog van 'De Standaard' staat reeds zodanig lang in 't zeil dat de vent van het oog een stijven nek heeft gekregen'.⁴⁴⁶

Hier biedt zich een gelegenheid aan om ook even De Pillecyns taalgebruik onder de loep te nemen. De teksten die de lezer onder de ogen krijgt zijn het resultaat

van een snel en met de hand geschreven tekst die door een zetter werd geïnterpreteerd... Snel geschreven: je stuit dus wel eens op kromme of kreupele zinnen. En de consequentie inzake spelling, al niet direct De Pillecyns grootste deugd, wordt er niet groter door. Zo kan het gebeuren dat in eenzelfde alinea literatuur op twee manieren gespeld wordt: met twee of drie t's. Of Vlaams in één zin met kleine letter of met hoofdletter. (De Pillecyn schrijft namen van talen vaak klein.) Met de hand geschreven: bepaalde woorden uit De Pillecyns handschrift moeten voor de zetter niet te ontcijferen zijn geweest. De arme man zal er dan maar een slag in hebben geslagen: zo werd 'consilium abeundi' in Pallieter: 'consitium abcumdo'.

De belangrijkste kritiek die De Pillecyn heeft op de Vlaamse en ruimer de Belgische pers is het gebrek aan persoonlijkheid en temperament bij de journalisten: 'Een journalist dat is (...) een wezen geschapen naar het beeld en de gelijkenis van zijn gazet. Want het is niet de journalist die een blad vormt, het blad vormt den journalist'.⁴⁴⁷ En hij stelt radicaal: 'In onze pers KAN geen temperament zich uitspreken. Want als mijnheer DIE reclameert aan mijnheer DEZE dan zegt mijnheer DEZE het aan een autoriteit welke met een ernstig gezicht erop wijst dat het zo niet mag. Onze journalisten moeten schrijven met een driedubbelen bril op den neus; daar is geen vrije, volle, plezierige uitvechten van de eigene, levenwekkende, stijlvolle opinie'.⁴⁴⁸ Spreekt hier de ervaring van De Pillecyn bij *De Standaard* nog mee?

Na bijna tien jaar journalistiek is zijn oordeel over de pers in het algemeen heel bitter: 'Pers, eeuwig vergift van de wereld. Overal dezelfde in het verzwijgen van de waarheid, in de verknechting aan de heersers van den dag, slikkers van de leugens van de agentschappen die op hun beurt penneroorders zijn van de regeringen'.⁴⁴⁹

Noten

- 1 Gaston Durnez. 'Herinneringen aan Pallieter. Satiriek weekblad uit de jaren twintig. De journalist Filip De Pillecyn' // *Het Handelsblad*, 24 februari 1960.
- 2 Een enkele keer verscheen geen hoofdartikel: in het nummer van 1 augustus 1926. Joz. tekende wel een prent met als titel: *Dictatorisme: de redding der partijen*. Maar op de volgende pagina's was een satirisch stuk te lezen over de muntcrisis. In een kader werd gemeld: 'De bijdrage bij de titelplaat

verschijnt niet wegens onpasselijkheid van onze medewerker'. 'Interim' was blijkbaar ziek...

- 3 Het gaat over het verkiezingsartikel *De boeien los!* (29-3-1925) en de portretten van de franskiljonse Jezuiten Fr. De Cleyn (4-6-1927) en Jan Charles (17-6-1928).
- 4 Lees over de antimilitarist, de antifascist en de antikolonialist mijn artikel 'Filip De Pillecyn in Pallieter: uiterst links' // *Filip De Pillecyn Studies XI*.
- 5 H.J. Elias. *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging. 1914 / 1939. Tweede deel. Vlaamse wederopbouw in jaren van politieke onmacht en stijgende verwarring. November 1919 / December 1928*. Antwerpen-Utrecht 1971.
- 6 *Ibidem*, p. 92.
- 7 *Ibidem*, p. 154.
- 8 'L'intérêt même du pays comporte que chacune de nos populations puisse, dans sa langue, développer pleinement sa personnalité, son originalité, ses dons intellectuels et ses facultés d'art. Le Gouvernement proposera au Parlement de créer dès à présent les assises d'une université flamande à Gand, sauf à réserver aux Chambres qui suivront la consultation électorale le soin d'en régler les modalités'. Parl. Hand., 1918-1919, p. 5. Geciteerd naar: Theo Luykx. *Politieke geschiedenis van België*. Amsterdam-Brussel 1978, p. 311, noot 28.
- 9 Deze alinea is geïnspireerd door: Lode Wils. *Frans Van Cauwelaert afgewezen door Koning Albert I. Een tijdbom onder België*. Antwerpen-Amsterdam 2003, p. 113-117 en p. 131-133.
- 10 'De Vlaamse Leeuw voor 't Parlement' // *Pallieter*, 17 december 1922.
- 11 *Ibidem*.
- 12 *Ibidem*.
- 13 Een persgesprek met *Pallieter* over de Vlaamse Hogeschool.
Wij hadden het geluk gisteren *Pallieter* te ontmoeten in zijn gewoon stamminee. En daar zijn mening van het allergrootste belang is, schrijven wij ze hier woordelijk neer:

VRAAG: Wat denkt u, heer *Pallieter*, over de Hogeschoolkwestie?

ANTWOORD: De Hogeschoolkwestie is de kwestie van de Vlaamse Universiteit.

VRAAG: Zeer juist. Maar zal Gent worden vervlaamst?

ANTWOORD: Distinguo. (Verschiet niet, dit is latijn) (sic). Ik wil zoals vroeger, zoals nu en zoals binnen twintig jaar de vervlaamsing van Gent. Gent of niets.

VRAAG: Maar als men Gent niet geeft.

ANTWOORD: Zeer verstandig gesproken, jonge man. Dan hebben wij ze beet: Volg mij wel, want het is niet gemakkelijk om begrijpen. Dan nemen wij

Antwerpen aan. Wij geven aan al de studenten van Gent een half frankske drinkgeld, richten speciale Hullebroeckavonden in te Antwerpen... en laten de Universiteit van Gent ledig lopen.

Dan zullen de franskiljons bang worden: en om de studenten te Gent te houden zullen zij Gent vervlaamsen...

VRAAG: Zodat de franskiljons... ja, gij hebt gelijk: 'Gent of niets!'

ANTWOORD: Dat heb ik niet gezegd: 'Gent vervlaamscht!' zeg ik.

VRAAG: Inderdaad. Antwerpen is toch iets.

En toen wij opkeken was onze vriendelijke zegsman verdwenen' (*Pallieter* 30 april 1922).

Joz maakte bij het interview een tekening van Van de Perre. Deze wijst naar een gebouw waarboven de vlag met het woord Gent wappert. Op het gebouw staat het woord Université. Achter zijn rug wordt hem door twee handen een gebouw toegestopt, ook bevlagd met het woord Antwerpen. Duidelijk te lezen zijn de letters SCHO, een fragment van HOOGESCHOOL.

14 Gaston Durnez. *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant. 1914-1948*. Tielt 1985, p. 175-176.

15 'Rede van Frans Van Cauwelaert op het Congres te Gent'// *Pallieter* 25 juni 1922.

16 Het Minimum-programma van de Katholieke Vlaamse Landsbond in 1919 behelsde:

- de vervlaamsing van het onderwijs in Vlaanderen in al zijn graden en met inbegrip van de Rijksuniversiteit te Gent; integrale vervlaamsing van het gerecht en van de publieke administratie in Vlaanderen;

- verdeling van het leger in Vlaamse en Waalse afdelingen met respectievelijk het Nederlands en het Frans als voertaal voor de opleiding en het commando;

- reorganisatie van de Centrale Administratie, zodat alle aangelegenheden, die Vlaanderen betreffen, afgehandeld kunnen worden in het Nederlands. (Theo Luykx. *Politieke geschiedenis van België*. Amsterdam-Brussel 1978, p. 329, noot 5).

17 'Franskiljon' is de scheldnaam voor iemand die voorstander is van de overheersing van de Franse taal in België, inzonderheid in Vlaanderen. (Luc Boeva. 'Franskiljon, franskiljonisme'// *NEVB*).

18 Eugène Eeman (1856-1926) was rector van de Gentse universiteit tijdens de academiejaren 1921-22 en 1922-23. Hij was gewoon hoogleraar aan de Faculté de M dicine. Hij was een fel tegenstander van de vernederlandsing van de Gentse universiteit.

19 'Eeman, man van loyauteit' // *Pallieter*, 6 augustus 1922.

20 'Het geval Mulier' // *Pallieter*, 2 april 1922, en 'Aan, voor, over en rond Mulier' // *Pallieter*, 30 juli 1922. Zie ook: 'Gillon' // *Pallieter*, 14 maart 1926.

- 21 Nico Wouters en Petra Gunst. 'Mulier, Arthur' // *NEVB*. Mulier werd in december 1922 vrijgelaten.
- 22 Lode Wils. 'Filip De Pillecyn en Frans Van Cauwelaert 1914-1922. Van het dagblad *De Standaard* naar de Frontbeweging en terug' // *Filip De Pillecyn Studies VI* (2010), p. 123, noot 64.
- 23 'Het geval Mulier'.
- 24 'Aan, voor, over en rond Mulier'.
- 25 De christen-democratische minister Prosper Poulet (1868-1837).
- 26 'Aan, voor, over en rond Mulier'.
- 27 'Minister Nolf' // *Pallieter*, 26 november 1922.
- 28 'Rector Heymans' // *Pallieter*, 28 oktober 1923. Heymans Frans / Jean François Heymans (1859-1932) was rector tijdens het academiejaar 1923-1924. Hij was gewoon hoogleraar in de faculteit geneeskunde.
- 29 'Lieven Gevaert' // *Pallieter*, 20 mei 1928.
- 30 Volgende activisten kregen hun 'kop' op de voorpagina: Arthur Mulier, Pater Desiderius A. Stracke, Felix Timmermans, Bert D'Haese, Eugeen Van Oye, Dr. Jan B. Quintens, Jef De Cock, Jules Persijn, Alfons Depla, Karel Heynderikxs, Dr. Antoon Jacob, Lodewijk Dosfel, Dr. Raymond Speleers, Dr. Jozef De Belie, Hippoliet Meert, Rosa De Guchteneere, Dr. Arthur Claus, August Borms, Dr. Aloïs Bruwier. Daarnaast wijdde *Pallieter* ook nog een tiental koppen geheel of gedeeltelijk aan de strijd voor amnestie.
- 31 H.J. Elias. *25 jaar Vlaamse Beweging. 1914-1939. I*, p. 249. Hij verwijst naar M. Cordemans. *Dr. August Laporta en 'De Student'*. Leuven 1959, p. 604.
- 32 Wies Moens. *Memoires*. Met een historische en literaire inleiding door Olaf Moens en Yves T'Sjoen. Amsterdam-Antwerpen 1996, p. 258.
- 33 Lode Wils. *Frans Van Cauwelaert afgewezen door Koning Albert I. Een tijdbom onder België*. Antwerpen 2003, p. 41.
- 34 In de loop van de interpellatie Huysmans-Doms op 18 januari 1921 'deed minister Vandervelde een berucht geworden uitspraak met zijn 'vingt mille fois non' wat amnestie betrof. Hij verklaarde er zich echter wel toe bereid gratiemaatregelen te treffen en voorstander te zijn van een voorwaardelijke en voorlopige invrijheidstelling' (Elias. *25 jaar Vlaamse Beweging*. Deel I, p. 255-256)
- 35 Alfons Depla (1860-1924). Sociaal bewogen West-Vlaams geneesheer die zich vóór WO I sterk engageerde in de Vlaamse Beweging en in de christelijke arbeidersbeweging. Tijdens de bezetting koos hij de kant van het activisme. Na de oorlog vluchtte hij naar Nederland waar hij actief was in de kringen van uitgeweken activisten.
- 36 Adiel De Beuckelaere. Leider van de Frontbeweging aan de IJzer (de 'Ruwaard'). Na de oorlog volksvertegenwoordiger voor het 'Vlaamse Front'.

- 37 'Baron Zeep'. Van Dale. *Groot woordenboek van de Nederlandse taal* (veertiende herziene uitgave 2005) geeft als gewestelijke betekenis bij 'Baron Zeep': Oweeër. Met dat laatste woord wordt in Nederland bedoeld 'iemand die oorlogswinst (ow) maakt'.
- 38 'Amnestie' // *Pallieter*, 24 september 1922.
- 39 'De hyenas' // *Pallieter*, 7 december 1924.
- 40 'Dr Jacob' // *Pallieter*, 25 november 1923.
- 41 'Borms' // *Pallieter*, 3 januari 1926.
- 42 'Pater Stracke' // *Pallieter*, 21 mei 1922.
- 43 'Doumergue' // *Pallieter*, 3 augustus 1924.
- 44 *Ibidem*.
- 45 'Leon Daudet' // *Pallieter*, 25 juni 1927. Daar luidt het: 'wij zijn niet zo knap als de wetgevers van Havere die van op een afstand van honderden kilometers, in de intentie konden lezen van de mensen uit het bezette gebied'.
- 46 'Dr. De Belie' // *Pallieter*, 11 mei 1924.
- 47 'Bij de plaat' // *Pallieter*, 3 augustus 1924.
- 48 'Roza de Guchtenaere' // *Pallieter*, 8 februari 1925.
- 49 'Eugeen Van Oye' // *Pallieter*, 18 februari 1923.
- 50 'Masson' // *Pallieter*, 9 maart 1924. Maurits Basse zag het ook zo: 'In 1923 werd de Waalse activist Houba vrijgesproken; het Openbaar Ministerie weigerde een straf te vragen, 'omdat de beschuldigde van goeden wil was geweest en naar zijn geweten had gehandeld'. En Basse voegde er als commentaar bij: 'Dus, gelijk menig Vlaams Activist die ter dood werd veroordeeld' (Maurits Basse. *De Vlaamsche Beweging van 1905 tot 1930. Tweede deel*. Gent 1933, p. 112).
- 51 *Pallieter* van 12 oktober 1924, 8 februari 1925 en 6 juni 1925.
- 52 'Speleers' // *Pallieter*, 23 maart 1924. 'Nadat onze soldaten met de vreugdetranen waren besproeid van de talrijke dames die in de verlossing van het Vaderland slechts een verwisseling van uniformen zagen, kwam het fatsoenlijke gepeupel en ook het andere bijeen. Oorlogswoekeraars gingen voorop om het haar van hun dochters te behoeden; rabauwen die het moeilijk konden kroppen dat de vruchtbare tijd van de smokkelpartijen voor goed uit was, rukten mee. Wat heeft ons Vaderland dan een hartelijken dag beleefd. De schare van de eerlijke Gentse borsten heeft gebrand, vernield en ook een beetje geplunderd. Het Vaderland laat zijn zonen niet gratis werken. Bij Speleers hebben zij hun harte opgehaald. Daar was heel wat schoons aan stukken te gooien'.
- 53 Louis Strauss. Antwerps schepen, die verantwoordelijk was voor het politieoptreden tegen de verboden 11 juli-betoging in 1920, waarbij de linkse flamingant Herman Van den Reeck het leven liet.

- 54 'Gents burgemeester van Waalse afkomst, wiens felle anti-Vlaamse gezindheid al bestond van voor hij na activistische verklikking was gedeporteerd naar Duitsland' (Lode Wils. Op.cit., p. 63.)
- 55 'Karel Heyndrickx' // *Pallierter*, 7 oktober 1923.
- 56 *Ibidem*.
- 57 'Speleers' // *Pallierter*, 23 maart 1924.
- 58 'De amnestie gekruisigd' // *Pallierter*, 2 mei 1926.
- 59 De nummers van 20 mei, 27 mei en 3 juni 1923.
- 60 'Adiel De Beuckelaere'// *Pallierter*, 13 augustus 1922.
- 61 Volkse benaming (niet meteen spottende bijnaam) voor een Leuenaar.
- 62 'Wullus alias Rudiger'// *Pallierter*, 27 augustus 1922.
- 63 Rudiger schrijft: 'Mon père fut une des victimes innocentes du drame de Louvain en août 1914. Il mourut des souffrances qu'il y endura et des conséquences de sa déportation en Allemagne'. Jacques Wullus-Rudiger. *En marge de la politique belge*. Paris 1957, p. 106, noot 1. Lode Wils schrijft op basis van Pirenne. *Mémoires* (p. 131) dat Wullus' vader gefusilleerd werd bij de massale Duitse moordpartij in Leuven. (Lode Wils. *Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds. 1914-1936. Deel 2*, p. 28).
- 64 Hendrik D. Mommaerts en Luc Vandeweyer. 'Wullus, Armand' // *NEVB*.
- 65 Daniel Vanacker. *De Frontbeweging*. Koksijde 2000, p. 9.
- 66 Rudiger. Flamen-politik *Het Duits annexionisme in België en het activistisch landverraad in hun waar daglicht*. Brussel Rossel, s.d., p. V.
- 67 Naar Lode Wils. *Op. cit.*, p. 127-131.
- 68 P. Van Hees en A.W. Willemsen (red.). *Geyl en Vlaanderen*. Deel 1 (1911-1927). Antwerpen/Utrecht 1973, p. 198.
- 69 'Wullus alias Rudiger'// *Pallierter*, 27 augustus 1922.
- 70 'Adiel De Beuckalaere' // *Pallierter*, 13 augustus 1922.
- 71 A. Daenens (sic) was van 1913 tot 1928 verantwoordelijk voor de redactie en de administratie van *Haro!*, een Franstalig Belgisch avant-gardeblad. Hij tekende zeer vaak de voorpagina van het blad. Als redactieadres vermeldt het tijdschrift na de oorlog: 4, rue Henri Van Zuylen, Uccle-Bruxelles. (Véronique Waterloo-Jottrand & Daniel Lefebvre. *Haro! Une revue belge d'avant-garde. 1913-1928*, p. 8, 16, 31.) Dat is ook het adres dat in de 'Rechterlijke Eerherstelling' in *Pallierter* vermeld staat: Hendrik Van Zuylenstraat, nr. 4 te Ukkel. De naam wordt hier wel gespeld als D'Hanens (*Pallierter*, 20 mei 1923). Het zou zeer onwaarschijnlijk zijn als het hier niet om dezelfde persoon zou gaan.
- 72 'H. Borginon' // *Pallierter*, 25 maart 1923, en 'Jozef Muls' // *Pallierter*, 8 april 1923.
- 73 'Wullus contra Pallierter. 'Pallierter' veroordeeld' // *Pallierter*, 15 april 1923.

- 74 Cesare Lombroso (1836-1909). Italiaans criminoloog. Hij ontwikkelde de theorie dat criminelen tot een bepaald antropologisch type behoorden en de meesten dus tot misdaad waren voorbestemd.
- 75 'De pers' // *Pallierter*, 4 februari 1923, p. 4.
- 76 Robert Roemans. 'Filip De Pillecyn, de vriend en de oud collega' (sic) // *Kruis en Leeuw in 't Waasland. Driemaandelijks Kultureel Blad voor de Davidsfondsen van Waasland*, X 2, p. 20-21.
- 77 Trouwboekje Filip De Pillecyn. De datum slaat uiteraard op de dag dat De Pillecyn de adresverandering meldde.
- 78 'Edouard Huysmans' // *Pallierter*, 28 maart 1926.
- 79 'Rudolf Valentino' // *Pallierter*, 12 september 1926; 'Breughel' // *Pallierter*, 18 mei 1924.
- 80 'Ernest De Muyter' // *Pallierter*, 6 juli 1924.
- 81 'Remi De Man' // *Pallierter*, 18 januari 1925.
- 82 'Louis Mellaerts' // *Pallierter*, 15 juni 1924.
- 83 'Huysmans' // *Pallierter*, 24 augustus 1924.
- 84 'Darman' // *Pallierter*, 21 september 1924 ; 'Remi De Man' // *Pallierter*, 18 januari 1925.
- 85 'Aan, voor, over en rond MuLier' // *Pallierter*, 30 juli 1922. Daar is sprake van 'vrouwensen, stijl Noordstatie van Brussel'.
- 86 Paul Hymans (1865-1941). Belgisch liberaal politicus, zoon van Louis Salomon Hymans. Volksvertegenwoordiger (1900-40), buitengewoon gezant te Londen (1915-1917), minister van Economische Zaken (1917), Justitie (1926-27) en vier maal van Buitenlandse Zaken (tussen 1918 en 1935). Vertegenwoordiger van België bij de Volkenbond (1920-26; 1928-35).
- 87 Adolphe Max (1869-1869). Liberaal parlamentslid en burgemeester van Brussel (1909-1939). Hij kreeg een reputatie als patriottische oorlogsheld, omdat hij wegens protest tegen maatregelen van de bezetter naar Duitsland werd gedeporteerd. Hij was een fel tegenstander van de Vlaamse ontvoogdingsstrijd.
- 88 'Hymans' // *Pallierter*, 24 december 1922.
- 89 'Breughel' // *Pallierter*, 18 mei 1924.
- 90 'Eugeen Van de Velde' // *Pallierter*, 7 maart 1926.
- 91 'Darman' // *Pallierter*, 21 september 1924.
- 92 'Het Manneken' // *Pallierter*, 5 februari 1928.
- 93 'Breughel' // *Pallierter*, 18 mei 1924.
- 94 'Remi De Man' // *Pallierter*, 18 januari 1925.
- 95 'Arthur Wilford' // *Pallierter*, 27 januari 1924
- 96 'H. Borginon' // *Pallierter*, 25 maart 1923

- 97 'Noteren wij (...) dat op de liberale lijst in Brussel Herm. Teirlinck de achtste plaats had ingenomen. Hij behaalde 3.325 voorkeurstemmen (de liberalen hadden in het arrondissement Brussel zeven gekozenen, doch de volgorde van de lijst werd gewijzigd door voorkeurstemmen)'. H.J. Elias. *Op. cit.*, p. 103.
- 98 'Hymans' // *Pallieter*, 24 december 1922.
- 99 'Jacqmain' // *Pallieter*, 20 december 1925.
- 100 Hendrik Elias schrijft: 'In het lager onderwijs slaagde Huysmans er niet in de weerspannige Brusselse agglomeratie te dwingen art. 20 van de wet op het lager onderwijs te doen toepassen. Reeds op 16 nov. 1925 had de minister de nodige onderrichtingen gegeven om een onderzoek in te stellen naar de denationalisering van de Vlaamse kinderen in de kleuterscholen en in het lager onderwijs in Brussel. Deze circulaire had een interpellatie Huysman (sic)-Van den Nest tot gevolg in de Senaat. Het bleek duidelijk welke moeilijkheden hier voor in de toekomst nog te wachten stonden: de liberalen wilden het principe moedertaal-voertaal te Brussel niet aanvaarden om hardnekkig vast te houden aan de vrijheid van de huisvader. In de loop van deze interpellatie vestigde August Vermeylen de aandacht op het gevaar van de denationalisering van Brussel in verband met de eenheid en de toekomst van het land'. Ook Vermeylen gebruikte dus de term 'denationalisering' (H.J. Elias. *Op. cit.*, p. 10).
- 101 'Jacqmain' // *Pallieter*, 20 december 1925.
- 102 'De huisvader' // *Pallieter*, 12 februari 1928.
- 103 'Ernest Kindermans' // *Pallieter*, 15 januari 1928.
- 104 Eertijds een der drie verplichte vastendagen tijdens de eerste week van een nieuw jaargetijde.
- 105 'Jacqmain' // *Pallieter*, 20 december 1925.
- 106 'Van Caeneghem' // *Pallieter*, 26 september 1926. Jules Van Caeneghem (1880-1942) was van 1919 tot 1936, als afgevaardigde van de arbeiders, katholiek volksvertegenwoordiger voor het arrondissement Hasselt-Sint-Truiden.
- 107 Prosper Poulet (1886-1937). Christendemocratisch parlamentslid en minister. Premier van de eerste rooms-rode regering uit de Belgische geschiedenis (17 juni 1925-8 mei 1926). Hoewel van huis uit Franstalig, evolueerde hij tot vlaamsgezinde. Hij werd flamingant 'niet vanuit een Vlaams romantisme dat hem volstrekt vreemd was, maar wel vanuit rechtvaardigheidszin en beredeneerde vaderlandsliefde' (Herman Van Goethem. 'Poulet, burggraaf Prosper' // *NEVB*).
- 108 'Poulet' // *Pallieter*, 21 januari 1923.

- 109 'Polleke Segers' // *Pallieter*, 12 november 1922. Paul Segers (1870-1946): Conservatief katholiek politicus. 'In 1919 volgde Segers Charles Woeste op als voorzitter van de Federatie van Kringen, de conservatieve en Fransgezinde vleugel van de katholieke partij (...). Hij was een der weinige politici in Vlaanderen die het Vlaams minimumprogramma weigerden te aanvaarden (...)'. (Emmanuel Gerard. 'Segers, Paul' // *NEVB*).
- 110 Jules Boedt (1884-1966). Vlaamsgezind Brugs liberaal politicus. Was van 1921 tot 1929 en van 1932 tot 1936 kamerlid. 'In december 1926 ondertekende hij mee het amnestiewetsvoorstel van Frans Van Cauwelaert en Philip Van Isacker. Dit veroorzaakte binnen de liberale Kamergroep heel wat protest en Boedt moest inbinden' (Bernard Van Causenbroeck. 'Boedt, Jules' // *NEVB*).
- 111 Edward Anseele (1856-1938). Gents socialistisch voorman, bekend om zijn 'biefstuksocialisme', d.w.z. het prioritair stellen van de materiële ontvoogding van de arbeider boven zijn culturele ontvoogding. Anseele was parlamentslid (1894-1936) en minister (1918-1921 / 1925-1927). De Pillecyn wijdde een kritisch waarderend artikel aan hem: 'Anseele' // *Pallieter*, 17 juni 1923.
- 112 'Huysmans' // *Pallieter*, 24 augustus 1924.
- 113 'Dr. A. Van de Perre' // *Pallieter*, 29 augustus 1925.
- 114 'Van Opendenbosch' // *Pallieter*, 15 augustus 1925.
- 115 'Tschoffen' // *Pallieter*, 30 maart 1924.
- 116 Pseudoniem van Raymond de Weerd (1890-1963).
- 117 'Colleye' // *Pallieter*, 4 februari 1923.
- 118 'Dr Bruwier' // *Pallieter*, 15 augustus 1926. Bruwier was een klasgenoot en vriend van Albert Rodenbach, hij nam deel aan de rebellie in het Klein Seminarie van Roeselare. Werkte ook met hem samen in de Leuvense studentenbeweging. 'Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd hij in 1918 lid van de activistische gouvraad van West-Vlaanderen, waarvoor hij in 1919 tot vijf jaar hechtenis werd veroordeeld'. (Lieve Gevers en Michiel De Bruyne. 'Bruwier, Aloïs' // *NEVB*).
- 119 Filip Boudrez. 'Swighenden Eede' // *NEVB*.
- 120 'Notaris Persyn' // *Pallieter*, 4 april 1926.
- 121 Leuvens studentenleider. Zie verderop in het artikel.
- 122 'Berten Rodenbach (IV Groot-Nederlandsch Studentencongres)' // *Pallieter*, 13 april 1924.
- 123 'Dr Bruwier' // *Pallieter*, 15 augustus 1926.
- 124 'Hugo Verriest' // *Pallieter*, 8 augustus 1926.
- 125 'Dr Bruwier' // *Pallieter*, 15 augustus 1926.
- 126 'Pastor Blancke' // *Pallieter*, 22 augustus 1926.

- 127 'Notaris Persyn' // *Pallieter*, 4 april 1926.
- 128 'Jan Van Ryswyck' (sic) // *Pallieter*, 23 november 1924.
- 129 'De toetssteen' // *Pallieter*, 3 september 1927.
- 130 *Ibidem*.
- 131 'Rarden I' // *Pallieter*, 3 maart 1923.
- 132 'Jef Vermeulen' // *Pallieter*, 18 maart 1923.
- 133 'Berten Rodenbach (IXe Groot-Nederlandsch Studentencongres)' // *Pallieter*, 13 april 1924.
- 134 'Berten Vallaey's' // *Pallieter*, 27 april 1924.
- 135 'Paul Beeckman' // *Pallieter*, 29 juni 1924.
- 136 *Ibidem*.
- 137 'Nog 4 van de 12. Romsee – Herbert – Lens – Christiaens' // *Pallieter*, 25 januari 1925.
- 138 *Ibidem*.
- 139 'Priester Van Tichelen' // *Pallieter*, 3 december 1922.
- 140 'Leo De Geeter' // *Pallieter*, 24 oktober 1926.
- 141 'Priester Van Tichelen' // *Pallieter*, 3 december 1922.
- 142 'Gillon' // *Pallieter*, 14 maart 1926. Bij de 'petits vicaires' rekt onze auteur ook pastoor Pietkin van het Waalse dorpje Sourbrodt. Daar 'waren maar enkele duizenden mensen die, door hun Waalse erfelijkheid, verzonken lagen in de Pruisische gelijkmaking. Die spraken hun oud Waals dialect zoals zij ademden en leefden. Pietkin wilde dat hun leven-met-God een aansluiting en een voortzetting zou wezen van hun dagelijks weinig ingewikkeld zieleven; dat de taal van de lering en de taal van den predikstoel ook de taal zou wezen van den haard, van het verdriet en de vreugde van elken dag. (...) Is die man niet alle eer waard, flaminganten? Hij deed voor enkele duizenden het beginnende werk dat wij voor vier miljoen mensen willen ten einde brengen' ('Pastoor Pietkin' // *Pallieter*, 14 november 1926).
- 143 '11 juli 1924' // *Pallieter*, 13 juli 1924.
- 144 *Ibidem*.
- 145 'Speleers' // *Pallieter*, 23 maart 1924.
- 146 'Hoelang nog?' // *Pallieter*, 2 mei 1926.
- 147 '11 juli 1924' // *Pallieter*, 13 juli 1924.
- 148 'Hugo Verriest' // *Pallieter*, 8 augustus 1926.
- 149 Filip De Pillecyn. *Scheppend Proza 1*. Leuven 1964, p. 72.
- 150 'Dr. A. Van dePerre' // *Pallieter*, 29 augustus 1925.
- 151 'Hugo Verriest' // *Pallieter*, 8 augustus 1926.
- 152 'Vrede in Vlaanderen' // *Pallieter*, 25 december 1927.
- 153 'Gillon' // *Pallieter*, 14 maart 1926.

- 154 ‘daar zijn in Vlaanderen eerst nog de franskiljons dood te krijgen. En het weinigje gift dat de politiciers aan onze franskiljons te slikken geven is toch steeds gezond voor Vlaanderen’. (‘Van de Vyvere’ // *Pallieter*, 16 maart 1924).
- 155 ‘Deze week nog zegde mij een trouw lezer van *Pallieter*: “Aan die Paters, die Pierco’s en die andere snotters hebben wij toch niet veel. Wanneer geeft *Pallieter* eens een reeks Vlaamse koppen en laat hij die franskiljonse onbe-nulligheden weg?”’ (‘Petitjean’ // *Pallieter*, 28 februari 1926).
- 156 ‘Polleke Segers’ // *Pallieter*, 12 november 1922.
- 157 *Ibidem*
- 158 ‘Jaakske Pirenne’ // *Pallieter*, 30 november 1924.
- 159 ‘Eeman, man van loyauteit’ // *Pallieter*, 6 augustus 1922.
- 160 ‘Rector Heymans’ // *Pallieter*, 28 oktober 1923.
- 161 Reginald De Schrijver merkt in zijn artikel over Van Puyvelde in de *NEVB* op: ‘Hoezeer de oorlog voor deze flamingant van vroeger een keerpunt is geworden, blijkt uit het feit dat hij aan de franskiljonse Ecole des Hautes Etudes te Gent, opgericht tegen de vernederlandsing van de Gentse univer-siteit, een professoraat aanvaardde’.
- 162 Het woord verwijst hier naar de Gentse universiteit.
- 163 ‘Leo Van Puyvelde’ // *Pallieter*, 30 september 1923.
- 164 Algemeen Nederlands Verbond.
- 165 ‘Buyl’ // *Pallieter*, 15 april 1923.
- 166 ‘De Jaegher’ // *Pallieter*, 2 mei 1925.
- 167 ‘Comte de Renesse’ // *Pallieter*, 29 november 1925.
- 168 ‘De eerste burgemeesteres’ // *Pallieter*, 30 december 1923.
- 169 ‘Colaert’ // *Pallieter*, 8 maart 1925.
- 170 ‘O’Gust van Gent’ // *Pallieter*, 19 april 1925.
- 171 ‘Neuray’ // *Pallieter*, 23 december 1923. Fernand Neuray was hoofdredac-teur van *La nation belge*. Vóór en tijdens WO I vervulde hij dezelfde functie in *Le XXe Siècle*.
- 172 *Ibidem*.
- 173 ‘G. Br.’ // *Pallieter*, 22 november 1925.
- 174 Het tijdens WO I opgerichte ‘Heldenhuldecomité’ wilde op de graven van ge-sneuvelde Vlaamse studenten en later ook gewone volksjongens een Vlaam-se zerk plaatsen, naar het ontwerp van Joe English voor het graf van Fir-min Deprez. Deze zogeheten heldenhuldezerkjes stellen een Keltisch kruis voor met de leuze ‘AVV-VVK’ en daaronder de blauwvoet’ (Fotobijschrift Filip Boudrez. ‘Heldenhulde’// *NEVB*) ‘De Vlaamse grafzerkjes moesten de Belgische grafstenen met als opschrift Mort pour la patrie vervangen. (...) In 1923 besloot de regering alle voorlopige grafstenen, (waaronder ook de

heldenhuldezerkjes) te vervangen door uniforme grafstenen om alle kerkhoven eenzelfde aanblik te geven. (...) het merendeel van de heldenhuldezerkjes werd gebruikt voor het aanleggen van wegen. Door het protest van het IJzerbedevaartcomité, het Verbond der Vlaamse Oud-Strijders, en de parlementairen van de Frontpartij konden 130 grafstenen worden gered' (*Ibidem*).

- 175 'Eerherstel te Diksmuide' // *Pallieter*, 5 september 1925.
- 176 'M. Shephard B. Clough' // *Pallieter*, 5 september 1926.
- 177 Van de Gentse rector Eeman.
- 178 Verwijst naar de steun die Nothomb cum suis verleende aan de afscheidingsbeweging van het Rijnland.
- 179 'Gillon' // *Pallieter*, 14 maart 1926. Zie ook 'Het geval Mulier' // *Pallieter*, 2 maart 1922.
De liberaal Gillon deed de christendemocraat en oud-gandavensis Arhur Mulier een proces aan. Mulier was tot lid verkozen van de bestendige afvaardiging van West-Vlaanderen, een post die Gillon ook ambieerde. Het Gentse gerechtshof veroordeelde Mulier.
- 180 'Eeman, man van loyauteit' // *Pallieter*, 6 augustus 1922.
- 181 'Louis Raemaekers' // *Pallieter*, 3 september 1922.
- 182 'De ziel van de kaas: De Stichting Biermans' // *Pallieter*, 13 november 1927.
Jean Hubert Biermans (1864-1953). Nederlands rijk industrieel en mecenas. Hevig Belgisch patriot. Zijn stichting bestaat vandaag nog onder zijn naam en die van zijn echtgenote (Fondation Biermans – Lapôte); zij werkt soms samen met De Buren.
- 183 'Cinema Pallieter' // *Pallieter*, 16 april 1922.
- 184 'Hymans' // *Pallieter*, 24 december 1922.
- 185 'Speyer' // *Pallieter*, 1 juli 1923.
- 186 'Leo Van Puyvelde' // *Pallieter*, 30 september 1923.
- 187 'Gutt' // *Pallieter*, 13 januari 1924.
- 188 'Berten Vallaeys' // *Pallieter*, 27 april 1924.
- 189 'Speyer' // *Pallieter*, 1 juli 1923.
- 190 'Pêcher' // *Pallieter*, 28 september 1924.
- 191 Nico Wouters. 'Max, Adolphe D.J.H.' // *NEVB*.
- 192 'Jaakske Pirenne' // *Pallieter*, 30 november 1924.
- 193 'Medaets & Verhaegen' // *Pallieter*, 20 november 1927.
- 194 'Te hard geblazen' // 17 oktober 1925.
- 195 'O koning' in de bundel *Onder den hiel*. Tielt [1920], p. 51-52.
- 196 'Meiser' // *Pallieter*, 6 maart 1927.
- 197 'Sire' // *Pallieter*, 8 november 1925.
- 198 'De kleinste Rotariër' // *Pallieter*, 18 juni 1927.

- 199 'Sire' // *Pallieter*, 8 november 1925.
- 200 'Prins Leopold' // *Pallieter*, 25 april 1926.
- 201 'Franqui' // *Pallieter*, 23 mei 1926.
- 202 'Prins Leopold' // *Pallieter*, 25 april 1926.
- 203 'Prinses Astrid' // *Pallieter*, 3 oktober 1926.
- 204 'Te hard geblazen' // *Pallieter*, 17 oktober 1925.
- 205 'Vrede in Vlaanderen' // *Pallieter*, 25 december 1927.
- 206 '11 juli vroeger en nu' // *Pallieter*, 10 juli 1927.
- 207 'M. Shephard B. Clough' // *Pallieter*, 5 september 1926.
- 208 'De Bedevaartfilm geweigerd' // *Pallieter*, 25 maart 1928.
- 209 'Weer is een jaar voorbij' // *Pallieter*, 28 december 1924.
- 210 'Pater Callewaert' // *Pallieter*, 19 september 1925.
- 211 'Toch eindelijk?' // *Pallieter*, 26 december 1926.
- 212 'Priester Van Tichelen' // *Pallieter*, 3 december 1922.
- 213 'Edward Vermeulen' // *Pallieter*, 4 november 1923.
- 214 'Mgr Keesen' // *Pallieter*, 13 mei 1923.
- 215 'De geest zegepraalt' // *Pallieter*, 22 januari 1928.
- 216 'Hugo Verriest' // *Pallieter*, 8 augustus 1926.
- 217 'Leo De Geeter' // *Pallieter*, 24 oktober 1926.
- 218 'Sint Franciscus' // *Pallieter*, 31 oktober 1926.
- 219 'Pater Calbrecht' // *Pallieter*, 19 oktober 1924.
- 220 'De Brouckere' // *Pallieter*, 1 mei 1927.
- 221 'Jaspar, de bevoegde' // *Pallieter*, 6 februari 1927.
- 222 'Is hij het? Is hij het niet?' // *Pallieter*, 22 april 1928.
- 223 'Hugo Verriest' // *Pallieter*, 8 augustus 1926.
- 224 'Despret' // *Pallieter*, 21 maart 1926.
- 225 'De zwarte hand' // *Pallieter*, 14 mei 1927.
- 226 'Franqui' // *Pallieter*, 23 mei 1926.
- 227 De onbekende soldaat.
- 228 'Caillaux' // *Pallieter*, 9 oktober 1925.
- 229 'Houtart' // *Pallieter*, 20 juni 1926.
- 230 'Franqui' // *Pallieter*, 23 mei 1926.
- 231 Baron Maurice Houtart was minister van Financiën in de regeringen Jaspar (mei 1926-mei 1931).
- 232 'Houtart' // *Pallieter*, 20 juni 1926.
- 233 'Kanunnik Luytgaerens' // *Pallieter*, 17 augustus 1924.
- 234 'Het hoogstudentencongres' // *Pallieter*, 15 april 1928.
- 235 'De zwarte hand' // *Pallieter*, 14 mei 1927.
- 236 'Lieven Gevaert' // *Pallieter*, 20 mei 1928.
- 237 'Louis Mellaerts' // *Pallieter*, 15 juni 1924.

- 238 De Pillecyn verwijst hier naar het Scharpé-fonds. ‘Het oorspronkelijke doel van het fonds was het geven van financiële steun aan de kinderen van de ter dood veroordeelde en in de gevangenis verblijvende August Borms, opdat deze hun studies zouden kunnen voortzetten. Later werd de doelgroep van het fonds uitgebreid tot alle kinderen van veroordeelde activisten, die via het fonds studiebeurzen kregen’ (Frans Van der Elst en Nico Wouters. ‘Scharpé-fonds’ // *NEVB*).
- 239 ‘De ziel van de Kaas: de Stichting Biermans’ // *Pallierter*, 15 november 1927.
- 240 ‘Het geval Mulier’ // *Pallierter*, 2 maart 1922.
- 241 ‘De Hyena’s’ // *Pallierter*, 7 december 1924.
- 242 Emile Braun (1849-1927). Gents liberaal politicus. Volksvertegenwoordiger en burgemeester.
- 243 ‘Braun’ // *Pallierter*, 29 oktober 1922.
- 244 ‘Minister Kestens’ // *Pallierter*, 27 juni 1925.
- 245 ‘Franqui’ // *Pallierter*, 23 mei 1926.
- 246 ‘Nog een overeenkomst’ // *Pallierter*, 8 april 1928.
- 247 ‘Jules Verne’ // *Pallierter*, 3 juni 1928.
- 248 ‘Fouad’ // *Pallierter*, 30 oktober 1927.
- 249 ‘Jozef Muls’ // *Pallierter*, 8 april 1923. Van Ostayen of Marnix Gijsen worden niet vermeld in de ‘koppen’. De Pillecyn pakte in de laatste jaargang van *Pallierter* Gijsen wel aan omdat hij het flamingantische idealisme achter zich liet voor een ‘word rijk’-filosofie.
- 250 ‘De Gruyter’ // *Pallierter*, 10 december 1922.
- 251 ‘Juliaan Platteau’ // *Pallierter*, 16 december 1923.
- 252 ‘Johan De Meester’ // *Pallierter*, 10 januari 1926.
- 253 ‘Staf Bruggen’ // *Pallierter*, 10 oktober 1926.
- 254 ‘De Gruyter’ // *Pallierter*, 10 december 1922.
- 255 ‘Juliaan Platteau’ // *Pallierter*, 16 december 1923.
- 256 ‘Johan De Meester Jr’ // *Pallierter*, 10 januari 1926.
- 257 ‘Marx’ // *Pallierter*, 21 december 1924.
- 258 ‘China’ // *Pallierter*, 23 januari 1927.
- 259 ‘Fons van de Maele-Dichter’ // *Pallierter*, 17 september 1922.
- 260 Eric Defoort. *Al mijn illusies bloeien*. Antwerpen-Baarn 1991, p. 116.
- 261 ‘Alice Nahon’ // *Pallierter*, 25 februari 1923.
- 262 ‘Hans’ // *Pallierter*, 19 november 1922.
- 263 ‘Edward Vermeulen’ // *Pallierter*, 4 november 1923.
- 264 Filip De Pillecyn stond niet alleen met zijn uitbundige lof voor Edward Vermeulen. Ook de jonge Gerard Walschap was heel enthousiast over zijn werk. In *Het Vlaamsche Land* schreef Walschap: ‘Wie is onze grootste romanschrijver? Edward Vermeulen. Ziedaar een overtuiging waarvoor ik,

- literair gesproken, nog eens vechten wil'. Reclame van de N.V. Standaard boekhandel op de achterflap van: Joris Eeckhout. *Litteraire aktualiteiten. Zuivere poëzie – Expressionisme – Romantisme*. Brussel 1927.
- 265 'Jef Simons' // *Pallieter*, 24 februari 1924.
- 266 'De Toetssteen' // *Pallieter*, 4 september 1927.
- 267 'Gaston Martens' // *Pallieter*, 24 januari 1926.
- 268 'Rudolf Valentino' // *Pallieter*, 12 september 1926.
- 269 'Cyriel Verschaeve' // *Pallieter*, 16 september 1923.
- 270 'Edward Vermeulen' // *Pallieter*, 4 november 1923.
- 271 'Pater Vertenten' // *Pallieter*, 13 juni 1926.
- 272 'Jan Grauls' // *Pallieter*, 21 augustus 1927.
- 273 'Cyriel Verschaeve' // *Pallieter*, 16 september 1923.
- 274 'Charles De Coster' // *Pallieter*, 27 november 1927.
- 275 'Felix, proficiat' // *Pallieter*, 22 oktober 1922.
- 276 'Rudolf Valentino' // *Pallieter*, 12 september 1926.
- 277 'Ibsen' // *Pallieter*, 6 mei 1928.
- 278 'Leo De Geeter' // *Pallieter*, 24 oktober 1926.
- 279 'Francqui' // *Pallieter*, 23 mei 1926.
- 280 '11 juli vroeger en nu' // *Pallieter*, 9 juli 1927.
- 281 'De kerstnacht van majoor Traub' verscheen in *Ons volk ontwaakt*, 25 december 1920 (kerstnummer), p. 638 . 'Reigersvliet --- 6 maart 1918' werd opgenomen in het herdenkingsboek van René Lyr (algemene leiding). *Onze Helden gestorven voor het vaderland. België's epische strijd van 1914 tot 1918 (Geschiedenis en bewijsstukken). Eerelijst der officieren, onderofficieren, soldaten, zeelieden en burgers die vielen voor de verdediging der Belgische haardsteden*. Brussel 1922, p. 342-345. Het titelverhaal 'De rit' verscheen in *Vlaamsche Arbeid* van mei 1924, p. 157-167.
- 282 Paul Kenis. *Een overzicht van de Vlaamsche Letterkunde na 'Van nu en straks'*. Amsterdam 1930, p. 101.
- 283 'Remi De Man' // *Pallieter*, 18 januari 1925.
- 284 'Een Voltairiaans glimlachje' ('Charles Bernard' // *Pallieter*, 7 november 1926).
- 285 'Beethoven' // *Pallieter*, 10 april 1927.
- 286 'Ibsen' // *Pallieter*, 6 mei 1928.
- 287 'Beethoven' // *Pallieter*, 10 april 1927.
- 288 'Edward Vermeulen' // *Pallieter*, 4 november 1923.
- 289 'Borms' // *Pallieter*, 3 januari 1926.
- 290 'Gust uit de Kempen' // *Pallieter*, 28 november 1926.
- 291 'Ze zijn begonnen' // *Pallieter*, 4 december 1927.
- 292 'Sellier de Moranville' // *Pallieter*, 14 september 1924.

- 293 'Rudolf Valentino' // *Pallierter*, 12 september 1926.
- 294 'Arthur Buysse' // *Pallierter*, 14 december 1924.
- 295 'Vrede in Vlaanderen' // *Pallierter*, 25 december 1927.
- 296 'Weer is een jaar voorbij' // *Pallierter*, 28 december 1924.
- 297 'Fouad' // *Pallierter*, 30 oktober 1927.
- 298 'Prinses Astrid' // *Pallierter*, 3 oktober 1926.
- 299 'Rolin Jacquemijns' // *Pallierter*, 25 september 1925.
- 300 'De zwarte hand' // *Pallierter*, 14 mei 1927.
- 301 'Staf Bruggen' // *Pallierter*, 10 oktober 1926.
- 302 'Beelaerts van Blokland' // *Pallierter*, 17 september 1927.
- 303 'De Liedekerke' // *Pallierter*, 11 juli 1925 en 'De Geest zegepraalt' // *Pallierter*, 22 januari 1928; 'Zannekin herdacht' // *Pallierter*, 4 maart 1928.
- 304 'Evviva il Macaroni' // *Pallierter*, 15 oktober 1922.
- 305 'Gerard Harry' // *Pallierter*, 21 november 1926.
- 306 'Charles De Coster' // *Pallierter*, 27 november 1927.
- 307 *Ibidem*.
- 308 *Ibidem*.
- 309 *Ibidem*.
- 310 'Jules Verne' // *Pallierter*, 3 juni 1928.
- 311 *La viveuse et le moribond*, komedie van de Franse schrijver François de Curel (1854-1928).
- 312 'Pater Hènusse' // *Pallierter*, 9 mei 1926.
- 313 'De Geest zegepraalt' // *Pallierter*, 22 januari 1928.
- 314 'Leon Daudet' // *Pallierter*, 25 juni 1927.
- 315 'Hans' // *Pallierter*, 19 november 1922.
- 316 'Ibsen' // *Pallierter*, 6 mei 1928.
- 317 *Ibidem*.
- 318 'Juliaan Platteau' // *Pallierter*, 16 december 1923.
- 319 'Rudolf Valentino' // *Pallierter*, 12 september 1926.
- 320 'Chaplin' // *Pallierter*, 26 februari 1928.
- 321 'Gust uit de Kempen' // *Pallierter*, 28 november 1926.
- 322 *Ibidem*.
- 323 'Beethoven' // *Pallierter*, 10 april 1927.
- 324 'Eugeen Van de Velde' // *Pallierter*, 7 maart 1926.
- 325 'Het manneken' // *Pallierter*, 5 februari 1928.
- 326 'Arhur Wilford' // *Pallierter*, 27 januari 1924.
- 327 'Rooman' // *Pallierter*, 28 januari 1923.
- 328 'Jef Goossenaerts' // *Pallierter*, 12 oogst 1923.
- 329 'Professor Daels' // *Pallierter*, 16 juli 1922.
- 330 'Jef Goossenaerts' // *Pallierter*, 12 oogst 1923.

- 331 'Jules Persijn' // *Pallieter*, 22 juli 1923.
- 332 'Professor Vliebergh' // *Pallieter*, 11 februari 1923.
- 333 'Dr. Jacob' // *Pallieter*, 25 november 1923.
- 334 'Van Caeneghem' // *Pallieter*, 26 september 1926.
- 335 'M. Shepard B. Clough' // *Pallieter*, 5 september 1926.
- 336 'Jan Grauls' // *Pallieter*, 20 augustus 1927.
- 337 'Kreglinger' // *Pallieter*, 20 maart 1927.
- 338 'Leo Van Puyvelde' // *Pallieter*, 30 september 1923.
- 339 'Van Caeneghem' // *Pallieter*, 26 september 1926
- 340 'Eeman, man van loyauteit' // *Pallieter*, 6 augustus 1922.
- 341 'Jaakske Pirenne' // *Pallieter*, 30 november 1924.
- 342 'Kibangu' // *Pallieter*, 20 februari 1927.
- 343 'Generaal De Witte' // *Pallieter*, 6 april 1924.
- 344 'Prof. Bruylants' // *Pallieter*, 15 maart 1925.
- 345 'Prof. Van Hecke' // *Pallieter*, 12 april 1925.
- 346 'Arthur Wilford' // *Pallieter*, 27 januari 1924.
- 347 'Rector Heymans' // *Pallieter*, 28 oktober 1923.
- 348 'Claes' // *Pallieter*, 31 januari 1926.
- 349 'De onbekende veldwachter' // *Pallieter*, 13 maart 1927.
- 350 'Otto de Beney' // *Pallieter*, 12 oktober 1924.
- 351 'Chamberlain' // *Pallieter*, 29 april 1928.
- 352 '11 juli 1924' // *Pallieter*, 13 juni 1924.
- 353 'Colback' // *Pallieter*, 26 april 1925.
- 354 'De Broqueville' // *Pallieter*, 24 juni 1923.
- 355 Filip De Pillecyn. *Dat was toen*. Leuven 1972, p. 8.
- 356 'Jules Verne' // *Pallieter*, 3 juni 1928.
- 357 'Prinses Astrid' // *Pallieter*, 3 oktober 1926.
- 358 'Chaplin' // *Pallieter*, 26 februari 1928.
- 359 'Heyndrickx' // *Pallieter*, 7 oktober 1923.
- 360 'Remi De Man' // *Pallieter*, 18 januari 1925.
- 361 'Dosfel' // *Pallieter*, 17 februari 1924.
- 362 'Priester Van Tichelen' // *Pallieter*, 3 december 1922.
- 363 'De Kerckhove d'Exaerde' // *Pallieter*, 3 oktober 1925.
- 364 'Paul Beeckman' // *Pallieter*, 29 juni 1924.
- 365 'Nog 4 van de 12' // *Pallieter*, 25 januari 1925.
- 366 'Vrede in Vlaanderen' // *Pallieter*, 25 december 1927.
- 367 'Prof. Bruylants' // *Pallieter*, 15 maart 1925.
- 368 Bedoeld wordt: zich als Vlaming uiten.
- 369 'Jef De Cock' // *Pallieter*, 8 juli 1923.
- 370 'Jef Vermeulen' // *Pallieter*, 18 maart 1923.

- 371 'Jan Grauls' // *Pallieter*, 20 augustus 1927.
- 372 'Alice Nahon' // *Pallieter*, 25 februari 1923.
- 373 'Aan, voor, over en rond Mulier' // *Pallieter*, 30 juli 1922.
- 374 'Charles Bernard' // *Pallieter*, 7 november 1926.
- 375 'Huysmans' // *Pallieter*, 24 augustus 1924.
- 376 'Arthur Buysse' // *Pallieter*, 14 december 1924.
- 377 'Art. Coussens' // *Pallieter*, 7 februari 1926.
- 378 'De Landtsheer' // *Pallieter*, 8 oktober 1927.
- 379 'Berten Vallaeys' // *Pallieter*, 27 april 1924.
- 380 'Professor Vliebergh' // *Pallieter*, 11 februari 1923.
- 381 'R.I.P' // *Pallieter*, 1 oktober 1922.
- 382 'Gust uit de Kempen' // *Pallieter*, 28 november 1926.
- 383 'Juffrouw Belpaire' // *Pallieter*, 9 juli 1922.
- 384 'Cyriel Verschaeve' // *Pallieter*, 16 september 1923.
- 385 'Wilson' // *Pallieter*, 10 februari 1924.
- 386 'Generaal Jacques' // *Pallieter*, 13 december 1925.
- 387 'Chaplin' // *Pallieter*, 26 februari 1928.
- 388 'Pater Callewaert' // *Pallieter*, 19 september 1925.
- 389 'Jef Simons' // *Pallieter*, 24 februari 1924.
- 390 'Lindbergh' // *Pallieter*, 28 mei 1927.
- 391 Gaston Durnez. 'Herinneringen aan Pallieter. Satiriek weekblad uit de jaren twintig. De journalist Filip De Pillecyn' // *Het Handelsblad*, 24 februari 1960.
- 392 'Pro Domo' // *Pallieter*, 10 december 1922.
- 393 'Breughel' // *Pallieter*, 18 mei 1924.
- 394 'Pallietersche Verklaring' // *Pallieter*, 2 juli 1922.
- 395 'Van de Vyvere' // *Pallieter*, 16 maart 1924.
- 396 'Masson' // *Pallieter*, 9 maart 1924.
- 397 'Berten Vallaeys' // *Pallieter*, 27 april 1924.
- 398 'Pater Calbrecht' // *Pallieter*, 19 oktober 1924.
- 399 'Victor Delille' // *Pallieter*, 18 november 1923.
- 400 'Strauss' // *Pallieter*, 3 februari 1924.
- 401 'Hubin' // *Pallieter*, 4 januari 1925.
- 402 'Mechelynck' // *Pallieter*, 29 juli 1923.
- 403 'Pêcher' // *Pallieter*, 28 september 1924.
- 404 'Helleputte' *Pallieter*, 4 mei 1924.
- 405 'Professor Daels' // *Pallieter*, 16 juli 1922.
- 406 'Minister Forthomme' // *Pallieter*, 19 augustus 1923.
- 407 'Berryer' // *Pallieter*, 5 augustus 1923.

- 408 'De kinderbeperker Ernest tegen den kinderbeschermmer Daels' // *Pallieter*, 23 juli 1922.
- 409 'De toetssteen' // *Pallieter*, 3 september 1927.
- 410 'Trocllet' // *Pallieter*, 20 juli 1924.
- 411 'de Broqueville' // *Pallieter*, 24 juni 1923.
- 412 'Pouillet' // *Pallieter*, 21 januari 1923.
- 413 'Na 11 juli' // *Pallieter*, 19 juli 1925.
- 414 'Max Pastur' // *Pallieter*, 15 november 1925.
- 415 'Lippens' // *Pallieter*, 11 april 1926.
- 416 'Huysmans' // *Pallieter*, 24 augustus 1924.
- 417 'Cocq' // *Pallieter*, 16 mei 1926.
- 418 'Minister Carton' // *Pallieter*, 20 april 1924.
- 419 'Tschoffen' // *Pallieter*, 30 maart 1924.
- 420 'Van Caeneghem' // *Pallieter*, 26 september 1926.
- 421 'Jacquemotte' // *Pallieter*, 6 augustus 1927
- 422 'Bovesse' // *Pallieter*, 17 april 1927.
- 423 'Van Caeneghem' // *Pallieter*, 26 september 1926.
- 424 'Zij zijn terug' // *Pallieter*, 6 november 1927.
- 425 'Pierco' // *Pallieter*, 6 december 1925.
- 426 *Ibidem*.
- 427 '1928' // *Pallieter*, 1 januari 1928.
- 428 'Rector Heymans' // *Pallieter*, 28 oktober 1923.
- 429 Bijnaam van Wauwermans.
- 430 'Wauwermans' // *Pallieter*, 9 december 1923.
- 431 'De onbekende veldwachter' // *Pallieter*, 13 maart 1927.
- 432 'Van Karnebeek' // *Pallieter*, 3 april 1927.
- 433 'Paul-Emile Janson' // *Pallieter*, 14 oktober 1923.
- 434 'Lindbergh' // *Pallieter*, 28 mei 1927.
- 435 'Gérard Harry' // *Pallieter*, 21 november 1926.
- 436 'Breughel' // *Pallieter*, 18 mei 1924.
- 437 'Marx' // *Pallieter*, 21 december 1924.
- 438 'Pétain' // *Pallieter*, 1 oktober 1927.
- 439 'Rector Heymans' // *Pallieter*, 28 oktober 1923.
- 440 'Prins Leopold' // *Pallieter*, 25 april 1926.
- 441 'G. Br.' // *Pallieter*, 22 november 1925.
- 442 'Wanneer?' // *Pallieter*, 13 mei 1928.
- 443 'Johan De Maegt' // *Pallieter*, 15 oktober 1927.
- 444 Toenmalig hoofdredacteur van *Het Laatste Nieuws*.
- 445 'De Ziel van de Kaas: de Stichting Biermans' // *Pallieter*, 13 november 1927.
- 446 'Charles De Coster' // *Pallieter*, 27 november 1927.

447 'De Waleffe' // *Pallieter*, 7 mei 1927.

448 'Neuray' // *Pallieter*, 23 december 1923.

449 'Wanneer?' // *Pallieter*, 13 mei 1928.

EXTRA MUROS

Voordracht Filip De Pillecyncomité, Beveren, 8 november 2015

DIRK ROCHTUS

Moedige, serene woorden waren het die Roger De Vos uitsprak over de auteur wiens meesterwerk hij in het Frans had vertaald: *‘Als hij tot mijn familie had behoord, zou ik geen afstand van hem hebben genomen’*. Het is intussen drie jaar geleden, zondag 30 september 2012, dat professor Emmanuel Waegemans, voorzitter van het Filip De Pillecyncomité, de Franse vertaling van *Mensen achter de dijk* voorstelde in het Emile Verhaerenmuseum in Sint-Amands. ‘Monsieur Henri’, zoals Roger De Vos de titel had hertaald van een boek dat was geschreven vanuit het perspectief van de gelijknamige hoofdfiguur. In de stemmige ruimte van het provinciaal museum waarde de genius loci van de Schelde rond die Sint-Amands, geboortedorp van Emile Verhaeren (1855-1916), en Hamme aan de Durme, bakermat van Filip De Pillecyn (1891-1962), met elkaar verbindt. Een genius die de genodigden even deed vergeten dat zowel Verhaeren als De Pillecyn elk op zijn manier ‘omstreden’ is in dit land. De eerste omdat hij als telg van de Franstalige bourgeoisie in het Frans dichtte in Vlaanderen, de tweede omdat hij zich als lid van het Vlaams-Nationaal Verbond (VNV) tijdens de Duitse bezetting aan *‘een rijke culturele bedrijvigheid’* schuldig had gemaakt, zoals de Krijgsraad in zijn vonnis in 1947 stelde. Er zijn echter nog literatuurliefebbers die dichters om hun intrinsieke literaire waarde en boven het politieke strijdgevoel naar waarde weten te schatten. Die van de Stichting Emile Verhaeren spannen zich in opdat Vlaanderen zijn in het Frans geschreven literatuur op prijs leert stellen, terwijl die van het Filip De Pillecyncomité geen moeite onverlet laten om de ‘Prins der Nederlandse Letteren’ weer in de kijker te plaatsen.

De woorden van Roger De Vos zijn die van een wijs man, van een Vlaming die zijn middelbaar onderwijs in het Frans heeft genoten en als niet-professionele vertaler aan het werk was getogen om het chef d’oeuvre van De Pillecyn voor het eerst in het Frans te vertalen. Een man die zijn liefde voor het literaire werk en de dichter als persoon laat voorgaan op wat hij ook over hem als politiek geëngageerde moge denken. De vertaling van Roger De Vos werd overigens door Dorian Cumps, docent Nederlandse Letterkunde aan de Sorbonne te Parijs, als ‘excellent’ aangeprezen in het maandblad *Septentrion*.

Filip De Pillecyn mag dan wel in vergetelheid geraakt zijn, alleen aan zijn politieke activiteiten ligt dat niet. Zelfs aan de allergrootste literaire monumenten knaagt de lust voor het nieuwe. Het onvermijdelijk archaische taalgebruik schrikt lezers wellicht af. Het is ironisch dat net een Franse vertaling bijdraagt

tot een frissere inkleding van zijn werk. Woorden die ons in het origineel vreemd in de oren klinken, komen verrassend eigentijds over in 'Monsieur Henri'. Toch draagt de politieke context waarin De Pillecyn zich bewoog, in de publieke sfeer zeker niet bij tot een beter begrip van hem, al was het maar als literator. De Pillecyn wordt afgerekend op datgene waarin zijn politieke en publicistische activiteiten in de jaren '40 waren geculmineerd, namelijk de collaboratie. Moet dan alles wat daaraan voorafging – het denken, schrijven, organiseren van na de Eerste Wereldoorlog – in het licht van die collaboratie worden gezien?

Bracht De Pillecyn niet een pacifistische overtuiging mee uit de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog? Als medestichter van het Comité Heldenhulde, voorloper van het IJzerbedevaartcomité, bekommerde hij zich om een waardige herdenking van de gesneuvelde frontsoldaten. Op de IJzerbedevaarten in de jaren '20 en '30 vertolkte hij luid de verzuchting 'Nooit Meer Oorlog'. Ook andere gedachten van hem hebben aan actualiteit niets ingeboet. Als medeoprichter van de Frontbeweging bepleitte hij samen met Hendrik Borginon in het pamflet 'Vlaanderens dageraad aan den IJzer' zelfbestuur voor Vlaanderen binnen een federale structuur – toen nog een hemelsgroot taboe. Ook de 'godsvrede' die hij bepleitte, moet in het pluralistische Vlaanderen van vandaag nog altijd worden bevochten tegen onverdraagzame en extremistische krachten. Laten we even stilstaan bij wat we de 'internationale dimensie' zouden kunnen noemen in het werk van De Pillecyn, zijn polemiseren tegen het militarisme en tegen het opkomende fascisme, zijn geloof in democratie en wereldvrede.

In *Studies IX* werpt Etienne Van Neygen licht op een minder bekende De Pillecyn, een zowaar als 'links' te bestempelen De Pillecyn. Van 1922 tot 1928 schreef FDP het satirisch weekblad *Pallietier* vol. Met zijn scherpe pen nam hij ondermeer generaals, Belgische nationalist, de Italiaanse fascistische dictator Mussolini en zijn aanhangers onder vuur. Van een antimilitaristische houding had hij trouwens al daarvoor als hoofdredacteur van *De Standaard* blijk gegeven. Ze kwam duidelijk naar voren in zijn verzet tegen het Frans-Belgisch Militair Akkoord. De generale staven van het Franse en het Belgische leger hadden op 7 september 1920 de clausules van een militair defensief akkoord uitgewerkt dat enkel in werking zou treden in geval van een niet-uitgelokte aanval op een van de twee partners. Enkele dagen later hadden de Belgische en de Franse regering door de ministers van Buitenlandse Zaken ondertekende nota's uitgewisseld waarin zij het militair akkoord goedkeurden. Het parlement kwam er niet eens aan te pas. Alfons Van de Perre, een bekende naam in de Vlaamse beweging, had tijdens de lange onderhandelingen die aan het akkoord voorafgingen zeventien vrije tribunes gepubliceerd in *De Standaard* waarvan de teneur luidde: 'Een Belgisch-Militair Verbond sleurt België willens nillens in de anarchie der Wereldpolitiek'. Inderdaad richtte België zich in zijn buitenlandse politiek door het akkoord op Frankrijk. In 1923

zou het land zich zelfs op sleeptouw laten nemen door Parijs om mee het Duitse Ruhrgebied te bezetten. De Vlaamse beweging bestreed het akkoord omdat in de woorden van Van de Perre ‘Ze (= de Vlamingen) zijn overtuigd dat het de Franse invloed in Vlaanderen zal versterken’. Ook FDP liet zich in die zin uit in *De Standaard* van 5 september 1920: ‘Men hore het goed: Vlaanderen wil niet weten van het verbond. Men mene niet dat het voldoende is met een paar mensen een papiertje te ondertekenen om ons de korporaalsrol te laten spelen bij de eerstkomende internationale verwickelingen. Zij (...) vergeten dat het Belgisch leger in hoofdzaak wordt gevoed door Vlaamse jongens; hun weze hier dan ook herinnerd dat het Vlaamse volk, afkerig van hun verbond... weigert zijn jongens als pand te laten dienen voor de voorgenomen overeenkomst. Nooit meer dan bij deze gelegenheid heeft men uit het oog verloren dat Vlaanderen in België ligt’. Maar toen het akkoord eenmaal gesloten was, schreef Alfons Van de Perre nog een laatste bijdrage waarin hij zijn moedeloosheid te kennen gaf. Volgens Theo Luyckx, de biograaf van Alfons van de Perre, zou er druk van hogerhand uitgeoefend zijn op *De Standaard* om de positie van de Vlaming Prosper Pouillet (behorende tot de Katholieke Partij) als minister van Spoorwegen in de regering niet in het gedrang te brengen. Hier kwam FDP weer op de proppen. De dag waarop Van de Perre zijn laatste bijdrage voor de krant had geschreven, kreeg hij een brief van de hoofdredacteur waarin deze betreunde dat *De Standaard* niet gedaan had wat de Vlamingen van de krant hadden verwacht, namelijk ‘een uitdrukkelijke verklaring dat Vlaanderen weigerde de handtekening der Regering als geldig te erkennen... en onomwonden kritiek voor onze ministers die het verbond goedkeurden’. FDP besloot zijn brief met de woorden: ‘Ik acht het dringend nodig dat “*De Standaard*” onmiddellijk zonder aanzien van personen de campagne van verzet opent die reeds door de Frontpartij werd ingezet’. Ook Ernest Claes sloot zich bij de kritiek van FDP aan in een vrije tribune die op 20 september 1920 verscheen: ‘Ik zou wel eens willen zien wat ’n gezicht onze ministers zouden opzetten zo *De Standaard* van morgen af een campagne begon tegen die Frans-Belgische entente...’

We zien in de brief van FDP drie gedachten opduiken die zijn politieke opstelling in de jaren '20 karakteriseren: antimilitarisme, verzet tegen Frans imperialisme en kritiek op het establishment ('onze ministers'). De onderliggende toon vormde zijn geradicaliseerd Vlaams-nationalisme. Zo vond hij *De Standaard* te minimalistisch en te nauw aanleunend bij de Katholieke Vlaamse groep in de Kamer. Na een meningsverschil met directeur Frans Van Cauwelaert verliet hij in 1922 dan ook de krant. Hij zou zijn journalistieke pen echter niet laten rusten en stichtte nog datzelfde jaar het satirische weekblad *Pallierter*. Hier kon hij zich als 'een echte satiricus en polemist' ontpoppen zoals Rik Van Cauwelaert in zijn bijdrage 'De journalist Filip De Pillecyn' schrijft. Nog volgens dezelfde auteur gaf

FDP blijk van 'onbesuisdheid' en ging hij 'ook al eens uit de bocht'. FDP schuwde geen boude taal. Toen de Duitse maarschalk Paul von Hindenburg in 1925 werd verkozen tot rijkspresident, bestempelde FDP hem als 'een professionele vechtersbaas'. Hindenburg droeg als opperste bevelhebber van het Duitse leger tijdens de Eerste Wereldoorlog inderdaad een grote verantwoordelijkheid voor de uitzichtloze slachtpartijen. Hij zou later ongewild ook een omineuze rol in de Duitse geschiedenis spelen door op 30 januari 1933 een zekere Adolf Hitler tot rijkskanselier te benoemen. Van generaals moest FDP niets hebben. Ze waren voor hem 'gesternde en gesabelde slagergasten'. Als hij de naam van maarschalk Pétain hoort, zegt hij, 'dan is er ergens een knal in de buurt en 't is mij alsof ik rondom mij moet kijken of er geen bloedplas ligt'. De verschrikkingen van de oorlog hadden van hem een pacifist gemaakt. Dat het Belgisch-Frans Militair Akkoord als 'defensief' werd gekarakteriseerd, maakte op hem geen indruk. Het verschil tussen een 'defensief' en een 'offensief' akkoord was louter theoretisch, elk militair akkoord droeg de kiemen van geweld en oorlog in zich. Zijn antimilitarisme was gekoppeld aan een geloof in de mensheid en aan kritiek op het kapitalisme. Dat was niet ontypisch voor de tijdsgeest, denken we maar het 'O-Mensch-Pathos' van de Duitse expressionisten, of aan de kritiek van revolutionairen van links en van rechts op wat ze respectievelijk kapitalisme en plutocratie noemden. Voor FDP kwam dit samen in de bevinding dat de Vlaamse strijd geen zin had als hij niet ook antimilitaristisch was: 'Vlaanderen ligt midden de mensheid; een Vlaanderen dat niet meetrilt met de mensheid, dat is het onze niet. Een Vlaanderen die (sic) zich afbeult voor een taalwet en met blij zweeft de oorlog van morgen spijst met zijn legerbudget, dat is het onze niet'. Boven de hoofden van de regeerders en de militairen 'drijft de lucht van petrool, coques, finantie'. FDP zag in België een aanhangsel van Frankrijk, en het Belgische establishment rolde wat graag de rode loper uit voor een Franse president als Poincaré: 'Het was buiten de traditie een vreemd Staatshoofd in het Parlement te ontvangen. Maar voor Frankrijk is er in België steeds een uitzondering'. FDP onderscheidt wel tussen het Frankrijk van de politiek en het Frankrijk van de geest: Zijn Pallieter onderscheidt tussen de chauvinisten van de 'Action française' en de 'denkers vol fijne intellectualiteit'. Zo ontkracht FDP voor eens en altijd het vooroordeel als zouden Vlaams-nationalisten een natuurlijke afkeer van de Franse taal en cultuur hebben. In *Pallieter* valt FDP ook het fascisme en het kolonialisme aan. Als pacifist verwerpt hij het wapengekletter van de fascistische leider Benito Mussolini en vanuit zijn democratische inborst fulmineert hij ook tegen het Belgische nationalisme met zijn fascistische sympathieën. Maar tegelijk had FDP een gebroken verhouding met de democratie als systeem. De totstandkoming van het Frans-Belgisch Militair Akkoord ontnam FDP het geloof in de eerlijke werking van de parlementaire democratie: 'De Regeringen, onze Theunis

net zo goed als Poincaré, zorgen er eerst voor dat zij een meerderheid hebben die op voorhand ja heeft gezegd'. Rik Van Cauwelaert beschrijft in zijn bijdrage hoe De Pillecyns afkeer van het parlementarisme alleen maar toenam, en hoe de journalist en auteur daarin bevestigd werd door het gebrek aan ruggengraat bij vele Vlaamse volksvertegenwoordigers tegenover de opstoot in het Belgische nationalisme. Waar situeert FDP alias *Pallieter* zich nu ideologisch? Was hij een linkse jongen zoals Van Neygen in de titel van zijn bijdrage schrijft, en zoals zijn antimilitarisme, antifascisme en antikolonialisme doen vermoeden? Was hij een linkse die de 'afkeer voor het parlementarisme [...] naar de collaboratie leidde', zoals Rik Van Cauwelaert stelt? Of behoorde hij door dit amalgaam tot de mensen die de historicus Otto-Ernst Schüddekopf noemde: 'Linke Leute von rechts'?

NIEUW

De aanwezigheid in het Frans

DORIAN CUMPS

Eind september 2015 verdedigde Caroline Le Cun haar masterscriptie over Filip De Pillecyn voor het diploma MEGEN M1 (MEdiation culturelle et traduction dans l'espace GERmanique et Nordique) aan de Sorbonne in Parijs. Het proefwerk bestond onder meer uit een vertaling in het Frans van de novelle *De aanwezigheid* en commentaren bij de vertaling.

De publicatie van *La présence* in het jaarboek van de FDP-studies betekent dat voor de zesde keer in de receptiegeschiedenis van het werk van De Pillecyn een tekst van de auteur in het Frans verschijnt. Caroline Le Cun heeft in haar vertaling in de eerste plaats getracht het specifieke discours van de schrijver getrouw weer te geven. Zij is daar zeer overtuigend in geslaagd.

De aanwezigheid is een van de minst besproken vertellingen van De Pillecyn. Het verhaal verscheen in 1937 en werd daarna een paar keer samen met *Schaduw* en *Monsieur Hawarden* uitgegeven. De Franse vertaling is gebaseerd op de tekst van de herdruk in het Verzameld werk, deel I (1959, online beschikbaar op dbnl.org). Er bestaat ook een recentere, afzonderlijke uitgave als paperback (Davidsfonds / Clauwaert, 1998, 2e druk 1999). In deze versie is jammer genoeg een zetfout overgebleven, zodat een volledige regel uit het eerste deel van de novelle ontbreekt. Het gaat om de zin 'als mos is hij onder de voet. Bij de draai zie ik de lichtstreep onder een deur'. Hiervan zijn in de tot nu toe recentste druk (1999, p. 12) alleen de laatste vijf woorden terug te vinden.

Secundaire literatuur over *De aanwezigheid* is bijzonder schaars. Het verhaal werd bij verschijning in 1937 nauwelijks besproken, mogelijk omdat het niet afzonderlijk gepubliceerd werd, maar opgenomen was in een bundel verhalen van diverse Vlaamse auteurs. De befaamde Nederlandse criticus Menno ter Braak gaf zijn mening tot uiting in één enkele zin: 'De Pillecijn is een zwak romanticus met mystieke neigingen, die in het verhaal 'De Aanwezigheid' niet boven een zekere twijfelachtige sfeer uit weet te komen, al is hij een van de sympathiekste leden van het gezelschap'¹ (bedoeld wordt de groep auteurs die samen met De Pillecyn tot de bundel *Vertellen* bijgedragen hebben, met name Raymond Brulez, Marcel Matthijs, Willem Putman, Maurice Roelants en Lode Zielens).

Literatuurwetenschappers signaleerden later op hun beurt de novelle meestal samen met *Schaduw* en *Monsieur Hawarden*, maar waren terecht genuanceerder in hun oordeel en hadden meer aandacht voor de inhoud dan de toenmalige literaire kritiek. Zowel Jean Weisgerber in *Aspecten van de Vlaamse roman* (1964) als Michel Dupuis in de Vlaamse literatuurgeschiedenis van de eerste helft van de twintigste eeuw *Van 'Arm Vlaanderen' tot 'De voorstad groeit'* (1988) legden de nadruk op de verstrengeling van heden en verleden in het verhaal ten gevolge van de intensiteit waarmee de herinnering door het vrouwelijke personage wordt beleefd.²

Hoewel de ik-verteller als ogenschijnlijke buitenstaander de lezer duidelijk maakt dat de vrouw twee realiteitsniveaus en twee tijdperken met elkaar verward tot ze aan haar waanvoorstellingen over de aanwezigheid van haar in de oorlog gesneuvelde geliefde ten onder gaat, kondigt de evocatie van een 'tweede werkelijkheid', ontstaan uit de kracht der herinnering en de gefrustreerde hartstocht, intuïtief het magisch-realisme aan dat twee jaar later met het verhaal *Gojim* (1939) door Johan Daisne in de Vlaamse letterkunde zijn intrede doet. Bovendien suggereert de identificatie van de ik-verteller met de gevoelswereld van de overleden vrouw aan het einde van het verhaal een vorm van zelfprojectie door empathie, waardoor het gebeuren en de weergave daarvan ook de getormenteerde zielsgesteldheid van het ik aanschouwelijk maakt. De sensualiteit die van De Pillecyns poëtische stemmingskunst uitgaat, is evenwel een kenmerk van zijn oeuvre dat minder aansluit bij het cerebrale, op een levensbeschouwelijk programma gefundeerd magisch-realisme van Daisne.

Moge de publicatie van *La présence* niet alleen de aandacht van de Franstalige lezer op een minder bekend facet van het werk van Filip De Pillecyn vestigen, maar ook liefhebbers en kenners van het oeuvre aansporen tot nader onderzoek naar de intimistische, hier soms naar het fantastische neigende verhaalwereld van de auteur.

Noten

- 1 Menno ter Braak. 'Een man van smaak' // *Verzameld werk VII*. Amsterdam, Van Oorschot, 1951, p. 574-575.
- 2 Jean Weisgerber. *Aspecten van de Vlaamse roman*. Amsterdam, Polak & Van Gennep, 1976 (4e druk), p. 109; Michel Dupuis. 'De vernieuwing van de romankunst' // *Van 'Arm Vlaanderen' tot 'De voorstad groeit'*, onder redactie van M. Rutten en J. Weisgerber. Antwerpen, Standaard Uitgeverij, 1988, p. 472.

Filip De Pillecyn *La Présence*

TRADUIT DU NÉERLANDAIS (*DE AANWEZIGHEID*, 1937) PAR CAROLINE LE CUN

I

C'est comme si je ne progressais pas dans le brouillard de novembre. C'est un soir comme celui où mon père mourut et où j'étais dans une douleur lancinante sur les remparts. Et à chaque fois j'ai le sentiment que des gens sont en train de mourir dans les maisons humides que je longe.

Il n'est pas encore tard mais la ville est silencieuse. Mon propre pas résonne en moi et semble devenir plus fort à chaque fois que je passe dans la lumière tamisée d'une porte de bistrot. J'entends alors dans un bruit sourd s'amplifiant le pas de quelqu'un qui vient derrière moi.

Depuis combien de temps déjà l'entends-je ? C'est comme si le temps était suspendu dans le brouillard impénétrable. Parfois le pas vient de loin et soudain c'est comme s'il s'accélérait et s'approchait très près. J'ai le sentiment de devoir courir jusqu'à la place du marché où le brouillard se dissipe par les nombreuses maisons éclairées. Ce n'est plus très loin ; mes mains recherchent la chaleur en maintenant fermés mes poings, dans les poches profondes et familières. Et à la première lueur de la grand-place, je reste figé et je regarde ma montre.

Alors elle passe, elle regarde tout autour d'elle, elle poursuit son chemin. Je n'ai pas vu sa démarche, elle se meut de manière informe dans la nuit. Je reste figé un instant ; là, à l'intérieur, on trouve la chaleur des gens qui n'appartiennent pas à ce monde de brume. J'entends comment le pas s'arrête devant moi et continue mon chemin. Je rencontre une silhouette en marchant ; elle se déplace lentement ; je la dépasse. Les dernières vitres éclairées du marché sont déjà absorbées par la nuit. Nuit ou soirée ? C'est pareil, c'est même sans espoir dans cet abîme dans lequel toutes les formes sont englouties.

Je marche maintenant d'un pas régulier et assuré dans la ruelle terne. Et là j'entends à nouveau le pas s'accélérer, devenir angoissé et accourir vers moi. Je la sens s'approcher dans mon dos, tout près, et passer à côté de moi. Entre nous deux, le brouillard immobile.

Je crois l'entendre dire « Monsieur ». Sa voix semble venir de loin, comme embrumée. Et je ne réponds pas. Je ne peux pas répondre dans la confusion soudaine de mes sens. Elle marche à côté de moi ; le bruit de nos deux mouvements ne fait plus qu'un. Elle dit à présent : « s'il vous plaît, monsieur ».

Elle n'est pas une de ces femmes qui se baladent sans but. Je la regarde de côté. Je vois suffisamment d'elle pour savoir qu'elle est élancée et se déplace avec la dé-

marche légère des femmes aux jambes longues et minces. Et je demande en quoi je peux lui être utile.

Le sifflement dans mes oreilles rend ses mots inaudibles. J'essaie de deviner de quoi elle doit avoir l'air. Je sais combien peut être noble le timbre d'une voix de femme, plus intense, d'une chaleur terne parce qu'on ne connaît pas et ne voit pas cette femme. Alors ses mots pénètrent jusqu'à moi et prennent un sens.

Elle vit seule, pas loin d'ici, elle est morte de peur. Voilà plus d'une heure qu'elle déambule, pourchassée par la peur.

Je demande : « un homme, peut-être ? »

Je l'entends dire « oh » comme étonnée ou désolée. Elle reste debout et pose sa main sur mon bras et dit : « Je n'ose pas rentrer seule chez moi ».

C'est comme si maintenant je décelais un danger pour moi-même. C'est comme si notre assassinat allait survenir du brouillard. Je cherche la lumière d'un réverbère et je reste figé. Elle courbe la tête et je vois seulement deux longues lèvres étroites et la ligne élancée de son corps. Ici on est mieux dans la lumière ; je veux juste la questionner et savoir pourquoi je dois l'accompagner vers l'inconnu et pourquoi elle m'a parlé à moi et pas à un autre. Un homme sort de la brume, nous longe en passant et disparaît. Elle poursuit en disant : « Venez ».

Je ne demande rien de plus et je la suis.

Et à présent nous ne disons plus un mot ni l'un ni l'autre. Nous marchons côte à côte comme si nous ne faisons plus qu'un. Nous sommes dans une rue morte ; elle est toujours morte cette rue et c'est comme si les gens qui y pénètrent, disparaissent sans laisser de traces dans une des nombreuses maisons qui s'alignent de manière uniforme comme des croix dans un cimetière militaire. C'est ainsi le jour ; mais maintenant c'est comme si jamais un homme n'avait vécu ici, et la rue dans le brouillard donne une impression de dégénérescence.

Lorsque nous passons le coin, elle est silencieuse. « Nous y sommes », dit-elle. Tout comme moi, elle hésite à dire quelque chose et se tait. Le trouble qui avait disparu en moi en chemin, réapparaît ; mes mains sont moites dans mes poches. Je vois la tache plus sombre de la porte sur le mur gris ; sa main cherche la mienne. « Voici la clé », dit-elle. La clé est chaude comme si elle l'avait serrée tout ce temps dans sa main. La porte s'ouvre sans bruits et je pénètre devant elle dans la maison chaude.

Une chaleur sombre, parfumée. La femme se glisse devant et je vois de la lumière dans une pièce. Elle me sourit et je pénètre dans cette pièce.

Elle ferme la porte et c'est comme si son esprit était devenu plus léger. Elle a enlevé son manteau et se tient maintenant devant un miroir et passe ses longs doigts pâles dans ses cheveux. Maladroit, je suis planté, mon chapeau dans la main et je regarde. Mon pardessus sent l'humidité et mes cils sont rafraîchis par le brouillard.

Je suis maintenant assis à côté d'elle ; nous sommes assis tout deux sous la lumière, je ne sais pas comment je suis venu ici, je ne pense pas à l'étrangeté de cette soirée ; je la vois respirer, je vois l'extrême pâleur de son visage et les grands yeux marrons. J'ai peur que des mots surgissent entre nous et j'écoute les bruits de la maison.

Seul le feu craque parfois mais la maison nous enveloppe tout comme le monde tout noir là dehors, dans un silence sans un souffle. Toujours sans rien dire, elle se dirige vers un petit placard dans le coin plongé dans la pénombre et installe de la liqueur et des cigarettes pour moi. La fumée blonde, légère abonde autour de nous ; des cigarettes anglaises avec un goût de miel. J'attends maintenant qu'elle me donne des explications ; j'aurais préféré qu'elle n'essaye pas de trouver une échappatoire. Je me sens bien dans le fauteuil bas, dans la chaleur, dans la lumière, sous les yeux de cette femme. Si à présent elle me remercie et dit que sa peur est passée, qu'elle est maintenant en sécurité, je dois m'en aller.

« Je vous remercie », dit-elle, « de ne pas me demander ce qui m'est arrivé. Je pourrais vous le dire difficilement ; seulement je ne voudrais pas que vous partiez ».

Je respire avec félicité. Que m'importe si je n'entends pas ! Seulement rester ici auprès d'elle. Je ne pense pas aux possibilités qui surgissent dans l'esprit lorsque, le soir, un homme recherche la chaleur d'une vie féminine tout près de lui. Mais je veux pourtant trouver un prétexte, demandant s'il faut fouiller la maison afin qu'elle se sente totalement en sécurité.

Elle sourit, ses traits deviennent très doux, plus chaleureux dans ce sourire. Elle semble maintenant avoir oublié sa propre peur et ses propres mots. Sa voix glisse sur moi avec une étrange sonorité. Je regarde ses mains et le mouvement de sa bouche.

« Je vis seule dans cette maison », dit-elle, « je n'aime pas les gens ; je fais tout moi-même. » Elle ne se plaint pas, elle ne désapprouve pas, elle n'aime pas les gens comme on n'aime pas un chat ou un chien. Elle n'est pas ancrée sur cette terre comme moi. Et je réponds modestement et sottement de sorte qu'elle sourit avec bienveillance.

Elle ne parle pas non plus des gens. Partout où je vais, on parle des gens ; nous connaissons toujours les mêmes personnes issues du même petit monde. Mais personne ne m'éloigne d'elle ou ne me rapproche d'elle et nous parlons d'un monde qui n'existe que pour nous. Jamais encore je n'ai parlé ainsi avec quelqu'un ; si proche de moi et pourtant si éloignée de manière irréaliste.

Nous nous taisons un moment sans que je le remarque. Elle a les mains jointes sur les genoux, sa tête est légèrement détournée de moi et elle regarde fixement le feu. Son cou porte l'apparence d'une chaleur obscure comme si la lueur terne

de son sang sous la peau pâle devenait visible. Je n'ose pas parler, tellement elle semble loin de moi. Ses mains pèsent plus fortement sur ses genoux et tirent la robe sur ses cuisses minces. Je retiens mon souffle et je subis sa présence.

Alors elle se lève. Devant le miroir, elle arrange ses cheveux et se dirige vers la porte avec un sourire qui n'est pas pour moi. Je l'entends monter rapidement l'escalier. A l'étage, une porte se ferme.

Combien de temps suis-je resté assis ici ? M'étais-je attendu à ce qu'elle revienne dans une robe d'intérieur dont les manches longues retombent sur le haut des bras doux ; avec des lèvres brillantes et humectées qui rendent la bouche comme une blessure désirable ? Ai-je écouté si un bruit dans l'escalier ne me parvenait pas ? Je ne sais plus ce que j'ai pensé ou désiré.

Je parcours du regard la pièce dans sa clarté tamisée. Ici, ce n'est pas comme dans une maison où une personne vit seule ; on sent ici l'intimité de quelqu'un qui regarde le feu en compagnie de quelqu'un d'autre ; il y a de la vie ici et de la chaleur humaine. Et je pense alors à sa peur, à la menace qui la faisait tourner en rond dans le brouillard. Je vais et viens dans la pièce et je sens la menace dans mon dos. L'homme ne va-t-il pas venir d'en haut et s'approcher furtivement de moi ; ne va-t-il pas sortir de sa chambre ?

Des bruits commencent à prendre vie autour de moi. J'entends un pas dans le brouillard au dehors et ma montre fait tic-tac contre mon poignet. Je me dirige vers la porte et je l'ouvre aussitôt. Le couloir froid me fait frissonner et je retourne dans la pièce.

Je m'assieds là où elle était assise ; je regarde alentour comme si quelqu'un pouvait me voir et comme si ce n'était pas autorisé. J'écoute si son pas ne me parvient pas et j'allume une cigarette. Et sur le petit placard devant moi, je vois le portrait d'un jeune homme. Un Anglais, je pense.

Son angoisse prend désormais en moi une forme claire. Il s'est passé quelque chose là-haut et je suis assis ici dans la nuit avec une femme morte que je ne connais pas. Qui me croira lorsque je dirai comment je suis venu ici ? Une rancœur lâche surgit en moi contre la femme et je me dirige discrètement vers la porte d'entrée. Avec la poignée moite dans la main, je reste debout et j'écoute encore une fois. Aucun bruit ne parvient d'en haut et je sais comment, derrière la porte, la rue et la ville sont tamisées dans la nuit épaisse du brouillard.

Je me mets dos à la porte, j'essaie de voir dans le couloir noir et, avec les bras tendus en avant, je vais lentement jusqu'à l'endroit où l'escalier doit se trouver. Je me faufile jusqu'en haut et j'entends seulement le glissement de mes pieds sur le tapis d'escalier épais ; c'est comme de la mousse sous le pied. Au tournant, je vois le palier : un rai de lumière sous une porte. Et à l'intérieur, tout est silencieux.

Est-ce que je frappe ? Et si elle sort soudainement et me trouve là comme quelqu'un qui écoute aux portes et regarde par le trou de la serrure. J'ouvre la porte et je regarde furtivement dans la chambre.

Elle est étendue sur le lit comme si elle dormait, comme si elle s'était endormie dans la langueur de ses pensées. Un lampadaire éclaire son visage et sa poitrine. Et plus loin dans la pièce se trouve une petite table éclairée par une autre lampe. Mais c'est seulement elle que je veux voir et je m'approche. Elle a croisé ses mains sur ses genoux ; les mains, mortes et longues, sont pressées l'une contre l'autre, et les ongles brillants étincellent. Des pantoufles rouges ont à moitié glissé des pieds. Non, elle n'est pas morte ; une once de vie se perçoit sous la peau pâle.

Je balaye la pièce du regard ; sur la petite table se trouve un service à thé ; la vapeur s'échappe tranquillement. Il y a deux tasses ; l'une d'elle a été entièrement bue, dans l'autre, le thé s'est évaporé. Je jette un coup d'œil vers le lit pour voir si elle ne me regarde pas, à moitié redressée, appuyée sur ses bras. Immobile, elle gît sous la lumière de la lampe.

Je m'assois à la petite table et je vois le thé, et toutes ces choses douces et agréables qui rendent les soirées silencieuses et amusantes. Comment puis-je comprendre ? Qui était attendu ici ? Elle est toujours étendue sur le lit large et bas ; à côté de sa tête se trouve un deuxième oreiller. Et là sur la table se trouve une deuxième tasse. Toute la pièce est encore remplie de la chaleur parfumée de sa vie. Tout autour de moi se trouvent les nombreuses choses qui font partie de son existence, qui l'entourent dans les heures de la nuit, qui enveloppent son corps, qui sont prises dans ses doigts précautionneux. Mes mains glissent sur les plis chauds d'un vêtement et je vois mon visage dans le miroir devant lequel elle s'assoit, matin et soir, et arrange ses cheveux autour de son visage où ses yeux bruns sont si profonds.

Le lourd silence de la lumière enveloppe la femme immobile. En fixant longuement son corps, c'est comme si ses paupières bougeaient légèrement. Je vais m'asseoir près du lit et je vois alors comment les traces de larmes ont séché sur ses joues et brillent dans ses cils. Je pose ma main sur ses mains jointes : elle a l'air rude et rugueuse sur les mains pâles de la femme. Celles-ci sont tièdes mais aucune ne frémit lorsque je les touche et, si je laisse ma main posée, c'est comme si elles devenaient plus froides.

Je sens le pouls ; où peut bien circuler le sang, dans laquelle de ces veines finement dessinées. Je ne sens rien d'autre que le battement de mon propre sang au bout de mes doigts. Et je suis assis, désespéré à côté d'elle et je doute.

Craintif, je pose ma main sur son cœur. Timidement, mes doigts se posent sous sa poitrine et je regarde si ses yeux ne vont pas s'ouvrir d'un air accusateur. Mais rien ne bouge sur le visage qui me semble plus douloureux à mesure que je

le vois. Elle est morte, je pense. Je tâte son pied pour voir s'il n'est pas froid ; mais cela ne semble pas le cas, est-ce parce que ma main est brûlante ?

Je veux écouter son cœur, je veux entendre si aucun battement perdu du sang la maintient encore en vie. Mes yeux sont embrumés et je sens seulement comment la douce chemise s'écarte devant mes doigts : ma tête se trouve sur sa poitrine. Dans mon désarroi, je n'entends rien, je ne sens rien d'autre que le bruissement du sang dans ma tête. Et lorsque je me redresse et baisse les yeux vers elle, je sais qu'elle est morte et étendue dans la dernière résistance qu'offrait la vie.

Une compassion désespérée et un chagrin se libèrent. Je ne pense pas au mystère que ces heures ont amené à moi, à sa peur, à la menace que je ressentais dans cette maison. Je ne pense pas à l'homme qui était attendu et qui ne vint pas, je ne pense plus à la joie qui surgit confusément en moi lorsque j'osai supposer que j'étais peut-être attendu à cette petite table. Je vois son visage qui a encore la luminosité de la vie et le noble allongement de ce long corps gracieux.

Alors la peur de la mort surgit en moi. Je sors rapidement de la chambre et cherche mon chemin le long de la rampe.

Je suis à nouveau dans la rue.

Je me jette dans le brouillard et la nuit. Le froid humide m'enveloppe, des formes de brume épaisses glissent dans la lumière des réverbères. Quelle heure est-il ? Je rapproche ma montre au plus près de mes yeux mais je ne vois pas l'heure ; mon regard est embué de larmes. Et je remonte le chemin que j'ai parcouru avec elle.

Quelques auberges de la place du marché sont encore éclairées. Des hommes sont assis à une table et jouent aux cartes ; la grosse serveuse est assoupie derrière le foyer, le menton sur le tablier blanc noué haut sur la poitrine. Je bois goulument une bière, je bois encore et je sens la boisson froide couler en moi.

La vie de l'auberge me ramène sur terre. Ici, je me sens en sécurité et la mort est inexistante. Les yeux endormis de la jeune femme me regardent sottement dans leur somnolence ; les hommes posent leurs cartes sans chamaillerie ni bruit. On ferme et je retourne dans le brouillard.

Depuis des années je vis seul et je me suis rarement senti seul. Mes soirées ne sont jamais oisives ; les livres m'aident à supporter les gens et leur activité. Mais maintenant je ressens une solitude nouvelle et douloureuse. « Es war einmal », dis-je ; et c'est comme si j'avais perdu tout un passé d'amour et de beauté. Je ne rentre pas chez moi. De rue en rue, j'erre dans la brume frissonnante. La gare est ouverte pour des hommes qui n'ont pas de toit ; une odeur de poêles mal chauffées et un air de sommeil planent dans la salle éclairée avec parcimonie. Personne ne me regarde ; ceux qui sont encore éveillés et qui se blottissent autour du poêle, pensent à eux-mêmes ou à rien. C'est une nuit de novembre pour eux ; c'est rempli ici d'une bonne chaleur étouffée et de vêtements mouillés ; ils se sentent à la

maison. A côté de moi dort un vieillard avec une bouche ouverte et pauvre. Ainsi sera-t-il lorsqu'il sera mort, pauvre et délaissé. Le monde entier est rempli de personnes semblables. Pourquoi se sont-ils jetés dans la vie ? Et pourquoi cette femme là-bas est-elle étendue dans sa beauté mortelle ?

Je la revois, très clairement. Et ça me pourchasse. De retour dans ces mêmes rues, sur le marché où tout est mort. Je vais seul à travers un monde de brouillard, tout seul, sous la lueur irréaliste des réverbères. Et je remarque que je tiens toujours la clé serrée dans mon poing.

Je ne flâne plus. D'un pas déterminé, je vais où je dois être.

Je pénètre dans la chaleur de la maison.

La lumière est restée allumée dans le salon. La fumée déperie de cigarettes et la chaleur de l'âtre ont prolongé la vie du souvenir : elle était assise là et regardait le feu et lentement, disparaissant dans la pénombre au dessus de la lampe, la fumée des cigarettes abondait.

Mais je sais que la mort est dans la maison. Je sais maintenant que je n'entendrai aucun pas venir à travers le couloir sombre vers la lumière de la pièce. Je vois sa main lorsqu'elle tenait la carafe à liqueur ; je la vois assise fixant le feu légèrement inclinée, et se lever. Et le doute monte en moi sur ce que j'ai vu moi-même. Il n'y avait là aucune transition entre la vie ici près de moi et la mort là-haut.

D'un pas lourd et lent, je monte l'escalier. La porte est entrouverte et la lumière tamisée et silencieuse. Tout est comme avant et elle est étendue sur le lit.

Mais pas à l'endroit où je l'ai vue allongée. Et par ce signe de vie, je me mets debout à côté d'elle, tremblant de joie.

Elle est allongée de l'autre côté du lit, la tête sur l'autre oreiller. Et ses mains ne sont pas posées sur ses genoux, elles sont maintenant croisées sur sa poitrine comme sur les illustrations des vierges et des martyrs. Son visage est marqué par la douleur, il est figé dans la douleur. Et la robe que j'ai écartée pour écouter les battements de son cœur, est refermée. Maintenant je ne dois plus m'incliner au-dessus d'elle ; elle est morte.

Lorsque mon regard parcourt la chambre, j'aperçois un petit secrétaire ouvert ; une lettre est posée dessus. J'hésite avant d'enfreindre l'inconnu de cette vie et vais m'asseoir à la petite table où le thé s'est évaporé sous la lueur de la lampe. Je la vois étendue sur le côté, la ligne stricte de son corps, la pointe des pieds érigée vers le haut. La lumière se pose avec piété sur sa poitrine, sur ses mains résignées ; il n'y a pas de lutte ni de résistance contre la mort ; c'est une résignation patiente et douloureuse à quitter la vie. Je n'ose pas toucher ses mains, je n'ose pas sentir sa mort.

Je suis assis maintenant, la lettre dans les mains ; « my darling » lis-je, et alors les mots se dissipent devant mes yeux ; j'entends le son de sa voix dans ces mots, une sonorité distante, une douce sonorité voilée comme quand on parle pour soi-

même. Plein de compassion et de chagrin, je m'approche d'elle ; et je m'allonge à côté d'elle, à l'endroit où elle était d'abord allongée, et ma tête est prise dans le creux que sa tête a laissé dans le coussin.

Réunis dans le même cercle de lumière, nous sommes allongés l'un à côté de l'autre, la femme morte et moi. Il n'y a en moi aucune crainte ou aucune répulsion face à cette mort. La pénombre nous entoure, éclairés par la lampe sur la petite table. C'est comme si tout devait être ainsi, comme si ma vie était liée avec cette mort. Il n'y a plus ni temps ni monde et je suis inclus dans un repos sans pensées ; je vois son visage et son corps, toute cette part humaine qui a cessé d'exister et auprès de laquelle j'ai cherché de la compagnie, dans un sentiment miraculeux d'une tendresse compatissante. Un rêve qui va au-dessus des sens et balaie la distinction entre vie et mort.

Et j'étends mes bras sur ma poitrine comme je le ferai dans l'inconscience finale de mon existence, je joins mes mains comme les siennes. Jusqu'à ce que j'entende le glas d'une église.

Je me lève sans hâte. « Au revoir » dis-je et, arrivé à la porte, je la regarde encore, pour la dernière fois. « Au revoir », dis-je encore une fois.

Des cloches matinales sonnent à travers le brouillard ; on est dimanche matin.

II

J'ai passé de nombreuses soirées hébété. Je ne lis plus, je ne peux plus penser. C'est comme si une clarté ondoyante bougeait devant mes yeux et devant mon esprit. Je n'ai plus lu de journal ; je ne veux rien lire au sujet de sa mort ; une seule réalité subsiste pour moi, sa présence dans la nuit de brouillard et de silence. L'étrangeté de ma vie est remplacée par la sensation solide d'un nouveau monde qui n'est pas le monde du rêve.

Et dans la réalité dans laquelle elle vivait et que je ne puis que supposer, je relis sa dernière lettre. Elle l'a écrite après que j'ai fui de la maison pour la première fois, pour ensuite s'allonger dans la mort. Au lendemain de cette nuit que je vécut, que jamais personne ne pourra vivre, je sentis chaque jour la lettre dans ma poche. Et ce que j'avais revu dans mon souvenir à travers la brume de l'insaisissable, c'était soudainement le contour clair de sa chambre. Elle s'était assise au petit secrétaire et écrivait sa lettre d'adieu au défunt. La lettre était adressée à un officier anglais de l'armée de terre, elle avait écrit une lettre à destination du front anglais. Tout tournait autour de moi lorsque je vis cela. Le monde d'il y a presque vingt ans existait encore pour elle, et elle écrivait à son « darling » dont elle connaissait maintenant la blessure en cette nuit-là. Elle écrivait dans la dou-

leur de son cœur, avec de simples mots d'amour angoissants. Et lorsque la lettre fut écrite, elle s'était allongée pour mourir.

Les cloisons de la vie se sont écartées devant moi et le monde merveilleux dans lequel elle vivait, m'encercler. C'est une grande lumière futile qui m'entoure, une grande vague de lumière qui pénètre en moi, quelque chose sans spectre ni ombre, dans lequel je me meus sans comprendre, mais c'est plus réel que ce que mes doigts empoignent ou ce que mon corps ressent. Ce qu'elle vécut durant sa dernière heure de vie, est également devant moi : l'éclat d'une grenade qui traversa la poitrine du jeune officier... et la douce tête blonde se retrouve sur le drap d'un hôpital. C'est écrit ainsi dans la lettre. Et après que la lettre fut écrite, elle apprit qu'il avait succombé, elle vu son visage sans une goutte de sang. La réalité d'il y a vingt ans était aussi devenue la sienne maintenant. Et alors elle mourut.

Quand je parcours des yeux ma chambre maintenant, tout me paraît irréel. Mes livres qui m'offrirent le monde que je me suis créé pour moi-même, contiennent seulement des mots sur des personnes qui me sont étrangères. Les tours qui s'élèvent au-dessus de la ville et les arbres le long des remparts, les trains qui partent le matin ou qui roulent perdus dans la nuit, sont des choses venant d'un pays étranger. Et les gens se croisent en marchant sans but.

Le matin, les rues sont claires et froides. L'air est pur et il y a du soleil. Les mères emmènent leurs enfants à l'école et jaugent fièrement les autres mères. Et les chevaux courbent l'échine en quittant l'écurie pour chercher leur fardeau.

La brume s'est levée depuis plusieurs jours. Rien ne subsiste de son flou opaque ; les formes de la ville et de la campagne se tiennent dans l'air en une clarté étrange. Et dans la rue où elle demeurerait, où les rangées de maisons se tiennent dans la lumière timorée, quelques rares personnes se rendent avec indifférence et nonchalance à leur travail.

C'est la première fois que je reviens ici depuis cette nuit-là. A la fenêtre de sa maison est suspendu un panneau indiquant que c'est à louer, un meublé à louer.

Un rappel du monde extérieur m'attend lorsque je reviens chez moi. Une tante est décédée, une sœur de ma mère. Je ne savais pas qu'elle était encore en vie et j'ai d'elle un souvenir très éloigné, avec ses doigts osseux et ses yeux méchants. Mon père disait beaucoup de mal d'elle et ma mère l'écoutait avec résignation.

Comment suis-je resté complètement en dehors, en dehors de la famille et de l'attendrissement du passé. Lorsque je suis assis près du feu et que je suis le jeu des flammes, je ne pense pas au foyer parental comme c'est écrit dans les livres qui sont destinés à rendre les gens meilleurs ; mais je vois alors beaucoup d'ombres sortant de moi-même, sommets et pays enneigés et l'élan d'un étalon au galop.

Et maintenant surtout, sa présence. La réelle présence de son visage pâle, de son long corps étendu et de ses mains sur ses genoux. Et encore plus proche et

réel, je vais venir jusqu'à elle. Je vais habiter dans les pièces où sa propre vie était enfermée. Je quitte sans regret mon ancien monde. L'instinct insensé duquel tout en moi est rempli, a rendu inexistant tout attachement pour les choses anciennes et précieuses, les rangées de livres et les quelques tableaux sur lesquels ciel et terre sont peints comme le visage de l'éternité.

L'homme qui louait sa maison était concis et poli. Il ne dit rien de ce qui s'y était passé, qu'une femme y était récemment décédée. C'était une maison pratique et agréable, disait-il, convenant parfaitement à quelqu'un comme vous. Et très décentement meublée ; les personnes qui s'y étaient installées (« les personnes », dit-il) avaient été propres et convenables. Je ne devais pas avoir de soupçon en ce qui concerne la vermine et d'autres choses que l'on trouve parfois dans les meubles et les pièces où des personnes ont habité, enfin, monsieur comprend bien.

C'est alors le premier soir.

J'écoute la soirée qui passe : j'écoute tous les bruits que je croyais entendre et je vois le monde là-dehors perdu dans le brouillard. Je ne dois pas fermer mes yeux pour recommencer les heures car ce n'est pas un rêve pour moi. Je fume dans le fauteuil bas devant le feu et je regarde les boucles grises se dissiper dans l'obscurité au-dessus de la lampe. Et très haut au-dessus du monde, mes mots sont pour elle.

J'ai soigné mon corps comme jamais auparavant. Mes longues mains agitées portent la noble lueur de l'âtre. Son fauteuil se trouve dans la pénombre, à l'orée de la lueur de la lampe et de la douce obscurité qui s'assombrit au-delà. La maison est remplie à présent du silence de nos deux vies tranquilles. Le pas qui approche dans la rue et qui est englouti dans la nuit, n'appartient pas à notre monde.

C'est un repos sans heure ni temps ; combien de temps les étoiles se tiennent-elles au-dessus de la terre, ou les lampes s'estompent-elles dans le jour naissant, je ne sais pas. Je deviens las et étrange, las dans ma tête et dans mes mains lourdes. Une appréhension hésitante monte en moi maintenant que je dois aller me coucher. C'est comme la honte et l'espoir d'un homme pur qui se dirige vers la chambre nuptiale. Je vais aller dans sa chambre. La lampe au-dessus du lit assombrit la clarté du lin. La place où elle était couchée, la première fois, c'est la mienne ; l'oreiller engloutit ma tête mollement et le contact rassurant du lin entoure mon corps.

C'est la première nuit.

L'homme qui loue la maison a retiré tout ce qui lui semblait avoir de la valeur. Les placards sont vides. Il a laissé les portraits ; la photo du jeune Anglais se trouve toujours dans le salon. Au dessus, dans sa chambre à coucher, il a glissé les pantoufles

sous le lit avec nonchalance. Et dans le tiroir du secrétaire, j'ai trouvé des piles de lettres. Je comprends maintenant cette nuit, je comprends maintenant sa peur et les larmes séchées sous ses cils. J'ai relu les lettres durant de nombreuses soirées.

Lorsque je les vis pour la première fois, j'hésitai à pénétrer dans le secret de la défunte. Chaque lettre était fermée, sur toutes figurait la même adresse : elles étaient destinées à un lieutenant au front dans les Flandres. Et maintenant la vie de cette femme est évidente pour moi.

Elle avait dix-huit ans lorsqu'elle fit sa connaissance. Elle était arrivée en Angleterre avec le grand flot de personnes qui avaient fui jusqu'à la côte et avaient atterri quelque part au-delà de la Manche, hagards et étonnés. Elle était avec sa mère, une dame distinguée. Et dans une petite ville du sud de l'Angleterre, elles avaient trouvé un logis chez la veuve d'un pasteur décédé prématurément; la veuve avait un fils.

Il était tombé en 1917. Des éclats d'obus avaient transpercé sa poitrine. Et c'était toute l'histoire de ces deux jeunes gens.

Mais c'est longtemps après que commence pour de bon la vie sentimentale de la jeune femme.

En 1919, la vieille femme distinguée revient d'Angleterre. Sa fille est mince et fraîche. Il y a beaucoup de tendresse entre les deux femmes. Et elles vont habiter dans la petite maison confortable, dans la rue morte.

La vie a retrouvé son cours. L'ivresse de l'après-guerre, la misère et la croissance soudaine des fortunes n'ébranlèrent pas la vie des deux femmes. La ville se pare de son vieux visage ; à l'automne, elles vont le long des remparts et regardent les arbres dénudés par le vent. Et les soirées d'hiver sont remplies d'heures dans lesquelles les rares mots rendent le silence plus beau. La jeune femme ne cherche pas la compagnie. Elle se promène avec sa mère, elle lit, elle est résignée à ce qui est arrivé dans sa vie. Et la mère se complait dans l'égoïsme des personnes vieillissantes qui ne la quittera jamais. Cette vie dure de nombreuses années dans la rue silencieuse. La vie n'est pas oppressante dans la maison des deux femmes. Elle a pris sa propre forme paisible ; le bruit de la sonnette, le tintement d'une cloche, une lettre parfois. Ce n'est pas le bonheur mais c'est bien. La mère a un honnête visage rose sous ses cheveux gris ; la fille reste mince ; elle a de belles mains délicates et de profonds yeux bruns. Et lorsque parfois elle chantonne tranquillement pour elle-même, la vieille femme sourit, satisfaite. Lorsque celle-ci tombe malade, elle est reconnaissante que sa fille ait accepté si facilement cette vie, qu'elle en surmonte si facilement son chagrin. Elle ne restera pas sans ressources.

La vieille femme fut emportée, hors de la maison ; la fille était assise, seule avec elle-même. Au début du printemps, elle se tenait près du feu, elle lisait, et parfois

ses mains étaient posées lasses sur ses genoux, de longues mains qui sortaient de manches noires. Et parfois elle se levait et passait ses doigts dans ses cheveux ; alors elle voyait les profonds yeux marrons, et dans le miroir, le reflet d'un jeune homme.

C'était la première fois qu'elle le revoyait. Ses traits étaient imprécis mais son sourire était lumineux ; c'était son sourire et ses yeux la regardaient. Elle alla s'asseoir et ferma ses yeux. Elle sentait sa présence ; sur ses cheveux et ses mains et autour de ses hanches. Elle était emportée par la certitude de sa présence et ses lèvres parlaient sans bouger, sans qu'elle s'en rende compte. « Darling », dit-elle, penchant sa tête en arrière, et elle sentait son étreinte sur ses lèvres. Le sang lui monta à son visage pâle, et à travers tout son corps, elle sentit le battement chaud de la vie. Elle l'aimait d'un amour insouciant, elle savait maintenant qu'il était auprès d'elle. Et toute la soirée, il resta auprès d'elle ; elle parlait peu, mais le regardait toujours et il resta auprès d'elle jusqu'à ce qu'elle s'endorme, dans le fauteuil, à la lueur du feu.

Le lendemain était pareil à tous les autres jours. Ce qui s'était passé la veille n'existait plus ; rien en elle ne se souvenait qu'elle avait passé une soirée entière avec lui. Elle regardait l'endroit où sa mère était assise et soupirait. Ainsi passèrent les journées et les soirées ; le printemps était en pleine éclosion et elle laissait passer enfants et jeunes hommes dans ses lentes et longues promenades. Elle devint mélancolique et cherchait le silence de sa chambre.

Un soir, cela survint à nouveau. Elle le voyait maintenant très clairement se tenir à côté d'elle. Les genoux vacillants, elle se laissa tomber dans le fauteuil. La chaleur de ses mains et de son visage se rapprochaient d'elle, elle sentait ses bras autour de ses épaules ; elle parlait rapidement et de manière obsessionnelle et pleurait. Elle n'était plus l'enfant de dix-huit ans qu'il avait embrassé, elle était une femme avec de nombreuses années de tendresse et de désirs refoulés. A l'étage, sous la lumière de la petite table, ils burent du thé. Et elle sombra dans la nuit.

Ce que signifiait la seconde tasse au thé évaporé, elle ne le comprit pas lorsqu'elle se réveilla. Le sommeil l'avait détachée du bonheur. Et dans ses pensées ne restait aucun semblant de souvenir, car ce n'était pas un rêve mais la réalité de son amour.

Une fois, un jeune homme lui avait parlé gentiment. Il était bien plus jeune qu'elle, mais elle était si mince et fraîche qu'elle n'eut pas honte de sa jeunesse. Elle se promenait avec lui dans la lande, il lui cueillait des fleurs et lui tenait la main. Attendri, il regardait cette main, longue et étroite, portant un grand sentiment de détresse dans les veines douces.

Elle n'était pas sûre d'elle-même. Il lui écrivait qu'il l'aimait et qu'il n'osait pas le dire ; c'était une lettre simple, sincère. Elle la lisait avec mélancolie car il

n'était pour elle rien de plus qu'une agréable compagnie. Ce même soir, il sonna et tandis qu'il se tournait vers la porte, il l'entendit dire que c'était impossible, qu'elle était fiancée. Cela aussi était dès lors révolu. Dès ce moment-là, pas un soir elle n'était seule. Le bien-aimé était auprès d'elle lorsque les volets étaient fermés, et la lueur de la lampe brillait sur la nouvelle réalité des choses. Dans le large lit, les deux oreillers étaient disposés sous la lumière nue et la flamme se tenait droite et immobile dans le service à thé. Il prit sa main dans les siennes et ses lèvres s'enflammaient sous ses baisers. La vie la consumait dans un enchantement perpétuel.

Soudain, un soir d'été où tout était tranquille, il ne revint plus. Elle savait qu'il était au front. Et par peur et par amour, elle commença à écrire. Presque jour après jour les lettres étaient écrites et rangées ; aucune femme n'a jamais parlé de son âme avec des mots plus simples que ceux formulés pour le défunt. Mais sa vie restait une réalité pour elle. Et aux lettres qu'elle ne recevait pas, elle répondait jusqu'à ce qu'il revienne auprès d'elle.

Beaucoup de soirées passèrent, avec un bonheur sans cesse renouvelé. Et lorsqu'à nouveau il ne se montra pas, elle écrivit au front la joie de sa maternité à venir. Même cette joie était une réalité pour elle et lorsque ses doigts écoutaient la vie dans son corps, ce n'était pas un rêve dans ses yeux mais la lueur d'un bonheur vrai et profond. Elle lui raconterait lorsqu'il serait de retour, plus tard dans l'été, à l'automne. Encore quelques soirées, et c'en était fait. Il ne revint plus.

Mais la réalité de sa seconde vie se poursuivait, lorsqu'elle s'asseyait au petit secrétaire dans sa chambre à coucher et lui écrivait au front où il était tombé dix-huit ans plus tôt.

Alors vint le soir de brouillard et d'angoisse.

J'entends son pas dans le brouillard. Il s'affaiblit et se rapproche. Et soudain, elle me dépasse dans la lumière pâle de la porte de l'auberge.

Une peur comme quand on sent monter l'eau à sa gorge l'avait poussée dans la rue. Elle était seule dans un monde de brouillard et continuait à marcher jusqu'à ce qu'elle entende un autre pas ; ce pas aussi avançait en solitaire ; De réverbère en réverbère, elle continuait à prendre peur ; et lorsqu'elle avait demandé s'il l'accompagnait, il savait qu'elle ne pouvait nommer la peur qui la saisissait et avait honte de ce qu'il pourrait peut-être penser.

Elle était ainsi assise avec lui dans le salon. Dans la lumière qui brillait sur des objets familiers et avec la voix sereine de l'homme, elle se sentait plus légère. Elle parlait avec lui et la fumée des cigarettes s'envolait au-dessus d'eux. Elle posait ses mains sur ses genoux et ne savait pas qu'aucun des deux ne parlait encore. La lueur du feu se reflétait sur ses pieds et elle était assise seule le soir et à l'étage, il était là à l'attendre.

Elle monta l'escalier et sourit. Elle servit du thé et lui parla doucement et soudain, il avait à nouveau disparu. Tandis qu'elle était maintenant allongée sur le lit, elle le voyait étendu dans les draps blancs de l'hôpital. Son visage blond était devenu livide. Et impuissante face à ce spectacle, elle s'allongea. Elle ne sentait pas que l'homme se penchait au-dessus d'elle et qu'il cherchait de ses doigts un signe de vie de son cœur.

Alors elle se leva et lui écrivit une dernière lettre. Ses doigts brûlants écrivirent des mots courts et largement espacés ; et elle rangea la lettre. Alors tout à coup, cette seconde réalité avait disparu. Dans le miroir, elle voyait son visage avec les traces de larmes, ses yeux horrifiés sur son visage blanc. Les années passées s'alignaient devant elle. Tant d'années qu'il était mort, si longtemps qu'elle était seule. Elle regardait sa chambre avec les mensonges de sa seconde vie, le thé et les deux coussins. Et son corps mince qui n'avait jamais connu la joie d'un homme.

Elle se pencha au-dessus du gouffre de sa vie ; qui peut sonder ces profondeurs ? Alors elle mourut, seule.

J'ai lu ainsi le mystère de cette femme dans ses lettres ; le soir, je m'assois dans la chambre, à la petite table, et je regarde le coin clair du lit. Il a enfermé son bonheur et la félicité de sa maternité imaginaire. Son corps était élevé en une joie qui ne peut pas être offerte par notre réalité.

Je me sens grandir en dehors des désirs de ce monde ; les mots de ceux qui parlent jusqu'à moi, sont sourds, et leur intérêt est lié à l'insignifiance des autres personnes. Je vois dans leurs livres le reflet de leurs âmes liées ; la vie de leurs volontés ne pose aucune clarté sur eux et ils marchent courbés sous leur époque.

A côté de moi se trouve le fauteuil dans lequel elle s'asseyait et tirait de ses mains songeuses la robe sur ses cuisses. Ses yeux brillent d'une profonde lueur sombre et le bonheur de la présence transcendante de son amoureux se lit sur son visage. Et ses lèvres bougent et prononcent des mots au-delà de la vie.

Il n'y a pas de réalité en dehors de celle-ci.

Bientôt je me reposerai dans le large lit. Là je ferai partie de son monde. Les fantômes de cette vie partent en glissant et je vois en pleine clarté son visage, ses mains sur ses cheveux, les fines cuisses étendues. Je vais m'allonger comme elle cette nuit où elle a passé les frontières de cette vie ; je vais m'étendre de la même manière que je serai allongé dans la mort où je la retrouverai. Devant moi dans la pénombre, je vois le portrait du jeune Anglais. Il y a dix-huit ans, un obus le tua dans les Flandres. Lorsqu'il était pour la dernière fois auprès d'elle, ici dans cette pièce, la peur de sa mort la surmonta. Dans le feu, je vois les ombres de la vie et la réalité du rêve. Ça brille en moi jusqu'à ce que je me lève et que je cherche l'escalier à travers le couloir sombre. Je sens le froid sur mes mains, j'ouvre la porte et dans la lumière paraît tout ce qui était témoin de sa vie merveilleuse. Cela aussi

disparaît devant moi jusqu'à ce que je ne voie plus que son corps étendu et sa tête sur l'oreiller à côté de moi.

RECENSIE

Filip De Pillecyn in nieuwe bloemlezing

PAUL SERVAES

Vuur is de titel van een recente merkwaardige bloemlezing over ‘bezieling en betrokkenheid in de Nederlandstalige letteren’ (Uitgeverij Atlant Contact, Amsterdam/Antwerpen). Ze is samengesteld door de Nederlandse auteur A.H.J. Dautzenberg (Heerlen 1967), die in 2010 debuteerde met de verhalenbundel *Vogels met zwarte poten kun je niet vreten* en sindsdien niet meer weg te denken is uit de Nederlandse letteren. Hij schrijft met succes romans, verhalen, essays, gedichten en toneel, vaak gelauwerd met diverse literaire prijzen. Hij wordt een van de belangrijkste nieuwkomers van de afgelopen jaren genoemd.

Zijn keuze voor een bloemlezing met proza van schrijvers die meenden met hun ideeën en geschriften de wereld te kunnen veranderen is ongezien. In een tijd dat engagement een vies woord lijkt en schrijvers vaak verweten wordt dat ze niet maatschappelijk betrokken zijn, toont Dautzenberg dat het ook anders kan. Hij brengt teksten samen van 47 Vlaamse en Nederlandse auteurs, hemelbestormers, idealisten en wereldverbeteraars, chronologisch gerangschikt van Erasmus, Multatuli, Virginie Loveling, Frederik Van Eeden en August Vermeylen tot Louis Paul Boon, Harry Mulisch, Jef Geeraerts, Dimitri Verhulst, Tom Lanoye, Kristien Hemmerechts en Arnon Grunberg. Er zijn uiteraard ook minder bekende namen bij zoals Paul Kenis, Robert Van Genechten en Auke Hulst.

Ook Filip De Pillecyn is erbij en dat is opmerkelijk. In Vlaanderen en vooral in Nederland worden schrijvers zoals De Pillecyn, Wies Moens, Bert Peleman, Pol Leroy en René De Clercq vaak ostentatief geweerd uit bloemlezingen omwille van hun oorlogsverleden. Dat Dautzenberg aan Filip De Pillecyn de eer geeft die hem toekomt, zou het begin van een kentering kunnen zijn. Het opgenomen fragment komt uit de novelle *De Boodschap*, die De Pillecyn in 1946 publiceerde tijdens zijn gevangenschap als gevolg van een veroordeling in 1947 wegens ‘culturele collaboratie’. Dautzenberg gaat dit geenszins uit de weg als hij in een korte inleidende tekst De Pillecyn situeert. Hij schrijft: ‘De Pillecyn bleef zijn hele leven een Vlaamsgezinde activist, zowel binnen en buiten de literatuur. In de Eerste Wereldoorlog vocht hij als vrijwilliger mee aan het front, maar in de Tweede Wereldoorlog koos hij de kant van de Duitsers om Vlaanderen ‘te leiden naar een betere en eigen toekomst’... België zit nog altijd in de maag met De Pillecyn, de ‘foute’ man die een rijk en bevolgen oeuvre bij elkaar schreef’. Tot zover Dautzenberg die *Mensen achter de dijk* De Pillecyns ‘magnum opus’ noemt.

Zijn keuze voor De Pillecyn doet de hoop ontstaan dat er literair eerherstel komt voor de schrijver die Gerard Walschap ooit de 'Prins der Nederlandse Letteren' noemde.

De weg is echter nog lang. Het Letterkundig Museum te Den Haag stelde in 2010 het Pantheon samen, een lijst van 100 schrijvers uit Vlaanderen en Nederland die de geschiedenis van de Nederlandse Letteren schreven. De Pillecyn raakte hier niet bij, tot ongenoegen van velen. In 2011 werd daarom een literair pleidooi gehouden om de opname van De Pillecyn in dat Pantheon te bekomen. Hij moest het opnemen tegen de Nederlander Willem Brakman. De Pillecyn won het met 84 stemmen tegen 71 voor Brakman. Als beloning of beter als troostprijs kreeg hij een kleine tijdelijke tentoonstelling in het Letterkundig Museum, maar een plaats in het Pantheon zat er niet in. Ook in de Canon van de Nederlandse Literatuur in 2002 opgesteld voor de Maatschappij der Nederlandse Literatuur te Leiden met 108 auteurs en hun 125 werken was er geen plaats voor De Pillecyn. Ook niet in de zopas gelanceerde 'Dynamische canon van de Nederlandse Literatuur vanuit Vlaams perspectief', een initiatief van de KANTL (Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde) te Gent met 50 + 1 schrijvers. Jammer. De Academie had beter het initiatief genomen tot een 'Canon van de Vlaamse literatuur'. Hierin hadden De Pillecyn en zelfs een Emile Verhaeren een ereplaats kunnen krijgen. Er is nog werk aan de winkel voor het De Pillecyncomité. De Vlaamse canon noemt zich dynamisch en is dus voor wijzigingen vatbaar.

KRONIEK 2015

- Op zondag 15 februari zetten we het jaar in met een Nieuwjaarsreceptie. De voorzitter maakte de balans op van het geslaagde jubileumjaar 2014 en keek vooruit op de activiteiten die voor 2015 gepland waren. Gastspreker was Rik Van Daele (cultuur Sint-Niklaas) die op een persoonlijke manier het verhaal bracht van hoe hij met het werk en de leefwereld van Filip De Pillecyn in contact is gekomen. De receptie werd muzikaal opgeluisterd door Alex van Beveren.
- Op zondag 30 augustus organiseerden we in het teken van onze jaarlijkse FDP-dag een Scheldevaart van Hamme naar Mariekerke. In het dorp van Emile Verhaeren brachten we een gegidst bezoek aan het scheepvaartmuseum en aan de kerk op de Scheldedijk. De vaart werd literair opgeluisterd door Roger De Vos, die ons vertelde over FDP, Emile Verhaeren en Stefan Zweig. De meevarenden genoten van de stille Scheldepracht en het zonnige weer.
- Op zondag 8 november vond in kasteel Cortewalle in Beveren de presentatie plaats van de *Filip De Pillecyn Studies XI* (2015). Gastspreker was Dirk Rochtus, docent KU Leuven campus Antwerpen en voorzitter ADVN Antwerpen. De spreker benadrukte de pacifistische en antimilitaristische ingesteldheid van de jonge, 'linkse' journalist De Pillecyn in het satirische weekblad *Pallietter*. De voorzitter stelde de studies voor en belichtte het interessante inzicht van auteur Etienne Van Neygen dat De Pillecyn in zijn eerste periode radicale standpunten innam en met name zwaar fulmineerde tegen oorlogshetzers, kolonialisten en fascistten. De presentatie werd muzikaal opgeluisterd door vier leerlingen van de Gemeentelijke Academie voor Muziek, Woord en Dans van Beveren. Schepen van Cultuur en gastheer jegens de gemeente Johan Smet sprak lovende woorden over het werk van het FDP Comité. Er werd lang nagenoten in de prachtige Verlatzaal van kasteel Cortewalle.

PERSONALIA

- PATRICK AUWELAERT (1965) werkt als redacteur bij Muntpunt vzw in Brussel. Hij is daarnaast redacteur van *Kunsttijdschrift Vlaanderen*, kernredacteur en redactiesecretaris van *Passage. Tijdschrift voor Europese literatuur en cultuur* en redactiemedewerker van *Jazzmozaïek*. Hij is tevens lid van de Belgische Vereniging van Kunstcritici (BVKC) en van de Association Internationale des Critiques d'Art (AICA). Hij schrijft recensies, artikelen en essays over literatuur, muziek, beeldende kunst, film en grafische vormgeving. Publicaties in onder meer *Ons Erfdeel*, *Poëziekrant*, *Jazzmozaïek*, *Cinemagie* en *Tertio*.
- DORIAN CUMPS (1956): hoofddocent Nederlandse letterkunde en cultuurgeschiedenis aan de Sorbonne. Inspecteur voor het onderwijs van het Nederlands in Frankrijk. Publiceerde het proefschrift *De eenheid in de tegendelen over de fantastische verhalen van Bordewijk* (Amsterdam University Press, 1998) en een vijftigtal artikelen over moderne Nederlandse en Vlaamse auteurs. Werkt aan een studie over intertekstualiteit in enkele romans van de Nederlandse schrijfster Nelleke Noordervliet.
- JURGEN DE PILLECYN (1965) werd geboren te Hamme. Is docent aan het Koninklijk Conservatorium Brussel waar hij Muziekschriftuur en Compositie onderwijst. Als componist schrijft hij voor verschillende bezettingen (o.a. orgel, kamermuziek, zang, orkest), vaak in opdracht en met binnen- en buitenlandse creaties. Te Leuven behaalde hij tevens een licentie in de Muziekwetenschap. Naast lid van het Filip De Pillecyncomité is hij ook lid van de Robert Schumann-Gesellschaft te Düsseldorf. Sedert 2014 lid van het Collège des Alumni van de Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique.
- DIRK ROCHTUS (1961) is hoofddocent aan de KU Leuven/Campus Antwerpen voor de domeinen Internationale Politiek en Duitse Geschiedenis. Hij is voorzitter van het Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV.N). Over Duitsland, Turkije en nationalisme publiceert hij geregeld opiniebijdragen in Vlaamse kranten en online media. In het najaar van 2016 verschenen van zijn hand de boeken *Turkije. De terugkeer van de sultan* en *Van Reich tot Republiek. Denken over Duitsland vroeger en nu*.
- PAUL SERVAES (1935) is ereconservator van het Provinciaal Museum Emile Verhaeren te Sint-Amands, dat hij leidde van 1995 tot 2000. Met de eerste Nederlandstalige biografie *Emile Verhaeren. Vlaams dichter voor Europa* (2012) voltooide hij zijn levenswerk. Als uitgever en hoofdredacteur van het

toeristisch en cultureel maandblad *Klein-Brabant* (1962-1971) en als regionaal persmedewerker voor Klein-Brabant van *Het Nieuwsblad* en *De Standaard* publiceerde hij ontelbare bijdragen over alle aspecten van zijn geboortestreek. Zijn aandacht ging vooral naar de kunstenaars en de letterkundigen uit deze regio.

- ETIENNE VAN NEYGEN (1948). Germanist. Medewerker cultuur en onderwijs van *Tertio*, voordien van *De Standaard*. Auteur van *Wegbereiders. Portretten van Vlaamse pacifisten* (1989). Werkt aan een biografie van Filip De Pillecyn.
- JAN VERSTRAETE (1944). Doctor in de rechten aan de KUL in 1968. Advocaat in Antwerpen sinds 1968. Oud-voorzitter van de Vlaamse Conferentie bij de balie te Antwerpen (1986-1987). Oud-stafhouder der Orde van advocaten te Antwerpen (1996-1998). Auteur van meerdere rechtshistorische publicaties over de Antwerpse balie, o.a. *De Jodenverordeningen en de Antwerpse balie. Historische studie* (2001) en *Het grote verzwijgen. Een schets van het leven van Edgar Boonen* (2013). Werkt sinds 2013 aan de UGent aan een doctoraal proefschrift over René Victor.

